

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Sententiarum libri IV

Petrus <Paris, Bischof>

[Straßburg], um 1475-76 oder: nicht nach 1468

Incipit liber quartus [de sacramentis]

[urn:nbn:de:bsz:31-319534](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-319534)

Incipit liber quartus.

Smaritanus enim vult
nerato approprians cu-
rationi eius sacramen-
torum alligamenta ad-
bibunt. quia contra ori-
gialis peccati & actua-
lis vulnera. sacramentorum remedia de-
us instituit. De quibus quatuor primo
consideranda occurrunt. Quid sit sacra-
mentum. Quare institutum In quibus
consistat & conficiatur. & que sit distan-
tia inter sacramenta veteris & noue legis.

Quid sit sacramentum.

Sacramentum est sacre rei signum
Dicitur tamen sacramentum eti-
am sacrum secretum. sicut sacra-
mentum diuinitatis. ut sacramentum sit
sacrum signans. & sacrum signatum. sed
nunc agitur de sacramento secundum quod
est signum. Item sacramentum est inui-
sibilis gratie visibilis forma. Signum
vero est res preter speciem quam ingerit
sensibus aliquid aliud ex se faciens in
cognitionem venire. Signorum vero alia
sunt naturalia. ut fumus significans ig-
nem. alia data & eorum que data sunt quod
dam sunt sacramenta quedam non. Om-
ne enim sacramentum est signum sed non
e conuerso. sacramentum eius rei simili-
tudinem gerit cuius signum est. Si enim
sacramenta non haberent similitudinem
rerum quarum sacramenta sunt. proprie
sacramenta non dicerentur. Sacramen-
tum enim proprie dicitur quod ita sig-
num est gratie dei. & inuisibilis gratie
forma. ut ipsius imaginem gerat & cau-
sa existat. Non ergo significandi tan-
tum gratia sacramenta instituta sunt
sed etiam sanctificandi. que enim signifi-
candi gratia tantum instituta sunt. solum
signa sunt. & non sacramenta sicut fue-
runt sacrificia carnalia. & obseruatione ce-
rimoniale veteris legis. que nunquam
poterant istos facere offerentes. Quia
ut ait apostolus. Sanguis hircorum &

et baurorum & cuius vitule aspersus. in-
quinos sanctificabat ad emundationem
carnis non anime. Nam inquinatio illa
erat contactus mortui. unde ambrosius
Nihil aliud intelligo iniquationem quam
lex mundat nisi contactus mortui homi-
nis quem qui tetigerat immundus erat
septem diebus. sed purificabatur secun-
dum legem die tercio & septimo. & ita
mundus erat ut iam intraret in templum
Mundabat etiam interdum a corporali
lepra illa legalia sed nunquam ex ope-
ribus legis aliquis iustificatus est ut ait
apostolus. etiam si in fide & caritate fie-
rent. Querit quare quod imposuit ea deus in
seruitutem. non in iustificationem & ut
figura futuri essent. volens ergo sibi ipse
potius offerri ea quam idolis. illa ergo sig-
na erant. sed tamen & sacramenta. licet
minus proprie in scripturis sepe vocantur
Quia signa erant rei sacre quam utique
non prestabant. Illa autem apostolus
opera legis dicit que tantum significan-
di gratia. vel in onus instituta sunt

Ca. 3^m

De causa institutionis sacramentorum.

Triplici autem de causa sacra-
menta instituta sunt. propter hu-
miliationem. eruditionem. exerci-
tationem. propter humiliationem quidem
ut dum homo in sensibilibus rebus que
natura infra ipsum sunt ex precepto cre-
atoris se reuerendo subicit ut ex hac hu-
militate & obedientia deo magis place-
at. & ut apud eum mereatur cuius impe-
rio salutem querit in inferioribus se. &
si non ab illis sed per illa a deo. propter
eruditionem etiam instituta sunt. ut per
id quod foris in specie visibili. cernitur
ad inuisibilem virtutem que intus est ag-
noscendam mens erudiatur. Homo enim
qui ante peccatum sine medio deum vide-
bat per peccatum a deo hebit ut neque
quam diuina nequeat capere non huma-
nis exercitatus. propter exercitacionem
similiter instituta sunt. quia cum homo
ociosus esse non possit. proponitur ei

est Aug. in q. 84. de lib. arb. c. 1. q. 3. & 4. h. 2. de lib. arb. c. 1. q. 3.

apud mag. q. 1. ut ex hoc patet. ut apud mag. q. 1. ut ex hoc patet.

in 1. q. 1.

ut patet ibi q. 1. ut patet ibi.

in 1. q. 1. ut patet ibi.

in 1. q. 1. ut patet ibi.

in 1. q. 1.

ut patet ibi q. 1. ut patet ibi.

Dei in membris ad dappia
Dm o. ubi 33. hylia mala
Socuit octogimo

utilis et salubris exercitatio in sacramen-
tis qua vanam et noxiam declinet occu-
pationem. non enim facile capitur a temp-
tatore qui bono vacat exercitio. Unde
hic hieronimus monet semper aliquid
boni operis facito ut te occupatum dya-
bolus inueniat

De triplici genere exercitationis.

Sunt autem exercitationum tres
species. una ad edificationem
anime pertinet. alia ad corpo-
ris fomentum. alia ad utriusque subuersio-
nem. Cum igitur absque sacramentis qui-
bus non alligant potentiam suam de
homini gratiam donare posset. Predi-
ctis de causis sacramenta instituit. Quod
autem sunt in quibus sacramentum con-
sistit. scilicet verba et res. verba ut inuo-
catio trinitatis. res ut aqua oleum et huiusmodi

**De differentia sacramentorum veterum
et nouorum**

Item videre restat distantiam sacra-
mentorum veterum et nouo-
rum ut sacramenta vocemus que
antiquitus res sacras signabant. ut sacri-
ficia et oblationes et huiusmodi. Eorum
autem differentiam breuiter augustinus
assignat dicens. quia illa promittebant
tantum et signabant. hec autem dant salutem

De circuncisione.

Hic tamen inter illa sacramen-
ta sacramentum quoddam. scilicet
circuncisionis illud confe-
rens remedium contra peccatum quod
nunc baptismus. unde Augustinus. Et quo nunc
instituta est circuncisio in populo dei que
erat tunc signaculum iusticie fidei ad pur-
gationem magnis et paruulis originalis
veterisque peccati. sicut baptismus ex il-
lo valere cepit ad inuouationem homi-
nis. ex quo institutus est. Item beda idem
salutifere curationis auxilium circuncisio
in lege contra originalis peccati vuln-
erem agebat. quod baptismus agere reuelate
gratie tempore consuevit. excepto quod

Ad d. h. c. 2. q. 1. c. 1. h. 2.
S. 1. q. 1. c. 1. h. 2. q. 1. c. 1. h. 2.
S. 1. q. 1. c. 1. h. 2. q. 1. c. 1. h. 2.

Ad d. h. c. 2. q. 1. c. 1. h. 2.
S. 1. q. 1. c. 1. h. 2. q. 1. c. 1. h. 2.
S. 1. q. 1. c. 1. h. 2. q. 1. c. 1. h. 2.

regni celestis ianuam nondum intrare
poterant. Tamen in sinu abrahe post
mortem requie beata consolati superne
pacis ingressum spe felici expectabant.

His aperte traditur per circuncisionem
ex quo instituta fuit scilicet remissionem
peccati originalis et actualis paruulis et
maioribus a deo prestitam. sicut nunc per
baptismum datur. *cap. 10.*

**De viris qui fuerunt ante circuncisionem
et de feminis que fuerunt ante et post.**

Queritur autem de viris qui fue-
runt ante circuncisionem. et de
feminis que fuerunt ante et post
quod remedium contra peccatum habue-
runt. Quidam dicunt sacrificia et obla-
tiones eis valuisse ad remissionem pec-
cati. Sed melius est dicere illos qui de
abraham prodierunt per circuncisionem
iustificatos. mulieres vero per fidem et
operationem bonam. vel suam si adultere
erant. vel parentum si paruule. eos ve-
ro qui fuerunt ante circuncisionem par-
uulos in fide parentum. parentes vero
per virtutem sacrificiorum. scilicet quam
intelligebant spiritualiter in illis sacri-
ficiis iustificatos. unde gregorius. Quod apud
nos ualet aqua baptismi hoc egit
apud ueteres. uel pro paruulis sola fides
uel pro maioribus virtus sacrificij. uel
pro his qui ex abrahe stirpe prodierunt
mysterium circuncisionis.

De institutione circuncisionis omnis et causa.

Hic dicendum est in quo institu-
ta fuerit circuncisio. Et quare
et cur mutata per baptismum
abraham primus mandatum circuncisio-
nis habuit ad probationem obedi-
entie. nec ei sola precepta fuit circuncisio
sed et semini eius id est omnibus hebreis.
que fiebat secundum legem octaua die
lapideo cultro in carne prepuccij. Data
autem fuit circuncisio pluribus de cau-
sis. scilicet ut per obedientiam mandati
abraham placeret deo. cui per preuari-
cationem adam displicuerat. Data etiam

in signa
reuerse se
a certis
pulis illi
illa est fi
m iusticia
a parentib
tam que in
quasi in par
pimas homo
obediencie ad
Quare die es
Jeh
rm
ch
natura per
dicitur ab
circuncisio
datur a pec
catis. que
Quare p. bap
pro du
ho per t
mentum
et perfectio
mandatum. J
nerebant. sed
ardum adiu
et augmentu
fimo. ubi non
peccata sed
truncat et
circuncisio
qua antea fec
ne ampliori
circuncisio
id est ab
circuncisio
non ita in
peccata iam
circuncisio
De peccata defun

fuit in signum magne fidei abrahe qui credidit se habiturum filium in quo fieret benedictio omnium. Demum ut hoc signo a ceteris nationibus discerneret populus ille. In carne vero prepuj ideo iussa est fieri circumcisio. quia in remedium instituta est originalis peccati quod a parentibus trahimus per concupiscentiam. que in parte illa magis dominatur. et quia in parte illa culpa inobedientie primus homo sensit. Decuit ut ibi signum obedientie acciperet.

Quare die octavo. et petri cultro

Febat autem octava die et petri cultro quia et in resurrectione communis octava die etate futura per petram cristum omnis ab electis abscideretur corruptio. et per christi resurrectionem octava die factam circumciditur a peccatis anima cuiusque in eum credentis. due ergo res sunt illi sacramenta.

Ca. 8. m.

Quare per baptismum mutata sit circumcisio

Adeo autem mutata est circumcisio per baptismum quia sacramentum baptismi communius est et perfectius. quia pleniori gratia accumulatum. Ibi enim peccata solum dimittebantur. sed nec gratia ad bene operandum adiutrix. nec virtutis possessio vel augmentum ibi prestabatur ut in baptismo. ubi non tantummodo abolerentur peccata sed etiam gratia adiutrix conferretur. et virtutes augerentur. Unde aqua refectionis vel regenerationis dicitur. quia aridos fecundat. et iam fructificantes ampliori ubertate donat. quia quantumcumque per fidem et caritatem ante habitam aliquis iustus ad baptismum accedit uberiori ibi recipit gratiam. sed non ita in circumcissione. Unde abrahe per fidem iam iustificatus signaculum tantum fuit. nihil ei intus contulit.

De parvulis defunctis ante die octavum

Svero queritur de parvulis que ante diem octavum moriebantur antequam fiebat circumcisio ex lege. utrum saluarentur vel non. Idem potest responderi quod sentitur de parvulis ante baptismum defunctis. quos perire constat. Unde beda qui nunc per euangelium suum terribiliter et salubriter clamat. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non intrabit in regnum dei ipse dudum clamat per suam legem animam cuius prepuj caro circumcisa non fuerit peribit de populo meo. quia pactum meum irritum fecit. forte tamen sub lege ingruente necessitate mortis ante octavum die circumcidebant sine peccato filios sicut modo fit in ecclesia de baptismo.

De sacramento nove legis. Distinctio Secunda

Item ad sacramenta nove legis accedamus que sunt baptismus confirmatio panis benedictio. id est eucharistia penitentia. unctio extrema. ordo. coniugium. quorum alia remedium contra peccatum prebent et gratiam adiutricem conferunt. ut baptismus alia in remedium tantum sunt. ut coniugium. alia gratia et virtute nos fulciunt ut eucharistia. et ordo.

Quare mox post hominis casum non fuerunt instituta.

Svero queritur quare non fuerint hec sacramenta instituta mox post hominis lapsum. cum in his sit iusticia et salus. dicimus quod non ante adventum christi qui gratiam attulit. gratie sacramenta fuisse danda. que ex ipsius morte et passione virtute sortita sunt. Christus autem venire noluit antequam homo de lege naturali. et scripta convinceretur. quod neutra iuvare posset.

Quod sacramentum coniugii fuit ante petrum.

Fuit tamen coniugium ante peccatum institutum. non utique propter remedium. sed ad sacramentum

h. 2. m. 6. in d. 1. o. 10. 3. magis p. 116

h. 2. m. 6. in d. 1. o. 10. 3. magis p. 116

o. 1. 1. 2. 1.

h. 2. m. 6. in d. 1. o. 10. 3. magis p. 116

o. 1. 1. 2. 1.

h. 2. m. 6. in d. 1. o. 10. 3. magis p. 116

h. 2. m. 6. in d. 1. o. 10. 3. magis p. 116

h. 2. m. 6. in d. 1. o. 10. 3. magis p. 116

*ut parerent deo p̄bolem
adimplendū eltoz m̄m*

et ad officium post peccatum vero fuit
ad remediū oīra carnalis concupiscētie
corruptelā. de quo suo loco tractabim?

De baptismo. Cap. 13^m

Nunc vero de baptisimi sacramē
to videamus quod inter noue
gratie sacramenta primum est
baptisimum xpi iohannes suo baptismo
p̄nuntiauit qui primus baptizasse legi
tur / sed in aqua. non in spiritu. sicut ip̄
se ait. Ego baptizo vos in aqua id est in
penitentia. Sola em̄ corpora abluēbat
a peccatis vero non mundabat. Baptis
mus vero iohannis erat in penitētiā.
non in remissionem. baptisimus vero xpi
in remissionem. Quia iohannes bapti
zans homines ad penitentiā vocabat.
et quos baptizabat penitere docebat.
secundum illud. Veniebant ad iohannē
in iordanē confitentes peccata sua. S; in
baptismo iohannis non dabat p̄ctōz
remissio. que data ē in xpi baptismo.

Quid virtutis habebat baptisimus iohannis. c. 13^m

Ad quid ergo utilis erat baptis
mus iohannis / quia homines vsu
baptizandi preparabat ad bap
tismum xpi.

Quare dictus ē baptisimus iohannis

Sed queritur quare dictus est
baptisimus iohannis. sicut veri
tas dicit baptisimus iohannis
vnum ē. quia ibi iohannis operatio tan
tum visibilis erat exterius lauans. non
inuisibilis gratia dei virtutis operantis
interius. Sed tamen et illa iohannis
operatio a deo erat. et baptisimus ille a
deo erat non ab hoīe. s; hominis dictus
ē. q; nihil gerebat qd nō ageret homo

Si vere fuerit sacramentū baptisimus ille

Sed queritur an sacramentū
fuerit. satis potest cōcedi ex eo
sensu quo legalia signa dicunt
sacramenta. Significabat em̄ baptisimus

iohannis esse rez sacramenti scilicet bap
tismum xpi qui non tantum ē penitentie
sed et remissionis peccatorum.

**De forma baptisimi iohannis et de bap
tizatis ab eo. c. 17^c**

Nunc considerandum est si bap
tizati a iohanne iterum baptizan
di sunt baptismo xpi. et qua for
ma verborum vsus sit iohannes. Illi q
baptizati sunt a iohanne nescientes spi
ritum sanctum esse ac spem ponentes in il
lius baptismo / postea baptizati sūt bap
tismo xpi. baptisimus autem iohannis in
nomine venturi tradebatur. Unde hie
romimus super iohelē qui dicit se in cri
stum credere. et non credit in spiritum
sanctum / nondum habet claros oculos.
Unde baptizati a iohāne in nomine v̄
turi id est domini ihesu / quia dixerunt.
sed neq; si spiritus sanctus est audiui
mus. Item baptizabantur. immo verum bap
tisma accipiebant. illi vero qui spem nō
posuerunt in baptismo iohannis. et pa
trem et filium et spiritum sanctum crede
bant / non post baptizati fuerunt. sed im
positione manuum ab apostolis super
eos facta spiritum sanctum receperunt.
alii vero qui nō ita credebant. baptiza
ti sunt baptismo xpi vt predictum est.
unde hieronimus. Qui spiritum sanctum
nesciebant cum baptismum a iohāne ac
ceperunt iterum baptizati sunt baptismo
xpi vt predictum ē. ne quis ex iudeis vel
gentilibus putaret aquam sine spiritu
sancto ad salutem posse sufficere. de h̄
etiam ambrosius. in primo li. de spiritu san
cto ait. Quidam negauerunt se scire spi
ritum sanctum cum baptizatos se dicerēt
baptismo iohannis qui in aduentus
ihesu / nō in suo baptizauit nomine. Isti
ergo quia nec in xpi nomine / nec cuz fi
de spiritus sancti baptizati fuerant / non
potuerunt accipere baptisimi sacramen
tum. baptizati sunt ergo in nomine xpi
nec iteratum est in his sed nouatum.

B

de p̄ctōz remissio

de h̄ etiam ambrosius

*De forma
baptisimi
et de bap
tizatis ab eo
c. 17^c*

hinc dicitur quod per ambrosium dicitur quod non dicitur per se
 et hinc dicitur quod per ambrosium dicitur quod non dicitur per se
 et hinc dicitur quod per ambrosium dicitur quod non dicitur per se

Duo 3^a

Quid sit baptismus

Baptismus dicitur intinctio id est ablutio corporis exterior facta sub forma verborum prescripta. Si eius ablutio fiat sine verbo non est ibi sacramentum. Sed accedente verbo ad elementum fit sacramentum non utique ipsum elementum fit sacramentum. s; ablutio facta in elemento. Unde ambrosius verbo baptismus consecratur. detrahe verbum et quid est aqua nisi aqua. accedit verbum ad elementum et fit sacramentum. Unde est hec tanta virtus aque. ut corpus tagat et cor abluat. nisi faciente verbo non quia dicitur sed quia creditur. Nam et in ipso verbo aliud est sonus transiens aliud est virtus intus manens. In duobus ergo consistit sacramentum baptismi scilicet in verbo et elemento. ergo et si alia desunt. que ad decorem sacramenti instituta sunt non ideo minus est verum sacramentum et sanctum. si verbum sit ibi et elementum. Nam et in hoc sacramento et in alijs quedam solent fieri ad decorem et honestatem sacramenti quedam ad substantias et causam sacramenti pertinentia. De substantia huius sacramenti sunt verbum et elementum cetera ad solennitatem eius pertinent.

De forma baptismi

Sed quod est illud verbum quo accedente ad elementum fit sacramentum. veritas te docet que huius sacramenti formam tradens ait discipulis. Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris et filij et spiritus sancti amen. Inuocatio igitur trinitatis verbum dicitur quo baptismus conficitur et hec est forma verborum sub qua traditur baptismus. Unde bonifacio episcopo zacharias papa ait. firmissime preceptum est in synodo anglorum. ut quicumque sine inuocatione trinitatis meris

fuisse. quod sacramentum regenerationis non haberet / quod omnino verum est quod si mersus in fontem baptismi quis fuerit sine inuocatione trinitatis. perfectus christianus non est nisi in nomine patris et filij et spiritus sancti fuerit baptizatus. Legitur tamen in actibus apostolorum apostolos baptizasse in nomine christi sed in hoc nomine ut exponit ambrosius tota trinitas intelligitur. Intelligitur enim cum christum dicis et pater a quo unctus est et ipse qui unctus est. et spiritus sanctus quem unctus est. Unde nicolaus papa ad consulta bulgarorum. Quodam in deo multos baptizatos asseritis et quomodo in te a gendum sit consulitis. Idem profecto si in nomine sancte trinitatis vel in nomine christi sicut in actibus apostolorum legimus baptizetur / baptizati sunt. Unum enim idemque est ut exponit ambrosius

Si in nomine patris tantum vel spiritus sancti possit tradi baptismus

Hic queritur an baptismus esset verus si diceretur in nomine patris tantum. vel spiritus sancti tantum. ut cum dicitur in nomine christi. Ambrosius videtur dicere quod si fide mysterium trinitatis teneatur et una persona tantum nominetur / plenum est sacramentum et econuerso. Si tres nominentur et non recte de aliquo illorum sentiatur. vacuum fieret mysterium trinitatis. Sit enim sic. ubi non est plenum baptismi sacramentum. nec principium nec species aliqua baptismi estimatur. Plenum autem est si patrem et filium et spiritum sanctum fatearis. Si unum neges totum subrues. et si unum in sermone comprehendas. vel patrem vel filium vel spiritum sanctum. fide autem nec patrem nec filium nec spiritum sanctum abneges. plenum est fidei sacramentum. ita etiam licet patrem et filium et spiritum sanctum dicas. et patris et filij et spiritus sancti minuas potestatem vacuum est omne mysterium. Cum enim dicitur in nomine christi per virtutez nominis

Antonomasia
 ut videtur
 et hinc dicitur

Infans

ad hoc dicitur

ad hoc dicitur

ad hoc dicitur

Sicut dicitur in actibus

et hinc dicitur

ad hoc dicitur

impletum est misterium. nec a xpi baptis-
mate spiritus separatur. quia xpc bap-
tizavit in spiritu.

¶ Questio ambrosij.

Dunc consideremus. utrum sicut
in xpi nomine legimus baptismi
plenum esse sacramentum / ita
etiam spiritus sancto nuncupato / nihil de-
sit ad misterij plenitudinem. Rationem
sequimur qui unum dixerit. trinitatem sig-
nificavit. Si xpm dicas / et patrem a quo
unctus est filius. et ipsum qui unctus est
scilicet filium. et spiritum sanctum a quo unctus
est designasti. Scriptum est enim hunc ihe-
sum a nazaret quem unxit deus spiritu san-
cto. et si patrem dicas. filium eius et spi-
ritum oris eius pariter indicas / tamen
id etiam corde comprehendas. si spiritus
sanctum dicas. deum patrem a quo pro-
cedit. et filium cuius est spiritus nuncu-
pasti. Unde ut rationi copuletur auto-
ritas dominus dicit. Vos autem bap-
tizabimini in spiritu sancto ex quo indicat
nos recte posse baptizare in spiritu sancto.

**¶ Prestringit premissorum intelligentia cum
determinatione.**

Ex his aperte intellexisti in nomi-
ne xpi verum baptisma tradi.
Unde nihilominus insinuari vi-
detur verum baptisma dari posse in no-
mine patris tantum vel spiritus sancti.
Si tamen ille qui baptizat fidei trinitatis
teneat que trinitas in quolibet horum
nominum intelligitur. Si autem aliquis
perverse credens et errorem inducere in-
tendens unum de tribus tantum nuncu-
pet. non implevit misterium. quod vero ait
nominatis tribus vacuum esse misterium
si baptizans minuat potestatem patris
vel filij vel spiritus sancti. id est male senti-
at de potentia alicuius horum. non cre-
dens unam potentiam trium / intelligen-
dum est hoc super eum qui non intēdit
nec credit baptizare qui non tantum ca-
ret fide sed etiam intentionem baptizandi
non habet. Qui ergo baptizat in no-

mine xpi. baptizat in nomine trinitatis
quando ibi intelligitur. tutius est tamen
tres personas ibi nominare ut dicatur in
nomine patris et filij et spiritus sancti non
in nominibus sed in nomine id est in invo-
catione. vel in confessione patris et filij
et spiritus sancti. Invoatur enim ibi tota
trinitas ut invisibiliter ibi operetur per
se / sicut extra visibiliter per ministerium.
Si autem dicatur in nominibus. non est
ibi sacramentum. quia non servatur forma
baptismi.

¶ De institutione baptismi.

De institutione baptismi quando
ceperit varie sunt estimationes
alii dicunt tunc esse baptismum in-
stitutum. cum nichodemus xpc ait. Nisi
quis renatus fuerit ex aqua et spiritu san-
cto etc. alij dicunt institutionem baptismi
factam cum apostolis dixit. Ite docete
omnes gentes baptizantes eos in nomine
patris et filij et spiritus sancti. Sed hoc dixit
eis post resurrectionem precipiens eis
de vocacione gentium. quos ante passio-
nem beros et beros miserat ad predicandum
in iudea dicens. In viam gentium
ne abieritis. Jam ergo institutus erat
baptismus. quod baptizabant simul et pre-
dicabant.

**¶ De forma in qua baptizaverunt aposto-
li ante xpi passionem.**

Sed vero queritur in qua forma
tunc baptizaverunt. sane dici po-
test in nomine trinitatis scilicet
in ea forma in qua baptizaverunt postea
gentes que ante passionem. potest intel-
ligi fuisse tradita. licet non sit scriptum
non ergo tunc illam formam xpc prius tra-
didit. cum ad evangelizandum gentibus
misit. Sed quam ante tradiderat mis-
tens eos in iudeam / post intrauit cum
ad gentes misit. Commodius ergo dici-
tur institutio facta quando xpc a iohan-
ne baptizatus est in iordane quod dispē-
savit. non quia mundari voluit cum sine
peccato fuerit. sed qui contactum munde
carnis sue vim regeneratiuam contulit

*Notanda de unitate huiusmodi
in nomine et in effectu.*

*forma
tradita*

quod ve
uscato n
goretur
mna p
ibi mo

In quo
ad roma
Q
re
niti Jo
pocipit
locos co
elmas m
emundan
inopia ex
no vel cle
na bapoz
quod aqua
nate. licet
legit huc
testi conse

De immer
E
quo
repe
no po uari
de ena um
responden
qua in yn
cie consue
bus subli
lenabile est
tem in bap
qua et in tr
trinitate
gularitas d
no immer
ture sacram
hoc licet no
mergere tan
mergere sen
dne talis ex
re nupaz vbi
vel laud tate

aquis. ut qui postea immergeretur in-
uocato nomine trinitatis a peccatis pur-
garetur. tunc ergo institutus est baptis-
mus xpi in quo trinitas cuius misterium
ibi innotuit interius hominem baptizat.

**In quo tantum fiat. ambrosio. sup. epistolaz
ad romanos.**

Quebratur autem hoc sacramen-
tum tamen in aqua non in alio liquore
ut ait xpc. nisi quis renatus fue-
rit etc. Ideo uniformiter id fieri in aqua
precipitur ut intelligatur. quod sicut aqua
sordes corporis ac vestes abluit. ita bap-
tismus maculas anime. sordesque vicio-
rum emundando abstergit. vel ideo ut nullum
inopia excusaret. quod potest fieri si in vi-
no vel oleo fieret. et ut communis mate-
ria baptizandi inueniretur apud omnes
quod aqua signavit que de latere xpi ma-
navit. sicut sanguis alterius sacramenti
signum fuit. Non ergo in alio liquore po-
test consecrari baptismus nisi in aqua.

De immersione quomodo fieri debeat.

Que immersione vero si queritur
quomodo fieri debeat precise
respondemus vel semel vel ter-
cio pro vario more ecclesie. Unde greg-
de trina immersione baptismi nihil verius
respondi potest quam quod vobis sensit
quia in vna fide nihil officit ecclesie san-
cte consuetudo diuersa. quia enim in tri-
bus subsistentiis vna substantia est. Rep-
rehensibile esse nullatenus potest infan-
tem in baptismo ter vel semel mergere.
quia et in tribus mersionibus personarum
trinitas et in vna potest diuinitatis sin-
gularitas designari. Nos vero qui ter-
cio immergimus etiam triduanam sepul-
ture sacramentum signamus. Secundum
hoc licet non modo ter sed etiam semel
mergere tantum. Ibi tamen dumtaxat
mergere semel licet ubi consuetudo ec-
clesie talis existit. Si quis vero id face-
re incipiat ubi consuetudo talis non est
vel semel tantum mergendum asserat.

reprehensibilem se esse constituit. Unde
in suo sensu abundabat **Cyprianus** cum
semel mergebat in baptismo paruulos
qui quod intelligebat studiose implebat
bonis operibus abundando. licet in ho-
nescius delinqueret. Sed quod bonis opi-
bus abundabat postea correctus a deo
abundauit altiori sensu. ter illos mergen-
do. Ecce habemus quia delinquit qui se-
mel meruit. Sed hoc ideo quia aliter se
habebat consuetudo illius ecclesie. vel
quia vnam tantum faciendam mersionem
asserbat. De trina mersione **augustinus**. ait
Postquam nos credere promissimus. tercio
capita nostra in sacro fonte dimersimus
qui ordo baptizandi duplici misterij sig-
nificatione celebratur. Recte enim tercio
mersi estis quia accepistis baptismum in
nomine trinitatis. Recte enim tercio mer-
si estis quia accepistis baptismum in no-
mine xpi. qui die tertia resurrexit a mor-
tuis. Illa enim tertia repetita immersio.
tipum dominice exprimit sepulture. Co-
stat ergo baptizandos tercio debere im-
mergi. et tamen si semel tantum immer-
gantur. verum baptismum accipiunt. et
qui semel immergit tantum. non peccat
nisi consuetudo ecclesie obsistat. vel ho-
modo tantum debere fieri asserat

Quando circumcisio amisit vim suam.

Solet etiam queri si circumcisio
amisit statum ab institutione bap-
tismi. Ad quod dicimus in xpi
morte terminata esse legalia omnia. Et
tunc ergo circumcisio perdidit vim suam
ita quod postea non profecerit. sed potius
obfuit obseruatoribus suis. Sed usque
ad oblationem vere hostie potuit pro-
desse. Si enim ante passionem legalia
finez habuissent non ea imminente vet-
palca cum discipulis manducasset.

De causa institutionis.

Quia vero institutionis bap-
tismi est inuolutio mentis ut homo
qui per peccatum vetus fuerat

per gratiam baptismi renouetur. qd sic
depositione vicioꝝ & collatione virtus
tum. sic enim fit quisq; nouus homo. cū
abolitis peccatis ornatur virtutibus. &
abolitio peccatorum pellit feditatem.
Propositio virtutum affert decorem. &
hec est res huius sacramenti scz interior
mundicia.

**Querit an baptismus aperit celū qd nō
aperit circumcisio.**

S queritur. vtrum baptismus
aperit celum quod non aperu
it circumcisio dicimus. quia nec
baptismus nec circumcisio regni nobis
aditum aperuit sed hostia saluatoris. q̄
si tempore circumcisionis oblata fuisset
illius tēporis hoies in regnū intrassent
Res ergo huius sacramēti iustificatio ē

**Quid alij suscipiunt sacramentum & rem
alij sacramentū & non rem. Alij rem & nō
sacramentum. & t̄m distinctio & t̄m**

Hic dicendum est aliquos susci
pere sacramentum & rem sacra
menti. aliquos sacramentum &
non rem. aliquos rem & non sacramen
tum. Sacramentum & rem simul suscipi
unt omnes paruuli qui in baptismo ab
originali peccato mundantur. quamuis
quidam diffiteant illis qui parituri. par
uulis in baptismo dimitti peccata. imite
tes illi verbo auḡ. Sacramenta in solis
electis efficiunt quod figurant nō intel
ligentes illud ita esse accipiendum. qz
cum in alijs efficiant sacramenta remis
sionem non hoc eis faciunt ad salutem.
sed solis electis. Nam qz omnibus par
uulis in baptismo remittatur peccatum
per baptismum Ambro. euidenter dicit
A paruulo inquit recenter nato vsq; ad
decrepitem senem. sicut nullus prohibe
tur a baptismo. ita nullus ē qui non pec
cato moriatur in baptismo. sed paruuli
tantuz originali. maiores vero omnibus
qui male viuendo addiderunt ad illud
misi enormitas vite impediāt id ē fictio.
adulti vero qui nō fictē baptizantur / sa

*Secundum qd dicitur
quodam et hinc in n. annis
et qd dicitur qd paruuli in p̄p̄a
abiciuntur. qd p̄p̄a dicitur*

*Auḡ. c. 38
Auḡ*

cramentum & rem suscipiunt.

De fictē accedentibus

Qui vero sine fide vel fictē acce
dunt. sacramentum non rem su
scipiunt. vnde iero. Sunt laua
tra gentilium hereticorum / sed non la
uant ad salutem. in ecclesia etiam qui nō
plena fide accipiunt baptismum nō spiz
ritum sed aquam suscipiunt. Ambro. eti
am ait. Iudeis omnibus cōmuna erāt
sacramēta. sed non communa omnibz
erat grātia que est virtus sacramento
rum. Ita & nunc communis est baptis
mus omnibus baptizatis. sed non virtus
baptismi id ē ipsa grātia. Itē omis qui iā
sue voluntatis arbiter constitutus ē cui
accedit ad sacramentum fidelium non
peniteat eum veteris vite. nouā non po
test inchoare ab hac penitencia cū bap
tizantur soli paruuli immunes sunt. his
alijsq; testimonijs aperte ostēditur ad
ultis sine fide & penitencia vera in bap
tismo non conferri gratiam remissionis
quia nec paruulis sine fide aliena qui p
p̄iam habere nequeunt / datur in bap
tismo remissio. Si quis ergo fictē acce
dit non habens veram cordis contritio
nem / sacramentum sine re accipit. Vide
tur tamen auḡ. dicere qz etiam fictē ac
cedenti qui etiam habet odium frater
num in ipso momento quo baptizatur
omnia condonentur & post baptismum
moꝝ redeant. sed non hoc asserendo di
cit. immo hanc op̄mionem & p̄missam
sententiam conferendo. Quid em̄ sic. Quis
qui i ficto corde baptizantur aut pecca
ta nullatenus dimittuntur. quia spiritus
sanctus discipline effugiet fictuz. aut in
ipso temporis puncto per vim sacramē
ti dimissa / iterum per fictionem replican
tur vt etiam illud verum sit. quot quot
in xp̄o baptizati estis zc. Etiam illud spi
ritus sanctus vt induat eum xp̄m sancti
tas baptismi. exuat eum xp̄z perniciēs fi
ctiomis. Nam redire dimissa peccata vbi
fraterna caritas nō est aperte dominus

*De qd dicitur
in p̄p̄a*

Auḡ. c. 38

*Prima h. c. 38
Auḡ. c. 38
Auḡ. c. 38*

similiter

*Auḡ. c. 38
Auḡ. c. 38*

Auḡ. c. 38

Auḡ. c. 38

^{mt 18}
 docet etiam in illo seruo a quo dominus
 dimissum debitum petijt. quia ille con-
 seruo dimittere noluit. Sic non impedi-
 tur baptismi gratia quo minus omnia
 peccata dimittantur. etiam si fraternus
 odium in eius cui dimittantur animo p-
 seuerat. Solutur enim hesternus dies
 et quodquid superest. et soluitur etiam
 ipsa hora. momentūq; ante baptismum.
 et in baptismo. Deinceps autem conti-
 nuo reus incipit esse non solum sequen-
 tium sed etiam preteritorum dierum ho-
 rarum. momentorum. redeuntibus om-
 nibus que dimissa sunt. Hoc autem vt
 prediximus non sub assercione dixit. qd
 ostendit ex eo qd ait in eodem libro sic
 Si ad baptismū fictus accedit dimissa
 sūt ei peccata. aut n̄ sunt dimissa eligant
 quod voluerit. Ecce aperte cernis si ta-
 men intendis id dixisse aug. non asseren-
 do sed querendo et aliorum opinionem
 referendo. Idem em̄ ait. Tunc valere i-
 cipit ad salutem baptismus cum illa fi-
 ctio veraci confessione recesserit. que cor-
 de in malicia perseuerante peccatorum
 ablutionem non sinebat fieri. non ergo
 ficto accedenti peccata dimittuntur

**Quomodo intelligatur illo quotquot
 in xpo baptizati estis xpm induistis**

Queritur ergo quomodo illud
 accipiat quotquot in xpo bap-
 tizati estis xpm induistis. potest
 dici qd qui in xpo id est in xpi conformi-
 tate baptizantur scilicet vt moriantur
 vetustati peccati sicut xpc vetustati pe-
 ne. induunt xpm quem per gratiaz inha-
 bitantem habent. potest et aliter solui.
 duobus em̄ modis xpm induere dicunt
 vel assumptione sacramenti vel rei per-
 ceptione. Unde aug. Induunt homines
 xpm aliquando vsq; ad sacramenti per-
 ceptionem. aliquando vsq; ad vite san-
 ctificationem atq; illud primum bonis
 et malis potest esse commune. hoc autē
 est proprium bonorum et piorum. Om-

nes ergo qui in xpi nomine baptizantur
 xpm induunt vel secundum sacramenti
 pceptionem vel scd; vite sanctificationē

**De illis qui suscipiunt rem et non sacra-
 mentum.**

Sunt et alij vt supra posuimus q
 suscipiunt rem et non sacra-
 mentum. qui enim effundunt sang-
 uinem pro nomine ihesu. et si non sacra-
 mentum. rem tamen accipiunt. vnde au-
 gustinus. Quicumq; n̄ percepto regenera-
 tionis lauacro per confessionem xpi mo-
 riuntur tantum eis valet ad dimitten-
 da peccata. quātū si abluerentur sacro
 fonte baptismi. Audistis q; passio pro
 xpi nomine suscepta supplet vicem bap-
 tismi.

**Non modo passio sed fides et contri-
 tio implet vicem baptismi.**

Nec tantum passio vicem bap-
 tismi implet sed etiam fides et cō-
 tritio vbi necessitas excludit sa-
 cramentum. sicut aperte docet aug. di-
 cens. baptismi vicem aliquando implet
 re passionem. De latrone illo cui n̄ bap-
 tizato dictum est /hodie mecum eris in
 paradiso. Beatus ciprianus in li. iij. de
 baptismo non leue documentūz assumit
 quod etiam atq; etiam considerans in-
 uenio non tantum passionem pro nomi-
 ne xpi id qd baptismo deerat posse sup-
 plere. sed etiam fidem conuersionemq;
 cordis si forte ad celebrandum misteri-
 um baptismi in angustijs temporum suc-
 curri non potest. Neq; em̄ ille latro pro
 nomine xpi crucifixus est. sed pro meri-
 tis facinorūz suorum. nec quia credidit
 passus ē sed dum patitur credit. Quan-
 tum ergo valeat baptismus sine etiam
 visibili sacramento quod ait apostolus

**Corde creditur ad iusticiam. ore autez
 confessio fit ad salutem. in illo latro-
 ne declaratum est. sed tūc impletur in-
 uisibiliter. cum misterium baptismi non
 contemptus religionis. sed articulus ne-
 cessitatis excludit. et baptismus quidem**

*De re. It Adplem mōm z de qd. s; iusta volū. iusta cū. It dicitur in
 pmo dno z p̄latione. Et qd dicitur nullus n̄ fuit qplid mō. It dicitur
 pmo dno q simul ad xpo nati sunt. et erat uetanus. Et s; suppleuit qd dicit
 et p̄ volū. Sic in latrone p̄ xpe suppleuit qd dicitur qd dicitur
 qd latro hant dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur
 qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur
 qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur qd dicitur*

*It dicitur in li. iij. de bap. dicitur
 et bap. m. dicitur*

*It dicitur in li. iij. de bap. dicitur
 et bap. m. dicitur*

*It dicitur in li. iij. de bap. dicitur
 et bap. m. dicitur*

ideo contemnendum est. quia contemp-
 tor eius invisibiliter sanctificari non po-
 test. **H**inc cornelius et qui cum eo erant
 iam spiritu sanctificati baptizati sunt nec
 superflua iudicanda est sanctificatio vi-
 sibilis. quia invisibilis precessit. Sine visi-
 bili ergo invisibilis sanctificatio esse po-
 test et prodesse. visibilis autem que fit
 sacramento tenus sine invisibili prodes-
 se non potest. cum ista sit omnis illius
 utilitas. **S**imoni mago visibilis bap-
 tismus non profuit. quia invisibiliter non
 affuit. Sed quibus invisibilis affuit pro-
 fuit. nec tantum valet fides aliena par-
 vulo quantum propria adulto. **P**aru-
 lis enim non sufficit fides ecclesie sine sa-
 cramento. qui si absque baptismo fuerint
 defuncti etiam cum deferuntur ad bap-
 tismum damnabuntur. sicut multis san-
 ctozum autoritatibus comprobatur. ad
 quod hoc argumentum **aug.** sufficiat.
Firmissime tene qui vel in utero matris
 vivere incipiunt et ibi moriuntur. vel de
 matribus nati sine sacramento baptismi
 de hoc seculo transeunt / eterno suppli-
 cio puniendos. quia et si proprie actio-
 nis peccata non habuerunt. originale tamen
 peccatum traxerunt carnali conceptioe
 et sicut parvuli qui sine baptismo mori-
 untur infidelium ascribuntur numero.
 ita qui baptizantur fideles dicuntur. qui
 a fidelium consortio non separantur. **C**um
 orat ecclesia pro fidelibus defunctis. fi-
 deles ergo sunt non propter virtutem
 sed fidei sacramentum. **vnde aug.** **P**ar-
 vulum et si nondum fides illa que etiam
 in credentium voluntate consistit. iam
 tamen fidei ipsius sacramentum id est
 baptismus fidelem facit. sicut credere
 respondetur. ita etiam fidelis vocatur
 non rem ipsam mente annuendo. sed ip-
 sus rei percipiendo sacramentum

**¶ Quid profit baptismus his qui cum fide
 accedunt.**

Solet etiam queri de illis qui iam
 sanctificati spiritu eius fide et car-

itate ad baptismum accedunt quid eis
 conferat baptismus. **N**ihil enim eis vi-
 detur prestare. cum per fidem et contri-
 tionem iam remissis peccatis iustificati
 sunt. **R**ed quod sane dici potest. eos qui
 dem per fidem et contritionem iustifica-
 tos id est a macula purgatos peccati
 et a debito eterne pene absolutos. tamen
 adhuc teneri videntur satisfactione te-
 porali qua penitentes ligantur in eccle-
 sia. **C**um autem baptismum percipiunt
 et a peccatis siqua interim post conuer-
 sionem contraxerunt mundantur. et ab
 exteriori satisfactione absoluuntur. et ad
 iuxta gratia omnisque virtus in eo augetur
 ut vere novus homo tunc dici possit. fo-
 mes quoque peccati in eo amplius debili-
 tatur. **I**deo **Hieroz** dicit quod fides que fi-
 deles facit. in aquis baptismi datur vel
 mittitur. quia non habenti aliquando ibi
 datur. et iam habenti ut plenius habeat
 datur. sic et de alijs intelligendum est.
 qui ergo mundus accedit ibi fit mundi-
 or. et omni habenti ibi amplius datur.

¶ Exterior satisfactio admittitur

Quod vero omnis exterior satis-
 factio ibi relaxetur **Ambrosius**
 ostendit super illum locum. sine
 penitentia sunt dona dei et vocatio di-
 cens. Gratia dei in baptismo non requi-
 rit gemitum et planctum vel aliquod or-
 pus. et omnia gratis condonat quod qui-
 dem de exteriori gemitu vel planctu ac-
 cipiendus est. **N**am sine interiori nemo
 adultus renouatur. sed exteriores satis-
 factiones et afflictiones scilicet sordes
 penitentium ibi dimittuntur. **N**ultum
 ergo confert baptismus etiam iam per
 fidem iustificato. quia accedens ad bap-
 tismum quasi ramis a columba portat
 in archam. ante intus erat iudicio dei.
 sed nunc etiam iudicio ecclesie intus est
Cum vero in baptismo peccatum deleatur
 et satisfactio exterior non imputetur. que-
 ritur cur penalitas cui pro peccato ad-
 dicti sumus non tollatur. hoc id tradunt

*hndley Jobe Sapientia dnd me ius qz indignatio ebalt pnd meid
 hndley mossa Jobe timores dnd mldat h me pnd nos pndnd hnd vspn
 ex nptndu zach 1: ada abadalestia mea ex meid
 su ipa gndu. y a. 28 hnd pla xxv dnt dnt dnt dnt
 hndley emdi add 4 pndnd mnd mnd 2. Surgite et dicit ad hnd hnd
 Amozis dnt pnd qz hnd mnd ad hnd vsp dnt ad hnd pndnd
 pndnd dnt pnd 3e hnd pnd qd dnt dnt ut dnt dnt dnt
 hnd tangit pnd*
¶ Congruum fuit huius penalitas mandatum Boze hnd

fieri sancti quia si a pena homines per baptismum liberarentur ipsa putarent baptismi esse precium non eternum regnum. Ideo soluto reatu peccati. temporalis pena tantum manet ut illa vita studiosius queratur. que erit a penis omnibus aliena. Ideo etiam manet ut sit fidei et certandi materia et vincendi occasio qui non vinceret si non pugnaret. nec pugnaret si in baptismo fieri immo talis.

Cuius rei baptismus qui datur iam iusto sit sacramentum

S queritur cuius rei baptismus ille sit sacramentum qui datur iam iusto. dicimus sacramentum esse rei que precessit. i. remissionis ante per fidem date. et remissionis temporalis pene siue peccati si quod interim committitur. habetur etiam sacramentum et nouitatis ac mundicie ibi preste. omnis etiam rei signum est cuius causa est. nec mireris rem aliquando precedere sacramentum. cum aliquando etiam longe post sequatur ut in illis qui ficte accedunt quibus cum post penituerint incipiet baptismus prodesse in quibus fuit baptismus sacramentum huius sanctificationis quam penitendo habent. sed si nunquam penituerent nec a figmento recederent. cuius rei sacramentum esset baptismus ab illis susceptus / potest dici rei que ibi fieret. si non illorum enormitas impediret.

Si paruulis datur in baptismo gratia qua possunt in maiori etate proficere.

S olet etiam queri si paruulis in baptismo datur gratia qua cum tempus habuerint utendi libero arbitrio / possunt velle et currere. De adultis enim qui digne recipiunt sacramentum non ambigitur quin gratiam operantem et cooperantem perceperint que in vacuum eis cedit si per liberum arbitrium post mortaliter deliquerint qui

merito peccati gratiam appositam perdunt. Unde dicuntur contumeliam spiritui sancto facere et ipsum a se fugare. de paruulis vero qui nondum ratione utuntur. questio est an in baptismo receperint gratiam quam ad maiorem venientes etatem / possint velle et operari bonum. Videtur quod non receperint. quia gratia illa caritas est et fides que voluntatem preparat et adiuvat. Sed quis dixerit eos accepisse fidem et caritatem / si vero gratiam non receperint qua bene operari possint cum fuerint adulti. Non ergo sufficit eis in hoc statu gratia in baptismo data nec per illam possunt modo bonum esse nisi alia addatur. que si non addatur non est ex eorum culpa quia iustificati sunt a peccato. Quidam putant gratiam operantem et cooperantem cum etis paruulis in baptismo dari in munere non in usu ut cum ad maiorem venerint etatem / ex munere sortiantur usum nisi per liberum arbitrium usum muneris extinguant peccando. et etiam ita ex culpa eorum est non ex defectu gratie quod mali fuerint qui ex dei munere valentes habere usum bonum per liberum arbitrium renuerunt et usum prauum elegerunt.

Quinta distinctio quarta

Quod baptismus eque sanctus est a bono et a malo datus.

Est hoc sciendum est sacramentum baptismi a bonis et a malis ministris dari sicut a bonis et a malis sumitur. nec melior est baptismus qui per meliorem datur. nec minus bonus qui per minus bonum datur. nec malus qui per malum datur. nec maius munus datur in baptismo dato a malo. sed eque quod non est munus hominis sed dei quod totum subditis declaratur testimonijs Augustini. ait baptismus talis est qualis est ille in cuius potestate datur non qualis est ille per cuius ministerium datur. Item propterea fieri potest ut aliqui verum habeant baptismum et non habeant veram fidem. Item si inter bonos ministros cum sit

alius alio melior non est melior baptismus
 qui per meliorem datur. Nullo modo ma-
 lus est qui etiam per malum datur quia
 idem baptismus datur. et ideo per mini-
 stros dispares dei munus est equale. quod
 non illorum sed eius est. Idem cum bap-
 tizat malus illud quod datum est unum
 est non impar propter impares ministros sed
 par et equale propter hoc. hic est qui bap-
 tizat. Item ego dico et nos dicimus om-
 nes. quia iustos oportet esse. per quos
 baptizatur. qui a iustos oportet esse tan-
 ti iudicis ministros. sunt ministri iusti si
 volunt. si autem noluerint esse iusti qui se-
 dent in cathedra moysi securum me fe-
 cit magister meus scilicet christus de quo spi-
 ritus sanctus. hic est qui baptizat. Item
 quos baptizavit iudas christus baptizavit. si
 quos ergo baptizavit ebriosus homici-
 da adulter si christi erat baptismus christus bap-
 tizavit. Non timeo adulterum nec ebrio-
 sum nec homicidam. quia columba at-
 tendo per quam mihi dicitur hic est qui
 baptizat. Item homicida dedit bap-
 tismum christi quod sacramentum tam sanctum
 est ut nec homicida ministrante pollua-
 tur. Item si in heresi quacunq; vel scis-
 mate quisq; in nomine patris et filii et
 spiritus sancti baptismi sacramentum ac-
 ceperit integrum sacramentum accepit
 sed salutem que virtus est sacramenti
 non habebit. sed extra ecclesiam catho-
 licam ipsum sacramentum habuerit. Deb-
 ergo ad ecclesiam redire non ut sacra-
 mentum baptismi iterum accipiat quod
 nemo debet in aliquo repetere sed ut in so-
 cietate catholicam vitam accipiat. bap-
 tismus enim extra ecclesiam nequit prodes-
 se. Ibi enim cuiq; prodesse potest bap-
 tismus ubi potest prodesse elemosina scilicet
 in ecclesia. Item isidorus romanus po-
 tiffex non homines iudicat qui baptizat.
 sed spiritum dei subministrare gratiam
 baptismi licet paganus sit qui baptizat
 In his perspicue cernis baptismum verum
 bonis et malis dari et a bonis et a malis.
 et ipsum tamen eque sanctum esse et mu-

nus eius equale in bonis siue a bonis si-
 ue a malis baptizentur

De potestate baptismi et ministerio.

Quia ministerium tantum habet
 non potestatem baptismi. Po-
 testatem enim sibi retinuit quam no-
 uerat iohannes. cum vidit columbam des-
 cendentem super christum. Unde augustinus. quid
 nouerat iohannes baptista dominum.
 quid non nouerat potestatem dominici
 baptismi in nullum hominem transire
 a domino. sed ministerium plane transi-
 turum potestatem a domino in neminem
 sed ministerium in bonos et in malos.
 Non exhorreat columba ministerium ma-
 lorum. respiciat potestatem domini. Quid
 faciat tibi minister malus. ubi bonus est
 dominus. Neque qui plantat neque qui ri-
 gat est aliquid. sed qui incrementum dat
 deus est. Si superbus fuerit minister cum
 dyabolo computetur. sed non contami-
 natur donum christi quod per illum fluit pu-
 rum est. per lapideum canalem transi-
 aqua ad areolas in canali lapideo nil ge-
 neratur. sed ortus fructus plurimos af-
 fert. habent ergo non modo boni sed etiam
 mali ministerium baptizandi sed neutri
 potestatem baptismi. Ministerium enim
 dedit christus seruis. sed potestatem sibi re-
 tinuit. quam si vellet poterit seruis dare.
 ut seruis daret baptismum suum tanquam
 vice sua. et potestatem suam constituere
 poterat in aliquo vel in aliquibus seruis
 suis ut tanta vis esset in baptismo serui
 quanta est vis in baptismo domini. sed
 voluit ne seruis in seruo spem poneret.
 baptizat seruis ut minister. baptizat do-
 minus tanquam potestatem habens quam
 si daret seruis ut scilicet ipsorum esset
 quod domini erat. tot essent baptismi
 quot serui. Ut sicut dicitur est baptismus
 iohannis. sic diceretur baptismus petri
 vel pauli quod ne fieret retinuit sibi do-
 minus potestatem baptismi. seruis autem
 ministerium dedit. Si ergo seruus dicit

*petrus dicitur
 descendit super christum
 unde augustinus quid
 nouerat iohannes baptista dominum
 quid non nouerat potestatem dominici
 baptismi in nullum hominem transire
 a domino. sed ministerium plane transi-
 turum potestatem a domino in neminem
 sed ministerium in bonos et in malos.
 Non exhorreat columba ministerium ma-
 lorum. respiciat potestatem domini. Quid
 faciat tibi minister malus. ubi bonus est
 dominus. Neque qui plantat neque qui ri-
 gat est aliquid. sed qui incrementum dat
 deus est. Si superbus fuerit minister cum
 dyabolo computetur. sed non contami-
 natur donum christi quod per illum fluit pu-
 rum est. per lapideum canalem transi-
 aqua ad areolas in canali lapideo nil ge-
 neratur. sed ortus fructus plurimos af-
 fert. habent ergo non modo boni sed etiam
 mali ministerium baptizandi sed neutri
 potestatem baptismi. Ministerium enim
 dedit christus seruis. sed potestatem sibi re-
 tinuit. quam si vellet poterit seruis dare.
 ut seruis daret baptismum suum tanquam
 vice sua. et potestatem suam constituere
 poterat in aliquo vel in aliquibus seruis
 suis ut tanta vis esset in baptismo serui
 quanta est vis in baptismo domini. sed
 voluit ne seruis in seruo spem poneret.
 baptizat seruis ut minister. baptizat do-
 minus tanquam potestatem habens quam
 si daret seruis ut scilicet ipsorum esset
 quod domini erat. tot essent baptismi
 quot serui. Ut sicut dicitur est baptismus
 iohannis. sic diceretur baptismus petri
 vel pauli quod ne fieret retinuit sibi do-
 minus potestatem baptismi. seruis autem
 ministerium dedit.*

*ostendit
 quod*

se baptizare recte dicit. sed tanq̄ minist-
ster baptizat. et ideo non differt siue bo-
nus siue malus baptizet. **I**nde etiam ne-
mo dicit baptismus meus. cum tamen di-
cat euangelium meum prudentia mea li-
cet hec sint a deo i quibus differētia ē.
alius em̄ alio melius opatur in euange-
lizando. et alius alio prudentior est. ali-
o autem magis minusue baptizatus
siue ab inferiori siue a maiori baptizetur
dici non potest.

¶ Que fuit potestas baptismi quā potuit
xpc dare seruo

Hic querit que sit illa potestas
baptismi quam xpc sibi retinuit
et potuit dare seruis. hoc est vt
plurimi volunt potestas dimittendi pec-
cata in baptismo. sed potestas dimittē-
di peccata que in deo est deus ē. **I**deo
alii dicunt hanc potestatem non potuis-
se dare alicui seruorum. quia nulli potu-
it dare vt esset quod ipse ē. vel haberet
essentia quam ipse habet cui hoc ē esse
quod posse. Dicunt em̄ si hanc poten-
tiam alicui dare potuit. potuit ei dare
creaturas creare quia non ē hoc maio-
ris potentie q̄ illud. **R**ed qd̄ dici potest.
quia potuit eis dare potentiam dimittē-
tendi peccata. non ipsam eandem qua ip-
se potens ē. sed potentiam creatam qua
seruus posset dimittere peccata. non ta-
men ut auctor remissionis. sed vt mini-
ster. nec tamē sine deo auctore. vt sicut
in ministerio habet exterius sanctificare
ita in ministerio haberet interius mun-
dare. et sicut illud facit deo auctore qui
cum eo operatur illud exterius. ita inte-
rius mundaret deo auctore. qui eius ver-
bo velut quodam ministerio vteretur.
Ita etiam posset deus per aliquem crea-
re aliqua. non per eum tanquā auctorem
sed ministrum cum quo et in quo opera-
retur sicut in bonis operibus ipse ope-
ratur et nos. nec ipse tantum nec nos tā-
tum. sed ipse nobiscum et in nobis. et ta-

men in illis agendis ministri eius sumus
non auctores. **I**ta ergo potuit dare ser-
uo suo potestatem dimittendi peccata
in baptismo. id ē vt in mundatione inte-
riori seruus cum domino operaretur nō
seruus sine domino nec dominus sine ser-
uo. sed dominus cum seruo et in seruo si-
cut in exteriori ministerio dominus ope-
ratur cum seruo et in seruo. **V**nde et domi-
nus dicit sanctificare et seruum. sed domi-
nus inuisibili gratia. seruus visibili sacra-
mento. **V**nde aug. super leuiticum domi-
nus ait. Ego dominus qui sanctifico. et
de moysē etiam dicit um est et sanctifica-
bis eum. sed moyses sanctificat visibili-
bus sacramentis per ministerium. domi-
nus autem inuisibili gratia per spiritum
vbi ē totus fructus visibilium sacramē-
torum. sine hac sanctificatione visibilia sa-
cramenta nil prosunt si quis hoc melius
aperire poterit non inuideo.

¶ Quibus liceat baptizare.

Nunc quibus liceat baptizare ad-
damus. de hoc isidorus ait. **C**ō-
stat baptismum sacerdotibus
esse traditum eiusq̄ ministerium nec ip-
sis opac omnibus implere est licitum. abs-
q̄ licito episcopo vel p̄bitero. nisi his
procul absentibus et vltima languoris co-
gat necessitas. qd̄ etiam laicis fidelibus
permittitur.

¶ Ex concilio carthaginensi quinto
Item mulier quamuis sancta baptizare
non p̄sumat. nisi necessitate cogente

¶ Vtrum baptizandi sint qui ab hereticis
baptizati sunt.

Respondetur illis vō qui ab hereticis bap-
tizantur vtrū rebaptizandi sint
queri solet. ad quod breuiter di-
cimus. quia quicumq̄ sit qui baptizet si
seruetur forma a xpo tradita verū bap-
tismus dat. et ideo qui illum sumit non
debet rebaptizari. **V**nde beda siue here-
ticus siue scismaticus siue facinorosus

quisq; in confessione sancte trinitatis baptisatus. non valet ille qui baptisatus est a bonis catholicis rebaptisari. ne confessione et trinitatis invocatio videat amichilari

Item aug. quous unum sit baptisma etiam hereticorum scilicet eorum qui in nomine patris et filij et spiritus sancti baptizant et ecclesie catholice. tamen qui foris ecclesiam baptizantur. non sumunt ad salutem baptismum. sed ad perniciem. habentes formam sacramenti. virtutem autem eius abnegantes. et ideo ecclesia non eos rebaptizat. quia in nomine trinitatis baptisati sunt. et ipsa est forma sacramenti. **I**tem rebaptizare hereticum quod hec sanctitatis signa perceperit. omnino peccatum est. catholicum vero immamissimum scelus est. **E**x his aperte colligitur quod etiam ab hereticis baptisati sunt. servato caractere christi rebaptizandi non sunt. sed tantum impositione manus reconciliandi ut spiritum sanctum accipiant etiam in signum detestationis hereticorum

Oppositio quorundam.

Sunt tamen nonnulli doctorum ut cyprianus et alij quidam qui dicere videntur ab hereticis non posse iterum baptismum et eos esse rebaptizandos cum veniunt ad ecclesiam qui ab illis dicuntur baptisati. sed hoc de illis verum est qui extra formam ecclesie baptizare presumunt. **C**yprianus tamen ibi a veritate deviasse videtur qui ait de heretico quomodo sanctificare aquam potest cum ipse immundus est et apud quem spiritus sanctus non est. cum dominus dicat in lege. **Q**uecunq; tetigerit immundus immunda erunt quis potest dare quod ipse non habet. **H**oc ergo ex ignorantia eum dixisse. **A**ugustinus insinuat dicens. martirem cyprianum gloriosum qui apud hereticos vel scismaticos datum baptismum nolebat cognoscere dum eos nimis detestaretur tanta eius merita usque ad triumphum martirij secuta sunt. ut et caritatis qua exellebat luce / obumbratio

illa fugaretur. sed siquid purgandum erat / passionis falce tolleret. **N**ec nos qui baptismi veritatem et hereticorum iniquitatem agnoscimus / ideo cypriano meliores sumus. sicut nec petro quod gentes iudicare non cogimus.

Hieronymus. sup epistolam ad ephesios

Hoc etiam sciendum est quod licet iter immergatur propter mysterium trinitatis. tamen unum baptismum reputat.

Nullus in materno utero baptizatur

Non etiam ignorandum non est quod in materno utero nullus baptizari potest etiam si mater baptizetur. **U**nde psidorus qui in matris uteris sunt. ideo baptizari non possunt quia qui natus adhuc secundum adam non est. secundum christum non potest renasci. neque regeneratio in eum dici potest in quem generatio non precessit. **I**tem augustinus non potest quisquam antequam sit natus renasci. **S**i vero opponitur de ieremia et de iohanne baptista qui ab utero sanctificati leguntur. quod etiam de iacob quidam putant. **D**icimus si sanctificatio ibi accipitur interior emundatio in miraculis diuine potentie esse habendum. **U**n de augustinus ait ambigue sup hoc loquens. **S**i usque adeo inquit in illo puero acceleratus est usus rationis et voluntatis / ut inera materna viscera iam possit agnoscere et credere quod in alijs paruulis expectatur etiam ut possint in miraculis habendum esse diuine potentie. non ad humanum trahendum exemplum nature. **N**am quando voluit deus etiam iumentum locutum est. **I**deo de ieremia legitur. Priusquam exires de vulua sanctificaui te. illa tamen sanctificatio qua efficimur templum dei non nisi renatorum est. **N**isi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. nemo enim renascitur. nisi prius nascatur. **U**nde illa

Deo
et non sit baptizatus

Deo baptizatus
Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

Deo baptizatus

li. ad dandum

sanctificatio potest secundum predesti-
nationem accipi. **E**cce videtur dubitan-
ter loqui qui etiam in eodem dicit. **N**on
dictus est quia credidit infans in utero
sed exultavit. nec elizab; dicit exultavit
in fide. s; exultavit in utero meo. et po-
tuit esse hec sanctificatio tante rei a ma-
iori cognoscente iudiciu non a paruulo
cognite absq; assertione de hac sanctifi-
catione loquitur. no diffiniens qualiter
intelligenda sit illa sanctificatio. an sit sig-
num future rei. an veritas iustificacōis
per spiritum facte. sed meli? est ut dica-
mus illos preter. cōmunem legem in vte-
ris iustificatos et gratia puentos. di-
missis omnib; peccatis. qd etiā multis
sanctorum testimonijs edocetur.

¶ Si baptismus sit verbis corrupte placis

Deo d. x. remittit

Queri etiā solet si corrupte pro-
ferantur vba illa an baptismus
sit. d; hoc zacharias papa boni-
facio scribit. Retulerūt michi et nunciij
tui q; fuerit sacerdos in eadem puincia
qui latinaz linguam penitus ignorabat
et dum baptizaret nescius latinū eloqui
infringens linguam diceret. baptizo te i
nomine patria et filia et spiritu sancta. et
propter hoc considerasti rebaptizare. s;
si ille qui baptizauit non errorem indu-
cens vel heresim. sed pro sola ignorātia
romane locutionis infringendo linguā
baptizans dixisset. no possumus consen-
tire vt denuo baptizetur. **P**reterea sciē-
dum est q; illi de quibus nulla extant iu-
dicia inter propinquos vel domesticos
vel vicinos quibus baptizati fuisse doce-
antur agendum est vt renascātur ne pe-
reant. in quibus quod no ostenditur ge-
stum. ratio non sinit vt videatur iteratū
conferendus est eis qd collatum esse ne-
scitur. quia non temeritas interuenit p-
sumptionis vbi est diligentia pietatis.

¶ De illo qui pro ludo immergitur.

Leo pp. s. d. n. r. u. u. n. e. n. e. s. e. p. p. o.

Dilectus
pp. in
pauca

Quod etiam queri de illo qui io-
cans sicut mimus commemoza-
tione tamen trinitatis immergi-
tur vtrum baptizatus sit. hoc autē **A**u-
gustinus non diffinit ita inquit. si to-
tus ludicre et mimice. et ioculariter age-
retur. **V**trum approbandus esset baptis-
mus qui sic daretur/ diuinum iudiciuz p-
alicuius reuelationis miraculum oratio-
ne implorandum esse censere. **V**idetur
tamen sapientibus non fuisse baptisma
vt cum aliqui in balneum vel in flumen
merguntur in nomine trinitatis. non est
tamen baptismus quia n̄ intentione bap-
tizandi illud geritur. **N**am in hoc et i a-
lijs sacramentis sicut forma est seruanda
ita et intentio illud celebrandi ē ha-
benda.

¶ Augustinus ad bonifacium.

Ulud etiam nō te moueat quod
quidam non ea fide paruulos
ad baptismum ferunt. vt per spi-
ritum ad vitam regenerentur eternam.
sed eos putant hoc remedio tempora-
lem accipere sanitatem. non em̄ propter
rea illi non regenerantur. quia nec ab il-
lis hac intentione offeruntur.

¶ Leo papa. Agt. d. d. n. q. de b. d. n. e. c. o. l. e. g. i. s. t. p. o. d. i. s.

Cognoscendus est etiam in bap-
tizandis electis duo tempora es-
se seruanda id est pascha et pen-
thecosten. vt i sabato pasce vel penthe-
costes. baptismi sacramentum celebretur
qui vero necessitate mortis vel periculi
urgentur. omni tpe debent baptizari

¶ De responsione patrinozum.

Oro cuncti ad baptismum ve-
nientes. fidem suam profiteri
debent et exponere quid peten-
dum venerūt ad ecclesiam. **U**nde etiam
a baptizando queritur. quid venisti ad
ecclesiam petere/ qui si aduultus est pro
se respondet. fidem id est sacramentum
fidei et doctrinam. **I**ta etiam p singula

mensuratus
re et filiu
alios est ne
alios pro co
paruuli ab
soluit. loqu
etiam pro
proficetur d
mentibus ag
qui responde
non modo
etiam habet
De sensu illo
I
par
per
si esse me
re petere cur
habere cum
nostru fide
habet post
re sacramen
parulus p
capere. **U**
ore q; fidem
non credere
non effectum
habere pro
erere le ad
sacramentum
Item de ser
Et a
sa po
do m
su et in ign
sacramento
q; de
distinguit
fidei. quon
alio careat
ponatur cui
comparab
is quod non
metur qd e

interrogatus respondet se credere in pa-
trē et filiū et spiritum sanctum. Si autē p-
uulus est non valens credere vel loqui-
alius pro eo responderet. **Unde isidorus**
paruuli alio profitente baptizantur. qui
adhuc loqui vel credere nesciunt. sicut
etiam pro egris. mutis. vel surdis. ali-
profitetur dum baptizatur. Sic et de pe-
nitentibus agendum est. si vero pro eo
qui respondere potest. alius respondeat
non itidem valet sicut dictum est. qui
etatem habet pro se loquatur.

De sensu illozorum verborum.

Ivero queritur ex quo sensu p-
paruulo dicatur credo. vel fide-
peto / dicimus de sacramento fi-
dei id esse intelligendum. quo responde-
tur petere cum defertur ad ecclesiam et
habere cum baptizatur. ut sit sensus cū
dicitur fidem peto id est sacramentum
fidei presto sum recipere. credo id ē fi-
dei sacramentum suscipio. quod est hic
paruulus presto est sacramentum fidei
accipere. **Unde Aug.** nihil est aliud cre-
dere / q̄ fidem habere. et ideo cū respon-
detur credere paruulus qui fidei non-
dum effectum habet / respondetur fidei
habere propter fidei sacramentum. et cō-
uertere se ad deum propter conuersionis sa-
cramentum

Item de sensu verborum

Et adhuc queritur ex quo sensu
pro paruulo respondeat cre-
do in deum patrem. et in hiesus
xpm. et in spiritum sanctum. **Quid de**
sacramento fidei. an de fide mentis ibi
agitur. Si de sacramento cur nominatim
distinguantur persone. Si vero de fidei
affectu. quomodo verum est cum eo p-
uulus careat. **Quod illud** facturus puulus
spondetur cum creuerit sicut et omnibz
pompis dyaboli spondetur ab renuncia-
re. quod si non seruauerit factus adult-
tenebitur ipse vel sponsor / sane etiam di-

ci potest ibi sponderi pro paruulo. q̄ ad
maiozem etatē si venerit et pompis dy-
aboli renuntiabit. et sanam fidem tenebit
cuius tunc sacramentū recipit. hac autē
sponsione paruulus pro quo fit tenebitur
non sponsor. si tamen ut cautio im-
pleatur. quantum in se est et operam de-
derit. quia exigitur a patrino ut sit dili-
gens circa eum pro quo respondit soli-
citus. **De hoc aug.** certissimam emis-
stis cautionem qua renuntiare pompis
dyaboli spondistis.

De cathecismo et exorcismo.

Illa autem interrogatio et respō-
sio fidei fit in cathecismo cui
additur exorcismus. ante baptis-
mum enim fit cathecismus et exorcismus
post cathecismum sequitur exorcismus
ut ab eo qui iam fide instructus est. ad-
uersaria virtus pellatur. exorcismus de
greco dicitur in latinum adiuratio. **Ca-**
thecismus instructio. Cathecizare est in-
struere. ut de simbolo ac rudimentis fi-
dei. Exorcizare ē adiurare. ut exi ab eo
spiritus immunde. **Symbolum** est sig-
num vel collatio. **Signum** quia eo fide-
les ab infidelibus discernuntur. **Collatio**
quia ibi totius fidei sufficientia et inte-
gritas est collata. **Cathecismus** et exor-
cismus neophitorum sunt magisq̄ sacra-
mentalia q̄ sacramenta dici debent. **Neo-**
phiticus nouitius interpretatur vel rudis
et dicitur neophiticus nuper ad fidem cō-
uersus vel in disciplina religiose conuer-
sationis rudis. **Hec ergo** precedunt bap-
tismum non q̄ sine istis nō possit esse bap-
tismus. sed ut baptizandus de fide in-
struat et sciat cui debitor fiat deinceps.
et ut dyaboli potestas in eo minuatur.
Unde rabanus ante baptismum catheci-
zandi debet in homine preuenire officium
ut fidei cathecismus accipiat rudimē-
tum et sciat cui debitor fiat deinceps.
Item aug. paruuli exufflantur et exorci-
zantur ut ab eis pellat potestas dyaboli

ne iam contēdat eos subuertere. ne bap-
tismum consequantur. non ergo in infā-
tibus creatura dei exufflatur vel exorci-
zatur / sed dyabolus vt recedat ab hoīe

¶ De confirmatione. Septima Distinctio

Nunc de sacramento confirma-
tionis addendum est de cuius
virtute queri solet. forma enim
aperta est scz verba que dicit episcop⁹
cum baptizatos in frontibus sacro sig-
nat crismate. Quod sacramentum ab
alijs perfici non potest nisi a summis sa-
cerdotibus. nec tempus apostolorum
ab alijs q̄ ab ipsis apostolis legitur p-
actum. nec ab alijs q̄ qui locum eorum
tenent perfici potest aut debet. nam si
aliter presumptum fuerit irrit⁹ habea-
tur. et vacuum nec inter ecclesiastica re-
putabitur sacramenta. Licet autem pre-
sbiterus baptizatos tangere in pectore.
sed non crismate signare in fronte. Vir-
tus autem huius sacramēti est donatio
spiritus sancti ad robur qui in baptismo
datur est ad remissionem. vnde raban⁹
a summo sacerdote per impositionem
manus paracleti traditur baptizato vt
robozetur per spiritum sanctum ad pre-
dicandum alijs illud qd̄ ipse in baptismo
consecutus est. Item omnes fideles p
manus impositionem episcopozum post
baptismum accipere debēt spiritum san-
ctum vt pleni sp̄iam inueniantur. Scito
te vtunq; esse magnum sacramentum.
sed vnum maiori veneratione tenend⁹
sicut a maioribus datur. Ecce maius di-
cimus sacramentum confirmationis. for-
te non ob maiorem virtutem vel vtilita-
tem quā cōferat. sed quia a digniorib⁹
datur et in digniori parte corporis fig-
id ē in fronte. vel forte qz maius augmē-
tum virtutum prestat. licet baptismus
plus ad remissionem valeat. quod vide-
tur innuere rabanus dicens. In vinctio-
ne baptismi spiritum sanctum descēdere
ad habitationem deo consecrandā. In

bac vero eiusdem septiformem gratiaz
cum omni plenitudine sanctitatis et vir-
tutis venire in hominem. Hoc sacramē-
tum tantum a ieiunijs et ieiunijs tradi de-
bet sicut et baptismus nisi aliter cogat
necessitas. Nec d̄ iterari sic nec baptil-
mus vel ordo. Nulli em̄ sacramento faci-
enda est iniuria. quod fieri putatur. quā-
do non iterandum iteratur. sed vtum
aliqua vel nulla iterari possunt q̄stio ē.
Nam de baptismo et ordine qz non de-
beant iterari aperte **Rug. dicit.** Vtrum-
q; sacramētum est et quadam consecra-
tione datur. illud quidem cum baptizaz-
tur. illud vero cum ordinatur. Ideoq;
in ecclesia catholica vtunq; non licet
iterari. quia neutri facienda est iniuria.
qd̄ indubitanter etiam de confirmatio-
ne tenendum est. De alijs vero vtū ite-
rari valeant vel debeant postea differe-
mus.

¶ De sacramento altaris Octaua Distinctio

Post sacramentum baptismi et
confirmationis sequitur euka-
ristie sacramentum. Per baptil-
mum mundamur. per eukaristiam in bo-
no cōsumamur. baptism⁹ est vis vicioz ex-
tinguit. eukaristia spiritualiter reficit.
Vnde excellenter eukaristia dicitur id
est bonā gratia. quia in hoc sacramēto
non modo est augmentum virtutis et g-
tie. sed ille tot⁹ sumitur. qui est fons et
origo totius gratie. Cuius figura preces-
sit quando manna pluit deus patribus
in deserto. qui quotidiano celi pasceban-
tur alimento. Vnde panem angelozum
manducauit homo. Sed tunc qui panē
illum māducauerunt mortui sunt. Iste
vero panis viuus qui de celo descendit
vitam mundo tribuit. Manna illud de
celo. hoc super celus. Illud scaturiebat
in alteraz diem reseruatum / hoc ab om-
nicorruptione alienum. quicunq; gustas-
uerit religiose corruptionem non vide-
bit. Illud dātum fuit antiquis p̄ trāsi-
tum maris rubri. vbi submersis egiptijs.

De baptil

xxx

¶ AA

¶ AA

¶ AA

hanc sunt
na in res
lo populi
mificome
ca celestis
transfuerit
die vianci
reficiens n
ego in mar
offio. Ita m
na copos
strata sunt
apud flueru
tempooma
omere ven
locat et irat
in pascale a
nans rubri
nam sacram
stendit vbi p
rit. Vnde e
par ante eni
i iudeorum
Confirmatio
¶ Te en
da co
sacram
vno. Sacram
quado post
ingumem fo
rat. Vnde e
pas allumpu
is. et illatur
ne cere sacra
ingumem conle
in per mlti
tatur i pcedu
p̄ dvidem ex
nem. et post
sibec verba p
pas et vim m
ingumem p̄p̄
tatur. Vnde
sp̄i loz. confitatu
no sp̄i resuram
et cupu sp̄i et vi

liberati sunt hebrei. Ita hoc celeste mā
 na. n̄ nisi renatis p̄stari debet. Corpalis
 ille populum antiquum ad terram pro-
 missionis per desertum eduxit. Hec es-
 ca celestis fideles huius seculi desertū
 transeuntes in celo subuehit. Unde re-
 cte viaticum appellatur. quia in via nos
 reficiens vsq; in patriā deducit. Sicut
 ergo in mari rubro figura baptismi pre-
 cessit. Ita in manna significatio domi-
 nici corporis. hec duo sacramēta demō-
 strata sunt. vbi de latere xp̄i sanguis &
 aqua fluxerunt. quia per sanguinem re-
 demptionis & aquam ablutionis nos re-
 dimere venit a dyabolo & a peccato.
 sicut & israhelitas per sanguinem ag-
 ni pascalis ab exterminatore. & per aq̄
 maris rubri ab egyptijs liberauit. Huius
 etiam sacramenti ritum melchisedech
 ostendit. vbi panem & vinum abrahe ob-
 tulit. Unde vt ait Ambrosius intelligi
 datur anteriora eē sacramēta xp̄ianorū
 q̄ iudeorum.

De institutione sacramenti.

Hic etiam ante alia consideran-
 da occurrunt quatuor. scilicet
 sacramentum. institutio. forma
 & res. Sacramentum dominus instituit
 quando post typicum agnum corpus &
 sanguinem suum discipulis in cena por-
 rexit. Unde eusebius emisenus. quia cor-
 pus assumptum ablaturus erat ab oculis.
 & illaturus sideribus. necesse erat vt
 die cene sacramentum nobis corporis &
 sanguinis consecraret. vt coleretur iugi-
 ter per misterium quod semel offere-
 batur i precium. Forma vero est quam
 ipse ibidem edidit dicens. hoc est corp⁹
 meum. & post. hic est sanguis meus. Cū
 em̄ hec verba proferuntur conuersio fit
 panis & vini in substantiam corporis &
 sanguinis xp̄i. Reliqua ad laudem dei
 dicuntur. Unde Ambrosius. Sermone
 xp̄i hoc conficitur sacramentum. quia sy-
 mo xp̄i creaturam mutat. & sic ex pane
 fit corpus xp̄i. & vinum cum aqua i cali-

cem missum fit sanguis consecratione ver-
 bi celestis. Consecratio quib⁹ fit verbis
 Attende que sunt verba. Accipite & edi-
 te ex eo omnes hoc est corpus meum. &
 iterum. Accipite & bibite ex hoc omnes
 hic est sanguis meus. Per reliqua om-
 nia que dicuntur laus deo deferatur. ora-
 tio premititur pro populo. pro regibus
 Item aug. credendum est q̄ in verbo
 xp̄i sacramēta conficiuntur. reliqua om-
 nia nihil aliud sunt q̄ laudes vel obse-
 crationes fidelium & petitiones. Ecce q̄
 fit institutio & forma huius sacramenti.
 vbi consideratione dignum est. quare il-
 lud sacramentum post cenam dedit di-
 scipulis. Dominus igitur hiesus ad inui-
 sibilia paterne maiestatis migratur⁹ ce-
 brato cuz discipulis tipico pasca. quod-
 dam memoziabile eis commendare vos
 lens. sub specie panis & vini. corp⁹ & san-
 guinem suum ita eis tradidit vt ostens-
 deret legis veteris sacramēta inter que
 precipuum erat agni pascalis sacrificiū
 in morte sua terminari. ac legis noue sa-
 cramenta substitui in quibus excellit mi-
 sterium eukaristie. Ideo etiaz post alia
 dedit vt hoc vnū artius memorie disci-
 pulorum infingeretur. & ab ecclesia deim-
 ceptis frequentaretur. Sed nō exinde di-
 sciplinam sanxit in posterum. vt post ali-
 os cibos sumatur. potius a ieiuniis sumi
 oportet. sicut apostolus docet vt singu-
 lari reuerentia diiudicetur id est discer-
 natur ab alijs cibis. quod dominus apo-
 stolis disponendum reliquit. Unde au-
 gustinus. Apparet cum primo acceper-
 runt discipuli eukaristiam non eos acce-
 pisse ieiunos. Non ideo tamen calumini-
 andum est vniuersę ecclesię q̄ a ieiuniis
 sumitur semper. Placuit em̄ spiritui san-
 cto vt in honore tanti sacramenti prius
 in os xp̄iani dominicum corpus intrar⁹
 q̄ alij cibi. Ideoq; vbiq; mos iste ser-
 uatur. non em̄ quia post cibos dedit do-
 minus. ideo pransi vel cenati illud acci-
 pere debent. vt illi faciebant quos apo-
 stolus redarguit. Nam saluator quo

lib. Synt. 2. c. v. p. 4

alt. d. e. m.

Sumis p. m. 3

li. j. d. m. p. d. m. m. s. 24
d. p. r. 2. c. 1. p. 10

ad la. p. m. 11

ut 25 m. 12
ut 22
Sec. 2. d. 2. 1.

que p. 2
p. m. 12
1. 3. 12

ca. 7
ut 25 m. 12
ut 22
Sec. 2. d. 2. 1.

ut 25 m. 12
ut 22
Sec. 2. d. 2. 1.

vehementius commēdaret misterij illi? altitudinem. vltimum vero hoc voluit i figere cordibus & memorie discipulorū a quibus ad passionē digressurus erat. Quo autem ordine dinceps sumeretur apostolis per quos ecclesias dispositurus erat reseruauit docendum

De sacramento et re.

Nunc quid ibi sacramentum sit et quid res videamus. Sacramentum ē inuisibilis gratie visibilis forma forma ergo panis vel vini que ibi videtur est sacramentum id est signum sacre rei. quia preter speciem quā ingerit sensibz aliquid aliud facit i cognitionē venire. Tenent ergo species vocabula rerum que ante fuerunt scilicet panis et vini. Huius autem sacramenti gemina est res. vna scilicet contenta et significata. et altera significata & nō cōtenta. Res contenta et significata ē caro xpi quam de virgine traxit. & sanguis quem pro nobis fudit. Res autem significata et non cōtenta est vnitatis ecclesie in p̄destinatis vocatis. iustificatis. et glorificatis. Hec est duplex caro xpi. Vnde iero. dupliciter inquit intelligit̄ caro xpi & sanguis. vel illa que crucifixa est et sepulta. et sanguis qui militis lancea effusus ē. vel illa spiritualis ac diuina. de qua ipe ait. Caro mea vere est cibus. et sanguis meus vere est potus. et nisi manducaueritis carnem meam & biberitis meum sanguinem non habebitis vitam in vobis. Sūt ergo hic tria distinguenda. Vnum quod tantū est sacramentum. alterū quod ē sacramentum et res. et terciū quod est res & non sacramentum. Sacramentum et non res est spēs visibilis panis vel vini. Sacramentū et res caro xpi ppria et sanguis. Res et nō sacramentum mystica eius caro. Porro illa species visibilis sacramentum est gemine rei. q̄ vtrāq; rem signat. et vtriusq; rei similitudinem gerit expressam.

Nam sicut panis preceteris cibis corp⁹ reficit & sustentat. & vinum homines letificat atq; inebriat. Sic caro xpi iterior rem hominem plus ceteris gratis spiritaliter reficit & sagmat. Vnde calix tuus inebrians q̄ preclarus est. habet etiā similitudinem cum re mystica que ē vnitatis fidelium. quia sicut ex multis gramis conficitur vnus panis. & ex pluribus acinis vnus in vnū confluit. sic ex multis fidelium personis vnitatis ecclesiastica constat. Vnde ap̄stolus vnus panis & vnus corpus multi sumus. Vnde aug. vnus panis & vnus corpus ecclesia dicitur. pro eo q̄ sicut vnus panis ex multis gramis. & vnus corpus ex multis membris componitur / sic ecclesia ex multis fidelibus caritate copulante connectit̄ hoc misterium pacis & vnitatis nostre xpc in sua mensa consecrauit qui accipit hoc misterium vnitatis. & non tenet vinculum pacis. non accepit hoc misterium pro se sed contra se. Cuius etiam sacramentum est corpus xpi proprium de virgine sumptū. quia vt corpus xpi ex multis membris purissimis & immaculatis constat ita societas ecclesiastica ex multis personis a criminali macula liberis consistit. In cuius rei typo facta est archa domini de lignis sethim. que sunt i putribilia & albe sp̄me similia.

De duobus modis manducandi. *Alma 810*

Sicut due sunt res illius sacramenti ita etiam duo modi manducandi. Vnus sacramentalis scilicet quo boni & mali edunt. Alter spiritalis quo soli boni manducant. Vnde augustinus. Quid est xpm manducare / non hoc solum in sacramento corpus eius accipere. Multi em̄ indigne accipiūt sed in ipso manere & habere ipsum in se manentem. spiritaliter em̄ manducat q̄ in vnitatis xpi & ecclesie quam sacramentum signat manet. Nam qui discordat a xpo nec carnem cristi manducat. nec

*hic dicitur dicitur q̄ hō sacm sumit q̄ p̄sumit
et dicit q̄ p̄ dicit dicit dicit dicit dicit dicit
p̄fectio et p̄fectio p̄fectio dicit dicit dicit dicit
modi sumendi dicitur 2o q̄ dicit dicit dicit dicit
p̄bat dicit dicit*

omni signat
*Em̄ q̄ dicit dicit dicit dicit dicit dicit dicit dicit
dicit dicit dicit dicit dicit dicit dicit dicit
dicit dicit dicit dicit dicit dicit dicit dicit*

*linguam bi
no cum
ntuale
a sacrame
rem et de
dere enim
nem & vni
cat em̄. J
o est quom
arum me
in me man
ne & ego m
ne manet n
sacramentum
um. Item
quem p̄ co
tripem fier
tatur. nec ab
q̄ consoci
um edat &
lo in vnit
lodat la cr
quando ille
ignat muer
corpus & la
re dicitur q̄
nos coque
qui dicitur
am nō nec
sacramentum
acquit.
De errore
na carni c*

unde s. i. impud. & dimaducator spuli & fide p. r. i. l. o. aut
 fidem p. r. i. q. m. e. d. a. t. q. m. a. d. i. m. p. u. d. i. c. i. o. n. e. s. e. r. v. e. d. r.
 p. m. i. s. t. f. i. d. e. o. r. a. n. t. e. p. d. i. l. e. t. o. s. i. s. a. u. t. q. u. e. m. a. g. i. s. t. r. i. s. p. d. e. g. r. a. d. i. s.
 p. r. i. s. t. o. s. i. d. e. q. u. e. f. i. d. e. s. p. r. i. m. a. t. i. n. g. e. t. i. o. n. e. s. i. t. q. u. e. p. r. i. m. a. s. u. n. t.
 p. r. i. s. t. o. s. i. d. e. q. u. e. f. i. d. e. s. p. r. i. m. a. t. i. n. g. e. t. i. o. n. e. s. i. t. q. u. e. p. r. i. m. a. s. u. n. t.
 p. r. i. s. t. o. s. i. d. e. q. u. e. f. i. d. e. s. p. r. i. m. a. t. i. n. g. e. t. i. o. n. e. s. i. t. q. u. e. p. r. i. m. a. s. u. n. t.

7

sanguine bibit. & si tante rei sacramentū
 ad iudicium sui quotidie accipiat. Spi-
 ritualem manducationē aug. distinguit
 a sacramentali ait. ut quid paras ven-
 trem et dentē/ crede et manducaſti. Cre-
 dere enim in eum hoc est comedere pan-
 nem et vinum. qui credit in eum mandu-
 cat eum. Itē quō māducandus ē xp̄us
 id est quomodo ipse dicit qui māducat
 carnem meam. et bibit sanguinem meus
 in me manet et ego in eo. Si in me ma-
 net et ego in eo tunc bibit. qui vero n̄ in
 me manet nec ego in illo. et si accipit sa-
 cramentum acquirit sibi magnū tormē-
 tum. Item nulli ambigendum est tunc
 quemq; corporis et sanguinis domini p-
 ticipem fieri quando xp̄i membrum effi-
 citur. nec alienari ab illius panis calicis
 q; consortio. etiam si antequam illū pan-
 nem edat et calicem bibat. de hoc secu-
 lo in vnitate corporis xp̄i constitut. ab-
 scedat sacramenti beneficio non p̄uaf
 quando ille in hoc qd illud sacramentū
 signat inuenitur. In illo em̄ sacramēto
 corpus et sanguinem suum nobis com-
 mendauit. quod et fecit nos ipsos. Naz
 et nos corpus ipsius facti sumus. Item
 qui discordat a xp̄o non manducat car-
 nem eius nec sanguinem. et si tante rei sa-
 cramentum ad iudicium sibi quotidie
 acquirit.

**De errore quorundam qui dicunt a bo-
 mis tantū corpus xp̄i sumi**

Hec verba et alia huiusmodi ubi
 de spiritali manducatione agi-
 tur. quidam obtuso corde legē-
 tes erroris caligine inuoluci sunt adeo
 vt presumpserint dicere corpus et sang-
 uinem xp̄i. a bonis tantū sumi et non a
 malis. Sed indubitanter tenendum est
 a bonis sumi. non modo sacramentali-
 ter. sed et spiritaliter. A malis vero tā-
 tum sacramentaliter. id est sub sacramē-
 to sc; sub specie visibili carnem xp̄i de
 virgine sumptam et sanguinem pro no-
 bis solum sumi. sed non mysticam que tā-

tum bonorum est. Quod subditis pro-
 batur testimonijs Greg. est quidem in
 peccatoribus et indignis sumentibus ve-
 ra xp̄i caro et verus sanguis sc; essentia
 non salubri efficientia. Item aug. multi
 indigne accipiunt corpus domini. de q;
 bus apostolus ait. qui manducat et bi-
 bit calicem domini indigne iudiciū sibi
 manducat et bibit. Per qd docemur q;
 sit cauendum male accipere bonum. Ec-
 ce em̄ factum est malum. dum male ac-
 cipitur bonum. sicut econtra apostolo
 factum est bonum. cum bene accipitur
 malum sc; dum stimulus sathane patiē-
 ter portatur. ergo et mala profunt bo-
 nis. sicut angelus sathane paulo et sanz-
 cta obsunt malis. bonis sunt ad salutez
 malis ad iudiciū. Unde qui manducat
 et bibit indigne iudiciū sibi manducat
 et bibit. non quia res illa mala est. sed q;
 malus male accipit qd bonum est. Idē
 indigne quis sumens corpus xp̄i non ef-
 ficat. vt quia malus est. malum sit quod
 accipit. vel quia non ad salutem accipit
 nil accipiat. Corpus em̄ et sanguis do-
 mini nihilominus erat i illis quibus ait
 apostolus. qui māducat indigne rē. bis
 alijsq; pluribus aperte ostenditur / q;
 etiam a malis verum corpus xp̄i et sang-
 uis sumitur. sed sacramentaliter nō spi-
 ritualiter.

De intelligentia quorundam verborū

Secundum hos duos modos su-
 mendī intelligentia quorundā
 verborū ambigue dictorum
 distinguenda est. At em̄ augustinus bo-
 nus accipit sacramentum et rem sacram-
 ti. malus vero sacramentum et non rem
 Sacramentum hic dicit corpus xp̄i pro-
 priū de virgine natum. Rem vero spi-
 ritualē xp̄i carnem. Bonus ergo verā
 q; xp̄i carnem accipit. Malus vero tan-
 tum sacramentum. i. corpus xp̄i sub sa-
 cramento et non rem spiritalē. Item
 non māducans māducat. et manducās
 non manducat. quia non manducans

De li. 3. m. 1.

De falsis em̄.

Indigne dicitur qd est qd aliud est. sed
 qm̄ est est factū qd ad fidem p̄ntz
 p̄ntz qd dicitur de p̄ntz qd p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz

De qd sit malus est h̄ sit malus
 et quomodo p̄ntz

Subi. dicitur. De bonis.

De qd sit malus est h̄ sit malus
 et quomodo p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz
 qd dicitur de p̄ntz qd dicitur de p̄ntz

¶ In scriptura dicitur quod dicitur in libro altaris
atque dicitur quod dicitur in libro altaris
¶ In scriptura dicitur quod dicitur in libro altaris
atque dicitur quod dicitur in libro altaris

sacramentaliter aliquando manducat spi-
ritualiter et econuerso. Et qui mandu-
cant spiritualiter veritatem carnis et san-
guinis dicunt sumere. quia ipsa efficiencia
habent id est remissionem peccatorum
pro qua videtur orari cum dicitur. Perficiant
in nobis domine quesumus tua sacra-
menta quod continent ut quod nunc specie ge-
rimus reus veritate capiamus. Verum verita-
tem dicit ipsam efficiencia. quasi per
hec sacramenta prestat. ut sic sacramentali-
ter carnem christi sumimus ita spirituali-
ter sumamus. vel petit sacerdos ut christus
qui nunc sub specie panis. et vini sumitur
manifesta visione sicut in essentia diuini-
tatis est capiatur. Constat ergo a bo-
nis et a malis sumi corpus christi. sed a bo-
nis ad salutem. a malis ad perniciem

¶ De heresi aliorum qui dicunt corpus cri-
sti non esse in altari nisi in signo.

¶ Secunda

¶ Vnde item alij precedentium ins-
ciam transcendentem qui dux
virtutem iuxta modum natura-
ralium rerum metientes audacius ac pi-
culosius veritati contradicunt. asseren-
tes non esse corpus christi vel sanguinem nec
substantiam panis vel vini in substantia
carnis et sanguinis conuerti. sed ita christum
dixisse hoc est corpus meum. sicut apo-
stolus dicit. petra erat christus. Dicunt enim
ibi esse corpus christi tantum in sacra-
mento id est in signo. et tantum in signo ma-
ducari a nobis. qui errandi occasionem
sumunt a verbis veritatis. Vnde prima
heresis facta est in discipulis christi. Cum
enim diceret. nisi quis manducauerit car-
nem meam et biberit sanguinem meum non
habet vitam eternam. Illi non intelli-
gentes dixerunt durus est hic sermo.
quis potest eum audire et abierunt retro
illis discedentibus instruxit. xij. qui re-
manerunt. Spiritus est inquit qui uiu-
ficat. caro nihil prodest verba que locu-
tus sum vobis spiritus et vita sunt. In-
tellexisti spiritualiter spiritus et vita sunt

Intellexisti carnaliter sic spiritus et vita sunt
sed tibi non sunt. Spiritualiter intelli-
gite que locutus sum. non hoc corpus quod
videtis manducaturi estis. et bibaturi il-
lum sanguinem quem fusi sunt qui me
crucifigent. Sacramentum vobis com-
mendavi spiritualiter intellectum. uiuifi-
cabit vos. caro autem non prodest quicquam.
¶ Sunt etiam et alia illorum insanie fomi-
tem ministrantia. Sic enim Augustinus.
donec seculum finiatur sursum est domi-
nus. sed tamen etiam hic nobiscum est
veritas domini. Corpus enim in quo resur-
rexit vno loco esse oportet. veritas autem
eius ubique diffusa est. Item vna perso-
na deus et homo. ubique per id quod est de-
us in celo per id quod est homo est. Christus
etiam dicit pauperes semper habebitis
vobiscum me autem non semper habebi-
tis. his aliisque vtuntur prefati heretici in
asserione sui erroris.

¶ Determinatio premissorum.

¶ De ex eadem ratione omnia ac-
cipienda sunt. non enim his nega-
tur verum corpus christi a fidelibus
sumi vel in altari esse. sed his veritas a-
postolos et in eis nos instruxit. Et ipsi
corpus non per partes disceptum. ut
putauerunt illi discipuli qui retroierunt
sed integrum nec visibiliter in forma hu-
mana sed inuisibiliter sub forma panis
et vini corpus et sanguinem nobis trade-
ret. Quem sensus augustinus confirmat dicens
ipsum quidem et non ipsum corpus quod
videbatur manducabatur ipsum inuisi-
biliter non ipsum visibiliter. Item et si
necesse est illud visibiliter celebrari ne-
cesse est tamen inuisibiliter intelligi. Ita
etiam intelligendum est corpus christi esse
in vno loco scilicet visibiliter in forma
humana. veritas tamen eius id est diuini-
tatis ubique est. Veritas etiam eius id est
verum corpus in omni altari est ubicun-
que celebratur. Sic etiam illud intelligen-
dum est. pauperes semper habebitis vo-
biscum. me autem non semper habebitis.

De panis et vini substantia

qui idem corpus de virgine eduxit. sic ergo substantia illa ista sine augmento. nec tamen concedunt quidam quod substantia panis aliquando fit caro christi. et si fiat caro christi. sicut farina facta est panis et aqua facta est vinum. nec tamen dicitur farina est panis. et aqua est vinum. Alij vero concedunt illud quod erat panis vel vinum. post consecrationem esse corpus et sanguinem non tamen sequitur panis est caro christi vel vinum est sanguis. quia substantia panis vel vini postquam facta est caro christi vel sanguis. non est substantia panis vel vini. sed caro et sanguis. Ideo distinguendum videtur cum dicitur. substantia panis vel id quod erat panis modo est corpus christi. Manens enim panis non est corpus christi. sed mutata. id est id quod facta est. est corpus. Nec dicimus substantiam panis vel vini materiam esse corporis vel sanguinis. quia non de ea ut de materia formatur corpus. sed ipsa formatur in corpus illud et efficitur illud. Unde Augustinus corpus christi dicitur illud quod ex fructibus terre acceptum et prece mystica consecratum sumimus in memoriam dominice passionis. Quod cum per manus hominis ad illam visibilem speciem perducatur / non sanctificatur. ut sit tam dignum sacramentum nisi operante invisibiliter spiritu dei.

De panis et vini substantia

Afferunt dictum panem transire in corpus christi.

Quidam vero sic dicunt conversionem illam esse intelligendam ut sub illis accidentibus sub quibus erat prius substantia panis et vini. post consecrationem fit substantia corporis et sanguinis. sic tamen ut non eis afficiatur. et sic asserunt dictum panem transire in corpus christi. quia ubi erat panis nunc est corpus christi. Quod si est. quid ergo fit de substantia panis et vini. Illi dicunt vel in preiacentem materiam resolui. vel in nihilum redigi. Alij vero pu-

De panis et vini substantia

tauerunt ibi substantiam panis et vini remanere. et ibidem corpus christi esse et sanguinem. et hac ratione dicit illam substantiam fieri istam. quia ubi est hec et illa. Quod mirum est et ipsam substantiam panis vel vini dicunt esse sacramentum. Sed quod non fit ibi substantia nisi corpus christi et sanguis ex predictis et subditis aperte ostenditur. **N**ec enim Ambrosius. Panem istum quem sumimus in misterio illum intelligo utique qui manu sancti spiritus formatus est in utero virginis. et igne passionis decoctus in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominum. Unde ait. ego sum panis vivus qui de celo descendi. et iterum panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Et his namque duabus sententiis aperte datur intelligi. quia panis ille et iste non duo. sed unus panis. et una caro. procul dubio unum efficitur corpus. Illud verum. illud sane. quod sumptum est de virgine. quod resurrexit et in celum ascendit. Item Gregorius. quis fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem celos aperiri in illo christi misterio angelorum choros adesse summa et ima sociari. unum quidem ex invisibilibus atque visibilibus fieri. Idem in eodem momento et in celum rapitur misterio angelorum consociandum corpore christi et ante oculos sacerdotis in altari videtur. sicut divinitas verbi totum implet mundum. ita multis locis illud corpus consecratur. nec sunt tamen multa corpora christi. sed unum corpus et unus sanguis. Ideoque siue plus siue minus quis inde percipiat. Omnes ergo equaliter corpus christi integerime sumunt. Post consecrationem ergo non est ibi substantia panis vel vini licet species remaneant. Est enim ibi species panis et vini sicut et sapor. Unde aliud videtur aliud intelligitur.

li. secundus

De panis et vini substantia

Quare sub alia specie.

*De re magis fundit ad d. plania
s. q. p. iudic. d. i. t. i. p. h. d. d.
E. s. p. i. g. m. d. e. c. o. m. e. s. t. a. d. i. t. u. i.
d. i. p. l. e. e. d. d. d. i. m. i. q. p. p. r. i. t. i.
i. q. u. e. l. i. q. u. e. z. t. a. p. d. e. c. e. s. s. i. t.
v. t. d. i. a. c. o. e. d. e. m. i. n. d. i. p. l. i. t. a. t. e.
R. s. q. v. t. o. i. d. e. s. t. d. e. s. e. p. e. s. e. l. i. q. u. e.
v. e. l. i. t. q. p. i. s. s. i. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e.
p. l. a. c. i. t. a. t. e. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. d. e. q. u. e.
r. a. p. i. a. t. i. t. a. l. l. u. d. e. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
s. t. u. d. i. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
l. a. z. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
i. t. e. m.*

Sub alia aut spe tribus d. causis
carnem et sanguinem tradidit
christus. et deinceps sumendum
instituit ut fides scilicet haberet meri-
tum que e de his que non videntur. quia
fides non habet meritum cui humana ra-
tio prebz experimetur. Et ideo etiam ne ab-
horreret animus quod cerneret oculus. quod
non habemus in usu carnes crudas et san-
guinem comedere. Quia ergo christum vora-
ri dentibus fas non e in misterio carne
et sanguinem nobis commendavit. et eti-
am ideo ne ab incredulis religioni christiana
ne insultaret. Unde augustinus. Nihil rationa-
bilis quod ut sanguinis similitudinem sum-
mamus. ut ita et veritas non desit. et ri-
diculum nullum fiat a paganis. quod cruo-
rem occisi hominis bibamus. Ne ergo
hoc fieret. et ne veluti quidam horroz es-
set cruoris in similitudinem accipimus
sacramentum. Et premissis iam liquet
quare sub alia specie et quare sub ista b.
sacramentum dominus celebraverit et ce-
lebrari a nobis instituerit

Quare sub duplici specie

Sed quare sub duplici specie su-
mitur. cum sub alterutra totus
sit christus. ut ostenderetur totam
humanam naturam assumpsisse. ut totam
redimeret. Panis enim ad carnem refertur.
vinum ad animam. quia vinum operatur
sanguinem in quo sedes anime a phisicis
esse dicitur. Ideo ergo in duabus spe-
ciebus celebratur ut anime et carnis sus-
ceptio in christo et utriusque liberatio in no-
bis significetur. Valet enim (ut ambrosius
ait) ad tuitionem corporis et anime quod
percipimus. quia caro christi pro salute cor-
poris. sanguinis vero pro anima nostra
offertur. Sicut figuravit moyses. ca-
ro inquit pro corpore vestro offertur.
sanguis pro anima. sed tamen sub
utraque specie sumitur ipse totus christus.
Sed si in altera tantum sumeretur
ad alterius tantum id est anime vel cor-
poris.

*De re magis fundit ad d. plania
s. q. p. iudic. d. i. t. i. p. h. d. d.
E. s. p. i. g. m. d. e. c. o. m. e. s. t. a. d. i. t. u. i.
d. i. p. l. e. e. d. d. d. i. m. i. q. p. p. r. i. t. i.
i. q. u. e. l. i. q. u. e. z. t. a. p. d. e. c. e. s. s. i. t.
v. t. d. i. a. c. o. e. d. e. m. i. n. d. i. p. l. i. t. a. t. e.
R. s. q. v. t. o. i. d. e. s. t. d. e. s. e. p. e. s. e. l. i. q. u. e.
v. e. l. i. t. q. p. i. s. s. i. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e.
p. l. a. c. i. t. a. t. e. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. d. e. q. u. e.
r. a. p. i. a. t. i. t. a. l. l. u. d. e. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
s. t. u. d. i. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
l. a. z. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
i. t. e. m.*

*De re magis fundit ad d. plania
s. q. p. iudic. d. i. t. i. p. h. d. d.
E. s. p. i. g. m. d. e. c. o. m. e. s. t. a. d. i. t. u. i.
d. i. p. l. e. e. d. d. d. i. m. i. q. p. p. r. i. t. i.
i. q. u. e. l. i. q. u. e. z. t. a. p. d. e. c. e. s. s. i. t.
v. t. d. i. a. c. o. e. d. e. m. i. n. d. i. p. l. i. t. a. t. e.
R. s. q. v. t. o. i. d. e. s. t. d. e. s. e. p. e. s. e. l. i. q. u. e.
v. e. l. i. t. q. p. i. s. s. i. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e.
p. l. a. c. i. t. a. t. e. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. d. e. q. u. e.
r. a. p. i. a. t. i. t. a. l. l. u. d. e. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
s. t. u. d. i. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
l. a. z. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
i. t. e. m.*

poris non utriusque pariter tuitionem va-
lere significaretur. Sub utraque specie
tamen totus sumitur christus. nec plus sub
utraque. nec minus sub altera tantum su-
mitur. Eadem enim ratio est. ut ait Ambro-
sius in corpore christi que in manna pre-
cessit. de quo dicitur. Qui plus college-
rat non habuit amplius. nec qui minus pa-
rauerat habuit minus. Et licet sub utra-
que specie sumatur totus christus. tamen non
fit conuersio panis nisi in carnem. nec vi-
num nisi in sanguinem. Nec debet dici duo
sacramenta sed vnum. quod sub utraque spe-
cie idem sumitur. Neque debet iterari sa-
cramentum. quia benedictio non repeti-
tur super speciem eandem. Neque alie sub-
stantie in sacrificium veritatis offerri de-
bent. quia de alijs non potest consecrari
corpus christi vel sanguis.

Quare aqua admisceatur.

Aqua vero admiscenda est vino.
quia aqua populum signat qui
per christi passionem redemptus e
Calix ergo dominicus iuxta canonum pre-
ceptum aqua et vino mixtus debet offerri.
quia videmus in aqua populus intel-
ligi. in vino ostendi sanguinem christi. Cuius
ergo in calice vino aqua misceatur christo
populus adunatur. et credentium plebs
ei in quem credit copulatur. que copula-
tio aque et vini sic miscetur in calice christi
ut mixtio illa non possit separari. Nam
si vinum quis tantum offerat. sanguis
christi incipit esse sine nobis. Si vero queri-
tur an irritus sit quod geritur si aqua pre-
termittatur. Rudi quod sequitur in eodem
canone. Non potest inquit calix domini
esse aqua sola aut vinum solum nisi verum
quod misceatur. Item cyprianus. calix do-
mini non est aqua sola aut vinum solum
nisi utrunque misceatur. sicut nec corpus
domini potest esse farina sola nec aqua
sola nisi utrunque fuerit adunatum et pa-
nis vnus compage solidatum. Si quis
tamen intendens introducere heresim

*De re magis fundit ad d. plania
s. q. p. iudic. d. i. t. i. p. h. d. d.
E. s. p. i. g. m. d. e. c. o. m. e. s. t. a. d. i. t. u. i.
d. i. p. l. e. e. d. d. d. i. m. i. q. p. p. r. i. t. i.
i. q. u. e. l. i. q. u. e. z. t. a. p. d. e. c. e. s. s. i. t.
v. t. d. i. a. c. o. e. d. e. m. i. n. d. i. p. l. i. t. a. t. e.
R. s. q. v. t. o. i. d. e. s. t. d. e. s. e. p. e. s. e. l. i. q. u. e.
v. e. l. i. t. q. p. i. s. s. i. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e.
p. l. a. c. i. t. a. t. e. q. u. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. d. e. q. u. e.
r. a. p. i. a. t. i. t. a. l. l. u. d. e. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
s. t. u. d. i. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
l. a. z. e. p. l. a. c. i. t. a. t. e. s. s. u. i. t. d. e. p. t. i. q. u. e. d. i. c. i. t.
i. t. e. m.*

oblivione vel ignorantia aquam preter
 miserit non videtur esse irritum sacram-
 tum. sed ille graviter est corripendus.
 Nam et grecorum ecclesia non apponet
 re aquam dicitur. Quod etiam ex dictis
 cyprianum videtur posse colligi. Sic enim si
 quis de antecessoribus nostris vel igno-
 ranter vel simpliciter non hoc servavit
 quod nos dominus exemplo et ministerio do-
 cuit. potest simplicitati eius indulgentia
 domini venia concedi. Nobis vero
 non potest ignosci. qui nunc a domino
 instructi sumus ut calicem domini cum
 vino mixtum secundum quod dominus ob-
 tulit offeramus. Et hoc videtur quod si quis
 simpliciter vel ignoranter vinum offerat
 sine aqua sacramentum conficiat. Non
 vero nullatenus sine vino potest offerri
 in sacrificium. nec panis nisi de frumen-
 to. nec granum frumenti nisi redactum
 fuerit in panem. quia Christus et panem se di-
 cit et grano frumenti se comparat. Quod
 ergo supra dictum est non posse vinum
 solum offerri. Determinari oportet. reci-
 pere enim exceptionem. non potest nisi sim-
 pliciter vel ignoranter fiat. vel non po-
 test id est non debet. Quibusdam tamen
 videtur hoc generaliter verum. Colligi-
 tur etiam ex predictis quod Christus vinum
 mixtum dedit discipulis. Corpus vero
 tale dedit quale tunc habuit id est mor-
 tale et passibile. Nunc vero sumus a no-
 bis immortale et impassibile. nec tamen
 maiorem habet efficientiam. Eucharistia
 quoque intincta non debet dari populo pro
 supplemento communione. quia non le-
 gitur Christus alicui discipulorum prebuisse
 panem intinctum nisi iude. Tunc vero non
 accepit iudas corpus Christi sed tantum pa-
 nem. corpus vero et sanguinem Christi ante
 cum alijs discipulis perceperat

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

subiecto fundentur / potius mihi videtur
 fatendum existere sine subiecto quam esse in
 subiecto. quia ibi non est substantia nisi
 corporis et sanguinis domini que non
 afficitur illis accidentibus. Non enim cor-
 pus Christi talem habet in se formam sed que
 hic in iudicio apparebit. Remanent ergo
 go accidentia per se subsistentia ad mi-
 nisterij ritum. ad gustus fideique suffragium
 quibus corpus Christi habens formam et na-
 turam suam tegitur

De fractione et partibus. *et de materia panis et vini in sacramento*

Solet etiam queri de fractione
 et partitione que ibi videtur fie-
 ri utrum vera sit. et si vera frac-
 tio existat / cuius rei sit / vel in qua re-
 fiat. Cumque non sit ibi alia substantia quam
 Christi. si in aliqua substantia est illa fractio
 in corpore Christi videtur esse. sed econtra
 cum ipsum corpus incorruptibile sit. que
 immortale et impassibile in ipso non pos-
 se esse videtur. Nam et Christus redarguit
 carnalem sensum discipulorum qui puta-
 bant carnem Christi sicut aliam in partes di-
 uidentem et morsibus dilacerandam. Id
 quibusdam placet quod non sit ibi fractio
 sicut videtur. sed dicitur frangi quia vi-
 detur frangi. Quibus obicitur quod ait
 ambrosius. nihil falsi putandum est in sa-
 crificio veritatis. sicut fit in magorum
 stigijs ubi delusione quadam falluntur
 oculi. ut videant esse quod non est. Sed
 illi dicunt non fallit nos visus nec fallit
 quod esset si crederetur ita frangi ut vide-
 tur. Nec illusio est. quia ad utilitates fi-
 dei. non ad deceptionem ita fit. sicut et
 Christus se ostendit duobus discipulis in via
 in specie peregrini. nec in eo tamen talis
 forma erat. sed oculi eorum tenebantur
 ne eum agnoscerent

ut scilicet reddi

et de

per se quod quodammodo

Ubi illa accidentia fundentur.

Sicutem queritur de acciden-
 tibus que remanent id est de spe-
 ciebus et sapore et potestate in qua

*Propter divinam de panis et vini modum et sicut in
 speciebus et sapore et potestate in qua
 et de materia panis et vini in sacramento
 et de materia panis et vini in sacramento
 et de materia panis et vini in sacramento*

Aliorum opinio.

Alij vero dicunt quod sicut ibi speci-
 es panis est et non est ibi res
 vel in qua sit illa species / ita est

*Arguitur de materia panis et vini in sacramento
 et de materia panis et vini in sacramento
 et de materia panis et vini in sacramento
 et de materia panis et vini in sacramento
 et de materia panis et vini in sacramento*

Et hoc dicit quod in adhefione... non autem quod ad... non autem quod ad...

ibi fractio que non fit in aliqua re. quia nichil ibi frangit quod mirabiliter dei potentia fieri dicunt ut ibi fit fractio ubi nichil frangitur.

Aliorum opinio.

Uij tradunt corpus christi essentialiter frangi et diuidi. et tamen integrum et incorruptibile existere. quod se colligere asserunt ex confessione berengarij qui confessus est coram nicolao papa et pluribus episcopis panem et uinum que in altari ponuntur post consecrationem non solum sacramentum sed etiam verum corpus et sanguinem christi esse. et sensualiter non solum sacramentum. sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi. et fidelium dentibus atteri

Ubi non dicitur frangi... sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi.

Sententia probabilior.

Et quia corpus christi incorruptibile est sane dici potest fractio illa et partitio non in substantia corporis. sed in ipsa forma panis sacramentali fieri. ut vera fractio et partitio sit ibi que fit non in substantia corporis sed in sacramento id est in specie. Ne autem mireris vel insultes si accidentia videantur frangi cum ibi sint sine subiecto. licet quidam asserant ea fundari in aere. est ibi vera fractio et partitio que fit in pane id est in forma panis. Unde apostolus ait. panem quem frangimus quia forma panis ibi frangitur et in partes diuidit. christus uero integer manet et totus est in singulis. Unde augustinus. quando christus manducatur uis manducatur. sed quis audeat manducare dominum suum / et tamen ueritas inuitans nos ad manducandum ait qui manducat me uiuit propter me. Nec occiditur christus ut manducetur sed mortuos uiuificat quando manducatur. reficit. non deficit uiuit manducatus quia surrexit occisus. nec quando manducamus partes de illo facimus et quidem in sacramento sic fit. Item norunt fideles quo

1. cor. 10.

1. cor. 10.

modo manducant carnem christi unusquisque ac cipit partem suam. Unde et ipsa gratia partes uocantur. per partes manducatur in sacramento et manet integer totus. propter partes manducatur in sacramento et manet integer totus in celo. manet integer totus in corde tuo. Ideo ista dicuntur sacramenta quia in eis aliud uidetur et aliud intelligitur. uidetur panis et calix quod et oculi renuntiant. quod autem fides postulat instruenda panis est corpus christi. calix est sanguis. Et his satis datur intelligi quod fractio et partes que ibi uidentur fieri in sacramento sunt id est in specie uisibili. Ideoque uerba berengarij ita distinguenda sunt ut sensualiter non modo sacramento sed in ueritate dicatur corpus christi tractari manibus sacerdotum. frangi uero et atteri dentibus uere quidem / sed in sacramento tantum. Vera ergo est ibi attritio et partitio. sed in singulis partibus totus est christus. Unde ieremias. singuli accipiunt partem dominum et in singulis portionibus totus est. nec per singulas minuit. sed integrum se prebet in singulis. Item propheta. ubi pars est corporis est et totum

Quid ille partes significant.

Uid autem partes ille significant. sergius papa tradit inquit ens triforame est corpus christi. pro oblate in calicem missa. corpus christi quod iam surrexit. monstrat. pars comesta ambulans adhuc super terram. pars in altari usque ad finem missae remanens corpus iacens in sepulcro. quia usque in finem seculi corpora sanctorum in sepulcris erunt et sicut partes ille mysticam tenent significationem. ita etiam et fractio passionis christi et mortis est representatio. Unde ipse ait. hoc facite in meam commemorationem id est in memoriam passionis et mortis mee. Nam ut ait ambrosius. quia in morte christi liberati sumus. huius in edendo et bibendo carnem et sanguinem memores esse debemus. Sed caueat quisque

ne idem... non est... sed panis... substantia... tione me... nus. In... steriorum... mortale... peccata... ra. ante... bus uel... e sic locu... et non... tualiter... ducit qu...

ne idigne p̄cipiat quia iudiciū māducat
Non est em̄ iste panis qui vadit i corp̄
sed panis vite eterne qui anime nostre
substātia; fulcit. Sic ergo viue vt quo-
tidie merearis accipe. ne accedas idig-
nus. Indign⁹ est qui aliter celebrat mi-
sterium qm̄ xp̄s tradidit. vel qui habēs
mortale peccatū; accedit. ergo ⁊ si sunt
peccata quotidiana vel nō sunt mortife-
ra. anteq̄ accedatis dimitte debitorū;
bus vestris. si dimittis dimittetur tibi.
⁊ sic securus accede. panis em̄ salutaris
est ⁊ non venenum. Si ita accedis spiri-
tualiter manducas. spiritualiter em̄ mā-
ducat qui innocentia ad altare portat.

**¶ Si illud sit sacrificium ⁊ si sepius immo-
letur xp̄c**

Ost hoc queritur si qd̄ gerit sa-
cerdos p̄prie dicatur sacrificiū;
vel imolatio ⁊ si xp̄c quotidie
immoletur vel semel tantum immolat⁹
sit. Ad h̄ breuiter dici potest illud qd̄
offeritur ⁊ consecratur a sacerdote vo-
cari sacrificium ⁊ oblationem. quia me-
moriam est ⁊ representatio veri sacrifi-
cij ⁊ sancte immolationis facte i ara cru-
cis. ⁊ semel xp̄c mortuus i cruce ē. ibi;
q; immolatus ē i semetipso. Quotidie
autem immolatur i sacramento quia i
sacramento recordatio fit illius qd̄ fa-
ctum est semel. Vnde aug. certum habe-
mus. quia xp̄c resurgens ex mortuis iaz
non moritur r̄c. tamen ne obliuiscamur
quod semel factum ē i memoria nostra
omni anno fit scz quotiēs pascha celebra-
tur. Nunquit totiens xp̄c occiditur. sed
tantum annuerialia recordatio repr̄sen-
tat qd̄ olim factum ē. ⁊ sic nos facit mo-
ueri tanq̄ videamus dominum i cruce
Item semel immolatus ē xp̄c i semet-
ipso ⁊ tamen quotidie immolatur i sa-
cramento. quod sic intelligendum ē. qz
i manifestatione corporis ⁊ distinctio-
ne membrorum semel tantum i cruce pe-
pendit offerens se deo patri hostiam re-
demptionis efficacem. eorum scz quos

predestinauit. **Item ambro⁹.** i xp̄o se-
mel oblata ē hostia ad salute; potens.
quid ergo nos. nonne per singulos dies
offerimus. ⁊ si quotidie offeramus ad
recordationem mortis eius sit. ⁊ vna ē
hostia. non multe. Quomodo vna ⁊ nō
multe. quia semel immolat⁹ ē xp̄c. Hoc
autem sacramentum exemplum est illi⁹
Ipsū semper. idipsum offertur. p̄m
de hic ē sacrificium. alioquin quomam
i multis locis offertur multi sunt xp̄i.
non sed vnus vbiq; ē xp̄c. ⁊ hic plen⁹ exi-
stens ⁊ illic plenus. sicut qd̄ vbiq; offer-
tur vnum est corpus ita ⁊ vnum sacrifi-
cium. xp̄c hostiam obtulit. ipsam offeri-
mus ⁊ nūc. sed quod nos agimus recoz-
datio est sacrificij. nec causa sue infirmi-
tatis repetitur. quia perficit hominem.
sed nostre. qz quotidie peccam⁹. Ex his
colligitur esse sacrificium ⁊ dici qd̄ agi-
tur i altari. ⁊ xp̄m semel oblatum. ⁊ qd̄
tidie offerri. sed aliter tunc aliter nūc
Et etiam que sit virtus huius sacramē-
ti ostenditur remissio scz peccatorū; ve-
malium. ⁊ perfectio virtutis.

¶ De causa institutionis.

Institutum est hoc sacramentū
duabus de causis. In augmen-
tum virtutis scz caritatis. ⁊ i
medicinā quottidiane infirmitatis. Vn-
de ambro. Si quotiens effunditur sang-
uis xp̄i i remissionem peccatorum effū-
ditur deo semper accipere. qui semp
pecco deo semper habere medicina;
Item aug. Iteratur quotidie hec obla-
tio licet xp̄c semel sit passus / quia quoti-
die peccamus peccatis sine quibus mor-
talis infirmitas viuere nō potest. Et qz
quotidie labimur quotidie xp̄c mistice
immolatur p̄ nobis. Dedit em̄ nobis h̄
sacramentum salutis. vt quia nos quoti-
die peccamus ⁊ ille iam mori nō potest
per hoc sacramentum remissionem con-
sequamur. quotidie omeditur ipse ⁊ bi-
bitur i veritate. sed integer ⁊ viuus

Aug. Dominicus

Aug. dog. 4

Sum. 7a. q. 74. art. 1. ad 2. ad 2. ad 2.

Prima Dico

manet. Item misterium fidei dicitur quod credere debes quod ibi salus nostra consistit. Si autem queratur utrum quotidie communicandus sit. audi quid inde tradit Augustinus. Quotidie inquit eucharistiam accipere nec laudo nec vitupero. omnibus tamen dominicis diebus communicandum hortor. Si tamen mens in affectu peccandi est gravari magis dico eucharistie perceptione quam purificari. Et licet quis peccato mordeatur si peccandi tamen de cetero non habeat voluntatem et satisfaciat lacrimis et orationibus accedat securus. sed hoc de illo dico quem mortalia peccata non gravant. si non frequentius saltem ter in anno homines communicent. nisi forte quis criminalibus impediatur. in pascha scilicet et penthecoste. et in natali. omnes ergo communicent qui non luerint carere ecclesiasticis luminibus.

Si heretici et excommunicati hoc sacramentum efficiant.

Olet etiam queri utrum pravi sacerdotes hoc sacramentum conficere queant. Ad quod dici potest quod aliqui licet sint pravi consecrant vere scilicet que intus sunt nomine et sacramento. et si non vita quia non in merito consecrantis sed in verbo efficitur creatoris. Unde Augustinus intra catholicam ecclesiam in misterio corporis et sanguinis domini. nihil a bono maius. nihil a malo minus perficitur sacerdote. quia non in merito consecrantis. sed in verbo conficitur creatoris et virtute spiritus sancti. Credendum est enim quod in verbis christi sacramenta conficiantur. sicut ipse est qui baptizat. ita ipse est qui per spiritum sanctum suam efficit carnem et sanguinem. Item Gregorius. putant quidam communionem corporis minus esse sanctificatam si illorum fiat officio. quorum vita eorum oculis videtur ignobilis. Deum inquam magnum laqueum incidunt. ut divina et occulta misteria plus ab alijs sanctificata posse fieri credant. Cuius unus idemque spi-

ritus sanctus in tota ecclesia invisibiliter ea misteria et operando sanctificet et sanctificando benedicat. Misterium ideo dicitur quod secretam et reconditam habeat dispensationem. Sacrificium vero quasi sacrum factus. quia prece mystica consecratur pro nobis in memoriam dominice passionis. Sacramentum est in aliqua celebratione cum res ita fit ut aliquid significate rei accipiamus. sacramenta sunt baptisma/crisma/corpus. que ideo sacramenta dicuntur. quia sub tegumēto visibilium rerum divina virtus secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Unde a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur. Panis et calicis sacramentum grece eucharistia dicitur. latine bona gratia interpretatur. et quod melius corpore et sanguine christi. Siue ergo per bonos siue per malos ministros intra ecclesiam dispensetur. sacrum tamen est. quia spiritus sanctus vivificat. nec bonorum dispensatorum meritis ampliat nec malorum attenuatur. hoc de corpore domini. hoc et de baptismo et crismate sciendum est et tenendum. quia virtus divina secretius operatur in eis et divina solimodo est hec virtus siue potestas non humane efficacie. Illi vero qui excommunicati sunt vel de heresi manifeste notati non videntur hoc sacramentum posse conficere. licet sacerdotes sint quod nemo dicit in ipsa consecratione offero. sed offerimus quasi ex persona ecclesie. et ideo cum alia sacramenta extra ecclesiam possint celebrari. de hoc non videtur. quod etiam Augustinus tradere videtur dicens. Recolite nomen et advertite veritatem. Misisti enim dicitur. eo quod celestis missus ad consecrandum et vivificandum corpus adveniat iuxta dictam sacerdotis dicentis. Omnipotens deus iube hec perferri per manus sancti angeli tui in sublime altare tuum etc. Idcirco nisi angelus venerit missa nequaquam iure vocari potest. Nunquam enim si hoc misterium hereticus fuerit ausus usurpare. angelum de celis mittit

... oblat...
... cum e...
... dicent...
... vestra...
... maledict...
... ergo dicit...
... lo quem se...
... cum sua be...
... dicitur be...
... fimonitus...
... alebit...
... ad viciu...
... rissima com...
... qd beret...
... queat hoc...
... sancti ange...
... con afflu...
... rnicus et in...
... morane per...
... rei corpore...
... fima genu...
... esse conven...
... nrepletio...
... diem habe...
... conem ad...
... intendat...
... no licet ven...
... metere ill...
... di. nunquid...
... non recte de...
... le me evoc...
... am esset re...
... geritur ab...
... tiberur me...
... esse confici...
... et quo int...
... his genu...
... lad enam la...
... malibus c...
... vocatur...
... manducata...
... misterio ali...
... ca helerer...
... ratione beret...
... quod facit b...
... ca.

Quoniam ut dicitur scriptura in baptismo quod dicitur... (marginal note in a smaller hand)

deus oblationem eius consecrare. **Na-**
 time cum eisdem per prophetam ammat
 sit dicens. maledicam benedictionibus
 vestris. q̄ si bñdictionibz eoz se asserit
 maledicturū vitas. **Quid** erit de hostia
 ergo dicemus illam posse benedi ab il
 lo quem scimus a deo fore maledictum
 cum sua benedictione / si em̄ deus male-
 dixerit benedictionibus hereticorum. et
 simoniacus benedixerit quis eorum pre-
 ualebit. **Nunquid** benedictio maledi-
 cti ad nihil poterit redigere verba ve-
 rissima comminantis dei. **Ex** his colligit̄
 q̄ hereticus a catholica fide precipis ne-
 queat hoc sacramentum conficere. quia
 sancti angeli qui huius mysterij celebra-
 tori assistunt / tunc non assunt quādo he-
 reticus et simoniacus hoc misterium te-
 merarie presumit. **Non** em̄ dubitari licz
 ubi corporis dominici et sanguinis mi-
 steria geruntur / supernorum ciuium ad
 esse conuentus. **In** huius autem miste-
 rij expletione sicut formaz seruari / ita or-
 dinem haberi. scz vt sit sacerdos. et intē-
 tionem adhiberi oportet vt illud facere
 intendat. **Sed** si nō credit de illo miste-
 rio sicut veritas habet / nunquid potest
 intendere illud conficere / et si non inten-
 dit / nunquid conficit. **Aliqui** dicunt etiā
 non recte de illo misterio sentiētētem pos-
 se intendere / non quid illud oficere / qd̄
 iam esset recte credere / sed id agerz qd̄
 geritur ab alijs dum cōficitur / et sic ad-
 hibetur intentio / et si intentio dicatur d̄
 esse conficiendi illud misterium / tamen
 ex quo intēdit ea dicere et agere que ab
 alijs geruntur / impletur misterium. **Il-**
 lud etiam sane dici potest. q̄ a brutis a-
 nimalibus corpus xp̄i non sumitur. et si
 videatur. **Quid** ergo sumit mus. quid
 manducatur. deus nouit. de hoc celesti
 misterio aliqua perstrinximus a catholi-
 cis fideliter tenenda. **Qui** enim his con-
 tradicit hereticus iudicatur

Quid faciat hereticum et quid sit here-
 ticus.

Ne autem ignozes quid faciat he-
 reticum. vel quid sit hereticus.
 audi breuiter quid inde sancti
 doctores tradant. **Op̄l. ait.** Exiterunt
 plures qui celestium verborum simplici-
 tatem non veritatis ipsius absolutionez
 suscipere. aliter interpretantes q̄ di-
 ctoz virtus postulat. de intelligē-
 tia em̄ est heresis non de scriptura est.
 et sensus. non sermo sit crimen. **Item** in
 viij. intelligentie sensus in crimine est.
Tert. dicit q̄ ex verbis inordinatē pro-
 latis incurritur heresis. **Rug.** diffiniens
 quid sit hereticus ait. hereticus est qui
 pro alicuius temporalis cōmodi et maxi-
 me glorie principatusqz sui gratia falsas
 ac nouas opimōes vel gignit vel sequit̄

De penitentia. Quarta. Quoniam

Dost hoc de penitentia agendum
 est. Penitentia longe positis a-
 deo necessaria ē vt appropinquent.
 Est em̄ vt ait Tert. secūda tabula post
 naufragium. quia si quis vestem innocē-
 tie in baptismo perceptam peccādo cor-
 ruperit / penitētie remedio reparare po-
 test. **Prima** tabula est baptismus ubi d̄
 ponitur vetus homo et induitur nouus.
Secunda penitētia qua post lapsum re-
 surgimus. dum vetustas reuerfa repelli-
 tur. et nouitas perdita resumitur. **Post**
 baptismum prolapsi per penitentiam re-
 nouari valent. sed non per baptismum.
 licet homin̄ sepius penitēre sed nō bap-
 tizari. **Baptismus** tantum est sacramen-
 tum sed penitentia dicitur et sacramen-
 tum et virtus mentis. **Est** em̄ penitentia
 interior et penitentia exterior. **Exterior**
 sacramentum est. interior virtus mentis
 est. et vtraqz causa iustificatiōis et salu-
 tis est. **Utrum** vero omnis exterior pe-
 nitentia sit sacramentum. vel si non om-
 nis que hoc nomine censenda sit / conse-
 quenter inuestigabimus. **Penitētia** ce-
 pit iohannis predicatio dicentis. **Peni-**
 tentiam agite appropinquabit em̄ regnū
 celozum. **Quod** autem prece docuit idē

De 31

(marginal note in red ink)

(marginal note in black ink)

(marginal note in black ink)

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

2.º 2.º 2.º 2.º 2.º 2.º 2.º 2.º 2.º 2.º

de plangere

li. 2.º de penit. p. 1.º

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

post veritas predi cavit exordiuꝝ sumēs
 sermons a penitentia. Penitentia dicit
 a puniendo. qua quis punit illicita que
 commisit. penitentie virtus timore con
 cipitur. Unde psalms. a timore tuo domi
 ne concepimus ⁊ peperimus spiritum sa
 lutis. Est aut penitentia vt ait Ambro.
 mala preterita plangere. ⁊ plangenda
 iterum non committere. Item grego.
 penitere ē añ acta peccata deflere. ⁊ fle
 da nō omitttere. Nam qui sic alia deplo
 rat vt alia tamen omittat/adhuc penitē
 tiam agere. aut ignorat. aut dissimulat.
 Quid em̄ pdest si peccata luxurie quis
 defleat ⁊ adhuc auaricie estub⁹ anhelat
 His verbis quidam vehementius imbe
 rentes contendunt vere penitentem vl
 tra non posse peccare damnabiliter ⁊ si
 grauiter peccauerit veram non precessit
 se penitentiam. Qd̄ etiam alijs muniunt
 testimonijs. Sic em̄ phidorus. irrisor est
 ⁊ non penitens/qui adhuc agit qd̄ peni
 tet. Nec videtur deum poscere subdit⁹
 sed subsanare superbus. Camis reuersus
 ad vomitum. ⁊ penitens ad peccatum.
 Multi lacrimas indefinenter fundunt. ⁊
 peccare non desinunt. quosdam accipe
 lacrimas ad penitentiam cerno. ⁊ affe
 ctum penitentie non habere. quia in con
 stantia mentis nunc recordatione pecca
 ti lacrimas fundunt/nunc reuiuiscēte
 vsu ea que fleuerunt iterando commit
 tunt Isaias de peccatoribus dicit Lau
 mim mundi estote. lauatur et mund⁹ ē
 qui ⁊ preterita plangit ⁊ flenda iterum
 non omittit. lauatur et nō ē mūdus. qui
 plangit que gessit nec deserit ⁊ post la
 crimas ea que defleuerat repetit. Item
 aug. inanis est penitentia quam sequens
 culpa comquinat. Nihil prosunt lamen
 ta/si replicantur peccata. nihil valet ve
 niam a malis poscere ⁊ mala denuo ite
 rare. Item greg. qui cōmissa plangit.
 nec tñ deserit pene gramora se subicit.
 Item ambro. Reperiunt infirmi qui se
 pius agendam penitentiam putant qui
 luxuriantur in xpo. Nam si vere in xpo

penitentiam agerent iterandam postea
 non putarent. qz sicut vnū bapisma. ita
 est vna penitentia. His alijsqz pluribus
 vtuntur in assertionē sue opiniois. Sed
 ambro. dicit hec vera penitentia ē ces
 sare a peccato. Et item magni pfectus
 ē renunciaſse errozi. Imbutos em̄ vicijs
 eruere atqz emendare/virtutis ē perfe
 cte ⁊ celestis gratie. ⁊ ideo sane ita dif
 finiri potest. Penitētia ē virtus qua cō
 missa mala cum emendationis propo
 sito plangimus ⁊ odim⁹ ⁊ plangenda vl
 terius cōmittere nolum⁹. quia sic peni
 tentia vera est in animo dolere ⁊ odire
 vicia. Unde illa verba premissa penitere
 est ante acta deflere. ⁊. f. non. con. Re
 cte sic accipi possunt vt non ad diuersa
 tempora. sed ad idem referantur. vt scz
 tempore quo deflet commissā mala non
 omittat volūtate vel opere flenda. Qd̄
 innuitur ex verbis consequentibus. Nā
 qui sic alia deplozrat ⁊ cetera. Hinc aug.
 ait. Cauendum ē ne quis existimet infan
 da illa crimina qualia qui agunt regnū
 dei. non pos. quotidie perpetranda. ⁊ e
 lemosinis quotidie redimenda. In meli
 us est em̄ vita mutanda. ⁊ per elemosi
 nas de peccatis preteritis ppiciandus ē
 deus non ad hoc emendus qd̄ammodo
 vt ea semper liceat impune committere.
 Remm̄ em̄ dedit laxamentum peccan
 di. ⁊ si miserando delectat commissā pecca
 ta/si non satisfactio congrua negligat.
 Item pius papa nihil prodest homini
 ieiunare ⁊ orare ⁊ alia religionis opera
 agere nisi mens ab iniquitate reuocet.
 Qui ergo a malis sic mentem reuocat
 vt commissā plangat ⁊ plangenda omit
 tere nō velit nec satisfacere negligat ve
 re penitet. nec ideo non ē vera peniten
 tia. quia forte nō de pposito sed casu vel
 infirmitate peccabit. Ille autem irrisor
 est ⁊ non penitens qui sic om̄missa plan
 git vt plangenda voluntate vel ope cō
 mittere non desinat. Ille etia; qui post
 lacrimas repetit que fleuit lauatur ad
 tempus. sed non est mundus. id est illa

poplat. and.

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º 1.º

maiecia
 qui e mor
 illud m
 pa com
 am̄ e sc
 qua sequ
 em̄ fructu
 no glorie
 na ⁊ alia
 carum vt
 meretur cu
 peccatum
 peccato su
 ⁊ penitētia
 ita bona r
 ⁊ caritate
 na sunt que
 plepantia
 penitentem p
 sunt. Qu. ut
 na ⁊ manna
 merentiam re
 ber̄ intelligi
 sunt lamen
 te ⁊ cetera
 nihil valet ad
 sine peccato
 inquitur de
 caa dimissa
 re cum regu
 ne tamen de
 ita reus ⁊ in
 rebuc in exp
 lea reuocem̄
 peccata reuoc
 similitur mib
 uocam. vel a
 tam venia de
 laeta denuo
 quodum est il
 Penitentia est
 ita puniens i
 ita quod die d
 quodularat ip
 mentem est pe
 ac in se hōi con
 de. Ille penam

ad 4 mundicia non ē ei sufficiens ad salutem
quia ē momentanea non pseuerans. **I**te
illud inanis ē penitencia quā sequēs cul
pa coinquinat. **S**ic intelligendum est in
anis ē scz carens fructu illius penitentie
quā sequens culpa non inquinat. **I**llius
em̄ fructus est vitatio iehenne ⁊ adep
tio glorie. mortificatur em̄ illa peniten
tia ⁊ alia ante acta bona p sequens pec
catum vt non sortiantur mercedē quam
meruerūt cum fierent. ⁊ quam haberēt
si peccatum non succederet. **S**ed ⁊ si d
peccato succedenti penitencia agatur/
⁊ penitētia que precessit ⁊ alia ante a
cta bona reuiuiscunt. sed illa tantum q̄
ex caritate prodierunt. **I**lla em̄ sola vi
ua sunt que in caritate fiunt. **I**deoq; si
p sequentia peccata mortificant/per sub
sequentem penitenciam reuiuiscere pos
sunt. **Q**ue vero sine caritate fiunt mor
tua ⁊ inania generantur. ⁊ ideo per pe
nitenciam reuiuiscere non valent. **S**imis
liter intelligendum est illud. **N**ihil pro
sunt lamenta ⁊ cetera. **E**t illud nihil va
let ⁊ cetera. **S**i em̄ replicantur peccata
nihil valet ad salutem. vel ad veniam i
fine precedens lamentum. quia nihil re
linquitur de vite mundicia. qz aut pec
cata dimissa redeunt vt quibusdā pla
cet cum replicantur vel si non redeunt
eis tamen deletis ppter ingratitudinem
ita reus ⁊ immundus constituitur cum
adhuc in expiandis implicatur/vt si de
leta redirent. **D**e hoc tamen scilicet an
peccata redeant post plenus agemus
Similiter nihil valet ad salutem obti
nendam. vel ad mundiciam vite haben
dam veniā de male factis poscere. ⁊ ma
lefacta denuo iterare. **I**ta etiam intelli
gendum est illud qd̄ idem aug. alibi ait
Penitencia est quedam dolentis v̄ndis
cta puniens i se qd̄ dolet cōmisisse. ⁊ in
fra quotidie dolendum est de peccato. let. ad 1. 8
qd̄ declarat ipsa dilectionis virtus. **P**e
nitere em̄ est penas tenere. vt semp pun
at in se vlciscendo qd̄ commisit peccan
do. **I**lle penam tenet qui semper v̄ndi

cat. qd̄ commississe dolet. **P**enitencia er
go est v̄ndicta semper puniens in se qd̄
dolet cōmisisse. **Q**uid restat nobis nisi
dolere in vita. vbi enim dolor finitur d
ficit ⁊ penitencia. **S**i vero penitencia fi
nitur quid relinquit de venia. **T**amdiu
gaudeat ⁊ speret de gratia. qd̄ diu suste
tatur a penitencia. dicit em̄ **D**ominus.
vade ⁊ amplius noli peccare. non dixit
ne pecces. sed nec voluntas peccandi in
te oriat. qd̄ quomodo seruabitur nisi
dolor in penitencia continue custodiat.
sed semper doleat. ⁊ d̄ dolore gaudeat
⁊ non sit satis qd̄ doleat sed ex fide dole
at. ⁊ non semper doluisse doleat.

Determinatio intelligentie dictorum.

qz dicitur p̄fectorum ut p̄. 1. 1. 1.
DE penitencia perfectorum vel
ad salutem sufficienti intelligen
dum est. qd̄ supra dixit scz. **P**e
nitencia est v̄ndicta semper puniens qd̄
commissit. ⁊ alia huiusmodi. **I**llud ve
ro si penitencia finitur nihil de venia re
linquitur dupliciter accipi potest. **S**i
em̄ iuxta quorundam intelligentiā pec
cata dimissa redeunt. facile est intelli
gere nihil de venia relinqui. quia pecca
ta dimissa iterum replicantur. **S**icut em̄
ille qui ex seruitute in libertatem manu
mittitur. interim vere liber est. ⁊ tamen
ppter offensam in seruitutem postea re
uocatur. sic ⁊ penitenti peccata vere di
mittuntur. ⁊ tamen propter offensam q̄
replicatur iterum redeunt. **S**i vero nō
redire dicantur. sane potest dici. etiā sic
nihil de venia relinqui. n̄ qd̄ dimissa pec
cata iterum imputentur. sed quia ppter
ingratitudinē ita reus est ⁊ immundus
constituitur ac si illa redirent.

De solemni ⁊ vnica penitencia.

Illud autem qd̄ ambro. ait. re
periuntur 2c. ⁊ sicut vnum bap
tisma ita ⁊ vna penitencia. non
scdm̄ generalem sed secundū specialem

postea
ma-ita
dumbus
vms
tia ē cel
pfectus
em̄ vici
e penitē
e ita dō
s qua cō
propolu
genda v
sic peni
e ⁊ odire
a penite
con. hie
D dicitur
tur. vt in
mala non
anda. hie
tibus. hie
Dicit aug
met nō
unt regim
anda. ⁊ e
a. In mō
elemen
ciandus
immodi
immetate
m peccat
milla pecc
negligat
st homin
nis opera
e reuocet
n reuocat
genda ante
ghigat re
ra penite
eo calu vel
tem irasce
milla plan
el ope
is qui post
uatur an
d est illa

ad 4

let. ad 1. 8

qz dicitur p̄fectorum ut p̄. 1. 1. 1.

... et sic...
... et sic...
... et sic...

... et sic...
... et sic...
... et sic...

14

Aurora dementiam. Item iohannes crisostomus
de reparatione lapsi. talis mihi crede/
talis est erga homines pietas dei. Nun
quam spernit penitentiam si ei sincere et sim
pliciter offeratur/etiam si ad summum
quis perueniat malorum. et inde tamen
velit reuerti ad virtutis viam suscipit li
benter et amplectitur. et facit omnia qua
tinus ad priorem reuocet statum. Ad
quod est adhuc prestantius et eminentius
etiam si non potuerit quis explere om
nem satisfaciendi ordinem. quantulumcum
que tamen et qualibet breui tempore ge
stam non respuit penitentiam. suscipit eti
am ipsam nec patitur quamvis exigue con
uersionis perdere mercedem. Exemplis
etiam hoc idem astrui potest David enim
pro penitentiam adulterij simul et homici
dij veniam impetrauit. grauitate tamen
postea deliquit in populi enumeratione
quod populi multitudo prostrata osten
dit. Illud autem mirabile est quod angelo
ferenti plebem. se obtulit dicens. grex
iste quid fecit fiat manus tua in me / et in
domum patris mei. Quo facto statim sa
crificio dignus iudicatus est. qui abso
lutione estimabatur indignus. Nec mir
rum si tali sua oblatione pro populo. pec
cati sui adeptus est veniam cum moyses
offerendo se pro plebis errore peccata
diluerit. His alijsque testimonijs pluri
bus euidenter ostenditur per penitenti
am non semel tantum sed sepius nos a
peccatis surgere. et veram penitentiam
sepius agi. Voluntarie enim peccantibus
vobis ut ait apostolus non relinquatur
hostia pro peccatis secunda. sed quia se
mel tantum christum oportuit pati. nec relin
quitur secundus baptismus. Relinquitur
vero secunda penitentia et tertia. et dein
ceps ut iohannes crisostomus sup hunc
locum ait. Sciendum inquit quod hic qui
dam exurgunt horum verborum occasi
one penitentiam auferentes. quasi pro pe
nitentiam non valeat peccator post lap
sum resurgere secundo et tercio et dein
ceps. Verum etiam in hoc penitentiam

non excludit nec aspiciationem que sepe
fit per penitentiam sed secundum bap
tismum et hostiam.

Quibus pluribus irrecitis peccatis non po
test penitere de vno vere nisi de omnibus
peniteat. *Testimonia Quarta Secunda*

14

Sicut predictis autoritatibus
illoz error conuincitur qui pe
nitentiam sepe agendam et per
eam a lapsu peccantes frequenter surge
re diffidentur. ita eisdem illoz opinio
eliditur qui pluribus irrecitum peccatis
asserunt de vno vere penitere. eiusdem
que veniam a domino consequi posse. si
ne alterius penitentia. quod etiam autori
tatibus astruere conantur. Sic enim pro
pheta. Non iudicabit deus bis in di
sum. vel ut alij transtulerunt non sur
get duplex tribulatio. Si ergo inquit illi
aliquis sacerdoti fuerit confessus vnum
de duobus peccatis vel pluribus. et de
illo iniunctam sibi penitentiam a sacer
dote satisfactionem expleuerit ceteris ta
citis. non pro illo peccato amplius iudi
candus est de quo satisfecerit ad arbi
trium sacerdotis. qui vicem christi in eccle
sia gerit. Ideoque si de eo iterum iudice
tur. bis in idipsum iudicat deus et sur
get duplex tribulatio. Sed de his ergo
oportet tantum intelligi illud qui presen
tibus supplicijs commutantur in bonum
et sic perseverant. super quos non con
surgit duplex tribulatio. qui vero inter fla
gella duriores et deteriores sunt ut pha
rao. presentibus eterna connectunt. ut
temporale supplicium sit eis eterne. pene
micium. unde augustinus. Ignis succensus est
et cetera. id est vindicta hic incipiet et ar
debit usque ad extremam damnationem.
Hoc contra illos notandum est qui di
cunt illud. non iudicabit deus bis in id
ipsum ad omnia pertinere flagella. quia
quidam hic flagellis emendantur. alij
hic et in eternum puniuntur. Quibus em
modis flagella contingunt. vel ut iustis
per patientiam merita augeantur. ut iob.

Ang. dicitur
legit. dicitur

14

et dicitur

et dicitur

De dicitur...
... et sic...

... et sic...
... et sic...
... et sic...

Nis responderi potest sic. illud
greg. pluit dominus etc. Non ad
crimines veniam sed ad operis
peccati desertionem referendum est. ut
ideo pars ciuitatis dicatur complui. qe
ab actu et delectatione peccati cui ante
seruebat modo cessat. non qe eius veni
am habeat. Vocaturq; pluuia illa talis
continentia qua ab opere peccati reuo
catur quia ex fonte gratie dei id cordi i
stillatur ut vel sic paulatim ad peniten
tiam veniat. vel eo minus puniatur a do
qui diuturniori delectatione et actu pec
cati maius sibi accumulasset tormentus
Si vero ad indulgentiaz reatus pluuia
referatur euangelice sententie contraire
videbitur. Si em ppter immisericordiam
qua quis primo suo non miserec etiaz q
dimissa sunt replicantur ad pena. mul
tomagis que nodum sunt dimissa ppter
odium fraternum ad penam referuari p
bant. Et si ille qui arbitrium sue volun
tatis constitutus est. no potest inchoa
re nouam vitam. ut ait aug. nisi penite
at eum veteris vite. quomodo ad noui
tatez indulgentie peruemiet qui odij ve
tustatez no deposuit. Illud etia qd am
brosius ait. et si fides desit pena satisfac
cit etc. Non de fide intelligitur qua cred
dit in deum. sed de conscientia delicti.
Deest em fides. cum conscientia peccati
ei non subest. Nam cum delicta omnia
nemo intelligat. est aliquando in homi
ne peccatum cuius non habet conscienci
am. Vnde apostolus. Nihil mihi consc
us sum. sed non in hoc iustificatus. Cui
ergo quis flagellatur pro peccato cui
non est conscius. si patienter fert penas
et humiliter amplectitur. cogitans se for
te peccatus habere qd non intelligit p
eo puniri a deo. pena illa satisfacit. et re
leuat grauatum. Ad hoc autem qd obi
citur de satisfactione illa si satisfactio
non fuit. iterum imponenda e. Si vero
iterum imponenda no est. satisfactio fu
it. et si satisfactio fuit. veniam impetra
uit. Responderi potest satisfactionem

ideo non fuisse. quia ille dignos fructus
penitentie non fecit. Est em satisfactio
penitentie ut ait aug. peccatorum caus
sas excidere. nec suggestiombus earum
aditum indulgere. Idem sane qui scele
rate viuunt nec curant talem vitam mo
resq; corrigere. et inter ipa facinora sua
elemosinas frequentare non cessant. fru
stra ideo sibi blandiuntur quia dominus
ait. date elemosinam. et ecce omnia mu
da sunt vobis. hoc em qd late pateat no
intelligunt.

De generibus elemosinarum.

Multa enim sunt genera elemosin
narum. que cum facimus adiu
uamur. non solum qui dat esuri
enti cibum. sitiienti potum et huiusmodi
sed etiam qui dat veniam petenti elemo
sinam dat. et qui emendat verberem in que
potestas datur. vel cohercet aliqua dis
ciplina. vel orat ut ei peccatum dimitt
tatur elemosinam dat. quia misericordi
am prestat. multa em bona prestantur i
uitis. quando eorum consulitur utilitati et
non voluntati. sed ea maior e qua ex cor
de dimittimus. quod i nobis quisq; pec
cauit. Oportet em magnum est erga eum
esse beniuolum qui tibi nihil mali fecit.
Illud multo grandius ut tuum etiam
inimicum diligas. et ei qui tibi malum vult.
et si potest facit. semper bonum velis fa
ciasq; qd possis. qd ergo dominus ait.
date ele. et o. m. s. v. ita ne intellecturi su
mus ut non credentibus in xpm. munda
sunt omnia si elemosinas istas dederint
qui vult ordinate elemosinam dare. a se
debet primum incipere et eam primum
sibi dare. Est em elemosina opus miseri
cordie. verissimeq; dictum est. miserere
anime tue placet deo. Non ergo se fal
lant qui per elemosinas largissimas fru
ctuum suorum vel pecunie / impunitate
se emere estimant in peccatis permanentes
que ita diligunt ut in eis optent versari
Qui vero diligit iniquitatem. o. a. s. qui

^{in opore. h. opore. s. r.}
odit animam suam nō est misericors ei
sed crudelis. diligendo quippe eam se-
cundum seculum. odit eam secundū de-
um. Si ergo vult ei dare elemosinam su-
am per quam fit munda / odiat eam se-
cundum seculum. et diligit eam secundū
deum. hac elemosina quā sibi homo pri-
mit? debet mundantur interiora. ad quō
hortās xpc ait. **Mundate** que intus sūt.
immundis em̄ nihil est mundum sed pol-
luta sunt eorum mens et conscientia vt
ait apostolus. **Immundi** vero sunt om̄s
quos non mundat fides. qua creditur i-
cristum de qua scriptum est. **Mundans**
fide corda eorum. sed ne istas elemosi-
nas que fiunt de fructibus terre respue-
re xpc videretur hec inquit oportuit fa-
cere scz iudicium et caritatem dei et illa
non omittre id est elemosinas fructuū
terrenorum. **Ex his** datur intelligi qd in
peccato mortali permanentes et si ele-
mosinas largas faciant non tamen per
eas satisfaciunt. quia inordinate agunt
dum a se non incipiunt. nec proprie dici-
tur elemosina tale opus. dum sibiipsis
crudeles existunt. n̄ placentes deo. **Nō**
ergo dicenda est illa satisfactio peccati
quam quis agit p vno peccato. dum p-
durat in altero. quia nihil prodest ieu-
nare et orare. et alia bona agere nisi mē
reuocetur a peccato. et si aliquando cō-
uersus tacitum peccatum sacerdoti fue-
rit confessus / de vtroq; imponenda est
ei satisfactio. quia de primo condigne
non satisfecit.

Secundum quosdam fuit satisfactio

Quibusdam tamen videtur fuis-
se satisfactio s; infructuosa dum
in peccato altero persistit. per-
cipietur tamen fructus eius. incipietq;
pfficere cum peccati alterius penituerit
Tunc em̄ vtrunq; dimittitur peccatus
et satisfactio precedens viuificatur qua
fuerat mortua. sicut baptismus illi qui
accedit sicte. tunc primitus valet cum

^{De f. f. c. 9}
fictio a mente recedit per penitentiam/
et in huius opinionis munimentum au-
toritates inducunt. **Sic em̄ aug.** primum ē
credere et nostra fides hoc postulat vt
cū gratia xpi in homine destruxerit ma-
la priora. etiam remuneret bona. et cum
destrui qd suum non inuenit. diligit bon-
num qd in peccante plantauit. **Ite ier.**
^{De f. f. c. 9}
Si quādo videris inter multa peccata
quenq; facere aliqua iusta opera non ē
tam iniustus deus vt ppter multa mala
obliuiscatur paucorum bonorum. sed fa-
ciat eum metere et in horrea congrega-
re que bona terra seminauit. sed hec di-
cta intelligimus de illo qui in caritate
quodam tempore bona facit et bonus ē.
alio vero tempore malus ē et multa pec-
cata facit. **Non ergo** intelligendum est
cum inter multa peccata iusta opera fe-
cisse. quasi simul eodemq; tempore pec-
cata fecerit et iusta opera. sed diuersis
temporibus vtraq; egisse. **Nisi em̄** bon-
nus foret quando bona fecit. non semina-
uisse diceretur in terra bona. **Destructis**
ergo malis post opera bona commissis
priora bona in caritate. scz facta que se-
quentia mala mortificauerant. peniten-
tia de illis malis habita. viuificantur et
remunerantur. **Unde apostolus.** **Jaciēs**
fundamentum penitentiā ab operi-
bus mortuis. opera mortua nominans.
priora bona signat. que per sequens pec-
catum erant mortua. quia his peccando
priora bona irrita fecerūt. hec sicut pec-
cando irrita fiunt ita per penitentia; re-
uiuiscunt et ad meritum eternitatis pro-
ficere incipiunt. **Similiter** et illud bonū
amat deus qd in peccante plantauit. in
illo scz qui post illud bonum peccauit.
Non similis peccans et bene operans ex-
titit. quia talis hominis opus nō dilige-
ret deus ad remunerationem.

De operibus bonis.

Potes est etiam accipi de operib;
bonis que ab aliquo fiunt dum
malus est. et in peccato mortali

persistit vel ad tempus vel usq; in fine
 que dicuntur remunerari a deo & n̄ dari
 obliuioni. non quia p̄ficient ad vitam
 eternam obtinendam. s; ad tolerabili
 extremi iudicij supplicij sentiendū. sicut
 de fide & ceteris que sine caritate habē
 tur Rug. ait. Si quis non habēs carita
 tem que perinet ad vnitatem spiritus
 & vinculum pacis quo ecclesia connecti
 tur in aliquo scismate cōstitutus. ne cri
 stum neget. patitur tribulationes. famē
 p̄secutionem vel flammās vel bestias.
 vel ipsam crucem. timore gehenne. nul
 lo modo ista culpanda sunt. Immo &
 hec laudanda est patientia. Non em̄ di
 cere potuimus melius ei fuisse. vt xpm̄
 negando nihil eorum pateretur que pas
 sus est confitendo. sed estimandum est
 fortasse tolerabilius ei esse futurum iu
 dicium q̄ si xpm̄ negando nihil eorum
 pateretur. vnde illud qd̄ ait apostolus
 Si tradidero corpus meum ita vt arde
 am. caritatem autē non habuero nihil
 mihi prodest. Nihil prodesse intelligat
 ad regnum obtinendum nō ad extremi
 iudicij tolerabilius sub eundem suppli
 cium. & infra hec p̄pter caritatem dicta
 sunt. sine qua in nobis nō potest esse ve
 ra penitentia. quoniam in bonis caritas
 dei est que tolerat omnia

Perstringit dictorum summam vt alia
 addat.

Sic his ostenditur bona que sine
 caritate fiunt prodesse quidem
 ad tolerabiliorem penam senti
 endam. sed non ad vitam obtinendam.
 illa etiā que in caritate quis facit si po
 stea p̄lapsus fuerit. nec exurrexerit non
 esse in memoria dei. Ezechiel dicit. si a
 uerterit se iustus a iusticia & fecerit ini
 quitates nunquit viuet / omnes iusticie
 eius quas fecerat non recordabuntur. i
 peccato suo morietur & nō erunt in me
 moria iusticie quas fecit. In cuius loci
 expositiōe greg. ait. Hic nobis maxime
 considerandum est. quia cum mala com

mittimus / sine causa ad memoria; trās
 acta bona reuocamus. quoniam in perpe
 tratione malorum nulla debet esse fidu
 cia bonorum preteritorum. Intelligen
dum ē hoc ad vitam p̄cipiendam bona
preterita non dare fiduciam. & si ad mi
 tiorē penam / alioquin p̄missis autozi
 tati augustinus obuiaret. bona ergo si
 ne caritate facta & bona in caritate fa
 cta que amittatur mortalis culpa / quā
 non sequens penitentia delet / ad sensum
 minoris pene p̄ficiunt non ad vite fru
 ctum.

Autoritates alias inducit contra eos q̄
 dicunt de vno peccato penitentia; agi
 altero tacito.

Nis arbitror illis esse respon
 sum qui asserunt de vno crimine
 penitentiam agi & veniam p̄
 stari / alio in delectatione retento vel p̄
 confessionem non exposito. qui non mo
 do p̄missis autoritatib; confutantur
 sed etiam subditis. Nis enim augustinus
 sunt plures quos penitet peccasse sed n̄
 omnino seruantes sibi quedā in quib;
 delectentur. non animaduertentes do
 minum simul mutum & surdum a demo
 nio liberasse. per hoc docet nos nūquā
 nisi de omnib; sanari. Si em̄ vellet pec
 cata ex parte reseruari habentem septē
 demonia perficere potuit. vj. expulsis /
 expulit autem vij. vt omnia crimina si
 mul eicienda doceret. Legionem vero d
 monum ab alio eiciens nullum reliquit
 de omnibus qui liberatum possideret.
 Ostendens q; si etiam peccata sunt mil
 le / oportet de omnibus penitere. Nunq;
 q; aliq; sanauit dominus quē omnino
 non liberauit. Totū em̄ homines sana
uit in sabbato quia & corpus ab omni i
firmitate & animā ab omni contagione
iudicans penitentes oportere simul do
lere de omni crimine. Scio em̄ dominū
 inimicū omni criminoso. Quomodo er
 go qui crimen reseruatur de alio recipere
 veniā. sine amore dei cōsequeret veniā
 sine quo nunq; inuenit gratiam. hostis

De 4 fco p̄mā. s

1a

Satisfactio. Compunctio nobis ibi cōmendatur. Scindite corda vestra et nō vestimenta vestra. confessio ibi. Iustus in principio sermonis accusator est suū. vere em̄ cōfiteatur qui se accusat. qui exorando malum sibi imputat. Et ibi effundite coram illo corda vestra. Et item. Confitemini alterutrum peccata vestra. **Satisfactio** a iohāne precipitur. ubi ait facite dignos fructus penitentie scilicet vt secundum qualitatem et quantitates culpe/sic qualitas et quātitas pene. Nō em̄ par debet esse fructus boni operis eius qui nihil vel minus peccauit et eius qui grauius cecidit. Ideo discretio penitenti valde necessaria est vt illa gerat que tradit **aug?** dicens. Consideret quālitatem criminis. in loco. in tempore. in p̄seuerantia. in varietate persone. et quali hic fecerit temptatione et in ipsius viciij multiplici executione. Oportet enim penitere fornicantem. secundum excellentiam sui status vel officij. vel secundum modum meretricis et in modum operis sui. et qualiter turpitudinem egerit si in loco sacro. si in tempore orationi constituto. vt sunt festiuitates et tempora ieiunij. Consideret in quantum p̄seuerauerit et defleat quod p̄seueranter peccauerit. et quanta victus fuerit in pugnatione. Sunt em̄ qui non solum non vincunt sed vltro se peccato offerunt nec expectant temptationem sed p̄uenerunt voluptatem et p̄tractent secum quod multiplici actione viciij delectabiliter peccant. omnis ista varietas confitenda est et deflenda. vt cum cognouerit quod peccatum est/cito inueniat deum p̄piciū. In cognoscendo augmentum peccati inueniat cuius etatis fuerit. cuius sapientie et ordinis. Immoretur in singulis istis et sentiat modum criminis purgans lacrimis omnem qualitatem viciij defleat virtutem qua interim caruit. Dolendum est em̄ non solum quod peccauit / sed quia se virtute priuauit. Defleat etiam quem offendens in vno factus est omnium reus

Ingratus em̄ exiit qui plenus virtutibus deum omnino non timuit. In hoc em̄ quisque peccator sit culpabilior quo est deo acceptior. Ideo em̄ adam plus peccauit / quia omni bono abundauit. Nō etiam modo offendens in vno factus est omnium reus. quia omnis virtus patitur detrimentum ab vno vicio. Donat se omnino in iudicio et potestate sacerdotis nihil sui reseruans sibi. vt omnia eo iubente paratus sit facere pro recipienda vita anime / que faceret pro euitanda corporis morte. et hoc cum desiderio. quia vitam recuperat infinitam. Cum gaudio em̄ facere debet immortalis futurus / que faceret pro differenda morte moriturus semper deprecetur deum. offerat deo mentem et cordis contritionem. deinde et quod potest de possessione. Tunc si quod offerat securus offerat / respexit dominus ad abel et ad munera eius. Prius dicit ad abel quam ad munera eius. In iudicio ergo cordis conferranda est elemosina tribuentis. Nec considerandum est quantum / sed qua mente qua affectione dat quod potest. Qui ergo sua peccata redimere vult temporalium oblatione / prius offerat mentem. Caueat ne ductus verecundia diuidat apud se confessionem vt diuersa diuersis velis sacerdotibus manifestare. Quidam em̄ vni celant quod alij manifestanda cōseruant quod est se laudare. et ad hypocritum tendere et se vicia carere ad quas pro frustra putat peruenire. Caueat etiam ne prius ad dominicum corpus accedat / quam confortet se bona conscientia et doleat. quod nondum audeat sumere quem multum desiderat cibum salutarem. Cohibeat etiam se a ludis a spectaculis seculi qui perfectam vult consequi remissionis gratiam. Isti sunt digni fructus penitentie animam captiuam elaqueantes et in libertate seruantes. et infra. Querat anima dignos fructus. et si non dignos penitentie. Sunt em̄ digni fructus virtutum. qui non sufficiunt penitentibus

penitentia enim grauioribus postulat .vt
dolore ⁊ gemitibus . mortuus impetret
vitam . Ex his ostenditur qui sint digni
fructus penitentie quibus vera satisfactio
expletur . ⁊ q non omnes digni fru-
ctus sunt digni fructus penitentie . Ad
de illa penitentia intelligitur que maio-
rum est criminum . Non enim sufficiunt
uiter delinquentibus que sufficiunt mi-
nus vel parum peccantibus

Que sit falsa satisfactio.

Sicut sunt digni fructus peni-
tentie ac vera satisfactio . ita ⁊
indigni fructus ⁊ falsa satisfactio
id est falsa penitentia . Vnde greg.
falsas penitencias dicimus que non se-
cundum auctoritates sanctorum pro qua-
litate criminum imponuntur . Ideoq
miles vel negociator vel alicui officio
deditus qd sine peccato exerceri non
possit . si culpis grauioribus irrecit⁹ ad
penitentiam venerit vel qui bona alteri
us iniuste detinet . vel qui odium i corde
gerit . Recognoscat se veram penitenti-
am non posse peragere . nisi negocium
relinquat . vel officium deserat . ⁊ odium
ex corde dimittat . ⁊ bona que iniuste ab-
stulit restituat . Ne tamen desperet in-
terim quidquid boni facere potest hor-
tamur vt faciat . vt deus cor illius illu-
stret ad penitentiam . cum sit penitencia
interior ⁊ exterior . de vtraq per premis-
sa satis apparz q sit vera ⁊ que sit falsa

De tribus actionibus penitentie.

Predictis vero adiciendum est
q tribus modis agitur penite-
tia ante baptismum scilicet de
prioribus peccatis . post baptismum de
grauioribus que post dimittuntur . Est etia
penitentia venialium quotidiana que
etiam humilium est ⁊ perfectiorum . Vn-
de aug . tres sunt actiones penitentie .
quas mecum eruditio vestra recognos-

scit . Vna est que nouum hominem par-
turit donec per baptismum omnium p-
teriorum ablutio fiat peccatorum . quia
nullus sue voluntatis arbiter . nisi pe-
niteat eum veteris vite . nouam inchoa-
re potest . a qua paruuli sunt immunes
cum baptizantur . quia nondum possunt
vti libero arbitrio . quibus tamen ad re-
missionem originalis peccati pdest eo-
rum fides a quibus offeruntur . Altera
est actio penitentie post baptismum que
fit pro illis peccatis que legis decalo-
gus continet . Agunt ergo homines pe-
nitentiam ante baptismum de peccatis
prioribus . ita tamen vt etiam baptizentur
sicut petrus ait . Agite penitentiam ⁊
baptizetur vnusquisq vestrum in nomi-
ne zc . Agunt etiam penitentiam si post
baptismum ita peccauerunt vt excom-
municari ⁊ post reconciliari mereantur .
Est etiam penitentia bonorum ⁊ humi-
lium fidelium pene quotidiana in q pe-
ccata condimus dicentes . Dimitte nobis
debita nostra zc . Neq ea nobis di-
mitti volumus que dimissa nobis i bap-
tismo non dubitamus .

Quia multitudo venialium ita aggrauat sicut vnum grande peccatum

Sed illa que humane fragilitati
quamuis parua tamen crebra
surrepunt que si collecta contra
nos fuerint ita nos grauioribus ⁊ oppri-
ment sicut vnum aliqd grāde peccatum
Quid enim interest ad naufragium / an vno
grandi fluctu nauis operiatur ⁊ obrua-
tur . an paulatim surrepens aqua in senti-
nam per negligentium culpam impleat
nauem ⁊ submergatur . Ideo ieiunium
⁊ elemosine ⁊ orationes inuigilent . In
quibus cum dicimus dimitte nobis de-
bita nostra zc . manifestamus nos habe-
re qd nobis dimittatur . ⁊ in his verbis
humiliantes animas nostras quotidianā
agere penitentiam non cessamus .

*Et si tu dicit qd sump. ad hoc hinc
prie dantur in hinc p. q. q. q.
hinc dicit p. q. q. q. q. q. q.
modum dicit hinc hinc p. q. q. q.
ii q. ad p. q. q. q. q. q. q. q.
q. q. q. q. q. q. q. q. q. q. q.*

ad hanc

De satisfactione venialium.

Que autem puenialibus sit satisfactio sufficiens *Rug. insinu* at ita in quens in ench. de quotidianis & breuibus leuibz peccatis sine quibus hec vita non ducitur quotidiana oratio fidelium satisfactio. Eorum em est dicere pater noster qui es i celis &c. delet omnino hec oratio minima q' cotidiana peccata. Delet & illa a quibus vita fidelium etiam scelerate gesta. sed penitendo in melius omutata discedit sicut veraciter dicitur. dimitte nobis debita nostra. ita veraciter dicatur sicut & nos dimitti. debitoribus nostris. i. sic fiat qd dicitur. quia & ipsa elemosina e veniam petentibus omnino ignoscere. Ex his alijsq; premissis iam facile e intelligere que p venialibus sit exhibenda satisfactio. Sufficit em dominica oratio cum ieiunio aliquo & elemosinis. sic tamen vt precedat contritio aliquantula & addatur confessio si adsit facultas o qua confessione post tractabitur. Pro grauioribus vero peccatis hec etiam in satisfactioe adhibenda sunt. sed multo vehemētius atq; districtius. quia vt ait *Rug.* ad agenda penitentiā n̄ suffice re vitā in melius commutare. & a malis factis recedere / nisi & de his que facta sunt satisfaciatur domino per penitentiē doloem. p humilitatis gemitu. per cōtriti cordis sacrificiu. coopantibus elemosinis.

Tria pponuntur querenda primum an sine confessione dimittatur peccatum.

Distinctio *11 ma xi*
Hic oritur questio multiplex. primo em queritur vtrum absq; satisfactioe & oris confessione p solam cordis contritionem peccatum a licui dimittatur. Secundo an aliquādo sufficiat cōfiteri deo sine sacerdote. Tercio an layco fideli facta valeat cōfessio. In his em etiam docti diuersa sentire i uemuntur. quia super his varia ac pene aduersa tradidisse videntur doctores.

Dicunt em quidaz sine confessione oris & satisfactioe operis neminem a peccato mundari. si tempus illa faciendi habuerit. Alij vero ante oris confessione & satisfactioem in cordis contritione peccatum dimitti a deo. si tamen votū confitendi habeat. vnde ppheta. *Dixi* confitebor aduer. m. in. m. do. & tu. re. im. &c. quod exponens *casiodorus* ait. dixi. i. deliberavi apud me qd confitebor & tu. re. Magna pietas dei q' ad solam promissionem peccatum dimiserit. votum em pro optratione iudicatur. *Item aug.* nondum pnuunciat sed pmit tit se pnuunciatum / & deus dimittit. quia hoc ipsum dicere. quoddam pnuuntiare e corde. Nondum e vox in ore vt homo audiat confessionem. & deus audit. *Item* sacrificiu deo spiritus contri. cor. con. &c. alibi etiam legitur. quacunq; hora peccator conuersus fuerit & in gemuerit vita viuet & n̄ morietur. Non dicitur ore confessus fuerit sed conuersus in gemuerit. Vnde datur intelligi q' etiam ore tacente veniam interdum consequimur. Nunc etiaz leprosi illi quibus dominus precepit vt ostenderet se sacerdotibus in icimere antequam ad sacerdotes veniret. mundati sunt. Ex quo insinuatur q' antequā ora nostra sacerdotibus aperiamus id est peccata cōfiteamur. a lepra peccati mundamur. *Lazarus* etiam non prius de monumento e eductus & post a domino suscitatus. s; intus suscitatus prodijt foras viuus. vt ostenderetur suscitatio anime precedere confessionem. Nemo em potest confiteri nisi suscitatus. quia a mortuo velut ille qui non e perit confessio. Null2 ergo confitetur nisi resuscitatus. nemo vero resuscitatur nisi qui a peccato soluitur. quia peccatum mors anime est. q' vt est vita corporis. ita eius vita deus est. his alijsq; pluribus autoritatibus p batur ante confessionem vel satisfactioe sola compunctioe peccatum dimitti. Qd q' negāt eadē determinare laborāt

Alia...

2°

3°

4°

5°

6°

Item auctoritatibus econtra probat sine confessione non dimitti peccatum.

Non in huius sententiae deprecationem et suae opinionis assertionem auctorum testimonia inducunt. **R**it enim dominus per ysaïam. **D**ic tu iniquitates tuas ut iustificeris. **I**tem ambrosio. non potest quisquam iustificari a peccato. nisi peccatus ipse antea fuerit confessus. **I**dem dicit. confessio a morte animam liberat. **C**onfessio aperit paradisum. confessio spem salutis tribuit. quia non meretur iustificari. qui in vita sua non vult peccatum confiteri. **I**lla confessio nos liberat que fit cum penitentia. **P**enitentia vera est dolor cordis et amaritudo anime pro malis que quisque commisit. **I**tem iob. non potest quisquam gratiam dei accipere nisi purgatus fuerit ab omni peccato per penitentiam et confessionem. et per baptismum. **I**tem augustinus. agite penitentiam qualis agitur in ecclesia. **N**emo dicat sibi occulte ago apud deum ago. non vult deus qui mihi ignoscit quod in corde ago. ergo sine causa dictum est. que solueritis in terra soluta erunt et in celo. ergo sine causa claves date sunt. frustramus verbum christi. **J**ob dicit. Si erubui in conspectu populi peccata mea confiteri. **I**tem ambrosius. venialis est culpa quam sequitur confessio delictorum. **I**tem augustinus. super illum locum psalmi. non absorbeat me profundum. neque vir super me. **P**ro os suum. **P**rofundus est profunditas iniquitatis in quam si cecideris non claudet super te os suum si tu non claudis os tuum. **C**onfiteri ergo et dicere in profundo clamaui ad te domine. et euades. claudit super illum qui in profundo contemnit. a quo mortuo velut qui non sit perit confessio. **I**dem nullus debite grauioris pene accipit veniam. nisi qualemcumque et si longe minorem quam debeat soluerit penam. **I**ta enim impartitur a deo largitas misericordie. ut non relinquatur iusticie disciplina. **I**tem ieremias. qui peccator est plan

Deo Spadip et d'heronij d'one

Deo 31

Deo 31

Deo 31

Deo 31

gat delicta propria vel populi. et ingrediat ecclesiam de qua propter peccatum fuerat egressus et dormiat in sacco ut preteritas delicias pro quas deum offenderat. vite austeritate compenset. **N**is alijque auctoritatibus nituntur asserere. sine confessione vocis et aliqua absolutione pene/neminez a peccato mundari.

Cui sententiae potius assentiendum sit

Quid ergo super his sentiendum quid tenendum. **S**ane dici potest quod sine confessione oris. et solutione pene exterioris peccata delentur per contritionem et humilitatem cordis. **E**t quo enim proponit mente compuncta se confessurum/deus dimittit quia ibi est confessio cordis et si non oris per quam anima interius mundatur a macula et contagio peccati commisi. et debitus eterne mortis relaxatur. **I**lla ergo que superius dicta sunt de confessione et penitentia vel ad confessionem cordis vel ad interiorum penam referenda sunt. sicut illud augustinus. quod nullus dicitur veniam consequi nisi prius quantumcumque peccati soluerit penam. vel de exteriori pena accipienda sunt. et ad contemnentem vel negligentes referenda sicut illud. **N**emo dicat occulte re. **N**onnulli enim in vita peccata confiteri negligunt vel erubescunt. **E**t ideo non merentur iustificari. **S**icut enim precepta est nobis interiorum penitentia. ita oris confessio et exteriorum satisfactio /si assit facultas. **U**nde nec vere penitens est qui confessionis votum non habet. et sicut peccati remissio munus dei est. ita penitentia et confessio per quam peccatum deletur non potest esse nisi a deo. **U**t augustinus ait. **J**am inquit donum spiritus sancti habet qui confitetur et penitet. quia non potest esse confessio peccati et compunctio in homine ex se ipso. **C**um enim irascitur sibi quisque et displicet /sine dono spiritus sancti non est. **O**portet ergo penitentem confiteri si tps

habere et t
in ore si no
remissio
si suffi
L
cu
sal
deu an epo
busam rila
at confessio
confessione e
con cetero
doci et came
re. Item at
qua culpa
venerit. mu
lego. facta
defendi no p
lamine deli
n et venie fle
nem etiam
Item ioban
pico ut te p
per alios acu
phore dicens
dominum cui
cata apud vna
pelicia tua po
sientie tue me
ra te miferico
habueris pec
nunq malum
de tuo tenebr
nco. ut delina
fundens alicu
que in anima v
na ra ceteruo
nato deo qui r
mis. ignocat
eas. cum adm
quo ea vult a
moran erubuit
cas in hac vita
as. dino ingem
oboe tpsa sum
peccatum raco

esse fili². maternoꝝ membroruꝝ ordine
custodito a p̄positis sacramentorū acci-
piat satisfactiois sue modum in offe-
rendo sacrificium contribulati cordis d̄-
uotus ⁊ supplex. **I**tem tamen agat quod
non solum sibi profit ad salutem. sed eti-
am ad exemplum ceteris. vt si peccatus
eius non modo in graui eius malo. sed
etiam in tanto scandalo aliorum ē atq;
hoc expedire vtilitati ecclesie videtur
antistiti in noticiam multorum vel totius
plebis agere penitentiam non recu-
set. ne letali plage per pudorem addat
tumorem. cū tanta est plaga peccati et
imper² morbi. vt medicamēta corporis
⁊ sanguinis domini differēda sunt au-
toritate antistitis. debz quis se remouere
ab altari ad agenda penitentiam ⁊ eas-
dem reconciliari. **I**tem leo papa multi-
plex misericordia dei. ita lapsibus sub-
uenit humanis vt non modo p̄ baptis-
mum sed etiam per penitētiā spes vi-
te reparatur. sic diuine voluntatis p̄ses-
dij ordinatis vt indulgentiam dei nisi
supplicationibus sacerdotum nequeāt
obtinere. **C**ristus enim hanc p̄positis
ecclesie tradidit potestatem vt confite-
ntibus penitentie satisfactionem dar-
ent. ⁊ eosdem salubri satisfactione pur-
gatos ad communionem sacramentorū
per ianuam reconciliatiōis admitterēt
Item aug². **Q**uem penitet/ omnino pe-
niteat. ⁊ dolorem lacrimis ostendat. re-
presentet vitam suam deo per sacerdo-
tem. **P**reueniat iudicium dei per confes-
sionem. **P**recepit em̄ dominus mundan-
dis vt ostenderent ora sacerdotibus
docēs corporali presentia ostenda pec-
cata non per scripta manifestanda. **D**i-
xit em̄ ora monstrate ⁊ omnes non vn²
p̄ omnibus. non alium statuatiōis nunciū
qui p̄ vobis offerat munus a moysē sta-
tutū. sed qui per vos peccastis per vos
erubescatis. **E**rubescencia enim ipsa p̄-
tem habet remissionis. **E**t misericor-
dia em̄ hoc precepit dominus vt nemo
peniteret in occulto. **I**n hoc em̄ q; p̄ se

Dispositio ad
causam hanc
sic p̄sentia dicit

ipsum dicit sacerdoti ⁊ erubescencia
vincit timore offēsi fit venia criminis.
fit em̄ veniale per confessionem qd̄ crimi-
nale erat in operatione ⁊ si non statim
purgatur. fit tamē veniale qd̄ omiserat
mortale. **O**ultum em̄ satisfactiois ob-
tulit qui erubescencie dominās nihil eo-
rum que omisit nuncio dei negauit. **D**e-
us em̄ qui misericors ⁊ iustus est sicut
seruat misericordias in iusticia. ita ⁊ iu-
sticiā in misericordia. **O**pus em̄ miseri-
cordie est peccanti peccata dimittere.
sed oportet vt iustus misereatur iuste.
Considerat em̄ si dignus ē. non dico iu-
sticia sed ⁊ misericordia. **I**usticia em̄ so-
la damnat. sed dignus ē misericordia q̄
spirituali labore querit gratiam. **L**abo-
rat em̄ mens patiendo erubescencia. **E**t
quomiam verecundia magna ē pena/ qui
erubescit p̄ xp̄o/ fit dign² misericordia.

Quanto pluribus quis confitetur t̄o
facilius ei ignoscitur.

Unde patet quia quāto plurib²
confitebitur in spe venie turpi-
tudinem criminis. tanto facili²
consequitur gratiam remissionis. **I**psi
em̄ sacerdotes plus iam possunt profici-
cere. plus confitentibus parcere. **I**tem
leo papa. **Q**uamuis plenitudo fidei vi-
deatur esse laudabilis que p̄pter dei ti-
morem apud homines erubescere non
veretur/ tamen quia non omnū sunt hu-
iusmodi peccata vt ea que penitentiā
poscunt non timeant publicare. **N**emo
ueatur ^{in p̄sentia} improbabili² cōsuetudo. ne mul-
ti a penitentie remedijs arceantur. dum
aut erubescunt aut timent inimicis sua
facta referare. quibus possunt legum p̄-
celli ostitione. sufficit em̄ confessio q̄
primum deo offertur. **T**unc etiam sacer-
doti qui p̄ delictis penitentium preca-
tor accedit. tunc em̄ plures ad peniten-
tiam poterunt prouocari/ si populi auribus
non publicetur conscientia confite-
tis. **E**t his alijsq; plurib² indubitanter

Item Aug² dicit
p̄sentia dicit

protonem p̄ p̄sentia dicit

ostenditur. oportere deo primum. & de
inde sacerdoti offerre confessionem. nec
aliter posse perueniri ad ingressum pa-
radisi si adsit facultas

**De tercio articulo scilicet an sufficiat con-
fiteri layco.**

Nunc priusquam premissis auto-
ritatibus que his contradicere vi-
dentur respondeamus. Tercia
questionem intueamur. Ad em secunda
questio continebat scilicet an sine con-
fessione & iudicio sacerdotis soli deo con-
fiteri sufficienter expeditum est & certifi-
catum premissis testimonijs quod non suf-
ficit confiteri deo sine sacerdote. nec ve-
re humilis & penitens est si non desiderat
& requirit sacerdotis iudicium. sed nun-
quit equiualeat alicui confiteri socio vel
primo suo. saltem cum deest sacerdos
Sane ad hoc potest dici. quod sacerdotis
examen requirendum est studiose. quia sa-
cerdotibus concessit deus potestatem
ligandi atque soluendi. Et ideo quibus ip-
si dimittunt. & deus dimittit. si tamen
defuerit sacerdos. primo vel socio est
facienda confessio. per hunc modum dicitur in scripturis quod si quis peccatum suum confiteri non potest nisi sacerdoti tunc potest confiteri socio vel primo suo.

Qualem debes querere sacerdotem

Sed curet quisque sacerdotem que-
rere qui sciat ligare & soluere.
Talem enim esse oportet qui alio-
rum crimina diiudicat. Unde aug. Qui
vult confiteri peccata ut inueniat grati-
am querat sacerdotem qui sciat ligare
& soluere. ne cum negligens circa se exi-
terit. negligatur ab eo qui eum miseri-
corditer monet & petit. ne ambo in foue-
am cadant quam stultus euitare noluit.
Tantaque vis confessionis est. ut si deest
sacerdos confiteatur proximo. Sepe enim
contingit quod penitens non potest verecu-
dari coram sacerdote. quoniam desiderat
ei nec tempus nec locus offert. & si ille
cui confitebitur potestatem non habeat
at soluendi. fit tamen dignus venia sa-

cerdotis desiderio qui crimen confite-
tur socio. **Q**uoniam em sunt leprosi dum ibant
ostendere ora vel se sacerdotibus ante-
quam ad eos perueniret. Unde patet dominum
ad eos inspiciere dum ex necessitate pro-
hibentur ad sacerdotes peruenire. Se-
pe quidem querunt eos sani & leti. sed dum
querunt antequam perueniant moriuntur.
Sed misericordia dei ubique est. quia & iu-
stis parcere nouit. & si non tam cito sic-
cut soluerentur a sacerdote. Qui ergo
omnino confitetur sacerdoti meliori quam
potest confiteatur. & si peccatum occul-
tum est sufficiat referre in noticiam sa-
cerdotis. Nam in resurrectione puella
pauci interfuerunt qui viderent. Non-
dum enim erat sepulta nondum extra por-
tam delata. nondum extra domum in
noticiam portata. Intus resuscitauit quam
intus inuenit. Relictis solis petro & iac-
cobo & iohanne & patre & matre puella
in quibus figuraliter continentur sa-
cerdotes ecclesie. Quos autem extra in-
uenit. aduertendum est quomodo suscita-
uit. flebat enim turba post filium vidue.
fleuit martha & maria supplicantes pro
fratre. flebat & turba mariam secuta.
In quo docemur publice peccantibus
non primum sed ecclesie sufficere meritum
laboret ergo penitens in ecclesia esse
& ad ecclesie unitatem tendere. Nisi enim
unitas ecclesie succurrat nisi quod deest
peccatori sua oratione compleat. de ma-
nibus inimici non eripietur anima mor-
tui. Credendum est enim quod omnes orationes
& elemosine ecclesie. & opera iusticie et
misericordie succurrant recognoscenti
mortem suam ad conuersionem. Ideo
quod nemo digne penitere potest quem non
sustineat unitas ecclesie. Ideoque non pe-
tant sacerdotes pro aliqua culpa ab
unitate ecclesie diuisos. Ex his satis ap-
peritur & absoluit premissis questionis
articulus. Querendus est enim sacerdos sa-
piens & discretus. qui cum potestate si-
mul habeat iudicium. qui si forte defue-
rit. confiteri debet socio. **S**eda vero inter

per hunc modum dicitur in scripturis quod si quis peccatum suum confiteri non potest nisi sacerdoti tunc potest confiteri socio vel primo suo.

non ad illud quod dicitur in scripturis quod si quis peccatum suum confiteri non potest nisi sacerdoti tunc potest confiteri socio vel primo suo.

confessione; venialium et mortalium di-
stinguit sup illum locū. ostendit alie-
rutrum peccata vestra. **Q**uit em̄ coequali-
bus quotidiana et leuia. grauiora vero
sacerdoti pandamus. et quanto iusserit
tempore purgare curem? quia sine cō-
fessione emundationis peccata nequeūt
dimitti. **S**ed et grauiora coequalibus
pandēda sunt cum deest sacerdos et vr-
get periculum. Venialia vero etiam sa-
cerdotis oblata copia licet confiteri co-
equali et sufficit vt quibusdam placet/
si tamen ex contemptu nō pretermittat
sacerdos. **T**utius ē tamen et perfectius
vtriusq; generis peccata sacerdotibus
pandere et consiliū medicīne ab eis que-
rere quibus cōcessa ē potestas soluendi
et ligandi

¶ Dic aperit qualiter supradicte autorita-
tes intelligende sunt.

Quoniam ergo ex his alijsq; plurib;?
testimonijs perspicuum fiat et i-
dubitabiliter constet. peccatū
primum deo. deinde sacerdoti esse con-
fiteendum et si ipse defuerit etiam socio
illud iohannis crisostomi superius posi-
tum non ita ē intelligendū vt liceat ali-
cui si tempus habeat sacerdoti non cō-
fiteri. sed quia sufficit vbi crimen occultum
ē soli deo per sacerdotem dicere et
semel. **N**ec oportet publicari corā mul-
tis qd occultum est. **Q**uod notauit di-
cens. non tibi dico vt te prodas in pub-
licum. sicut enim publica noxa publico
eget remedio/ita occulta secreta cōfes-
sione et occulta satisfatione purgatur.
nec necesse ē vt qd sacerdoti semel con-
fessi sumus/iterum confiteamur. sed lin-
gua cordis non carnis apud verum iu-
dicem id iugiter confiteri debem? **V**n-
de idem iohannes ait. **N**unc autem si re-
corderis peccatorum tuorum et frequen-
ter ea in conspectu dei pnuncies et pro
eis depreceris/cicuis illa delebis. **S**i ve-
ro obliuiscaris/tunc eorum recordaberis

ris nolens quando publicabuntur. et in
conspectu omnium amicorum et inimi-
corum sanctorumq; angelorum pferent
Ita etiam illud ambrosij. lacrimae lauant
delictum quod voce pudor ē confiteri.
ad publicam penitētiā referendum ē.
Ibi em̄ virtutem lacrimarum et confes-
sionis ostēdens significare voluit qd la-
crime occulte et confessio secreta sicut
que fit soli sacerdoti/lauant delictū qd
pudet aliquem publice confiteri. **¶** **V**ero
dicit se lacrimas petri legisse non sa-
tisfactionem et confessionem/per hoc nō
excludit illa. **¶** **O**ulta em̄ facta sunt que
scripta non sunt. et forte non dum facta
erat institutio confessionis que modo est
¶ **S**imiliter et illud prosperi. si sui iudices
fiant mutabunt eterna supplicia. **¶** **E**t il-
lud. facilius deū placabunt sibi qui aut
pprijs confessionibus crimen produnt/
aut nescientibus alijs in se sententiam ex-
communicationis ferunt /ad publicam
confessionem et satisfactionem referri
oportet. **¶** **N**on em̄ solis sacerdotibus ius
ligandi atq; soluendi datum ē /si cuiq;
suo arbitrio se pena vel excommunica-
tionis sententia ligare et absq; sacerdo-
tali iudicio seipsum deo et altari recon-
ciliari licet qd ecclesiastice institutionis
et consuetudini penitus repugnat. **¶** **P**o-
tius ergo si publice peccasti/publice cō-
fiteri te reum et emenda. **¶** **S**i vero occul-
te deliquisti etiam sic nō taceas nec ta-
mē dico vt publices / taciturnitas enim
peccati ex superbia nascitur cordis. **¶** **I**o-
em̄ peccatum suum quis celat ne repu-
tetur foris qualem se iam diuino conspe-
ctui exhibuit. qd ex fonte superbie nasci-
tur. **¶** **S**pecies em̄ superbie ē se velle iustū
videri qui peccator ē. atq; ypocrita cō-
nincitur / qui ad instar primorum paren-
tum et tergiuersione verborum pecca-
ta sua leuigare contēdit. et sicut chapm
peccatū suum reticēdo suppressere qrit
¶ **V**bi g^o supbia regnat et ypocritis/humi-
litas locum nō habet. sine humilitate ve-
ro alicui veniam sperare nō licet. vbi vō

¶ *louis fidei*

*Vir S. Sanctis iniquis primis instrumentis 2. de p. p. agn. S. p. l. m.
 clauis p. i. n. e. t. r. e. f. i. c. i. t. o. n. 2. d. e. i. g. p. r. i. n. c. i. p. i. u. m. 3. p. 1. q. 2. p. o. u. g. e. t.
 s. i. t. q. u. i. p. e. n. d. a. b. 7. s. p. u. d. i. c. i. i. n. 2. d. i. u. i. n. s. u. p. d. i. s. p. o. n. d. e. 6. d. i. p. p. u. l. l. e. r. e. p. a. l. b. a.
 s. i. t. q. u. i. p. e. n. d. a. b. 7. s. p. u. d. i. c. i. i. n. 2. d. i. u. i. n. s. u. p. d. i. s. p. o. n. d. e. 6. d. i. p. p. u. l. l. e. r. e. p. a. l. b. a.
 a. b. h. a. c. p. e. n. d. a. b. 7. s. p. u. d. i. c. i. i. n. 2. d. i. u. i. n. s. u. p. d. i. s. p. o. n. d. e. 6. d. i. p. p. u. l. l. e. r. e. p. a. l. b. a.
 q. u. i. p. e. n. d. a. b. 7. s. p. u. d. i. c. i. i. n. 2. d. i. u. i. n. s. u. p. d. i. s. p. o. n. d. e. 6. d. i. p. p. u. l. l. e. r. e. p. a. l. b. a.*

ergo taciturnitas confessionis / nō est
 speranda venia criminis. Jam certissime
 liquet q̄ sit detestabile peccati silentiū
 et econuerso qm sit necessaria confessio
 Est em̄ confessio testimoniu dscientie deuz
 timētis. Qui em̄ timet iudiciū dei pecca
 tum non erubescit confiteri. Perfectus
 timor soluit omnem pudorem. Confessio
 peccati pudorem habet. et ipsa erubescē
 tia ē grauis pena. Ideo q̄ iubemur con
 fiteri peccata ut erubescētiā patiamur
 pro pena. Nam hoc ipsum pars ē diuinū
 iudicij. Si gō q̄rit ad quid confessio sit ne
 cessaria cum in contritione iam de letuz
 sit peccatum / dicimus q̄ quedam puni
 tio peccati ē sicut satisfactio opis. Per
 confessionē etiā intelligit sacerdos ql̄it
 debeat iudicare de crimine. per eaz quo
 q̄ peccator fit humilior et cautior

Quinta octaua h̄ no
 De remissione sacerdotis. 18

Hoc queri solet si peccatum omni
 nino dimissum ē a deo per cor
 dis contritionē ex quo penitēs
 votum habuit confitendi / quid postea
 dimittatur ei a sacerdote. vido em̄ quo
 vinculo eum ligat scz temporalis pene
 sed non a quo eum absoluat. Et ideo q̄
 ro si ante penitentiā quippe cordis
 anima rei maculaz habet. et fetorē pec
 cati. atq; eterne ultionis vinculo ligata
 existit. Si vero ante confessionē p̄ cor
 dis contritionē deus per seipsum sine
 ministerio sacerdotis et debitum omni
 no relaxat. et animam interiū purgat a
 otagio et fetore peccati. quid ergo mū
 dat quid dimittit sacerdos / vbi sūt cla
 ues ille quas dominus tradidit petro et
 successoribus eius dicens. tibi dabo cla
 ues regni celozū. et quēcūq; ligaueris
 super terram erunt ligata et in celo. et q̄
 cunq; solueris sup̄ terraz erunt soluta et
 ut autem premissa questio plenius expli
 cari valeat. quasi altius ducto rete de
 his clauius et vsu earum differamus.

De clauius.

Claues iste sunt non corporales
 sed spirituales. scilicet discernen
 di scientia. et potentia iudicandi
 id est ligandi et soluendi. qua dignos re
 cipere. indignos debet excludere a reg
 no ecclesiasticus iudex. Qui sicut habz
 ius ligandi / ita et soluēdi. Unde ambro
 sius. dominus par ius et soluēdi esse vo
 luit et ligandi / qui utrunq; parti conditō
 ne permisit. ergo qui soluendi ius nō ha
 bet. nec ligandi habet. et infra. Certum
 ē q̄ ecclesie utrunq; licet. heresis utrun
 q; non habet. Ius em̄ hoc solū permis
 sum est sacerdotibus. Recte ergo eccle
 sia hoc sibi vēdicat que veros sacerdo
 tes habet. heresis vendicare non potest
 que veros sacerdotes non habet.

*ol. Spud q̄d. Sp. 3. p. 1. p. 1. C
 (qui v. p. d. h. d. q. u. h. m. d. m. p. e.
 q̄n. d. i. v. p. d. i. p. t. a. t. e. c. l. a. u. u. d.
 q̄m. s. a. d. p. a. t. i. d. i. c. i. q. u. d. p. r. i. u. s.
 2. m. q. e. d. c. a. m. i. t. t. u. r.*

De vsu clauium.

Vero harum clauium multis
 plex ē discernere. scz ligandos
 et soluēdos ac deinde ligare vel
 soluere. Qui em̄ indignos ligat vel sol
 uit ppria potestate se priuat .i. dignū
 priuatione se facit.

est om̄ 26. p. 1. 1. 1. 1. 1.

Si sacerdos potest dimittere vel retinere peccata.

Sed queritur utrum a peccato
 soluere valeat sacerdos. id est
 a culpa ut culpe maculam ab
 stergat. vel debitum eterne mortis sol
 uere valeat quidam arbitrati sunt. cum
 peccator dupliciter ligat teneatur ut
 predictum ē scilicet mentis contagione
 arcitate. et debito future pene alteruz
 curari per deuz. alterum solū per sacer
 dotem. Patitur em̄ per peccatum qual
 dam tenebras interiores / et maculas / a
 quibus nisi liberetur p̄ictē in tenebras
 exteriores. Cum autem liberatur ab his
 suscitatur a morte peccati. Unde apo
 stolus. surge qui dormis et illuminabit
 tibi xp̄c. Solus em̄ xp̄c nō sacerdos ani
 mam resuscitat. ac pulsīs tenebris inte
 rioribus et maculis eam illuminat et mū
 dat qui anime faciem lauat. Debitum

p. 1. 1. 1. 1. 1. 1. 1. 1. 1.

vero eterne pene soluere concessit sacerdotibus. qd in resurrectione lazari signatum asserunt. quem xpc prius per se interius uiuificauit. deinde foras exire iussit eumq; adhuc ligatus soluere apostolis precepit. quia ut aiunt ipse interius animam a caligine maculaq; peccati emundat. sacerdotibus vero dedit vinculus eterne mortis soluere. Alij vero dicunt solum deum non sacerdotem debitum eterne mortis dimittere sicut et animam interius per se uiuificat. nec tamen diffidenter sacerdotibus traditam potestatem peccata dimittendi et retinendi. qbus dictum est. quorum remisistis peccata etc. Sicut enim xpc tenuit sibi potestatem baptismi/ita et penitentiae. Et ideo sicut interius gratia sua animam illuminat/ita et simul debitum eterne mortis relaxat. Ipse em per seipsum peccata penitentium tegit. et tunc tegit/quado ad penam non reseruat. Tunc ergo tegit quando debitum pene soluit. **H** autem ipse tegat aperte dicit **Aug.** exponens illud locum psalmi. Quorum tecta sunt peccata id est cooperta et abolita. Si em tenet deus peccata noluit aduertere. si noluit aduertere/noluit animaduertere. i. punire. sed ignoscere. Ita ergo dicit a deo tecta/ut deus non videat id est eternaliter puniat. Videre em dei peccata est ad penam imputare. auertere aut faciem a peccatis/hoc est ea ad penam non reseruare. Item ieronymus quibus deus dimittit peccata/tegit ne in iudicio reuelentur. Item cassiodorus qui grauia habent peccata/alij deus imputat. alijs per misericordiam non imputat. **E** his aperte ostenditur qd deus ipse penitentem soluit a debito pene. et tunc soluit quando intus illuminat. inspirando veram cordis contritionem. cui sententiae ratio suffragatur et auctoritates attestantur. Nemo em vere compungitur de peccato habes cor contritum et humiliatum nisi in caritate. Qui autem caritatem habet dignus est vita. nemo aut simul dignus

est vita et morte. Non est ergo tunc ligatus debito eterne mortis. filius enim ire esse desijt ex quo diligere et penitere incipit. extunc ergo solutus est ab ira que non manet super illum qui credit in christum. sed super illum qui non credit. Non ergo postmodum per sacerdotem cui confitetur ab ira eterna liberatur a qua iam liberatus est per dominum ex quo dixit/confitebor. Solus ergo deus hominem interius mundat a peccati macula et a debito eterne pene soluit qui per prophetam ait. ego solus deleo iniquitates et peccata populi. Item ambrog. verbis dei dimittit peccata sacerdos et iudex. sacerdos quidem officium suum exhibet sed nullius potestatis iura exercet. Idem ille solus peccata dimittit. qui solus pro peccatis nostris mortuus est. Item aug. nemo tollit peccata nisi solus deus. qui est agnus tollens peccata mundi/tollit autem et dimittendo que facta sunt/et adiutuando ne fiant/et perducendo ad vitam ubi omnino fieri non possunt. His alijsq; pluribus testimonijs docet dominus solum per se peccata dimittere/et sicut dimittit quibusdam/ita et aliorum quorundam peccata retinet.

H sacerdotes etiam dimittunt peccata et tenent peccata suo modo

N Ec ideo tamen negamus sacerdotibus concessam potestatem dimittendi et retinendi peccata cum hoc veritas in euangelio aperte doceat. Hinc aug. ait. Ecclesie caritas que per spiritum sanctum diffunditur in cordibus eorum qui participes sui sunt peccata dimittit. eorum qui non sunt tenet. Idem sacerdotes possunt confitentibus parcere quibus em remittunt. remittit deus Lazarum em de monumento suscitatum obtulit discipulis soluendum. pro hoc ostendens potestatem soluendi concessam sacerdotibus. Dixit em quocumque sol. sup. ter. e. so. et i celo. etc. hoc est ego

p. v. v. v. v.

v. v. v. v.

Supra la y

Supra la y

Supra la y

Supra la y

Quod si quis ligaverit
super terram etc. etc.

Deus. et omnes celestis milicie ordines.
et omnes sancti in gloria mea laudant vo-
biscum et confirmant quos ligatis et solutis
non dixit quos putatis ligare et solvere.
sed in quos exercetis opus iusticie et mi-
sericordie. aliter autem vel alia opera ve-
stra in peccatores non agnosco. **I**dem cum
veraciter ad deum converso peccata dimit-
tuntur ab eis dimituntur quibus ipse veraci
conversione coniungitur. Spiritus sanctus
ea dimittit qui datus est omnibus sanctis
sibi caritate coherentibus. siue se nove-
rint corporaliter siue non. **S**imiliter cum
alicuius tenentur peccata. ab eis tenen-
tur a quibus ille cordis pravitate disun-
gitur siue notis corporaliter siue igno-
tis. omnes mali spiritualiter a bonis se-
iuncti sunt. **E**cce hic dicit peccata dimit-
ti et teneri a sanctis viris. et tamen spiri-
tus ea dimittere dicit. **E**t quod maiori con-
sideratione dignum est. **I**dem etiam di-
cit quod deus per se vel per sanctos suos tan-
tum dimittit peccata. **N**on enim sic. **S**acra-
mentum gratie dat deus. etiam per malos
ipsam vero gratiam non nisi per seipsum.
vel per sanctos suos. **E**t ideo remissionem
peccatorum vel per seipsum facit. vel per
ipsius columbe membra quibus ait. **S**i
cui dimiseritis dimittentur. **E**cce quod va-
ria a doctoribus traduntur super his. et
in hac tanta varietate quid tenendum
hic sane dicere ac sentire possumus quod so-
lus deus dimittit peccata. et retinet. et
tamen ecclesie contulit potestatem ligandi
et solvendi. sed aliter ipse solvit et li-
gat. aliter ecclesia. **I**psa tamen per se tan-
tum ita dimittit peccatum. quia et animam
mundat ab interiori macula. et a
debito eterne mortis solvit.

Domini
sup. Paulus

in d. Augustinus

Quo sacerdotes ligant et solvunt a peccatis.

Non autem hec sacerdotibus concessit quibus tamen tribuit potestatem solvendi et ligandi id est ostendendi homines ligatos vel solutos. **U**nde dominus prius leprosum sanitati

quod si quis ligaverit

per se restituit. deinde ad sacerdotes misit. quorum iudicio ostenderetur mandatus. ita etiam lazarus iam vivificatus / obtulit discipulis solvendum quia et si alius quis apud deum sit solutus / non tamen in facie ecclesie solutus habetur nisi per iudicium sacerdotis. **I**n solvendis ergo culpis vel retinendis / ita operatur sacerdos evangelicus et iudicat. **S**icut olim legalis in illis qui contaminati erant lepra que peccatum figurat. **V**ade ieremias super matheum. ubi dominus ait petro tibi dabo claves regni celorum. et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis. et quodcumque solveris super terram erit solutum et in celis. **H**unc inquit locum quidam non intelligentes aliquid sumunt de supercilio phariseorum. ut dant nare innocios / vel solvere se putant nocios. cum apud deum non sententia sacerdotum / sed reorum vita queratur. **I**n leuitico se ostendere sacerdotibus iubentur leprosi. quos illi non faciunt leprosos vel mundos. sed discernunt qui mundi vel immundi sint. **I**ta et hic aperce ostenditur quod non sequitur deus ecclesie iudicium. que per subreptionem et ignorantiam interdum iudicat. **D**eus autem semper iudicat secundum veritatem et in remittendis vel in retinendis culpis id iuris et officij habent evangelici sacerdotes. quod olim habebant sub lege legales in curandis leprosis. **H**ij ergo peccata dimittunt vel retinent / dum dimissa a deo vel retenta iudicant et ostendunt. **P**onunt enim sacerdotes nomen dei super filios israel / sed ipse benedicit ut dicitur in numeris. hunc modum ligandi et solvendi ieremias supernotavit.

etiam dicitur

Alius modus ligandi et solvendi.

Ligant quoque sacerdotes dum satisfactionem penitentie confidentibus imponunt. **S**olvunt cum de ea aliquid dimittunt. vel per eam purgatos ad sacramentorum communionem

admittunt quem modum superius leo
 papa notant. Secundum hunc modum
 dicuntur etiam sacerdotes dimittere pec-
 cata vel retinere. Unde superius aug².
 dixit. quibus remittit remittit deus etc.
 Opus enim iusticie exercent in peccatores
 cum eos iusta pena ligant. opus miseri-
 cordie / dum de ea aliquid relaxant vel
 sacramentorum communioni conciliant
 alia opera in peccatores exercere neque-
 unt. Et notandum quia quos satisfactio-
 ne penitentie ligant / eo ipso a peccatis
 solutos ostendunt. quia non imponitur
 alicui satisfactio penitentialis / nisi quez
 sacerdos vere penitentem arbitrat. alij
 non imponit. et eo ipso peccatum re-
 tineri a deo iudicat. **¶** autem hoc ad
 claves pertinet. **¶** ostendit dicens. fru-
 strat claves ecclesie qui sine arbitrio sa-
 cerdotis penitentiam agit. si sine oris
 confessione criminis indulgentia impe-
 tratur. **¶** Est et alius modus ligandi et sol-
 uendi qui per excommunicationem gerit
 dum aliquis secundum canonicam disci-
 plinam tercio vocatus ad emendationem
 manifesti delicti et satisfacere vilipendens
 sententia ecclesie a loco orationis et sa-
 cramentorum communione et fidelium
 confortio precipitur ut erubescat et pu-
 dore sceleris conuersus peniteat. ut sic
 spiritus eius saluus sit. qd si penitentiam
 profitens resipuerit / negat communionem
 admittitur. et ecclesie reconciliat. **¶** Nec
 est autem ecclesie anathematizatio. hanc
 penam illis qui digne percellunt infligit
 quia gratia dei et protectio illis amplius
 subtrahitur / ac sibiipsis relinquitur ut
 sit eis liberum ruere in interitum pecca-
 ti. In quos etiam maior dyabolo seuien-
 di datur potestas. Orationes quoque ec-
 clesie et benedictionum ac meritorum suf-
 fragia eis nequaquam suffragari putant.

¶ Quomodo secundum hos modos intel-
 ligendum sit illud. Quodcumque sol-

Secundum hos ligandi et soluendi
 modos quomodo verum est
 quod dicitur quodcumque solueris
 super terram etc. et quodcumque
 ligaueris super terram etc. Aliquan-
 do enim ostendunt solutos vel ligatos
 qui non sunt apud deum. et pena satisfac-
 tionis et excommunicationis interdum
 indignos ligant vel soluant / et indignos
 sacramentis admittunt / et dignos admi-
 tti arcent / sed intelligendum est hoc in il-
 lis quorum merita solui vel ligari postu-
 lant. Tunc enim sententia sacerdotis iudi-
 cio dei et totius celestis curie approbatur
 et confirmatur / cum ita ex discretione pro-
 dit ut reorum merita non contradicant / quos-
 cumque ergo soluant vel ligant adhiben-
 tes fidem discretionis reorum meritis
 soluantur vel ligantur in celis id est apud
 deum / quia diuino iudicio sacerdotis sen-
 tentia sic progressa approbatur et confir-
 matur. Quos ergo secundum merita sen-
 tentia ecclesie percellit ledit et illi foras
 sunt apud deum. Qui autem non merentur
 sententia ecclesie non leditur nisi continen-
 tur. **¶** Unde origen. Erigit quis a veritate.
 a fide. a caritate. per hoc erigit de castris
 ecclesie / etiam si episcopi voce non abici-
 atur / sicut econtra aliquis non recto iu-
 dicio foras mittitur. sed si non egit ut
 mereretur exire nihil leditur. Interdum
 enim qui foras mittitur / interius est. et qui fo-
 ras est interius videtur retineri. Ecce qualis
 et quantus est usus apostolicarum clauum
 Jam ostensum est ex parte qualiter sacer-
 dotes dimitunt peccata vel tenent / et
 tamen retinuit sibi deus quamdam singu-
 larem potestatem dimittendi vel retinendi.
 quia ipse solus per se debitum eterne
 mortis soluit et animas interius purgat

¶ Que sint interiores tenebre et interior
 macula.

Hic queritur que sit illa macula
 et que sint ille tenebre interiores
 a quibus deus interius animam
 purgat cum veram penitentiam immitte

De hoc

Hic sub hunc magis magis obicitur
 dicitur autem dicitur in hoc ecclesie
 dicitur etiam dicitur illi dicitur ligat
 dicitur etiam dicitur illi dicitur ligat

De tenebris
 est intel
 quis m
 virtutis p
 ralum bon
 et intellect
 mo iterio
 lignis quod
 ligo peccat
 le cum penit
 per dicit bon
 voce pbe
 se sed que el
 imam lauac
 re homicid
 defuit tam
 men vere et
 emi pome
 na eius mac
 fur macula
 macula ena
 lo hoc est p
 que ergo m
 nentia purg
 anima quicul
 in ea posuit
 tangit motu
 na pollutus e
 rui sicut fuit
 peccati ita pe
 fuit in ipso a
 ge a deo per
 et mundicia
 ca tum agere
 que meli am
 longano am
 purgat in pen
 tate qd solz fu
 sacerdotes m
 amarum. D
 tiri sicut ab
 rponens aug
 nentia dicunt
 nentia possun
 n. Hic enim de
 dicitur
 quando hee d

g.../...

De tenebris et interiori caligine satis facile est intelligere et respondere. Cum enim quis mortaliter delinquit et gratia virtutis prauatur si qua precessit et naturalium bonorum elisionem patitur. Unde et intellectus obtunditur. et totus homo interior obtenebratur. et ita quasi caligine quadam mens obuoluitur. que caligo peccati pena est. Hanc vero deest pellit cum penitentiam immittit / per quam perditam bona restituit et vicia reparat. Unde propheta. nebulam sicut cinerem spargit. sed que est macula peccati a qua animam lauat. Ecce enim quis voluit facere homicidium et patrat. quo patrato desinit tam velle quam facere. nondum tamen vere et humiliter penitet / nec confiteri proponit. Que ergo remansit in anima eius macula et mala voluntas quidem fuit macula illius anime. sed illa transit. Macula etiam est si penitere contemnit. sed hoc est peccatum aliud a precedenti. Que ergo macula remansit a qua in penitencia purgatur. Polluta quidem est anima quousque peniteat sicut erat dum in ea prava erat voluntas. Sicut enim qui tangit morticinum vel aliud immundum ita pollutus est post tactum quousque lauitur / sicut fuit dum tangeret ita post actum peccati ita polluta remanet anima / sic fuit in ipso actu peccati. quia ita est longe a deo per dissimilitudinem qui est vita et mundicia mentis / sicut fuit dum peccatum ageret. Ipsa ergo dissimilitudo que inest anime ex peccato. et est a deo elongatio. anime macula intelligitur a qua purgatur in penitencia. hoc autem solus deus facit qui solus suscitatur auras et illuminat. Quod sacerdotes nequeunt qui tamen medici sunt animarum. Unde propheta. Nunquid medici suscitabunt et confitebuntur tibi / quod exponens augustinus ait. Boni doctores recte medici dicuntur qui viuentes curare ministerio possunt. sed non mortuos suscitare. Sola enim dei gratia reuiuiscunt

Distinctio per deum nona
Quando hee clauces dentur et quibus

Postquam ostensum est que sint clauces apostolice. et quis earum usus superest inuestigare quando iste clauces dentur et quibus dantur hee clauces per ministerium episcopi alicui in promotione sacerdotum. Cum enim recipit ordinem sacerdotalem / simul et has clauces recipit. Sed non videtur quod omnes vel soli sacerdotes has clauces habeant. quod plerique ante sacram ordinationem scientiam discernendi habent. plures post consecrationem eam carent / sane dici potest quod alteram clauem istarum. id est scientiam discernendi non habent omnes sacerdotes. Unde dolendum est atque lugendum. Multi enim licet indiscreti atque scientie que eminare deberent sacerdotes exortes sacerdotum gradum recipere presumunt. vita et scientia eo indigni / qui nec ante sacerdotium nec post scientiam habent discernendi qui ligandi sunt vel soluendi. Ideoque illam clauem in consecratione non recipiunt. quia semper scientia carent. Qui vero ante sacerdotium scientia discernendi predicti sunt / licet habeant discretione non tamen in eis est clauis. quia non valet ea claudere vel aperire. Ideoque cum promouetur in sacerdotem clauem discretionis recte dicitur accipere. quod et ante habita discretio augetur et fit in eo clauis ut ea iam valeat uti ad claudendum vel ad aperiendum.

¶ Si alteram clauem omnes habeant scilicet potentiam ligandi et soluendi.

Cumque iam constet non omnes sacerdotes illas duas clauces habere. quia scientia discernendi plerique carent / de altera id est potentia ligandi et soluendi. querit verum omnes sacerdotes eam habeant. Quidam enim hanc potestatem putant illis solis esse concessam qui doctrinam simul ac vitam apostolorum seruant. Illas enim clauces promisit dominus petro et imitatoribus eius tantum ut autem qui etiam auctoritatibus

q... d... a... d... d... d... d... d... d...

conine h... falsam...

De dicit de Annyis ad carnos in possino oblatio
offerendi s qd para pto pmissu det dicit se addidit
in dicit Annyis et carni dicit. In Annyis expostio
sicut dicit s. in pmissu carni et fluxu in 30 38

utuntur in munimentum sue opinioni.
Hoc em dicunt angustinum sensisse ubi
ait superius. Remissionem peccatorum
vel per seipsum facit deus vel per colu
be membra. dicit etiam idem peccata di
mitti vel teneri a sanctis. **I**dem super ex
odum ubi de lamina aurea legitur. erat
autem lamina aurea semper in fronte sa
cerdotis. hoc inquit significat fiduciam
bone vite. quam qui vere pfecte qz no si
gnificatione sed veritate sacerdos habet
solus potest auferre peccata. **I**tem gre
gorius. illi soli habent in hac carne posi
ti potestatem ligandi et soluendi. Sicut
sancti apostoli / qui illorum exempla simul
cum doctrina tenent. **I**tem ex dictis ori
gē. hec potestas soli petro concessa est
et imitatoribus petri. Nam quicunqz ve
stigia petri imitantur habent recte liga
di et soluendi potestatem. **I**dis alijsqz tes
timonijs imituntur qui asserunt potes
tatem ligandi ac soluendi illis solis co
cessam sacerdotibus qui vita et doctrina
pollent sicut apostoli.

¶ **Al**iorum sententia verior.

Alijs autez videtur quod et mibi
placere fateor. cunctis sacerdoti
bus hanc clauem dari scz liga
di et soluendi. sed non eam recte ac dig
ne habent nisi qui vitam et apostolicam
doctrinam seruant. Nec premisse auzori
tates malos sacerdotes hanc potestas
tem negant habere. sed illos solos dig
ne ac recte ac potestate vti significant
qui predicti sunt vita et doctrina aposto
lica. quia soli ipsorum apostolorum imi
tatores digne recte qz possunt ligare et
soluere. et per dominum tantum vel per
sanctos in quibus habitat spiritus san
ctus digne et recte fit remissio vel reten
tio peccatorum. fit tamen et per illos qui
sancti non sunt. sed non digne vel recte.
Dat em deus benedictionem digne pos
scenti etiam per indignum ministrum.
Et vere hanc potestatem habeant om

nes sacerdotes ier. testatur super illum
locum euangeliij. ubi dominus dixit pe
tro tibi dabo claves regni celorum. Ha
bent inquit iudiciariam potestatem ean
dem alij apostoli / habet et omnis eccle
sia in episcopis et presbiteris. **S**ed ideo
petrus eam specialiter accepit / ut om
nes intelligant qz quicunqz ab vnitatis
fidei et societate ecclesie se seperauerit
nec a peccatis solui. nec celum potest in
gredi. **I**tem qz sacerdos etiam si malus
sit gratiam tamen transfundit pro sue
dignitatis officio. **R**ug. ostendit dicens
dictum e a domino in numeris ad moy
sen et aaron sacerdotes. vos ponite no
men meum super filios israhel. **E**go do
minus benedicam eos vt gratiam tradi
tio / per ministerium ordinati transfun
dat hominibus. nec voluntas sacerdoti
tū obesse vel pdesse possit. sed meritis
benedictionem poscentis. **Q**uanta autē
sit dignitas sacerdotalis officij et ordi
nis hinc aduertamus. **D**ictum est de ne
quissimo caypha inter cetera. **H**oc autē
a semetipso non dixit. sed cum esset pon
tifer anni illius pphetavit. per qd osten
dicur spiritum gratiarum non personas
sequi digni vel indigni / sed ordines tra
ditionis. vt quis aliquis boni meriti sit
non tamen possit benedicere nisi fuerit
ordinatus vt officij minister exhibeat.
dei autem est effectum tribuere benedi
ctionis. **H**inc euidenter ostenditur ordo
non priuari potestate tribuendi gratias
ob ministri indignitatem. **H**uic tamen
augustinū sententia videtur obuiare qd
ait efficis. Sacerdotes inquit non propria
virtute benedicunt. sed quia figurā xpī
gerunt / et ppter eum qui in ipsis e plen
tudine benedictionis tribuunt. **N**ec so
lum is qui sacerdotium sortitus est / sed
quicunqz xpī in seipso habet et eius fi
guram gerit per conuersionem bonam
sicut et moyses pdoneus e vt benedictō
nem prester. **E**cce hic habes qz non solū
sacerdos sed omnis in quo xpc habitat
benedictionem prestat. **S**ed et alia e bndictio

leu. 9. p. 10
ap. 1. 1.

utuntur in munimentum sue opinionis
in com. metin. et respon. ad palat. alij qd 20 p
ho d. ab ip. hanc potestatem dicit p ip. 20 p
et sic alij p. dicit qd. hanc potestatem et hanc potestatem
sunt. et admodum dicit. hanc potestatem et hanc potestatem
com. dicit qd. hanc potestatem et hanc potestatem
et admodum dicit. hanc potestatem et hanc potestatem

solus
omni
Deme
sua ba
tribue
fundan
et digne
ta sacer
ille dicit
tam sacer
reus fore
reus qz mi
si bantur
benedictio
De hoc qu
Malec
Hanc
clauem
mibi
benedictio
minus per m
tribuendo
tribuendo
nificanc am
thate anima
in malec
ocum et h
tunc quom
chone et an
lum. malec
bereticos. q
et excom
na sunt ma
equatur err
lo nificanc
dotes expom
forma bone
soluere. **H**et
re debet m
nisi iudicat
ma. hanc
cum mox com
na dicit. **H**anc
peccato ante q
ipse i nullo ecc
nisi in ip
in ip. 20 p
et sic alij p.
sunt. et admodum dicit. hanc potestatem et hanc potestatem
com. dicit qd. hanc potestatem et hanc potestatem
et admodum dicit. hanc potestatem et hanc potestatem

que solis sacerdotibus congruit. alia q̄
ab omnibus bonis communiter exhibe
tur. Demq̄ illi sacerdotes in quibus cri
stus habitat benedictionis plenitudinē
tribuere dicuntur. non quia soli illi erā
fundant gratiam / sed quia illi soli fice
re et digne id agunt / nec subditos mala vi
ta sacerdotis ledit / si bona faciunt que
ille dicit. Unde greg. multi dum pl² vi
tam sacerdotu² q̄ suam discutiūt / in er
roris foueam dilabuntur. minus confid
rantes q̄ nisi eos vita sacerdotis leder²
si humiliter bonis sacerdotum ammō
tionibus aurem accommodarent.

De hoc quod scriptum ē in malachia.
Maledicam benedictionibus vestris

Demisse vero sententie qua di
citur etiam per mali sacerdotis
ministerium transfundi gratia²
benedictionis. videtur obuiare qd̄ do
minus per malachiam pphetaz malis sa
cerdotibus omniatur. maledicam bene
dictionibus vestris. Et alibi. de his qui
viuificant animas que non viuunt. et mor
tificant animas que non moriuntur. Si
em̄ maledicit dominus benedictionib²
eorum. et si anime quas viuificant nō vi
uunt / quomodo per eos gratia benedi
ctionis transfunditur. Sed illud capitu
lum. maledicam etc. quidam referunt ad
hereticos. qui ab ecclesia p̄cisi sunt. et
ad excommunicatos quorum benedictō
nes fiunt maledictiones. his qui eorum
sequuntur errores. Illud vero alterum
scz viuificant etc. super omnes illos sacer
dotes exponunt qui absq̄ clauē scientie
et forma bone p̄te / presumunt ligare vel
soluere. Sed nullus officio sacerdotis
viri debet nisi immunis sit ab illis que in
alijs iudicat. alioquin seipsum condem
nat. Qualem autem oporteat esse q̄ alio
rum iudex constituitur Aug. describit
ita dicens. Sacerdos cui omnis offerit
peccator ante quem statuitur omnis lā
guoz i nullo eorum sit iudicandus. que

in alio iudicare est p̄mptus. Iudicans
em̄ alium qui ē iudicandus condemnat
seipsum. Cognoscat ergo se et purget in
se qd̄ alios videt sibi offerre. caueat vt
a se p̄ccerit qd̄ qd̄ i alio damnosum re
pent. Animaduertat q̄ qui sine peccato
ē primus in illam lapidem mittat. Ido
em̄ liberauit peccatricem quia non erat
qui iuste p̄cceret lapidem. quomodo la
pidaret qui se lapidandum cognoscer²
Nullus em̄ erat sine peccato i quo intel
ligitur omnes fuisse reos. Nam venialia
semper remittebantur per cerimonias.

Nota nam venialia hic dicit et crimina
lia secundū legem / vt venialia putabant
que per cerimonialia dimittebantur. si
ne morte vel mutilatione. criminalia q̄
mortem vel mutilationē inferebant. Si
qd̄ ergo in eis erat peccatum criminale
erat. In hoc ergo patentissimum ē cri
men sacerdotum et detestabile qui non
prius se non iudicant et alios alligant.
Caveat spiritualis iudex sicut non com
misit crimen nequicie / ita nō careat mu
nere scientie. Oportet vt sciat cognosce
re quidquid debet iudicare. Iudiciaria
em̄ potestas hoc postulat vt qd̄ debet
iudicare discernat. Diligens ergo inue
stigator sapienter interroget a peccato
re quod forsitan ignorat vel verecūdia
velit occultare. Cognito vero crimine
varietates eius non dubitet inuestigare
et locum et tempus et cetera que suprad
iimus quibus cognitis adsit beniuolus
paratus erigere et secum omnis portare.
et habeat dulcedinem in affectione. Di
scretionem in varietate. Doceat perseue
rantiam. caueat ne cōruat / ne iuste per
dat iudiciariam potestatem. et si em̄ pe
nitenti ei possit acquirere gratiā / non ta
men mox restituat in potestatem primā
Et si petrus post lapsum restitutus fue
rit et sepe lapsus sacerdotib² reddita sit
dignitatis potestas / non tamē ē necesse
vt omnibus concedatur quasi ex autori
tate. Inuenitur autoritas que concedit
et quasi imperat. Inuenitur autoritas

*Interdum dicitur quod per venialia peccata redduntur deus in officio sui
et non deus et non est focus nisi digne iudex et qd̄ est
reus et sic dampnatur. Sed qd̄ p̄ccerit. non est iudex
sed si p̄ccerit. sua culpa ad quod digne iudicatur et dicitur
vt non sit iudex. p̄ccerit et dicitur et non potest iudicare
qd̄ dicitur et non iudex si sit iudex p̄ccerit.*

Interdum dicitur quod per venialia peccata redduntur deus in officio sui

multa sunt q̄ ipediunt ⁊ languentes res
 b̄nt piculosum est ⁊ interitui vicinuz ad
 mortem p̄rabere penitēcie remedium.
 Sed magnum est cui deus tūc inspirat
 (si quis est veram penitentiā. Sed si etiā
 sic ouersus vita viuat et non moriatur.
 non p̄mitimus q̄ euadat omnem penā.
 Nam prius purgand⁹ ē igne purgatio:
 nis. qui in aliud seculū distulit fructum
 ouersionis. Hic autē ignis ⁊ si eternus n̄
 sit miro mō grauis est. excellit em̄ omnē
 penam quā vnquam passus sit aliquis in
 hac vita. nūquā in carne tanta inuenta
 est pena. licet mirabilia martires passi
 sunt tormenta ⁊ multi nequiter quanta
 sepe sustinuerunt supplicia. Ex his satis
 ostēditur q̄ periculosum sit differre pe
 nitentiā. vsq; in fine vite. si tamen eti
 am tunc vera habeatur penitētia homi
 nem liberat ⁊ vitam mortuo impetrat.
 non sic tamen vt nullam sentiat penam.
 nisi forte tanta sit vehementia gemitus
 ⁊ cōtritionis que sufficiat ad delicti pu
 nitionem. licet ergo sit difficile vt tunc
 sit vera penitentiā q̄ tam sera venit quā
 do cruciatus ligat membra. ⁊ dolor sen
 sum opprimat vt vix homo aliquid cogi
 tare valeat. melior ē tamen sera q̄ nul
 la. Penitentiā em̄ si in extremo vite h̄a
 tu aduenit sanat ⁊ liberat. Multum se
 ra fuit lacrimis penitentiā / sed non fuit
 sera indulgentia. sed licet lacrimis veniam
 meruisset in fine de omni crimine / nō ta
 men dedit baptizatis peccandi ⁊ perse
 uerandi auctoritatem.

De his qui hic penitentiā nō complent.

S vero queritur de illis qui in
 hac vita penitentiā non com
 plent. vtum transitori sint per
 ignem vt ibi quasi compleāt qd̄ hic mi
 nus fecerunt / idem dicimus ⁊ de istis el
 se sentiendū ⁊ de his qui in extremis pe
 nitēt. si em̄ tanta fuerit cordis contritio
 ⁊ delicti exprobratio. vt sufficiat ad pu
 niendum peccatum / liberi ab alijs peni

transeunt ad vitam / ⁊ si impleta fuerit
 penitentiā. quia perfecte penituerunt ⁊
 ingemuerunt corde. Qui vero non a dō
 conteruntur corde ⁊ ingemiscunt p̄ pec
 cato. si ante expletionem penitentiē dis
 cesserint / ignem purgatorium sentiunt
 ⁊ graui⁹ puniuntur q̄ si hic implessent
 penitentiā. **D**icendum ē em̄ incidere
 in manus dci viuentis. Deus em̄ cum sit
 misericors ⁊ iustus ex misericordia peni
 tenti ignoscit non reseruans peccatum
 ad penam eternam. Ex iusticia vero im
 punitum non dimittit delictum. aut em̄
 homo punitur aut deus. homo autem pu
 nitur penitendo. ⁊ est penitentiā interior
 ⁊ exterior. Si ḡ interior penitudo fuerit
 tāta vt sit sufficiens vltio peccati de⁹ q̄
 hoc nouit ab illo qui taliter penit⁹ vlti
 rius penam non erigit. Si vero interior
 penitudo non sufficit in vindictam pec
 cati nec exterior penitentiā impletur / de
 us qui modos ⁊ mensuras peccatorum
 ⁊ penarum nouit addit penam sufficien
 tes. Studeat ergo quisq; sic delicta cor
 rigere vt post mortem non oporteat pe
 nam tollerare. **Q**uedā em̄ peccata mor
 talia in penitentiā fiunt venialia. non ta
 men mori sanantur. Sepe infirm⁹ mori
 retur si non medicaretur. non tamē sta
 tim medicatus sanatur. languet post vi
 cturus / qui paus erat moriturus. Qui
 autem impenitens moritur omnino mor
 ricur. ⁊ eternaliter cruciatur. **S**i em̄ sem
 per viueret semper peccaret

De illo cui sacerdos indiscret⁹ iniungit paruum penitentiā.

S vero de illo queritur qui sa
 tisfactionem iniunctam impleue
 rit que ignorātia vel negligētia
 sacerdotis peccato condigna nō fuerit.
 vtum de vita migrans ab omni pena li
 ber sit / idem respondeo qd̄ supra de illo
 qui penitentiā non compleuit. dixi. **R**d̄
 si tantum est lamentum interioris dolo
 ris vt sufficiat in vindictam peccati oīo

*1. non si qm ad vitam fuit ante
 d. hic loci qm iustia h̄ant
 h̄ long m̄re ⁊ dicit ⁊ c. h̄ vlt*

*1. qm̄t̄ m̄re q̄ q̄ p̄ccat
 p̄ccat̄ h̄ant. d̄ q̄ p̄ccat̄ vltio
 ⁊ p̄ccat̄ vltio h̄ant p̄ccat̄ h̄ant*

*1. si dicitur p̄ccat̄ h̄ant ⁊ vltio q̄ p̄ccat̄ h̄ant
 h̄ant p̄ccat̄ h̄ant ⁊ p̄ccat̄ h̄ant
 h̄ant p̄ccat̄ h̄ant ⁊ p̄ccat̄ h̄ant*

Handwritten marginal notes in a cursive script, likely a later addition or commentary on the main text.

liberatus ē. Si vero non sufficit dolor interior simul cum pena iniuncta / addet deus penam. **S**ed autem interdum sufficiat dolor interior ad vindictā peccati / certum documentū habemus in illo latrone qui sola mentis contritione et confessione statim ut cōuersus fuit / paradisu ingredi meruit. sed quia dispensatores ecclesie contritionis quantitatem non pendunt / quibus non est datum intelligere occulta cordium / omnibus leges penitentie constituūt. tam magis quā minus de peccato dolentibus quorum studium ad hec precipue tendere debet / ut cordis dolorem quantum fas ē cognoscant et secundum ipsius modum satisfactionē iniungant. **Unde aug.** In actione penitentie ubi tale commissum est ut is qui commisit a xp̄i etiā corpore separatur non tam consideranda ē mensura temporis quā doloris. Cor enim contritū et humiliatum deus non despicit. verū quia plerunq; dolor alterius cordis occultus est alteri / nec in aliorū noticiā nisi per verba vel alia quecumq; signa procedit / cui sit coram illo cui dicitur. **Gemitus mea** a te non ē absconditus. Recte constituntur ab his qui ecclesijs p̄sunt tempora penitentie ut satisfaciat etiā ecclesie in qua peccata ipsa remittuntur. extra eaz quippe non remittuntur. Ipsa enim spiritum sanctum pignus accepit sine quo nō remittuntur vlla peccata. **Item iero.** Oensuram temporis in agenda penitentie ideo nō satis aperte prefigunt canones p̄ vno quocq; crimine / ut de singulis dicant qualiter vnunquodq; emendandum sit / sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis / relinquendū statuerūt quia apud deum non tantum valet mensura temporis quā doloris. nec abstinentia tantū ciborum quantum mortificatio viciorū. **Ideoq;** tempora penitentie pro fide et conuersatione fidelium penitentium ad breuiāda precipiunt. et pro negligentia p̄telanda. p̄ quibusdam tamen culpis modi penitentie sūt impositi

6 + qd dicitur in luge

¶ Et morientibus non sit imponenda satisfactio sed innotescenda.

Solet etiā queri verū satisfactio ma lex morituris sit imponenda de que theodoros cantuariensis episcopus in penitentionali suo sic ait ab infirmis in periculo mortis positus parā inquirenda est confessio peccatorum. n̄ tamen est illis imponenda quantitas penitentie sed innotescenda. et cum amicorum orationibus et elemosinarum largitionibus pondus penitentie subleuandū. si forte migrauerint. si vero conualuerit penitentie modum a sacerdote positum diligenter obseruent. **Alijs vero** p̄ qualitate peccati / penitentie decernenda ē presidētium arbitrio. **Unde sed** papa. tempora penitentie modum ratione constituenda sunt tuo iudicio. put conuersorum animos perspexeris esse deuotos. pariter etiam habere debēs etatis semelimitu m. et respicere periculorum quorumcunq; vel egritudinum necessitates.

Respondeo

¶ In necessitate non ē neganda penitentie vel reconciliatio.

Sciendum etiam quod tempore necessitatis non est neganda penitentie vel reconciliatio penitentibus. **Unde leo** papa. his qui tempore necessitatis et periculi urgentis instātia presidium penitentie et mor̄ reconciliatio nis implozant / nec satisfactio interdicenda est / nec reconciliatio deneganda. quia misericordie dei nec mensuras possumus ponere. nec tēpora diffinire. **Quo** si ita aliqua egritudine aggrauati sunt ut quod paulo ante poscebant sub presenti significare non valeant / testimonia eis fidelium circumstantium p̄desse debent simul quod penitentie et reconciliatio nis consequantur beneficiū. **Item iulius** papa. Si presbiter penitentiam abnegauerit morientibus reus erit animarum. quia dominus

Handwritten marginal notes at the bottom of the page, continuing the commentary or providing additional context.

Fragmentary handwritten notes from the adjacent page, partially visible on the right edge.

ait cū conuersus fuerit tūc saluus erit
Vera em̄ confessio vltimo tempore pos-
test esse. q̄ non modo tēporis sed etiam
cordis deū inspector ē hēut laico pbat

¶ Si presbiter non recōciliat inconsulto
episcopo nisi in necessitate.

Non debet tamen presbiter recō-
ciliare penitentem inconsulto
episcopo nisi vltima necessitas
cogat. Vnde in cartaginensi cōcilio. p̄-
sbyter inconsulto episcopo non reconciliat
penitē. nisi absente episcopo/ si vlti-
ma necessitas cogat. Cuiuscunq; penitē-
tis publicū crimen est q̄ vniuersam cō-
mouerit vrbem ante absīdea scilicet in-
troitum ecclesie manus ei imponatur.
Itē aurelius episcopus dixit. Si quis in
periculo constitutus fuerit et se reconcis-
liari diuinis altaribus petierit si episcopus
absens fuerit. debet presbiter consule-
re episcopum. et sic periclitantem eius
precepto reconciliare. Inconsulto vero
episcopo non potest excommunicatō vel
publice penitentes presbiter reconcilia-
re. Vnde in cartaginēsi concilio secūdo
statutum est. ut crisma vel reconciliatio
penitentium et puellarum consecratio a
presbiteris non fiat. Item reconciliare
quemq; in publica missa presbitero non
liceat. puellarum tamen consecratio cō-
sulto episcopo per presbiterum fieri va-
leat. vnde in cartaginensi concilio scdo
presbiter in consulto episcopo virgines
non consecrat. crisma vero nunq; sciat
Sic precepto episcopi potest presbiter
consecrare virgines/ sic et recōciliare pe-
nitentes.

¶ An oblatio eius sit recipiēda qui curzēs
ad penitentiā preuenitur morte.

Sicut queritur de illo qui ad
penitentiā festinans sacerdo-
tem inuenire non potuit et ita o-
cessit. vtrum oblatio eius sit recipiēda

dicitur quia ē. Vnde in concilio apānē
si. si aliquis fuerit mortuus qui non sit
confessus/ et testimonium habet bonum
et non poterat venire ad sacerdotem. s;
poccupauit euz mors in domo vel in via
faciant pro eo parentes eius oblationes
ad altare/ et dent redemptionem p cap-
tuis. *Distinua p̄na*

¶ De peccatis q̄ post hanc vitā dimittuntur

Olet etiā queri vtrū post hanc
vitā aliqua peccata remittantur.
A aliqua post hanc vitā
remittantur xpus ostendit in euangelio
vbi ait qui peccauerit in spiritum sanctū
non remittetur ei neq; in hoc seculo neq;
in futuro. Et hoc datur intelligi sicut
sancti doctores tradunt q̄ quedam pec-
cata in futuro dimittentur. quedam em̄
culpe in hoc seculo relaxantur. quedam
vero parue etiam in futuro. que quidez
post mortem grauāt. sed dimittuntur
si digni sunt. si bonis actibus in hac vita
meruerunt vt dimittatur eis. De illis eti-
am qui edificāt lignum. fenum. stipulā
dicit aug. q̄ ignem tribulationis transi-
toze inueniēt cremabilia edificia que se-
cum portauerunt cremantem. Nit enim
sic post istius sane corporis mortem do-
nec de igne purgatorio veniatur ad diē
damnationis et remunerationis si hic tē-
poris interuallo spiritus defunctorum q̄
edificauerunt lignum. fenum. stipulam.
huiusmodi ignem dicantur perpeti quē
alij non sentiunt qui huiusmodi edificia
non portauerunt. vt innemāt ignem tra-
sitorie tribulationis venialia concremā-
tem/ non redarguo. quia forsitan verus
est. sed quia dicitur saluus erit quasi p
ignem contemitur ille ignis. **Grāuor**
tamen erit ignis ille q̄ quidquid potest
homo pati in hac vita. Hic aperte insi-
nuatur q̄ illi qui edificant lignum. fenus
stipulam. quedam cremabilia edificia.
id est venialia peccata secum portant q̄
in igne emendatorio cremantur. Vnde

p̄na
De die q̄ dicitur dimissionē qm̄
ostendit vtrū vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
q̄ dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur

auglo 1 cor 3

1 cor 3

h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
an h̄c igne app̄d dicit

fundamentū in fidei fidei cōcilio opus
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur
h̄c et dicitur p̄na vite h̄c et q̄ dicitur

constat quedam venialia peccata post
hanc vitam deleri.

Quod alij citius alij tardius purgantur in
igne

In illo autem igne purgatorio
alij tardius alij citius purgantur
secundum quod ista penitentia magis
vel minus amauerunt. **Unde aug. post**
hanc vitam incredibile non est nonnullos
fideles per ignem quendam purgatoriu
quanto magis minusve bona penitentia di
lexerunt tanto tardius citiusque saluari.
Unde non frustra illa tria distinguit apo
stolus lignum fenum stipulam que illi
edificant qui et si aliena non rapiunt/re
bus tamen infirmitatibus concessis ali
qua dilectione inherant qui secundum
suos amandi modos vel diutius ut lig
num/vel minus ut fenum/vel minimum
ut stipulam ignem sustinebunt. **Qui vero**
superedificant aurum argentum lapi
dem preciosum de utroque igne securi sunt
non solum de illo eterno qui cruciatus est
impios in eternum sed etiam de illo emen
datorio quo purgabuntur quidam sal
uandi. **Hic obici potest si per lignum fe**
num stipulam venialia intelliguntur pec
cata et nullus a deo perfectus est qui ven
ialiter non peccet ergo qui edificat
aurum argentum lapidem preciosum edifi
cant etiam sibi lignum fenum stipulam
ergo per ignem transibunt. **Ad**
quod dicimus quod non omnis qui veniali
ter peccat lignum fenum stipulam edifi
cat sicut econverso non omnis qui con
templatur deum diligit proximum et
opera bona facit edificat aurum ar
gentum lapidem preciosum et tamen in au
ro intelligitur contemplatio dei in ar
gento dilectio proximi in lapide preciose
bona opera sed illi qui edificat lignum
fenum stipulam dominum contemplan
tur et proximum diligunt et opera bona
faciunt nec tamen edificat aurum ar
gentum lapidem preciosum. **Hec enim edi**
ficat qui sic illa tria facit ut cogit que

sunt dei et quomodo placeat deo non
mundo. Lignum vero et fenum et stipu
accipi possunt secularum rerum quibus li
cite concessarum tales cupiditates ut
amitti sine animi dolore non possunt. **Hec**
ergo edificat is qui cogitat que mundi
sunt quomodo placeat mundo qui cir
ca diuitias suas quodammodo carnali af
fectu tenetur et tamen ex eis multas ele
mosinas facit nec pro eis aliquid fraudis
vel rapine molitur. **Et his ergo patet quod**
non idem homo simul hec et illa edificat
Illam enim edificatio perfectorum tantum
est qui non cogitant placere mundo sed
tantum deo qui et si venialiter aliquando
peccant feruore caritatis ita assumunt
in eis peccatum sicut gutta aque in ca
mino ignis et ideo nunquam secum portant
cremabilia. **Hec autem inferior edifica**
tio minorum est qui non tantum deo sed
etiam mundo placere cogitant deus ta
men preponunt si vero mundum prepo
nerent non superedificaret sed destrues
rent fundamentum. **Affectiones ergo**
carnales quibus dicitur sunt dominibus coniugi
bus/possessoribus/ita ut nihil preponant
propter illis tribus significantur que in me
tes perfectorum non cadunt et si alia ven
ialia admittant. **In cordibus vero mi**
norum interdum durat usque in finem
qui cum talibus edificijs transeunt sed
dissoluetur in igne ipsi vero merito fun
damenti salui erunt. **Gravissimam tamen**
penam sentient. **Ex quo apparet quantam**
hic misericordiam exhibet deus et quan
tam ibi exerceat severitatem cum pro eodem
peccato multo grauius ibi puniat quam hic

Opinio quorundam cum obiectione.

Sed forte dices illud esse accipi
endum de pena peccati non de
ipso peccato quod gregorius dicit
quedam leuia in futuro dimittenda. **Si**
enim veram penitentiam habuerit quis
peccata omnia dimissa sunt ei sed pena
forte remansit. **Ideoque si vere penitens**

prof. ad abidoy

et ad

... sine pe
... que nun
... lignum
... bona
... caritate de
... cato transi
... qua bonu
... te penite
... lo transi
... tenentia em
... podo delere
... ipso m hac vi
... mine . et tam
... non de omni
... est em qua
... in veniali pe
... ribus venial
... caritate et v
... ex criminalib
... Est em aliquid
... ho ad hoc op
... mans hec se
... in morte opt
... lectu mortui
... quo non se bi
... nam ab illo
... quodam pecca
... am dimittit
... ho intelligi vo
... ga amemceat
... tam grauius
... hanc vitam
... De generali
... On b
... profi
... pecc
... puniuntur .
... minimalia ser
... ffione expo
... rime sed q
... vna genera
... eorum mem
... relatiu sceler
... qua numerat

obiit sine peccato transit. Si autē vere penitens non est in obitu maculam portat que nunq̄ deletur. Qui vero edificat lignum. fenum. stipulam vere penit quia bonus est et caritatem habet / et in caritate de hac vita transit. 8° sine peccato transit / nō sequitur. Verum quidē ē quia bonus est et caritatez habet et vere penitet / et tamen cum veniali peccato transit qd non deletur penitētia. Penitētia em̄ non delet nisi peccatum illud quod deserit homo. tale autem peccatū sepe in hac vita non relinquitur ab homine. et tamen vere penitens est et si non de omnibus venialibz peniteat. potest em̄ quis de omni mortali et de omni veniali penitere. excepto vno vel pluribus venialibus quidez. sicut habet q̄ caritatez et vnum vel plura venialia. qd de criminalibus nullatenus esse potest. Est em̄ aliquis bonus caritatem habēs sed adhuc quodam cupiditatis affectu amans hec secularia. talis existens subita morte opprimitur. In illo terreno affectu mortuus est. et tamen saluabitur a quo non se hic absoluit. ergo post hanc vitam ab illo purgabitur. Constat ergo quedam peccata sed leuia post hanc vitam dimitti. Si vero de pena peccati illud intelligi voluissent auctores / cur magis commemorassent leuia q̄ graua. cum etiam grauium pena hic inexplēta post hanc vitam restet.

De generali confessione quid profit.

Post hec considerandum ē quid profit confessio illa vbi singula peccata que quisq̄ fecit non exprimuntur. Sane dici potest qd omnia criminalia semel saltem oportet in confessione exprimi. nisi aliqua a mēte exciderint. sed quia nemo delicta intelligit omnia generaliter saltem ea confitere quorum memoriā non habes. et sic nihil celasti de sceleribz tuis. Venialia vero quia innumerabilia sunt sufficit genera

liter confiteri. nisi aliqua sint frequēter iterata. perfectius ē tamen etiam illa exprimere si vales. Ideoq̄ quotidiana generaliter fit confessio in ecclesia p. venialibus scilicet peccatis que quotidie admittimus / et pro illis mortiferis quorum notitiam non habemus. **Unde aug.** veritatem dicit deo penitens quando nihil illi de omnis sceleribus celat non qd et si voluntate celauerit deus ignoret. sed veritatem sibi dici vult ab eo ut veniam cōsequatur. Si vero mente aliqua exciderint. confitetur veritatez deo cum generaliter dixerit. De q̄ qui nostri occulta cordis et opera mea et delicta a te non sunt abscondita quibus veniam largiaris p̄cor. et hec ē veritas confitentis quā diligit deus. **Unde.** Ecce em̄ veritatem dilexisti. hic insinuat qd generalis confessio etiam mortalia delet quorum intelligentia non habetur.

Nemo confiteatur peccata q̄ non fecit

Sicut autē penitens celare nō debet peccatū suū qd superbia est. ita nec humilitatis causa fateri se reum illius qd se non omisisse noscitur. quia incauta ē talis humilitas et peccatozem constituit. **Unde aug.** cum humilitatis causa mentiris / si non eras peccator anteq̄ mentireris / mendando efficeris qd vitaras. Veritas in te non ē nisi ita te dixeris peccatozem ut etia; esse cognoscas. Veritas autem ipsa ē ut qd es dicas. nam quomodo est veritas vbi regnat falsitas.

De penis sacerdotis qui peccatum publicat confitentis.

Caveat autem sacerdos ne peccata confitentium alijz prodatur. alioquin deponatur. **Unde gg.** Sacerdos ante omnia caueat ne de his que ei confitentur peccata alicui recitet non ap̄inquis. nō extraneis. nec qd absit

Aug. de vlt. q̄st. c. q̄ dicitur omne peccatum quod non est confessum non remittitur. Sed si quis peccatum confessum fuerit et non recitet. non est peccatum. Unde aug. cum humilitatis causa mentiris si non eras peccator anteq̄ mentireris mendando efficeris qd vitaras. Veritas in te non est nisi ita te dixeris peccatozem ut etia; esse cognoscas. Veritas autem ipsa est ut quod es dicas. nam quomodo est veritas vbi regnat falsitas.

Ubi dicitur hunc p[er]na reuelat
s[er]u[us] officij am[er]it[us] ad p[er]p[et]u[um]
m[er]it[us] n[on] h[ab]et[ur] p[er] h[unc] i[n]
m[er]it[us] qu[od] s[er]u[us] ad h[unc] p[er]p[et]u[um]
detrahit[ur] p[er] p[er]na reuelat

aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit
deponatur. et omnibus diebus vite sue
ignominiosus peregrinando pergat. **Q**
vero dictu[m] e[st] ut penitens eligat sacerdo
tem scientes ligare et soluere/videtur co
trarium ei q[uo]d in canonicis reperitur ut
nemo scilicet alterius prophanum iudi
care p[re]sumat. sed aliud e[st] fauore vel odio
ap[er]tium sacerdotem contemnere q[uo]d ca
nones p[ro]hibent. aliud cecus vitare. **Q**
urb[an]us facere monet ne si cecus
durat/ambo in foueam cadant. Sic em
urb[an]us secundus placuit ut nulli sacer
dotum deinceps liceat quemlibet omis
sum alteri sacerdoti ad penitentiam sus
cipere sine eius consensu cui prius confes
sus e[st]. Qui vero contra hoc facere temp
tauerit gradus sui piculo subiacebit

ex h[is] d[ic]t[is]
art[ic]ulo 14

Si peccata dimissa redeant
dimissio h[ab]et[ur] p[er] d[ic]t[um] d[omi]n[u]m
redon[em] a d[omi]no d[omi]ni p[er] d[omi]n[u]m
id[em] p[er] d[omi]n[u]m h[ab]et[ur] p[er] d[omi]n[u]m
n[on] p[er] d[omi]n[u]m h[ab]et[ur] p[er] d[omi]n[u]m
p[er] d[omi]n[u]m h[ab]et[ur] p[er] d[omi]n[u]m

Si peccata dimissa redeant

Quoniam multis auctoritatibus sus
cepta sic assertum in vera cordis
contritione peccata dimitti an
te confessionem vel satisfactionem. etiam
ei qui aliquando in crimen relapsurus e[st]
queritur si post cordis contritionem co
fiteri contempserit. vel in peccatu[m] idem
vel simile reciderit an peccata dimissa
redeant. cuius questionis solutio obscu
ra e[st] et perplexa. alijs assertentibus. alijs
ec[on]tra negantibus peccata semel dimis
sa ulterius replicari ad pena[m]. Qui vero
dicunt peccata dimissa redire/subditis
se mununt testimonijs **Ambr[osio]**. ait. do
nate inuicem si alter in alteru[m] peccat alio
quin deus repetit dimissa. **S**i em[en] in his
contemptus fuerit/sine dubio reuoca
bit sententia[m] per qua[m] misericordia[m] dede
rat. sicut in euangelio de seruo neq[ue] le
gitur. qui in seru[us] suu[m] impius depre
hensus e[st]. **I**te[m] **rabanus** neq[ue] seru[us] tradi
dit deus tortoribus quoadusq[ue] redde
ret vniuersum debitum. quia non solum
peccata que post baptismu[m] homo egit
reputabuntur ei ad pena[m]/sed etia[m] origi
nalia q[ue] in baptism[o] sunt ei dimissa. **I**te[m]

in d[ic]t[is] p[er] d[omi]n[u]m
h[ab]et[ur] p[er] d[omi]n[u]m

gregorius. Ex dictis euangelicis constat
quia si ex corde non dimittimus. quod i[n]
nos delinquitur/et hoc rursus exigitur
quod iam nobis per penitentia[m] dimissus
fuisse gaudebamus. **I**tem **aug[ustinus]** dicit de
us. dimitte et dimittet tibi. sed ego pri
us dimisi. dimitte vel postea. nam si no[n]
dimiseris/reuocabo te et quidquid dimi
seram replicabo tibi. **I**te[m] qui diuini be
neficii oblitus suas vult vindicare iniuri
as. non solum de futuris peccatis venia[m]
non merebitur. sed etia[m] preterita que iam
sibi dimissa credebatur ad vindictam ei re
plicabunt. **I**tem **beda.** **S**eruetar in do
mum mea[m] re. timendus e[st] ille versiculus
non exponendus. ne culpa qua[m] in nobis
excusata[m] credebamus per incuria[m] nos
vacantes opprimat. **I**te[m] quecunq[ue] em[en]
post baptismu[m] siue prauitas heretica/
seu cupiditas mundana arripuerit mor
ommium prosternet in ima vicioru[m]. **I**te[m]
aug[ustinus] redire dimissa peccata vbi fraterna
caritas non est/apertissime dominus in
euangelio docet in illo seruo a quo di
missum dominus debitum petijt. eo q[uo]d
ille conseruo suo debitum nollet dimitte
re. **I**dis auctoritatibus imitantur qui di
cunt peccata dimissa si replicentur redi
re simpliciter. **Q**uibus opponitur. **S**i q[ui]s
p[ro] peccato de quo penituit et in indulgen
tiam accepit iterum puniatur/non videt
iustum. si puniatur p[ro] eo quod peccauit et
non emendauit/iusticia e[st] aperta. si vero
requiritur q[uo]d fuerit condonatu[m] vel iniusti
cia non e[st] vel iusticia e[st] occulta. videtur e
tiam deus bis in idipsum iudicare. et du
plex tribulatio consurgere quod scriptu
ra negat. **S**ed ad hoc potest dici. q[uo]d ne
q[ue] duplex tribulatio consurgit. neq[ue] iudi
cat deus bis in idipsum. hoc em[en] fieret si
post condigna[m] satisfactionem/et sufficie[n]
tem penam iterum puniret. sed non sat
isfecit digne et sufficienter qui non p[re]se
uerauerit. **D**ebeuit em[en] iugem peccati ha
bere memoria[m] non ad faciendu[m] sed ad
cauendu[m]. debeuit non obliuisci omnes
tribulationes dei. que tot sunt quot sunt

post p[er]na p[er]na off[er]t
S[er]u[us] p[er]na ad p[er]na reuelat
p[er]na

iam e[st] i[n] d[ic]t[is] p[er]na p[er]na
p[er]na q[ue] p[er]na p[er]na

d[omi]n[u]s d[omi]n[u]s et d[omi]n[u]s d[omi]n[u]s
d[omi]n[u]s h[ab]et[ur] p[er]na p[er]na

Originalia q[ue] d[omi]n[u]s p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na

Et con[tra] h[unc] d[ic]t[um] d[omi]n[u]m
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na
p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na p[er]na

peccata re
ogitare do
illa v[er]ba
migrat
ante acta
dimissus re
de deus pec
ca elaro et

peccatorū remissiones. tot ergo debuit cogitare dona dei / quot mala sua ac p illis usq; in fines gratias agere. Sed qz ingratus ad vomitum sicut canis redijt ante acta bona mortificauit. et peccatus dimissus reuocauit. ut cui humiliato ante deus peccatum dimiserat / eidez post ea elato et ingrato imputet.

Aliozum sententia.

Sed quia absolum videt vt peccata dimissa iteruz imputentur placet quibusdam neminem p peccatis semel dimissis / iteruz a deo puniri. Sed ideo dicuntur dimissa redire et imputari / quia propter ingraticudinem ita reus et peccator constituitur / vt ante fuerat. Sic em̄ quod dimissus fuerat dicitur erigi / quia remissionis percepte ingratus / ita reus fit / vt ante fuerat. vtriq; parti questionis p̄bati fauent doctores. Ideoq; alicui parti nō preiudicās studioso lectori iudicium relinquo ad: dens mihi tutum fore ac saluti p̄m̄quū sub menia dommoz micās edere.

Quid sit hic sacramentum et res.

Post predicta restat inuestigare quid in actione penitentie sit sacramentum et res. Sacramentuz em̄ signuz ē sacre rei. Quid ergo hic signum est et que est res sacra huius signi. Quidā dicunt sacramentuz hic esse qd exterius tantuz geritur / scilicet exterior penitentia que est signum interioris penitentie scilicet contritionis cordis et humiliationis. Quod si ē non omne sacramentum euangelicum id efficit qd figurat. Exterior em̄ penitentia non efficit interiorē. potius interior causa ē exterioris. Sed ad hoc inquirunt illi hoc esse intelligendum de illis sacramentis que in nouo testamēto instituta sunt vt ē sacramentum baptismi confirmationis et coepozis p̄pi. Sacramentum vero peniten-

tie sicut et coniugij ante tempus gratie etiam a primordio humani generis fuit. Vtrunq; em̄ institutum fuit in primis parentibus. Item si exterior penitentia sacramentum est. et interior res sacramenti. sepius precedit res sacramentum. q̄ sacramentum rem. Sed nec hoc inconueniens est. Nam et in alijs sacramentis que efficiunt quod figurant hoc sepe contingit. Quidam autem dicunt exteriorē penitentiam et interiorē esse sacramentum nec duo sacramenta / sed vnu vt species panis et vini. non duo sunt sacramenta sed vnum. et sicut in sacramento coepozis ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse tantum sacramentum scilicet exteriorē penitentiam. aliud sacramentū et rem scilicet interiorē penitentiam. aliud rem et non sacramentum sc; remissionem peccatorum. Interior em̄ penitentia et res ē sacra mēti id est exterioris penitentie / et sacramentum remissionis peccati / quā et signat et facit. Exterior quoz penitentia et interioris signum ē remissionis peccatorum.

De sacramento vnctionis extreme

Proter premissa est etiā aliud sacramentum scilicet vnctio infirmozum que fit in extremis oleo per episcopū consecrato. et sunt tria genera vnctionis. Est em̄ vnctio que fit crismate. que dicitur principalis vnctio. qz in ea principaliter paracletus datur. Vnde et ppter abundantiam gratie duos liquozes mixtos habet. oleum sc; et balsamum. oleum conscientie. balsamū fame. Crisma vero grece vnctio latine dicitur. nec tamen omne oleum ad vnctionē sanctificatū crisma vocatur. Sed illud solum quod miscetur cuz balsamo quo capita regum et pontificū vnguntur. quo etiam oleo baptizatos sacerdos vngit i vertice. et pontifex per impositionē manus confirmandos vngit in fronte. Est et alia vnctio q̄ cathecumini et neophici

Quo capta... et hō vnctio... dicitur p̄ vnctio...

st. hō in vno... dicitur p̄ vnctio...

2. vnctio vnctio p̄ vnctio...

De vnctio vnctio...

De vnctio vnctio...

unguntur in pectore et inter scapulas. in
perceptione baptismi. Tercia vero unctio
est que dicitur oleum infirmorum de qua
nunc agitur.

De quibus sit institutum hoc sacramentum

Hoc sacramentum unctio^{is} infir-
morum ab apostolis institutum
legitur. ait enim iacobus. Infirmus
matur aliquis in vobis inducat presbiteros
ecclesie et orent super eum ungen-
tes eum oleo in nomine domini. et allevia-
bit eum dominus. et si in peccatis sit di-
mittentur ei. In quo ostenditur duplici
ex causa sacramentum hoc institutum scilicet
ad peccatorum remissionem. et ad cor-
poralis infirmitatis alleviationem. Unde
de constat eum qui hanc unctionem fi-
deliter devoteque perceperit. et in corpo-
re et in anima alleviari. si tamen expedit
ut in utroque alleviatur. Quod si forte cor-
poralis validitatem illi habere non expe-
dit. illam que est anime sanitatem in hoc
sacramento acquirit. et sicut in alijs sacra-
mentis ita et in isto aliud est sacramen-
tum. aliud res sacramenti. Sacramen-
tum est ipsa unctio exterior. Res sacramen-
ti unctio interior. que peccatorum remis-
sione et virtutum ampliatione perficitur
et si ex contemptu vel negligentia sacra-
mentum hoc pretermittitur et periculo-
sum est et damnabile.

De iteratione huius sacramenti.

Querunt aliqui si hoc sacramen-
tum iterari possit. cum baptismus
et alia quedam sacramenta semel
suscepta non iterentur. ^{aug. dicit.} Sacra-
mentum non iterandum et sacramento non
facienda esse iniuriam. sed hic dicit ubi
agit de sacramento baptismi et ordina-
tionis. Unde non videtur illud generali-
ter accipiendum sed de sacramento bap-
tismi et confirmationis et ordinationis
que nullatenus non sunt repetenda. quod

semel tamen et non sepius datur baptismus et
confirmatio et ordinatio. Sacramentum
vero altaris et penitentie et coniugii se-
pe iterari videtur. quia sepe sacra-
mentum corporis percipitur. frequenter pe-
nitentia agit. coniugium sepe contrahit.
Quare ergo unctio similiter non potest
iterari. Si morbus non reuertitur medi-
cina non iteretur. Si vero morbus non
potest prohiberi. quare medicina debet
prohiberi. sicut oratio iterari potest. ita et
unctio iterari posse videtur. utraque enim
illuc commemorat iacobus. et utraque il-
lic cooperatur ad ferendam alleviationem
corporis et anime. Cur ergo negetur un-
ctionem super infirmum posse iterari ad
impetrandam sepius sanitatem mentis
et corporis. cum propter idem sepe iteran-
da sit oratio.

Aliorum oppositio.

Quidam autem de omni sacra-
mento intelligi volunt. quod non sit
iterandum scilicet secundum to-
tum illud quod pertinet ad sacramentum
dicentes quedam sacramenta sepius pos-
se suscipi. quedam vero non. nec tamen
que sepius sumuntur. totaliter iterantur
ut sacramentum altaris et unctio^{is} que
licet sumantur sepius. tamen quia non iterum
benedicitur eadem hostia vel idem
oleum non iteratur sacramentum cum ini-
uria. Sed dicit quis sic et baptismus non
iteratur. et si aliquis frequenter baptize-
tur dum eadem aqua non iterum bene-
dicetur. Sed aliud est inquit illi de ben-
dictione aque qua fit baptismus. aliud
de benedictione panis et olei. Potest enim
baptismus celebrari in aqua. etiam non
benedicta. quia illa benedictio pro reveren-
tia tantum fit. et decore non virtute sa-
cramenti. Sed corpus christi non potest con-
fici nisi de pane consecrato. nec unctio
illa fieri potest nisi de oleo ab episcopo
consecrato. Ideoque illa sanctificatio ad
virtutem sacramenti pertinere videtur

473
In unctio^{is} infirmorum
non est iterandum
quia sacramentum
non iterandum
est. sed hoc dicitur
de sacramento
baptismi et ordina-
tionis. Unde non
videtur illud
generaliter
accipiendum
sed de sacramento
baptismi et ordina-
tionis. Unde non
videtur illud
generaliter
accipiendum
sed de sacramento
baptismi et ordina-
tionis.

61

In coniugio
dicitur quod
ut ait ambrosius
da vpon
tum non e
censura/rat
cations re
de omni sa
nti. Si vera
de quibus
creta suscip
tam non-que
hoc unctio
in pene ecc

De copulatio

Quod
rem
gradus huius
parum dicit
nec nisi scilicet
tur. qui om
bitur et co
eodem corp
Bepem aut
gram sancti
pripes ad
ne accedunt
bus distul
sancti cum
cedunt in
dione ampl

Quales afflu
mens papa

Quod
nec
dis
mentia tract
facienti par
posse digne
ta males qu
novas. Tale
epi qui sepi

De hinc dicitur regni by ipse... fidelis... p... dicitur...

In conjugio quoque semel tantum benedicitur quisque non sepius. benedicitur enim ut ait ambrosius: cum prima et non cum secunda propter. Si ergo cum dicitur sacramentum non esse iterandum nec iniuria est ei facienda ratione dicti referas ad sanctificationem rei qua sacramentum expletur de omni sacramento generaliter id verum est. Si vero ad susceptionem sacramenti de quibusdam verum est quod non iterantur crebra susceptione de alijs vero quibusdam non quia frequenter sumuntur ut hoc unctio sacramentum quod in omni pene ecclesia sepe repetitur.

De ordinibus ecclesiasticis.

Nunc ad considerationem sacre ordinationis accedamus septem sunt spiritualium officiorum gradus siue ordines sicut ex sanctorum patrum dictis aperte traditur et capituli nostri scilicet ihesu christi exemplo monstratur qui omnium officia in semetipso exhibuit et corpori suo quod est ecclesia eosdem ordines observandos reliquit. Septem autem sunt propter septiformem gratiam sancti spiritus cuius qui non sunt participes ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia spiritus sancti cum ad ecclesiasticos ordines accedunt in ipsa spiritualis gradus promotione ampliore gratiam percipere credunt.

Quales assumendi sunt ad clerum. Clemens papa.

Quales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici qui digne possint dominica sacramenta tractare. Melius est enim domini sacerdoti paucos habere ministros qui possint digne opus dei exercere quam multos inutiles qui ordinato graue onus inducant. Tales enim decet esse ministros christi qui septiformi gratia spiritus sancti

sint decorati et quorum doctrina et conversationis forma eadem gratia in alijs transfundatur ne celestes margaritas spiritualium verborum officiorumque divinarum sordide vite pedibus calcant. In sacramento ergo septiformis spiritus vij sunt gradus ecclesiastici scilicet hostiarum lectorum exorciste acolyti subdiaconi diaconi sacerdotes omnes tamen clerici vocantur id est sortiti

De corona et tonsura.

Corona enim signaculum est quo figurantur in partem sortis ministri divini. Corona regale decus significat et servire deo regnare est. Unde ministri ecclesie reges esse debent ut se et alios regant quibus petrus ait. Vos estis genus electum regale sacerdotium et summitas capitis desuper nudata ut eorum mens ad dominum libera monstraretur que reuelata facie gloriam dei contempletur. Summitas enim capitis est eminentia mentis denudatio capitis est reuelatio mentis clericus enim secretorum dei non ignarus esse debet. Tondentur etiam capilli usque ad reuelationem sensuum scilicet oculoze et aurium ut vicia in corde et opere pullulantia doceant precipienda ne ad audiendum et intelligendum verbum dei prepediatur mens pro quo servato reddet in excelsis corona. Tonsure autem ecclesiastice usus a nazareni exortus videtur qui prius crime servato deinde ob vite continentiam caput radabant et capillos in igne sacrificij ponebant. Hinc usus inolevit ut qui divinis cultibus mancipantur quasi nazareni sancti crime posito inuemanent. Sicut ad ezechiel dicitur fili hominis sume gladium accutum et duc super caput tuum et barbam. In actibus etiam apostolorum periscillam et aquilam hoc fecisse legitur Paulus quoque et alij quidam discipuli christi hoc fecerunt. Recte ergo in quibuslibet gradibus constituti clerici vocantur quorum

etiam...

De corona... dicitur...

etiam...

nomina & rationes nominum ^{psidozus}
exponens ait. Cleros & clericos hinc ap-
pellatos esse credimus / quia mathias e-
lectus est sorte. quem primum per apo-
stolos legimus ordinatum. clericos enim
grece latine ^{sortis} vel hereditas dicitur.
Ideo ergo dicti sunt clerici / qz de sorte
sunt domini. vel quia partem domini ha-
bent. Generaliter vero clerici nuncupati
sunt omnes qui in ecclesia dei deseruiunt
quorum gradus & nomina sunt hec. ho-
stiarus. lector &c.

De hostiarijs ^{psidozus}

Hostiarij idem & iamtores sunt
qui in veteri testamento electi
sunt ad custodiam templi ut
non ingrederetur in illud immundus.
Dicti autem hostiarij eo qz presint ho-
stijs templi. Ipsi em tenentes clauē om-
nia intus & extra custodiunt atqz inter
bonos & malos habentes iudicium / dig-
nos recipiunt. indignos respuunt. Unde
& eis cum ordinantur clauēs ecclesie dā-
tur ab episcopo. Et dicitur eis sic agite
tanqz rationem deo reddituri p rebus
que clauibus istis recluduntur. Hoc of-
ficium dominus in sua persona suscepit
quando flagello de fomiculis facto ven-
dentes & ementes de templo eiecit. Ip-
se em se hostiariū significans dicit. Ego
sum hostium. per me si quis introierit &
intrabit & egrediet. & pasqua inueniet.

De lectoribus ^{psidozus}

Secundus ē gradus lectorum.
lectores a legendo. sicut psalmi-
ste a psalmis canendis vocati
sunt. Illi em predicant populis quid se-
quantur. isti canunt ut excitent ad com-
punctionem animos audientium. licet q-
dam lectores ita miserabiliter pnuntiet
vt quosdam ad luctum lamentationem
qz compellant. Idem etiam pnuntiato-
res vocantur qui porro adnuntiant. qz

tam erit clara eorum vox vt etiam longe
positorū aures adimpleant. Ad lectores
autem pertinet lectiones pnuntiare. & ea
que pphete nuntiauerunt populis predi-
care vt iam ex officio legant in ecclesia
pphetias & lectiones. Unde & ei videte
populo traditur ab episcopo codex di-
uinarum lectionum. & dicitur ei. Accipe
& esto verbi dei relator. habiturus si fi-
deliter impleueris officium partem cuz
his qui bene verbum dei ministrauerūt.
qui ad hunc gradum puebitur literarū
scientia debet esse instructus. vt sensum
verborum intelligat. vim accentuum sci-
at. distincte legat. ne confusione prola-
tionis intellectum auditoribus auferat.
Attendant qd indicatiue. quid interroga-
tiue sit legendum. vbi sit in oratione fa-
cienda distinctio. Nec em male seruata
intellectum turbant & alios ad risum p-
uocant. auribus & cordi consulere debz
vox lectoris. Hoc officium impleuit xpc
cum in medio seniorum librum psal-
terij / distincte ad intelligendum legit
spiritus domini super me &c. Ex quo le-
ctoribus datur intelligi quia gratia spi-
rituali clarere debent. qui alijs verbum
dei annuntiant. Hic ordo formā & inci-
um a pphetis accepisse videtur. quibus
dicitur. clama ne cesses quasi tuba exal-
ta vocem tuam

De exorcistis ^{psidozus}

Tercius est ordo exorcistarum.
Exorciste autem ex greco in la-
tinum adiurantes vel increpan-
tes vocantur. Inuocāt em super cathe-
cuminos & super eos qui habent spiritus
immundum nomen domini adiurantes
per eum vt egrediat ab eis. Ad exorci-
stam pertinet exorcismos memoriter re-
tinere. manusqz super energuminos & ca-
thecuminos in exorcizando imponere.
Debet autem habere spiritum mundum
qui spiritibus immundis imperat. & ma-
lignū expellere dō corde suo quē expellit

1. psalmi 23 & 41
2. psalmi 23 & 41

1. psalmi 23 & 41
2. psalmi 23 & 41

legunt. recitando no aut
dicunt qz 1. psalmi 23 & 41
10. q. psalmi 23 & 41

de corpori
laic sibi
citra rep
piane
morum
te possit
energum
ficio vna
regit au
cens. Eff
uocens no
aures pecc
lignum
lo demon
cipiat. H
demonia
a salomon
dam mod
mones ad
pellantur
iste vocat
ho. Si erg
slij vestr

Q
ranq
rās quando
sacrificium
duntur lu
non ad eff
sol eo temp
tate demon
corporalis
gitur. et
ad acolita
narium in
iple vocat
pro eukari
ty cum o
ib episcopo
rebeant
canelatum
cui. Hoc offi
statur vices.

de corpore alieno. ne medicina quā alij
facit sibi non profit & dicatur ei medice
cura teipsum. **H**ij cum ordinantur acci-
piunt de manu episcopi librum exorcis-
morum & dicitur eis. Accipite & habete
te potestatem imponendi manus super
energuminos vel cathecuminos. **H**oc of-
ficio vsus est dominus quādo salua sua
tetigit aures & linguam surdi & muti di-
cens. Effeta quod ē adaperire. per hoc
docens nos spiritualiter debere aperire
aures precordiorum hominum ad intel-
legendum. & ora ad confitendum vt pul-
so demone spiritus sanctus vas suum re-
cipiat. **H**oc etiā officio vsus est xpc cuz
demoniacos multos sanauit. **H**ic ordo
a salomone videtur descendisse qui quē-
dam modum exorcizandi inuenit quo de-
mones adiurati ex obsessis corporibus
pellebantur. hunc officio mancipati exor-
ciste vocati sunt de quibus xpc in euāge-
lio. **S**i ergo in beelzebub eicio demonia
filij vestri scz exorciste in quo eiciunt

De acolitis.

Quarto loco succedunt acolitii.
Acoliti vero grece latine cerose-
rarij dicuntur a deportandis ce-
reis quando legendum ē euangeliuz vel
sacrificium offerendum. **T**unc em̄ accē-
duntur luminaria & deportantur ab eis
non ad effugandas aeris tenebras cum
sol eo tempore rutilet / sed ad signum le-
ticie demonstrandū vt sub typo lumini-
corporalis illa lux ostendatur de qua le-
gitur. erat lux vera que il. o. b. u. i. b. m.
No acolicum pertinet preparatio lumi-
narium in sacrario. **I**psē cereū portat
ipse vceolū cum vino & aqua suggesta
pro eukaristia sub dyacomis preparat
hij cum ordinantur cum edocti fuerint
ab episcopo qualiter in officio suo age-
re debeant / ab archidyacono accipiunt
candelabrum cum cereo & vceolum va-
cuū. **H**oc officiū dominus se habere tes-
tatur dicens. **E**go sum lux mūdi. qui se

quitur me non ambulat in tenebris. **H**u-
ius officij forma; illi gerebant in veteri
testamēto qui lucernas candelabra com-
ponebant & accendebāt igne celesti. ad
illuminandas tenebras aquilonares.

De subdyaconis.

Quintus est ordo subdyacono-
rum. grece podyacones vocā-
tur. quos nos subdyacones di-
cimus. **Q**ui ideo sic appellantur
quia subiacent preceptis & officijs leui-
tarum. **O**blationes em̄ in templo a fide-
libus suscipiunt & leuitis superponēdas
altaribus deferunt. **H**ij apud hebreos
nathanei vocabantur. id ē in humilitate
domino seruientes. **N**o subdyaconuz
pertinet calicem & patenā ad altare xpi
deferre & leuitis tradere eisq; ministrare.
Vnceolū quoq; & aquamamle & ma-
nutergium tenere episcopo & presbiteris
& leuitis pro lauādis ante altare ma-
nibus aquam prebere. his lex continen-
tie imponitur. quia altari p̄inquātes va-
sa corporis & sanguinis xpi portant. **U**n-
de illud implere debent. **Q**uāda m̄ni q̄
fertis vasa domini. **N**o hos etiam perti-
net tantū de oblationibus ponere m̄ al-
tari. quāntū sufficere possit populo. nec
non corporales & pallas & substratozia
lauare. **H**ij cū ordinantur accipiunt de
manu episcopi patenā & calicem vacuū.
ab archidyacono vero vnceolum cum a-
quamamle & manutergium. **H**oc officio
vsus est dominus quando lintheo se p̄-
cipit. & mittens aquā in peluim pedes
discipulorū lauit & lintheo terit.

De dyacomis.

Quoniam ordo sextum tenet
locum p̄pter senarij perfectionē
Hic ordo in veteri testamento
a tribu leui nomē accepit vel traxit. **D**i-
cuntur em̄ & leuite. **P**recepit quippe do-
minus moyā vt post ordinationē aaron

leui 8
vce 24
leui 29

le 2m om̄m q̄ p̄tē
sūt p̄tē

q̄ nō dicit q̄ vno vno p̄tē
sūt p̄tē laudat et p̄tē
sūt p̄tē sūt p̄tē
quid vnde q̄ ablati
sūt p̄tē q̄ p̄tē vno q̄

intra vnde q̄ p̄tē dicit

q̄ vno vno q̄ p̄tē
sūt p̄tē

me 3 4 0

1 2 3 4

1 2 3 4

1 2 3 4

1 2 3 4

le 2

me 3

3 4 5

1 2 3 4

1 2 3 4

et filiorum eius / proorsus tribus leui ad
diuini cultus ministeria ordinarentur et
desecrarentur domino et seruirent p̄ Isra-
hel coram aaron et filiis eius in taberna-
culo. **I**psi q̄ gestarent archam et taber-
naculu et omnia vasa eius et in circuitu
tabernaculi excubarent et in transporta-
do tabernaculo ipsi deponerent rursus
q̄ componerent. **R. xrv.** annis et supra ius-
si sunt seruire i tabernaculo qua regulā
in nouo testamēto sancti patres constitue-
runt. quia hec etas ad ferenda onera ē
robusta. **L**euite ergo ex nomine auctoris
vocati sunt. **D**e leui em̄ leuīte exorti sunt
a quibus in templo mystici sacramēti mi-
steria explebantur. **I**ij grece dyacones
lacine ministri dicuntur. quia sicut in sa-
cerdote consecratio. ita in dyacono mi-
sterij dispensatio habetur. **N**ō dyaco-
num pertinet assistere sacerdotibus et
ministrare in omnibz que aguntur in sa-
cramentis xpi sc̄z in baptismo. in crisma-
te. in patena et calice. oblationes quoq̄
inferre et disponere in altari. **C**ōponere
etiam mensam domini et vestire. crucem
ferre. et predicare euangelium et episto-
lam ad populum. **N**am sicut lectoribus
vetus testamētū ita dyacombus nouū
predicare preceptum ē. **N**ō ipsum etiam
pertinet officium precum et recitatio ca-
thecuminoꝝ nominiū. ipse premon-
aures habere ad dominum / ipse donat
pacem. et ipse annuntiat. **Q**uā autem huic
ordini moyses statutū ē. hic etia; in no-
uo testamento representatur cum dyaco-
no super leuum humerum stola poni-
tur et casula in diebus ieiunij complicat̄
quia quodquid laboris et sustinentie in
hac vita toleratur / quasi in leua porta-
tur donec in dextra id ē in eternitate re-
quies habeatur / hic ordo ab apostolis
celebratus ē quādo ut legitur in actibz
apostolorū. vij. viros plenos spiritu san-
cto ad hoc officium elegerunt et oratio-
ne premissa manus eius imposuerūt. **U**n-
de et cōsuetudo inoleuit vt in omni ma-
trice ecclesia. vij. dyacones circa xpi arā

off. m. p. r. u. e. s. p. i. n. e. d. d. p. i. c. e.
et d. i. c. t. i. s. p. l. e. t. i. s. p. o. l. i. t. i. c. i.

quasi septem colonne assistant. **I**ij sūt
septem angeli tuba cāentes in apoca-
lip̄si. qui quales esse debeant apostolus
docet thimothēo scribens. **I**ij cum or-
dinantur solus episcopus eis manum im-
ponit. quia ad ministerium applicantur
ponit eis orarium. id ē stola super les-
uum humerum vt per hoc intelligant se
accepisse iugum domini suauē. quo ad
sinistram pertinetia / diuino timori sub-
iciant. **R**ecipiunt et tertium euangelij ve-
ri vt intelligant se esse precones euāge-
lij xpi. **I**ij autem anteq̄ ordinantur pro-
bentur vt docet apostolus. et sic minis-
trent nullum crimen habentes. **H**oc of-
ficio vsus ē xpc̄ quando post cenam sa-
cramentum carnis et sanguinis discipulis
dispensauit. et quādo apostolos dor-
mientes ad orationem excitauit dicens.
vigilate et orate vt nō intretis in tēpta-
tionem.

De presbiteris

Septimus ē ordo presbiteroꝝ
Presbiter grece semior interpre-
tatur latine non modo p̄ etate
vel decrepita senectute / sed p̄pter hono-
rem et dignitatem quam acceperunt p̄s-
biteri nominantur qui morum prudentia
et maturitate ouer sacōms precellere
debent i populo. **S**icut scriptum ē sene-
ctus venerabilis ē non diuturnā nec an-
noꝝ numero cōputata. **C**am em̄ sunt
sensus hominum et etas senectutis vita ī
maculata. **I**deo aut̄ etiam presbiteri sa-
cerdotes vocantur quia sacra dant. qui
licet sint sacerdotes tamen pontificat̄
apicem non habent sicut episcopi. quia
ip̄i nec crismate frontem signant / nec p̄-
actum dant. qd̄ solis deberi episcopis.
lectio actuum apostolorū demonstrat
Unde et apud veteres idem episcopi et
presbiteri fuerunt / quia illud est nomen
dignitatis non etatis. **S**acerdos nomē
habet compositum ex greco et latino. q̄
est sacru; dans siue sacer dux. **S**icut em̄
rex a regēdo. ita sacerdos a sanctificādo

Quid sit quod hic dicitur ordo.
Iste ordo est qui dicitur in scripturis
et in ecclesia. Et dicitur in scripturis
quia dicitur in ecclesia.

Dicitur ē. consecrat eum et sanctificat corpus
ip̄i. Unde antistes sacerdos dicitur est ab
eo q̄ ante stat. primus enim est in ordi-
ne ecclesie. Ad presbiterum autem per-
tinet sacramentū corporis et sanguinis
domini in altari dei conficere. orationes
dicere. et dona dei benedicere. Qui cum
ordinatur inunguntur ei manū ut intel-
ligat se accepisse gratiam consecrandi.
et caritatis opa debere extendere ad om-
nes. Accipit et stolam que utriq̄ tenet
latus quia debet esse munitus armis iu-
sticie. contra aduersa et prospera. Acci-
pit etiam calicem cum vino et patenas
cum hostijs ut per hoc sciat se accepisse
potestatem placabilem deo hostias of-
ferendi. Hic ordo a filijs aaron sumpsit
initium. Summos enim pontifices et mi-
nores sacerdotes instituit deus per moy-
sen. qui ex precepto dei aaron in summū
pontificē. filios vero eius unxit in minores
sacerdotes. Christus quoque. xpi. elegit di-
scipulos primos quos et apostolos voca-
uit. quorum vice gerunt in ecclesia ma-
iores pontifices. deinde alios. et duo-
decim discipulos designauit. quorum vicez
in ecclesia tenent presbiteri. Unus autē
inter apostolos princeps extitit petrus
cuius vicarius et successor ē pontifex sū-
mus. Unde dicitur apostolicus qui et pa-
pa vocatur scilicet pater patrū. Qualis
autē eligi debeat presbiter apostolus scri-
bens thimotheo ostendit. ubi nomine e-
piscopi presbiterum significat. Hoc au-
tem officio vltus ē xpc. cum seipsum in a-
ra crucis obtulit. idem sacerdos et hos-
tia. et quando post cenam panes et vinū
in corpus suū et sanguinem commutauit. Ec-
ce de septem ecclesie gradibus breuiter
elocuti quid ad quēq̄ pertineat insinua-
uimus. Cūq̄ omnes sint spirituales et sa-
cri/excellentē tamen cōdones duos tantū
sacros ordines appellari censent. dyaco-
natus scilicet et presbiteratus. quia hos solos
primitiua ecclesia legitur habuisse. et de
his solis preceptum apostoli habemus.

Apostoli enim in singulis ciuitatibus epi-

scilicet in singulis ciuitatibus epi-
scopi. et presbiteri. et diaconi. et
subdiaconi. et acolythi. et
lectores. et psalmistae. et
cantores. et organatores. et
chori. et scholae. et
scholasticus. et
theologus. et
magister. et
doctor. et
professor. et
lectur. et
scriba. et
notarius. et
secretarius. et
ceteri.

scopos et presbiteros ordinauerunt. Le-
uitas etiam ab apostolis ordinatos legi-
mus quorum maximus fuit beatus ste-
phanus. Subdiaconos vero et acolythos
precedente tempore ecclesia sibi constituit

Quid sit quod hic dicitur ordo.

Sicut autem queritur quid sit quod
hic vocatur ordo. sane dici po-
test signaculum esse. id est sacram
quiddam. quo spiritualis potestas tra-
ditur ordinato et officium. Character er-
go spiritualis ubi fit promotio potesta-
tis ordo vel gradus vocatur. Et dicunt
hij ordines sacramenta quia in eorum p-
ceptione res sacra. id est gratia confertur
quā figurant ea que ibi geruntur.

De nominibus dignitatis et officij

Sunt et alia quedam non ordinū
sed dignitatum vel officiorum
nomina. dignitatis simul vel of-
ficij nomen ē episcopus. Episcopus autem
vocabulum inde dictum est quod ille qui
episcopus efficitur superintendat curas
scilicet subditorum gerens. scopum enim
grece/latine intendere dicitur. Episco-
pi autem grece/latine speculatores inter-
pretantur. Nam speculator prepositus
ē in ecclesia. dicitur eo quod speculetur at-
que prospiciat populorum infra se positō-
rum mores et vitam. Pontifex ē princeps sa-
cerdotum. quasi via sequentium. ipse enim
leuitas et sacerdotes efficit. ipse omnes
ecclesiasticos ordines disponit

De quadripartito ordine episcoporum

Ordo autem episcoporum qua-
drupartitus ē. scilicet in patriar-
chis. archiepiscopis. metropoli-
tis. et episcopis. Patriarcha grece sum-
mus patrū interpretatur. quia primum
id est apostolicū tenet locum ut romanus
antiochenus alexandrinus. sed omnium

et 89 et 90 pater

summus ē romanus archiepiscopus p̄
ceps episcopozum. Archos em̄ grece la
tine princeps dicitur / metropolitae autē
a mensura ciuitatum dicuntur. Singu
lis em̄ p̄uincia p̄minent quozum auto
ritati ⁊ doctrine ceteri sacerdotes subie
cti sunt. Sollicitudo em̄ totius p̄uicie
ipsis omissa est. Omnes autem superius
designati ordines episcopi nūcupantur
Nota q̄ archiepiscopozum nomine p̄ri
mates superius significasse videtur ⁊ me
tropolitanz quos nunc archiepiscopos
dicimus. Porozum autē discretio a
gentilibus inducta videtur qui suos
flamines / alios simpliciter flamines / ali
os archiflamines / alios p̄thoflamines
appellabant. Sacerdotes em̄ gentiliū
flamines esse dicebantur / qui habebant
in capite pilleum in quo erat breuis vir
ga desuper habēs aliquid lane. quod cū
p̄ estum ferre non possent / filum tantū
in capite ligare ceperunt. Rudis em̄ ca
pitibus eis mcedere erat nefas. vnde
⁊ a filo quo utebantur flamines dicti sūt
quasi filamines. Sed in festis diebus fi
lo deposito / pilleum imponebant p̄ sa
cerdotij eminentia. Vates a vi mentis
appellantur. cuius significatio multiplex
ē. **Modo** em̄ sacerdotē. modo p̄phetā
modo poetam significat. **Cantor** vero
vocatur qui voces modulatur in cantu
Diuisi sunt duo genera p̄centoz ⁊ suc
centoz. p̄centoz qui vocem p̄mittit in
cantu. succentoz qui subsequenter canē
do respondet. **Concentoz** autem dicitur
quia consonat. Qui autē non consonat
non concinit / cōcentoz non erit. His bre
uiter tractatis ammonendi sunt p̄p̄i mimi
stri. quatenus sic excellent ordinis di
gnitate / ita p̄cellant vite sanctitate vt
plebs eis omissa / eozumq̄ disciplinis es
docta / gratanter eis obediat. ⁊ eozum
imitatione de die in diem p̄ficiat. a qui
bus diuina sacramēta p̄cipiunt ⁊ missas
rum solennia audiunt. **Missā** autem di
citur vel quia missa ē hostia cuius ome
moratio fit in illo officio. vnde dicitur.

Missā dicitur quia missa est hostia
p̄ p̄p̄e dicitur

144 r

144 r

144 r

Itē missa ē id est sequimur hostiā que
missa ē ad celestia tendentes post eam
vel quia missus celestis venit ad conse
crandum dominicū corpus p̄ er. quē ad
altare celeste defertur hostia. vnde ⁊ di
citur itē missa ē.

De ordinatis ab hereticis

Solet queri si heretici ab eccle
sia p̄cisi ⁊ dānati possint tras
dere sacros ordines. ⁊ si ab eis
ordinati. redeunt ad ecclesie vnitatem
debeant reordinari. Hanc questionem
perplexam ac pene insolubilem faciunt
doctozum verba qui plurimū dissentire
videntur. Videntur em̄ quidam tradere
hereticos sacros ordines dare non
posse / nec illos qui ab eis ordinari viden
tur gratiā recipere. Dicit em̄ **innocenti**
arrianozū clericos non videri suscipiens
dos cum sacerdotij vel ministerij digni
tate alicuius. quibus solum baptisma ra
tum esse permittit. quod in nomine pa
tris ⁊ filij ⁊ spiritus sancti percipitur. Di
cit etiā eos non posse dare spiritum san
ctum quem amiserunt. ⁊ ordinatos ab
hereticis caput habere vulneratū. ⁊ eū
qui honorem amisit / honorem dare non
posse. nec illum aliquid accepisse / quom
am ī dante nihil erat quod ille posset ac
cipere. Tradit etiā vementibus ab here
ticis per manus impositionem laicā tan
tum tribuendam omunionem. nec ex his
aliquem clericatus honore vel exiguum
subrogare. **Gregorius** etiā dicit sacrile
gam esse arrianozum d̄secrationem cum
ex eozum manu omunio percipitur. **Cypri**
anuz etiā dicit. omnia quecunq̄ fa
ciunt heretici carnalia ⁊ inania ⁊ sacrile
ga esse ⁊ eozum altaria falsa. ⁊ illicita sa
cerdotia ⁊ sacrificia sacrilega. que mo
re simiarum que cum homines non sint
formam imitantur humanam / vultū ca
tholice ecclesie ⁊ auctoritatem sibi ven
dicant. cum ipsi in ecclesia non sint. ⁊ cū
sunt sacrilegi sacerdotium amministrant

144 r

et alare po
terio illic p
cuiq̄ domi
nes p̄p̄o
Terom
Ter
qu
tam
m̄. qua
lū. q̄ con
tas est p̄
us sacrifi
⁊ quocien
fuerint /
dit nates
sacrilegi ⁊
leo ad an
num episc
Ter
am
ve
dicit perc
ndoma se
m̄ extinct
obiano de
⁊ p̄p̄o
ma se labo
te sumo
ecclesiasti
nis ordina
tericos non
Autoritate
sua obuare
Ter
cre
tradi valea
tes qui illic
rum ordina
Dicitur
na quod qu

et altare ponunt. Cum nec sacrificari oblatio illic possit / ubi spiri. san. nō sit. nec cuiq; dominus per eius preces et orationes pro sit qui dominum ipsum violavit

Jeromimus super aggeum.

Jeromimus quoq; asserit omnia que offeruntur ab hereticis contaminata esse in conspectu domini. quia licet sancta videantur specie sui / tñ qz contacta sunt ab illo qui pollutus est / polluunt omnia. Idem odit deus sacrificia hereticorum et a se piecit / et quotiens in nomine eius congregati fuerint / detestatur fetorem eorum et claudit nares suas. Idem illi offerunt panem sacrilegum et cetera

Leo ad anatholium constantinopolitanum episcopum.

Leo etiam testatur extra ecclesiam nec rata esse sacerdotia nec vera esse sacrificia. Idem etiam dicit per crudelissimas velasiam in alexandrina sede omnem sacramentorum lumen extinctum. Intercepta est sacrificij oblatio. defectus crismatis sanctificatio. et parzicidalibus manibus impiorum omnia se subtrahere ministeria. His alijsq; testimonijs astrui videntur sacramenta ecclesiastica precipue corporis et sanguinis ordinationis et confirmationis per hereticos non posse ministrari.

Autoritates ponit que videntur premisis obuiare.

Cōtra autem alij sentire videntur qz ab hereticis etiam precisis sacri ordines sicut et baptisimus tradi valeant. nec ab hereticis redeuntes qui illic ordinati sunt et baptizati. iterum ordinandi sunt sicut nec baptizandi. Unde aug. De hereticis etiam damnatis quod quidam dicunt baptisma quod

accepit / nō amittit qui recedit ab ecclesia. ius dādi quod accepit amittit / multis modis apparet inamiter dici primo. quia nulla ostenditur causa cur ille qui illud baptisma amittere non potest / ius dādi amittere possit. Vtrunq; em sacramentum ē et quadam consecratione utriq; homini datur illud cum baptizatur / et illud cum ordinatur. Ideo non licet in catholica ecclesia utrunq; iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiā ppositi pro bono pacis correcto scismatis errore suscepti sunt. et si visum est opus esse ut eadez officia gererent que agebant / non sunt rursus ordinandi / sed sicut baptisimus in eis / ita in eis mansit ordinatio integra. quia in precisione fuerat vicium qd in vnitate pacis est correctum non in sacramentis que ubicunq; sunt ipsa sunt et cum ipsi expedire videntur ecclesie ut prepositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos sibi non administrent. non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur. sed super eos manent. Ideoq; manus nō eis imponitur / ne non homini sed ipsi sacramento fiat iniuria / sicut autem in baptismo est ius qz per eos dari possit. sic in ordinatione ius dādi est. utrunq; quidem ad perniciem suam. sed aliud ē non habere. aliud perniciose habere / aliud salubriter habere. Idem de his qui ab ecclesie vnitate separati sunt / nulla iam qstio est quā habeāt et dare possint sed perniciose habēt pernicioseq; dant. quia extra vinculum pacis sūt. neutri sacramento iniuria faciēda est. sicut non recte habz qui ab vnitate recedit. sed tamen dat. et ideo redeunti non redditur. sicut etiam non recte dat qui ab vnitate recedit. s; tñ dat. et ideo qui ab eo accipit venienti ad vnitatem non iteratur. Idem aliud est non habere aliquid. aliud ē non iure habere. vel illicite vsurpare. Nec ergo nō ideo non sunt sacramenta xpi et ecclesie qz eis illicite vrantur. nō modo heretici sed etiaz omnes impij / sed illi corrigēdi

li. 2.º De vni. bap. et li. x.º

sunt et puniendi. illa autem sunt agnoscenda et veneranda. Item grege q dicitis ut q ordinatus est iterum ordinetur valde ridiculosum est. Ut em baptizatus semel iterum baptizari non debet. ita qui consecratus est semel in eodem ordine non valet iterum consecrari. His alijsq; autoritatibus videtur asseri in omnibus impijs. etiam in hereticis precis et damnatis xpi sacramenta permanere cum iure dandi. Possunt enim dare sed perniciose. et quibus deederint non sunt iterum ordinandi. q premissis ex opposito obuiare videntur.

Determinatio premissae contradictionis autoritatum.

Nec autem quidam ita determinant. Dicunt enim hereticos accepta sacerdotali vel episcopali vinctiōe ab ecclesia recedentes. baptismi quidem dandi ius retinere. sed non habere facultatem tribuendi sacros ordines. vel consecrandi dominicum corpus. postquam precis et damnati sunt ab ecclesia. Sicut degradatus episcopus non habet potestatem largiendi sacros ordines facultatem tamen baptizandi non amisit. Quod vero aug. ait intelligit dictum de hereticis. qui non sententia ecclesie sed prauitate sensus sui a fidei veritate ac doctrine vnitatem diuisi sunt. qui licet tales sint. ius tamen ordinandi et consecrandi habent. et qui ab eis ordinantur ante manifestam precisionem etiam si cum ea aperte exierint et sententia ecclesie damnati fuerint. tamen si redierint. iterum ordinandi non sunt. et vbiq; legitur de ordinatis ab hereticis q; seruatis eis ordinibus ministrare valeant. vel iterum ordinandi non sunt. de huiusmodi accipienduz dicunt. Nam postq; precis fuerint et damnati iudicio ecclesie. ius ordinandi eis detractum asserunt ut degradatis vel excommunicatis. Alij vero dicunt sacramenta ab hereticis et precis secundum formam ecclesie celebrata vera esse et rata. quia

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De simonia vnde dicitur et quid sit.

Simoniacis vero non est ambigendum quoniam sunt heretici qui tamen ante sententiam degradationis et ordinant et consecrant. Et licet simoniaci proprie dicantur qui instar simonis magi impreciabilem gratiam precio conducere volunt. et qui per ministerium sacrosanctum recipiunt in modo grege. Grege vocati sunt omnes tamen et dantes et accipientes

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

De his qui non spirituales

simomaci dicuntur. & utriq; eadem sententia percelluntur.

De his qui sciēter a simomaciis ordinant

Differt tamen inter eos qui ordinantur a simomaciis scienter & eos qui ignorāter. Qui enim scienter a simomaciis se permiserint consecrari immo execrari/ eorum consecratio omnino irrita ē. Qui vero ordinant a simomaciis. quos cum ordinantur nesciunt esse simomacos qui & tunc p catholicis habentur/ eorum ordinatio misericorditer sustinetur.

De his qui dicunt se emere corporalia non spiritualia.

Si vero aliqui obiecerint se non consecrationes emere/ sed res ipsas que ex consecratione pueniunt/ penitus desipere probantur. Nam quisquis horum alteruz vendit sine quo alterum non habetur / neutrum vendere d relinquit

Distinctio simomacorum

Simomace autem heresis tripartita ē distinctio. Simomace em alij a simomacis ordinant. Alij em simomace a non simomaciis. alij n simomace a simomaciis. Vnde nicolaus papa. statuisimus decretum de simomaca tripartita heresi. i. de simomaciis simomace ordinantibus vel ordinatis. & de simomaciis simomace a n simomaciis & simomacis non simomace a simomaciis. Simomaci simomace ordinati vel ordinatores secundum canones a proprio gradu decidunt. Simomaci etiam simomace a n simomaciis ordinati/ similiter ab officio remoueantur. Simomacos vero non simomace a simomaciis ordinatos/ misericorditer per manus impositionez p temporis necessitate in officio pmit-

timus permanere. quod intelligendum est de his qui ordinantur a simomaciis ignorantes eos esse simomacos. hos facit simomacos non reatus criminis sed ordinatio simomaci

Alexander papa de his qui violenter a simomaciis vel ab hereticis ordinant

Similiter cum decernit alexander papa simomacos omnino damnandos ac deponēdos sub intelligendum est nisi violenter quis attractus fuerit. De his em & a quibuslibet hereticis violenter ordinatis. dicit innocētius q; possunt habere aliquem colorem excusationis si statim discedūt ab eis & pessimo eoz dciliabto renūtiāt

De etate ordinandorum ita decernit nicolaus papa.

Sacri inquit canones sanxerunt vt subdiaconus non ordinetur ante. xiiij. annos. nec diaconus ante. xxv. nec presbiter ante. xxx. Deinde si dignus fuerit/ ad episcopatum eligi potest. qd nos etiam pari modo seruare iubemus. Item fabianus si quis. xxx. etatis non impleuerit annos/ nullo modo p s biter ordinetur. & si valde sit dignus quia & ipse dominus triginta annorum baptizatus ē. & sic cepit docere

De sacramēto coniugij cuius institutio & causa ostenditur.

Cum alia sacramēta post peccatum & propter peccatum exordium sumpserunt/ matrimonij sacramentum etiam ante peccatum legis institutum a domino non tamen ad remedium/ sed ad officium. Refert em scriptura genesis in adam misso sopore. atq; vna de costis eius sumpta. & exinde muliere formata/ virum in spiritu intelligentem ad quem vsum mulier facta est

Hic abbat... p... q... p... q... p... q... p... q...

... d... h... p... q... p... q... p... q...

post extasiz pphetice dixisse. hoc nūc os
ex ossibz meis. ⁊ caro de carne mea. p̄t
hoc relinquet homo patrem ⁊ matrem
⁊ adheret uxori sue. ⁊ erūt duo in car
ne vnā

De duplici institutione coniugij

Conijugij autē institutio duplex
est vna ante peccatum ad offi
cium facta est in paradiso. vbi
esset thorus immaculatus. ⁊ nuptie ho
norabiles/ex quibz sine ardore conciper
rent. sine dolore perent/altera post pec
catum ad remedium facta extra paradi
sum. p̄pter illicitum motum deuitanduz
Prima vt natura multiplicaretur. Sec
cunda vt natura exciperetur. ⁊ vicium
cohiberetur. Nam ⁊ ante peccatum dix
it deus crescite ⁊ multiplicamini. ⁊ p̄
peccatū omnibus penē hominibus p̄ di
luuium consumptis. ⁊ vero ante pec
catum institutum fuerit coniugium ad
officiū / post peccatum vero ad reme
dium concessum Rug. testatur dicens.
Quod sanis est ad officium. egrotis est
ad remedium. Infirmitas em̄ incontinē
tie que ē in carne per peccatum mortua
ne cadat in ruinam flagitiorum / excipit
honestate nuptiarum. Si vero non pec
cassent primi homines / sine carnis incē
tiu ac feruore libidinis ipsi ac successo
res eorum conuenirent. ⁊ sicut remune
rabile ē aliquod bonum opus. sic coitus
eorz bonus esset ⁊ remunerabilis. Quia
vero propter peccatum letalis concupi
scentie lex membris nostris imbesit sine q̄
carnalis non fit amixtio reprehensibilis
ē ⁊ malus coitus. nisi excusetur per bo
na coniugij.

Quando secundum preceptū. quando
secundum indulgentiam contractum sit
coniugium.

Prima institutio habuit precep
tum. secunda indulgentiam. Di
dicimus em̄ ab apostolo huma

no generi p̄pter vitandam fornicationē
indultum esse coniugium. Indulgentia
vero quia meliora non eligit/remedium
habet nō premium / a quo si quis decli
nauerit meretur exiciale iudicium. quod
secunduz indulgentiā conceditur / volū
tarium est nō necessarium. Alioquin trā
gressor esset qui illud nō faceret. Et po
test sane intelligi illud sub precepto di
ctum hominibus primis ante peccatum.
Crescite ⁊ multiplicamini. Quo etiā p̄
peccatum tenebantur vsq; quo facta est
multiplicatio. Post q̄ secundum indul
gentiam matrimonij cōtractus fuit. ita
etiā post diluuium quo vniuersum pe
ne humanū genus deletum ē / scdm̄ pre
ceptum dictam ē sibz noe. Crescite ⁊
multiplicamini. Multiplicato vero ho
mine secundū indulgentiam cōtractum
est non secundum imperium.

Quibus modis accipiatur indulgentia

Indulgentia autē diuersis mo
dis accipitur scilicet pro con
fessione. pro remissione. pro p̄mis
sione. Et est permissio in nouo testamē
to de minoribus bonis ⁊ de minoribus
malis. De minoribus bonis est coniugi
um quod non meretur palmam. sed ē in
remedium. De minoribus malis id ē de
venialibus ē coitus / qui fit causa in
continentie. Illud em̄ coniugium indulget
id est conceditur. Illud vero id ē coit
us talis permissio id est toleratur / ita q̄
non phibetur.

Coniugij sunt bone

Eterunt autem nonnulli hereti
ci nuptias detestātes qui dacia
m̄ appellati sunt. hij nuptias om
nino damnant. ac pares fornicationibus
alijsq; corruptionibus faciunt nec recipi
unt in suorum numero coniugio vtentes
mares vel feminas. ⁊ autē res bona sit
coniugium / non modo ex eo p̄batur. q̄

dominus legitur coniugium instituisse inter primos parentes. sed etiam quod in chana galilee nuptiis interfuit christus easque miraculo commendavit. aqua in vinum conversa. Qui etiam postea virum dimittere uxorem prohibuit nisi causa fornicationis. Apostolus etiam ait. Virgo non peccat si nubat. Constat ergo rem bonam esse matrimonium. alioquin non esset sacramentum. Sacramentum enim sacrum signum est.

¶ Cuius rei sacramentum sit coniugium.

Quoniam ergo coniugium sacramentum sit. et sacrum signum est. et sacre rei scilicet coniunctionis christi et ecclesie. sicut ait apostolus. Scriptum est inquit. Relinquet homo patrem et matrem et adheret uxori sue et erunt duo in carne una. hoc autem est magnum sacramentum. Ego autem dico in christo et in ecclesia. ut enim inter coniuges coniunctio est secundum consensus animorum et secundum permutationem corporum. sic ecclesia christo copulatur voluntate et natura. quia idem vult cum eo. et ipse formam assumpsit de natura hominis. Copulata est ergo sponsa sponso. spiritualiter et corporaliter. id est caritate ac conformitate nature. Huius utriusque copule figura est in coniugio. Consensus enim coniugum copulam spirituales christi et ecclesie que fit per caritatem significat. Coniunctio vero sexuum illam significat que fit per nature conformitatem.

¶ Qualiter intelligenda sint verba mulier illa non pertinet ad matrimonium cum qua non est coniunctio sexuum.

Hoc est quod quidam doctorum dixerunt. illam mulierem non pertinere ad matrimonium. que non experiet carnalem copulam. Sic enim augustinus. Non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium. cum qua docetur non fuisse coniunctio sexuum. Item leo papa cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta. ut pre-

ter coniunctionem sexuum non habeat in se christi et ecclesie sacramentum. non dubium est illam mulierem non pertinere ad matrimonium in qua docetur non fuisse nuptiale mysterium. Item augustinus. Non est perfectum coniugium sine coniunctione sexuum. hoc si secundum superficiem verborum quis acceperit. inducitur in errorem tantum. ut dicat sine carnali copula non posse contrahi matrimonium. et inter mariam et ioseph non fuisse coniugium vel non fuisse perfectum quod nequissimum est sentire. Tanto enim sanctius fuit atque perfectius. quanto a carnali opere immunus. sed superius posita ea ratione dicta intelligendus est non quia pertinet mulier illa ad matrimonium. cum qua non est coniunctio sexuum. sed non pertinet ad matrimonium. quia expressam et plenam teneat figuram coniunctionis christi et ecclesie. figurat enim illam unionem christi et ecclesie que est in caritate. sed non illam que est in nature conformitate. Est ergo et in illo matrimonio typus coniunctionis christi et ecclesie. sed illius tantum qua ecclesia christo caritate unitur. non illius que per susceptionem carnis capiti membra ununtur. Nec ideo tamen minus sanctum est coniugium quia ut ait augustinus. In nuptiis plus valet sanctitas sacramenti. quam fecunditas ventris. Est enim coniugium signum spiritualis coniunctionis et dilectionis animorum qua inter se coniuges uniri debent. Unde apostolus ait. Viri diligite uxores vestras ut corpora vestra.

¶ Que sint consideranda in coniugio. *Discretio 211*

Post hoc advertendum est quid sit coniugium. et que sit efficiens causa coniugii. et causa propter quam contrahi debeat et que sint bona coniugii. et quomodo pro ea excusetur coitus carnalis et que sint legitime persone ad matrimonium. Sunt et alia plura in matrimonio consideranda que sub compendio perstringemus.

Quid sit coniugium.

Sunt ergo nuptie vel matrimonium viri mulierisque coniunctio maritalis inter legitimas personas indiuiduam vite consuetudinem retinens. Ad indiuiduam consuetudinem vite pertinet quod absque consensu alterius neuter continentiam profiteri potest vel orationem vacare. Et quod inter eos dum viuunt vinculum conjugale permanet ut alij se copulare non liceat et ut inuicem alter alteri exhibeat quod quisque sibi. hac autem descriptione legitimum et fidelium tantum matrimonium includitur.

De consensu qui efficit coniugium.

Efficiens autem causa matrimonij est consensus. non quilibet. sed per verba expressus. nec de futuro sed de presenti. Si enim consentiant in futurum dicentes accipias te in virum / et ego te in uxorem. non est iste consensus efficax matrimonij. Item si consentiant mente et non exprimant verbis. vel alijs certis signis / nec talis consensus efficit matrimonium. Si autem verbis explicant quod tamen corde non volunt si non sit coactio ibi vel dolus. obligatio illa verborum quibus consentiunt dicentes / accipio te in virum. et ego te in uxorem / matrimonium facit.

Autozitatibus probat quod solus consensus facit matrimonium.

Quod autem consensus matrimonium faciat subditis probatur testimonijs. Sic enim isidorus. Consensus facit matrimonium. Item nicolaus papa. sufficiat solus secundus leges eorum consensus / de quorum coniunctionibus agitur. Qui solus si forte in nuptijs defuerit / cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur. Item iohannes crisostomus. Matrimonium quidem non

facit coitus. sed voluntas. et ideo non solum illud separatio corporis. Item ambrosius. Non defloratio virginitatis facit coniugium. sed pactio conjugalis. Ex his apparet quod consensus id est pactio conjugalis matrimonium facit et extunc coniugium est / etiam si non precessit vel secuta sit copula carnalis.

Quando incipiat esse coniugium.

Quod enim ab ipsa dispensatione in qua pactio conjugalis exprimitur coniuges sunt / sanctorum testimonia probant. Sic enim ambrosius. Cum iniciatur coniugium coniugij nomen adsciscitur. cum coniugitur viro coniugium est non cum viri amixtione cognoscitur. Item isidorus. Coniuges verius appellantur a prima desponsationis fide quam adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus. Item augustinus. Coniugium vocatur ex prima desponsationis fide quam vis concubitus agnoscat nec fuerat agnoscitur / nec perierat nec mendax manserat coniugis appellatio / vbi non fuerat nec futura erat carnis vlla commixtio propter quod fidele coniugium ambo parentes christi vocari meruerunt non solum illa mater sed etiam ille pater eius sicut coniunx matris eius utrumque tamen mente non carne. Ex his euidenter insinuatur quod ex tempore quo intercedit consensus voluntarius ac maritalis qui solus coniugium facit veri coniuges sunt sponsus et sponsa.

Secundum quosdam non est coniugium ante carnalem copulam sed sponsi et sponsa se sunt.

Quidam tamen asserunt verum coniugium non contrahi ante traditionem et carnalem copulam nec vere coniuges esse aliquos antequam intercedat commixtio sexus. sed a prima fide desponsationis vir sponsus. et mulier sponsa est. non coniunx. Sponsus autem et sponsas coniuges frequenter appellari

dicunt non quia sint sed quia futuri sunt
cuius rei sponsiones inuicem fecerunt. et
secundum hoc verba promissarum autozita-
tatum intelligenda fore tradunt.

Qua ratione vtuntur.

Quod vero inter sponsas et diuges
plurimum iter fit. ex eo astruitur
quia licet sponse ante carnalem
copulam molulo vel nolente sponso mo-
nasterium eligere. Quo facto. sponso etiam
licet aliam ducere

Quia sponsa potest monasterium eligere non
ex questu sponsi consensu

Conjugatus vero vel coniugata
nec continentiam nisi ex communi con-
sensu seruare valet. nec mona-
sterium petere. nisi uterque continentiam
pariter profiteatur. **Q**uod vero liceat spon-
se monasterium eligere. autoritatibus sanc-
torum probatur. **N**otum enim **eusebii** papa.
Desponsatam puellam non licet paren-
tibus alij viro tradere. tamen licet sibi
monasterium eligere. **I**tem **gregorius**. Decreta
legalia desponsatam si conuerti voluerit
nullo penitus censuerunt damno multa-
ri. **R**efert etiam **isidorus**. quod macharij inter
christi heremitas precipuus celebrato nup-
tiali conuiuio. cum vespere thalamum
esset ingressus. ex vrbe egrediens trans-
marina petijt et heremi solitudinem sibi
elegit. **B**eatus etiam alexius similiter ex
nuptijs diuina gratia vocatus sponsam
deseruit et nudus christo famulari cepit.
Istius autoritatibus et exemplis liquet
licere sponsis sine consensu suarum spon-
sarum et econuerso continentiam pro-
fiteri.

Quia conjugatus vel coniugata nequeant
continentiam profiteri sine alterius consensu

Non autem conjugatis nullatenus licet
non enim potest vir melioris vite
propositum sumere sine uxoris consensu

su et econuerso. **U**nde **gregorius** scribens
theutiste patricie. sunt qui dicunt religi-
onis gratia debere coniugia solui. **N**on sci-
endum est quia et si hoc lex humana accessit
tamen lex diuina prohibuit. **S**i vero utrisque
conueniat continentem vitam ducere hoc
quis audeat accusare. **S**ic enim nouimus
multos sanctorum cum suis coniugibus
et prius continentem vitam durasse. et post
ad sancte ecclesie regimium migrasse. **S**i
vero continentiam quam vir appetit mu-
lier non sequitur. aut quam uxor appetit
vir recusat. coniugium diuidi non potest
quia scriptum est. **M**ulier potestatem sue
carnis non habet sed vir. **S**imiliter et vir
potestatem sue carnis non habet sed mulier.
Item agatosa latrice presentium quæsta
est virum suum contra voluntatem suam
in monasterium esse conuersum. quæpter
experientie tue precipimus ut diligenti in-
spectione discutias. ne forte eius voluntate
conuersus sit. vel ipsa mutare se promiserit
et si hoc tua diligentia reppererit et
illum in monasterium permanere pvideat
et hanc sicut promisit mutare vitam com-
pellat. **S**i vero nichil horum est nec quon-
dam fornicationis crimen propter quod licet
uxorem dimittere predictam mulierem
commisisse cognoueris. ne illius conuersio
uxoris relicte in seculo fieri possit pro-
ditio omnis occasio. volumus ut maritum suum
illi. etiam si iam tonsuratus est reddere
debeas omni excusatione cessante. quia
nisi fornicationis causa virum uxorem di-
mittere nulla ratio concedit. **P**ostquam enim
copulatione coniugij viri et mulieris unum
corpus efficit. non potest ex parte conuer-
ti. et ex parte remanere in seculo. **I**tem ex
viij. synodo. **S**i quis conjugatus conuer-
ti ad monasterium velit non est recipiendus
nisi prius a iuge castimoniam profitente
fuerit absolutus. **T**ales ergo tunc sine cul-
pa sequuntur christum relicto seculo. si habent
ex pari voluntate castitatis consensum.
Item si vir et uxor diuertere pro sola
religiosa inter se consenserint vita. nulla-
tenus sine conscientia episcopi copii fiat. ut ab eo

singulariter promisso constituentur loco.
 Nam vxore nolente vel altero illoꝝ etiã
 p tali re matrimonium non soluit. **Iteꝝ**
augustinus. Si abstines sine vxoris vo-
 luntate. tribuis ei fornicandi licentiam &
 peccatuꝝ illius tue iputabitur abstine-
 tie. **Iteꝝ nicolaus papa.** Scripsit nobis tha-
 berga regia se velle regia dignitate vel
 copula erui. & sola vita priuata esse con-
 tentã desiderare. cui descripsimus. non
 hoc aliter fieri posse. nisi eandem vitam
 vir eius lotarius elegerit. Ex his patet
 qd coniugati sine omni consensu continentia
 pferri vel habitum religionis sumere n̄
 valent. & si fecerint reuocari debent. Spõ-
 si vero possunt sine omni consensu mona-
 sterium eligere. **Unde videtur inter spõ-**
sum et sponsam coniugiu non esse. Ideoq;
 asserunt a prima fide desponsationis con-
 iuges appellari. non re presentium. sed spe fu-
 turorum. quia ex fide quam ex despon-
 satione sibi inuicem debent. postea efficiuntur
 coniuges. **Premissas autẽ autoritates**
 quibus asseritur qd consensus matrimo-
 niũ facit. ita intelligi volũt vt consensu
 vel pactio conugalit non ante coitum
 faciat matrimonium sed in coitu. **Sicut**
 em̄ defloratio virginitatis nõ facit ma-
 trimonium nisi pcedat pactio coniugalit
 ita nec pactio coniugalit. anteqm̄ asit co-
 pula carnalis. **Ex pactione ergo conu-**
gali sponsi & sponse fuerit ante coitum.
In coitu vero efficiuntur coniuges. facit
 enim pactio conugalit. vt que prius erat
 sponsa in coitu fiat coniunx.

**Responso ad predicta cum determinatio-
 ne superiorum**

Nis autem ita respondemus. fit
 aliquando desponsatio vbi est
 promissio viri et mulieris d̄ cõ-
 trahendo matrimonio. Non est autem
 ibi consensus de presenti. & est despon-
 satio habens consensu d̄ presenti id e pactio
 nem coniugalem que sola facit coniugium
 In illa 8º desponsatõe. vbi e pollicitatio

contrahendi matrimonij. sponsi tantum
 & sponse fiunt non coniuges. & talibz spon-
 sis licet sine comuni consensu continen-
 tiam pferri & monasterium eligere. **In**
 ea vero desponsatione vbi est consensus
 de presenti coniugium contrahitur. & ab
 illius desponsationis prima fide veri cõ-
 iuges appellantur. secunduz hanc distin-
 ctionem desponsationis de sponsis varie
 loquuntur doctores.

**Quomodo accipiat sponsa i supradictis
 capitulis.**

Aliquando em̄ sponsas vocant q
 tales habuerunt desponsatione
 vbi fuit pactio coniugalit de pre-
 senti. et ille vere coniuges sũt. **Vñ 8º.** Si
 quis vxorem desponsauerit vel subarza-
 uerit. quanq; postmodum preuemente
 die mortis eius nequiverit eam ducere
 in vxorem. tamen nulli de consanguinitate
 eius licet accipere eam in coniugio. et
 si inuentum fuerit factum separetur om-
 nino. **Item. Iulius papa.** Si quis despon-
 sauerit vxorem & subarzaauerit vel preue-
 niente die mortis vel irruentibus quibus-
 dam de causis eam nõ cognouerit. nec
 frater eius nec vllus de consanguinitate
 eius eandẽ sibi tollat in vxore vllõ vnq;
 tempore. **Item gregorius.** Qui despon-
 satam proximi sui puellam ceperit in cõ-
 iugium anathema sit ipse. et omnes con-
 sentientes ei. quia secundum legem dei
 mori decernitur. **Nam diuine legis est**
 mos sponsas appellare coniuges. vt in
 euangelio accipe maria coniugem tuaz.
 et in deuteronio. si quis alterius spõ-
 sam in agro vel quolibz loco oppresserit
 vel adduxerit in domuz suam moriatur.
 quia vxorem proximi sui violauit. non q
 iam vxor erat. sed que a parẽtibus vxor
 fieri debebat. **Ex his colligitur qd spõ-**
se quedã coniuges sunt ante commixtio-
nem sexuu. sed forte illud mouet. quod
in fine capituli dicitur. nõ que iam vxor
erat. sed que vxor fieri debebat. qd non

ita debet intelligi quasi vxor vere n̄ fue-
rit ex quo pactio conugalit̄ intercessit.
sed quia nondū traducta fuerat nec res
vxoria intercesserat scilicet concubitus
conugalit̄.

¶ Qua aliter accipitur in bis alijs capitulis
sponsa.

Quocatur etiam sponsa que sic vi-
ro desponsata est/ vt non inter-
cesserit consensus de presenti. s̄
sponsio futuri. Secundum quem modū
illud decretum intelligitur si quis spon-
sam filij oppresserit. et post filius eius eā
duxerit. pater postea non habeat vxor-
rem. nec mulier virum/ filius qui patris
facinus ignorauit aliam ducat. Si con-
iunx̄ illa fuisset/ qd̄ vtiq; foret si in spon-
salius pactio conugalit̄ intercessisset.
non permetteretur sponsus aliam ducere.
De his autem pena non nubendi ex
rigore infligitur vt alij terreantur. Itē
ex eodem. Quidam desponsauit vxorem
et dotauit. vt cum ea coire non potuit.
quam clanculo frater eius corrupit et q̄
uidam reddidit. Decretum est vt quis
nupta non potuerit esse legitimo viro d̄
sponsatam tamen fratris frater habere
non possit. sed mechus et mecha fornicati-
onis quidem vindictā sustineant. licet
ta vero eis coniugia nō negentur. De il-
la desponsatione hoc intelligi debet vbi
non fuit consensus conugalit̄ de presen-
ti. alioquin nō liceret eis alia sortiri cō-
iugia. Secundum hoc etiam illud intel-
ligi debet. Statutum ē a sacro conuētu
vt si quis sponsam alteri rapuerit pub-
lica penitentia mulcetur. et sine spe con-
iugij maneat. et si ipsa eidem crimini cō-
sentiens non fuerit / licentia nubendi alij
non negetur. Apparet hanc fuisse despon-
satam sine pactioe conugalit̄ de presen-
ti. et ideo non fuisse coniugem. cui viuen-
te sponso/ alteri nubendi licentia non ne-
gatur. Sunt em̄ quedam nuptialia pacta
de futuro ex quibus sponsi et sponse

vocantur. nec exinde cōiuges sunt et est
pactio quedam conugalit̄ de presenti q̄
sponsum et sponsam etiam coniuges facit
et vtraq; pactio desponsatio. vel spō-
salia interdum dicuntur. pprie tamē spō-
salia dicuntur quedam solennia pacta
nuptialia.

¶ Quare mox non tradantur sponte

Quoniam nuptialibus pactis vbi est ta-
men sponsio futuri. ait auḡ. In-
stitutum ē vt iam pacte sponse
non statim tradantur ne vilem habeat
maritus datam quaz̄ suspirauit sponsus
dilatam.

¶ Que sponsa sit vidua mortuo sponso et
que non.

Quod est sciendum qd̄ illa sponsa q̄
tantum in futuro ē pacta mortuo
sponso non remanet vidua.
quia nō fuerat vir eius. Vnde si quis eā
duxerit ad sacros ordines conscendere
non prohibetur. quia non duxit viduam
Vidue em̄ maritus eque sicut bigamus
sacerdos fieri prohibetur. Ex tali autē
copula nullus arcetur a sacris ordinibz̄

¶ Qui alterius sponsam eo mortuo ducit
ad sacros ordines accedere potest.

Secundum hoc intelligendū est
quod ait pelagius papa. de illo
qui mortuo sponso/ eius sponsaz̄
duxit in vxorem. nihil ē inquit quantum
ad hunc articulum attinet quod ei obui-
et de canonicis institutis. quin ad sacros
ordines pmoueri valeat. Si vero talis
sponsa fuisset. inter quam et sponsum ei
us cōsensus de presenti intercessisset / eo
mortuo vidua remansisset/ cui copulat̄
in coniugio vltius ad sacros ordines
non accederet cū viduam duxerit. Non
est ergo ambigendum quin solus de pre-
senti consensus coniugium efficiat. et ex
inde veri coniuges appellentur. Ideo

post talem consensum si quis alij se copulauerit/etiam si carnis cōmixtio illic sequatur/ad priorē copulam reuocandus est.

¶ Si consensus de futuro cum iuramento faciat coniugium

Hic queri debet utrum consensus de futuro addito etiam iuramento/coniugium efficiat. ut si quis promittat. vel etiam iuret alicui se usque ad tempus placitum illam ducturum. et illa promittat vel iuret se illi nupturam. nunquid talis sponsio eos coniuges facit. Si mutato proposito alter vel uterque ad aliam copulam transit/nunquid ob priorē sponsionē iuramento submixtam/secundē federationis pactum scindetur. Considera quia longe aliud ē promittere. et aliud facere. Qui promittit/nondum facit. Qui ergo promittit se in uxorem ducturum aliquam/nondum eam duxit uxorem. et que spondit se nupturam/nondum nupsit. Quomodo ergo coniuges appellari possunt / qui nondum contrahunt. sed in futuro se contracturos iurando promittunt. Item si ex vi iuramenti ad futurum pertinentis mox efficiuntur coniuges/cur iurant in futuro se facturos quod in presenti efficiuntur. Item si ex quo iurant mox efficiuntur coniuges/tunc hanc rem efficiunt /quando iurant se facturos /quod in presenti efficiuntur. Ideo dico quia coniugium tunc non fit sed futurum promittitur. Si vero ille post uxorem duxit. et illa marito nupsit coniugium utriusque fuit. et non potest dissolui. Precedens ergo mendacium vel periurium/penitentia est corrigendum/sed coniugium sequens non ē dissoluedum. Non autem sic ē quando iuramentum coniugij presentis consensus attestatōe firmatur. quia post talem consensum si quis alij se copulauerit/etiam si prolem procreauerit/irritum debet fieri. et ipse se ad priorē copulam reuocari.

¶ Que videntur obuiare premiffis nouellarum institutio.

Remisse autem sententię videtur obuiare illud quod leges tradunt. Si quis tactis diuini scripturis iurauerit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum vel etiam si in oratorio tale sacramentum dederit /sit illi legitima uxor. quia nulla dos /nulla alia scriptura interposita sit. Sed hic ostenditur quid fieri vel esse debeat / non quod tunc fiat. Non enim per illud iuramentum tunc fit uxor. sed fieri debet / quod iuramentum ē. Potest et de illo iuramento hoc dictum intelligi ubi de presenti consentiunt ac se inuicem suscipiunt. Illi etiam sententię qua dictum est solum consensum facere coniugium videtur obuiare quod euaristius papa ait. Alter legitimum non fit coniugium nisi ab his qui super feminam dominationem habere videntur et a quibus custodia uxor petatur / et a parentibus sponsetur / et legibus docetur. et a sacerdote ut mos ē benedicatur / et a parantibus custodiatur. ac solemniter accipiatur. Item ita legitima iocunde esse coniugia. aliter vero presumppta / non coniugia. sed adulteria vel fornicationes sunt nisi uoluntas propria vel suffragata fuerit. et vota succurrerint legitima. hoc autem non ita intelligendum est. tanquam sine enumeratis non possit esse legitimum coniugium / sed quia sine illis non habet decorem et honestatem debitam. In huiusmodi sacramenti celebratione sicut in alijs quedam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti / ut consensus de presenti qui solus sufficit ad contrahendum matrimonium. quedam vero pertinentia ad decorem et solennitatem sacramenti. ut parentum traditio. sacerdotum benedictio et huiusmodi sine quibus legitime fit coniugium. quantum ad virtutem non quantum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitime coniuges / sed quasi adulteri vel fornicatores conueniunt.

ut illi qui clanculo nubunt. et utique fornicatores essent nisi eis suffragaretur voluntas verbis expressa de presenti. que legitimum inter eos facit matrimonium. Nam et consensus occultus de presenti per verba expressus coniugium facit. licet non sit ibi honestus contractus. sed matrimonium non sanxit consensus qui in occulto fiunt. Si enim alter alterum dimiserit non cogitur iudicio ecclesie redire. et commanere quasi cum coniuge. quia non potest probari testibus contractus qui in occulto sibi consenserunt. eundem consensum voluntarie in manifesto profiteantur. tunc utique propria voluntas suffragatur et legitima vota succurrunt ad sciendum coniugium quod prius occulte fuerat contractum. Voluntas ergo verbis expressa in occulto ad hoc suffragatur ut fiat coniugium. manifeste vero expressa suffragatur ut sanciat et roborat ac liberum fiat ecclesie de hoc iudicare si expedierit.

De qua re sit consensus ille an de carnali copula an de cohabitatione an de alio

Hic queritur cum consensus de presenti matrimonium faciat cuius rei consensus sit ille. an carnalis copule. an cohabitationis. an utriusque. Si cohabitationis consensus matrimonium facit. tunc frater cum sorore / pater cum filia potest contrahere matrimonium. Si carnalis copule tunc inter mariam et ioseph non fuit coniugium. Proposuerat enim maria in virginitate manere nisi deus aliter facere iuberet. secundum quod videtur angelo dixisse. Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco. i. me non cognosciam propositum. Nec enim quia virum tunc non cognoscebat. necesse erat inquiri quomodo posset habere filium. sed quia nunquam se cognituram proposuerat. Dicit enim beda. quod in virginitate manere disposuerat. Si ergo contra suum propositum post consensum in carnalem copulam videtur facta voti rea mente.

et si non opere violati. Dicamus ergo quod consensus cohabitationis vel carnalis copule non facit coniugium. sed consensus coniugalis societatis verbis secundum presens tempus expressus ut cum vir dicit. Ego accipiam te in meam non dominam non ancillam sed coniugem. Quia enim non ancilla vel domina datur. ideo nec de summo. nec de imo a principio formata est. sed de latere viri. ob conjugalem societatem. si de summo fieret. ut de capite. videretur ad dominationem creata. Si vero de imo ut de pedibus. videretur ad servitutem subicienda. sed quia nec in dominam nec in ancillam assumitur facta est de medio id est de latere quia ad conjugalem societatem assumitur. Cum ergo sic conveniunt ut dicat vir accipio te in meam coniugem. et dicat mulier accipio te in meum virum. His verbis vel alijs idem significantibus exprimitur consensus non copule carnalis vel cohabitationis copulalis / sed conjugalis societatis. Et quod oportet eos cohabitare. nisi forte causa religionis pari voto corporaliter separentur vel ad tempus vel usque in finem.

Coactio excludit consensum conjugalem.

Distinctio 29ma

Oportet autem consensum conjugalem liberum esse a coactione. Coactus enim consensus qui nec consensus appellari debet. coniugium non facit sicut testatur urbanus papa sacri bensis sanctio regi araganorum in hec verba. De neptis tue coniugio quam te cui dam militi daturum necessitatis instante articulo sub fidei pollicitatione confirmasti. hoc equitate dictante decrevimus ut si illa virum illum omnino sicut dicit renuit. et in eadem voluntatis autoritate persistit / ut viro illi se proorsus denegat nupturam / nequaquam eam inuitam ac remtentem eiusdem viri cogas coniugio copulari. Idem si verum esse constiterit quod nobis legati iordanis principis retulerunt scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam

A

flentem et p viribus remittente; rinaldo
desponsauerit / qm legum et canonum
auctoritas talia sponsalia non approbat ne
ignorantibus leges et canones nimis du-
rum videatur / ita sententiam tempera-
mus. vt si princeps cu assensu filie id qd
inceptum e perficere voluerit conceda-
mus. sin autem legat? noster vtrasq; par-
tes audiat et si nihil fuerit ex parte rai-
naldi qd amplius impediatur ab ipso ior-
dane sacramentum quo consentent hec q
dicta sunt accipiat / et nos canonum et le-
gum scripta sequentes. deinceps non p-
hibemus quin alij viro si voluerit predi-
cta eius filia tantu in domino nubat. Ex
his apparet coniugium fieri inter consen-
tientes et spontaneos. non inter remiten-
tes et inuitos. Veruntamen qui inuiti et
coacti coniuncti sunt / si postea ab aliquo
temporis spacio sine contradictione et q
rumonia cohabitauerint facultate disce-
dendi vel reclamandi habita consenti-
re videntur. et consensus ille consequens
supplet. qd precedens coactio tulerat.

In libro pandectarum.

Consentire autem probatur / qui
euidenter non contradicit secu-
dum illud. In sponsalibus eor-
um consensus exigendus est quorum in nup-
tibus desideratur. intelligitur tamen sem-
per patri filia consentire / nisi euidenter
dissentiat. Item sponsalia sicut nuptie
consensu fiunt contrahentium / et ideo si-
cut in nuptiis. ita et in sponsalibus patri
familias filiam consentire oportet. que
si patris voluntati non repugnat consen-
tire intelligitur.

De errore qui euacuat consensum.

Nec solum coactio impedit vel
excludit consensum. sed etiam er-
ror. Non autem omnis error co-
sensum impedit. Est enim error alius per-
sone. alius fortune. alius conditionis. ali-

us qualitatis. Error persone quando hic
putatur esse homo ille. et est alius error
fortune / quando putatur esse diues qui
pauper e et econuerso. Error conditionis
quando putatur esse liber qui seruus e.
Error qualitatis quando putatur esse bo-
nus qui malus est. error fortune / et quali-
tatis coniugij consensum non excludit.
Error vero conditionis coniugalem co-
sensum euacuat. De qua conditione post-
modum tractabimus. Error quoque per-
sone consensum coniugalem non admit-
tit vt si quis feminam nobilem in coniu-
gium petat et pro ea alia ignobilis tra-
datur ei. non est inter eos coniugium. quia
non consensit vir in istam. sed in aliam vt
si quis promitteret mihi se venditurum au-
rum. et pro auro offerre mihi auricalcum
et ita me deciperet. nunquam diceret con-
sensisse in auricalcum / nunquam volui emere
auricalcum. nec ergo in illud consensi.
quia consensus non nisi voluntatis est.
Sicut ergo error materie excludit con-
sensum. ita et in coniugio error persone. Sed
obicitur de iacob qui pro rachel. vii. an-
nis seruiert et supposita e ei lya. nunquam
error persone excludit coniugium cum
non in eam. sed in rachel consenserit. Sed
quod ibi factum e in misterio gestum non
improbe traditur. ibi tamen et si non pre-
cessit. secutus e consensus. nec ex illo co-
cubitu qui consensum precessit fornicarij
iudicantur / cum ille maritali affectu
eam cognouerit / et illa vxorio affectu do-
bitum persoluerit. putans lege primoge-
nitarum et pateris imperijs se illi iure
copulatam. excusat etiam quia dei consilio
in misterio ita actum est. hodie etiam ex-
cusaretur ille. cui inscio vxoris soror le-
ctulum eius ingressa se subiceret. que cu
sine spe coniugij perpetuo maneri censea-
tur. ille tamen qui cognouit eam per ig-
norantiam excusatur. quod per simile p-
batur. Si enim dyabolus transfigurans se
in angelum lucis / credatur bonus / non e
error periculosus. Quia autem vir ille in
illam mulierem non consenserit ex simili

ostenditur. Si quis hereticus nomine aug. vel ambrosij alicui catholico se offerret/eūq; ad sue fidei imitationē vocaret/si ille assentiret/in cuius sententiam fidei diceretur consensisse non in hereticorū sectam. sed in integritatē fidei quā ille hereticus se mentiebatur habere. Error vero fortune consensu; non excludit. Qui em̄ nubit pauperi putans esse illum diuitem non potest renuntiare priorī cōditioni quā quis errauerit. nec error qualitatis. ut si quis ducat in uxorem meretricē vel corruptam quā putat esse castam et virgine m non potest eam dimittere.

De coniugio marie et ioseph.

Remissis aliquid addendum ē de modo illius consensus qui inter mariam et ioseph intercessit. Sane credi potest non solū mariam sed etiam ioseph apud se disposuisse virginitatem seruare velle nisi deus aliter iuberet eosq; sic consensisse in coniugale societatem. ut vterq; de altero reuelante spiritu sancto intelligeret q; virginitatē seruare vellet. nisi deus aliter inspiraret; sed illam voluntatem verbis non expresserant. postea vero expresserunt et in virginitate permanserunt. Consensit ergo maria in maritalem societate. sed non in carnalem copulam. nisi de eade; specialiter deus precipere. cuius etiam consilio in maritalem consensit copulaz. quia virginitatem seruare volebat. et ideo nō aliter consensisset in coniugale societatem/nisi familiare dei consilium habuisset. de qua aug. sic ait. Beata maria proposuit se seruaturam votum virginitatis in corde. sed ipsum votum non expressit in ore. Subiecit se diuine dispositioni proposuit se seruaturā virginitatē. nisi deus aliter ei reuelaret. Committens ergo virginitatem suam diuine dispositioni consensit in carnalem copulā. non illam appetendo/s; diuine inspirationi in vtroq; obediendo. postea vero simul cū viro

labijs expressit et vterq; in virginitate permansit.

¶ Coniugium perfectum inter eos fuit

Inter quos ut ait aug. Perfectum fuit coniugium. perfectum quidem non in significatione sed in sanctitate. Sanctiora sunt em̄ coniugia pari voto continentium. Unde aug. Quod deo pari voto et assensu voueratis/ambo perseuerāter reddere debuistis a quo proposito si lapsus est ille/tu saltem perseuera non quia pariter temperabatis a commixtione carnali. ideo maritus tuus esse destiterat. immo vero tanto sanctius coniuges manebatis quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Perfectum ergo fuit marie et ioseph coniugium in sanctitate. perfectum etiam fuit secundum triplex bonū coniugij fidem scz prolem et sacramentū. Omne em̄ nuptiarum bonum ut ait aug. impletū est in illis paribus xpi fides. proles. sacramentū. Prolem cognoscimus ipsum dominum. fidē quia nullū adulteriū. Sacramentum quia nullum diuortium. solus ibi nuptialis concubitus non fuit. quia in carne peccati fieri non poterat sine pudenda concupiscentia carnis que accidit ex peccato. Sine qua concipi voluit qui sine peccato futurus erat. et licet nō intercessisset coniugalis concubitus coniuges tamē vere fuerunt mente non carne sicut et pariter. quous ambrosius. dicat perfectum fieri coniugium per carnalē copulam. In omni inquit matrimonio coniunctio intelligitur spiritualis quā confirmat et perficit coniunctorū coniunctio corporalis. S; intelligendū est coniugium perfici coniunctione corporali/non quantum ad veritatem vel sanctitatē coniugij/sed quantum ad significationē. quia perfectius vniōnem xpi et ecclesie tunc figurat. Exposito q; sit efficiens causa matrimonij. sequens ē ostendere ob quam causam solet vel debeat contrahi matrimonium. Est ergo

finalis causa contrahendi matrimonij principalis procreatio proles. propter hoc enim instituit deus coniugium inter primos parentes. quibus dixit. crescite et multiplicamini etc. Secunda est post peccatum ad vitiationem fornicationis. Unde apostolus propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam. et unaqueque habeat virum suum. Sunt et alie cause honeste ut inimicorum reconciliatio et pacis reintegratio. Sunt etiam et alie minus honeste cause propter quas aliquando contrahitur ut viri mulierisque pulchritudo. que animos amore inflammatos sepe impellit inire coniugium ut valeant suum explere desiderium. Questus quoque et diuitiarum possessio frequenter est coniugij causa. et alia multa que cuique diligentiam adhibenti facile est discernere. Nec est assentiendum illis que dicunt non esse coniugium quod propter has causas minus honestas contrahitur. Constat enim ex premissis coniugium fieri ex communi consensu verbis de presenti expresso quousque amor ad hoc attraxerit. Cuius rei documentum prestat iacob qui Rachel de coram facie et venusto aspectu amavit eamque multum diligens ait. Seruiam tibi pro Rachel. vij. annis. In deuteronomo etiam legitur. Si videris in medio captiuorum mulierem pulchram et adamaueris eam. voluerisque uxorem habere. introduces eam in domum tuam etc.

¶ Si malus finis non contaminat sacramentum

A licet fine non bono contrahatur coniugium. quando species contrahentis mouet animum / coniugium tamen bonum est. quia vita mala vel intentio peruersa alicuius sacramentum non contaminat. Habunt autem coniugium marie et ioseph alias causas speciales scilicet ut virgo solatio viri sustentaretur. et ut dyabolo parte celaretur. ut ioseph esset testis castitatis. defendens eam ab infamia suspicionis. ne ut adultera damnaretur.

¶ De tribus bonis coniugij *31. 32. 33.*

Post hoc de bonis coniugij que sunt et qualiter coitu excusent / dicendum est. tria sunt principaliter bona coniugij. Unde augustinus. Nuptiale bonum tripartitum est scilicet fides. ples. sacramentum. In fide attenditur / ne post vinculum coniugale cum alio vel alia coeatur. In prole ut amanter suscipiatur / religio se educetur. In sacramento ut coniugium non separetur et dimissus vel dimissa nec causa proles alteri coniungatur.

¶ De duplici separatione

Separatio autem gemina est corporalis scilicet et sacramentalis. Corporaliter possunt separari causa fornicationis. et ex communi consensu causa religionis. siue ad tempus siue vsque in finem. Sacramentaliter vero separari non possunt dum viuunt / si legitime persone sint. Manet enim vinculum coniugale inter eos / etiam si alij a se discedentibus adhaerint. Unde augustinus. vsque ad deum manent inter viuentes semel imitatura nuptiarum / ut potius sint inter se coniuges etiam separati quam cum alijs quibus adhaerunt. Item manet inter viuentes quoddam coniugale vinculum. quod nec separatio / nec cum altero copulatio possit auferre. Sicut apostata anima. velut de coniugio christi recedens etiam fide perdit / sacramentum fidei non amittit / quod lauacro regenerationis accepit. Redderetur enim redeunti si amisisset abscedens. Habet autem hoc qui recesserit ad cumulum supplicij. non ad meritum premij. Item quibus placuit ex consensu ab usu carnalis concupiscentie imperpetuum continere / absit ut vinculum inter illos coniugale rumpatur. immo firmiter erit. quod magis ea pacta secum gerunt. que carius concordiusque seruanda sunt non voluptarijs corporum nexibus / sed voluntarijs amoris affectibus. Et attende quod tertium bonum

coniugij dicitur sacramentum. non quod sit ipsum coniugium/sed quia eiusdem rei sacre signum est. i. spiritualis et inseparabilis coniunctionis christi et ecclesie.

Hec tria non assunt omni coniugio.

Est sciendum ab aliquibus contrahi coniugium qui hec tria bona non comitantur. Deest enim si des ubi vir cum alia et mulier cum alio coit. Hoc ergo bonum ita coniugio adheret/ut ex eo si assit/amplius commendetur coniugium. si non assit/non inde admirabiletur. Que enim adultera est/non ideo coniunx non est. Immo si coniunx non esset/adultera non foret. Quod cum sit culpa committitur. sacramentum vero non cassatur. Bonum quoque proles non omnibus adest coniugibus. Quidam enim pari voto continentiam servant. alij proprietatis defectu vel alterius rei causa generare non valent. nec omnes illi etiam qui prolem recipiunt bonum proles habent. Nam bonum proles dicitur non ipsa proles vel proles spes que ad religionem non refertur. immo ad hereditariam successionem ut cuius heredes terrene possessionis habere desiderat/sed spes ac desiderium quod proles ad hec queritur ut religione informetur. Multi ergo prolem habent /qui tamen bono proles carent. nec ideo tamen coniugium esse desunt. Sacramentum vero ita inseparabiliter coniugio adheret legitimarum personarum ut sine illo coniugium non esse videatur. quia semper manet inter viuentes vinculum coniugale. ut etiam interueniente diuortio fornicationis causa/coniugalium vinculi firmitas non solvatur. Vbi vero non inter legitimas personas contrahitur coniugium/non adest illud bonum quod dicitur sacramentum. quia potest solui taliu copula. de quibus post dicitur. Quod vero coniugium sit inter eos qui coniugali affectu non tamen gratia proles/sed explende libidinis conueniunt/ nec fornicarij sed

coniuges appellantur/ostendit augustinus. inquit. Solet queri cum masculus et femina/nec ille maritus /nec illa vxor alterius sibi met non filiorum precreandorum/sed per incontinentia solius concubitus causa concupulantur ea fide media ut nec illa cum altero/nec ille cum altera faciat id/ utruque nuptie sunt vocande. et potest fortasse non absurde hoc appellari concubium si usque ad mortem alicuius eorum. id inter eos placuerit. et proles generationem quam non ea causa conueniunt sunt /non tamen vitauerunt. vel nolunt sibi nasci filios. vel etiam in opere malo aliquo agant ne nascantur. Ceterum si vel utrumque vel unum eorum desit non inuenio quomodo has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquas sibi ad tempus adhibuerit. donec aliquam dignam honoribus aut suis facultatibus inueniat quam in coniugio adducat animo ipso adulter est. nec cum illa quam cupit inuenire/sed cum illa cum qua sic cubat/ut cum ea non habeat maritale consortium. Ecce coniuges dicuntur qui solius concubitus causa conueniunt. si tamen proles generationem aliquo malo dolo non vitent

De his qui procurant venena sterilitatis.

Qui vero venena sterilitatis procurant/non coniuges sed fornicarij sunt. Unde augustinus. Aliquando eorumque peruenit hec libidinosam crudelitatem/vel libido crudelis/ut etiam venena sterilitatis procuret. et si nihil valuerint conceptos fetus inter viscera aliquo modo extinguat vel fundat. volendo prolem suam prius interire quam viuere. aut si in utero viuebat/occidi antequam nasci. proorsus si ambo tales sunt/coniuges non sunt. et si ab initio tales fuerunt/non sibi per concubium sed per stuprum potius conueniunt/si vero ambo tales non sunt/audeo dicere. aut illa quodammodo est mariti meretrix/aut ille adulter vxoris

Quando sunt homicide qui procurant

aboztum.
Hic queri solet de his qui aboz-
 tum procurant quando iudicen-
 tur homicide vel non. tunc puer-
 perium ad homicidium pertinet/ quādo
 formatum ē et animam habet vt aug. su-
 per exodum assent. In forme autē puer-
 perium vbi non ē anima viua/ lex ad ho-
 micidium pertinere noluit. Dicit etiam
 aug. qd in forme puerperium non habet
 animam. ideoq; mulctat pecunia. n̄ red-
 detur anima pro anima. sed iam forma-
 to corpori anima datur/ non in concep-
 tu corporis nascitur cum semine deriuat-
 a. Nam si cum semine et anima consistit
 de aia/ tunc et multe aie quotidie peunt
 cum semen fluxu nō pficit natiuitati. pri-
 mum oportet domum cōpaginari. et sic
 habitatozem induci. Cum ergo linamē-
 ta cōpacta non fuerint vbi erat anima.
 Item iero. ad galasiam. Semina pau-
 lacim formantur in vtero et tandiu non
 reputatur homicidium/ donec elementa
 confecta suas imagines membraq; susci-
 piant. Et his apparet tunc eos homici-
 das esse. qui aboztum pcurant cum for-
 matum ē et animatum puerperium

De excusatione coitus q̄ fit p̄ hec bona

Quoniam ergo tria bona in aliquo cō-
 iugio simul occurrunt/ ad excusa-
 tionem coitus carnalis valent.
 Quando em̄ seruata fide thori causa p̄-
 lis coniuges conueniunt/ sic excusatur coi-
 tus vt culpam non habeat. Quando ve-
 ro deficiente bono plis. fide tamen ser-
 uata conueniunt causa incontinentie nō
 sic excusatur vt nō habeat culpam/ sed
 venialem. Unde aug. Coniugalis concu-
 bitus generandi gratia non habet cul-
 pam. Concupiscentie vero faciende. sed
 tamen cum coniuge p̄ter thori fidem/
 venialem habet culpam. Item hoc qd
 coniugati victi concupiscentia vtuntur in
 uicē vltra necessitatem liberos p̄creādi
 ponat in his p̄ quibus quotidie dicim?

Dimitte nobis debita nostra etc. Vbi aus-
 tem hec bona desunt fides scilicet et pro-
 les/ non videtur coitus defendi a crimine
 Unde in sententiolis sexti pitagorici le-
 gitur. Omnis ardētior amator p̄prie vx-
 oris adulter est. Item ieromim. Sapi-
 ens iudicio amat coniugem. non affectu. n̄
 regnat in eo impetus voluntatis. nec p̄-
 ceptus fertur ad coitum. nichil est ferius
 q̄ vxorem amare quasi adulteram. qui
 dicunt se causa humani generis vxoribus
 iungi imitent saltem pecudes. et postq̄
 venter vxoris intumuerit non perdant fi-
 lios/ nec amatores se vxoribus adhibeāt
 sed maritos. Idem in matrimonio ope-
 ra liberorum concessa sunt. voluptates
 autem que de meretricū amplexibus ca-
 piuntur in vxore damnate.

De indulgentia apostoli quomodo sit accipienda.

Sed si concubitus qui fit causa
 proles culpa caret/ quid aposto-
 lus secundum indulgentiā per-
 mittit ita em̄ ait. Hoc autem dico secu-
 dum indulgentiā. Cui em̄ prestatur ve-
 nia nisi culpe. Per hoc etiam quidam p̄-
 bare volunt nuptias esse peccatum. sed
 vt predictum ē. Indulgentia alia ē con-
 cessionis. alia permissionis. Egerat apo-
 stulus de nuptijs et de carnali coitu et ad
 verumq; retulit illud. hoc autem dico se-
 cundum indulgentiā. Indulgentur em̄
 nuptie secundum concessiones/ et concu-
 bitus nuptialis qui fit t̄m cā proles. Cō-
 cubitus vero qui est p̄ter necessitatem
 generandi/ ob incontinentiā indulgetur
 secundum permissionem/ quia ibi aliqua
 est culpa sed leuis. Ideoq; non iubetur
 nec conceditur quia non ē laudabilis s;̄
 venialis. de hoc aug. sic ait. forte aliq̄s
 dicet si veniam concessit apostolus/ er-
 go peccatum sunt nuptie. cui em̄ venia
 nisi peccato cōcedit. plane et qd infirmi-
 tati permisit secundū veniam audeo di-
 cere peccatū esse. veniā nanq; concedēs

apostolus concubitus attendit coniugatorum
ubi est incontinentie malum. Incontinentie
malum quod vir cognoscit uxorem. etiam ultra
necessitatem procreandi liberos. sed et ibi
est nuptiarum bonum. Non enim quia in-
continentia malum est / ideo coniugium ubi
est concubitus preter intentionem genera-
tionis non est bonum. non propter illud
malum / culpabile est hoc bonum. sed illud
malum fit veniale / propter bonum nuptia-
le. Quod non reprehendit apostolus. sed
malum incontinentie. Idem concubitus
qui non fit causa proles / nuptie non con-
gunt fieri / sed impetrant ignosci. si tamen
non ita sit nimis ut impediatur tempora que
orationi debentur nec immutetur in eius
usum qui est contra naturam. Concubitus
enim necessarius causa generandi incul-
pabilis. et solus ipse nuptialis est. Ille ve-
ro qui ultra necessitatem progreditur /
non rationi sed libidini obsequitur. et hunc
non exigere / sed reddere coniugi ne for-
nicetur / ad coniugem pertinet. Si vero
ambo tali concupiscentie subiciuntur / et re-
faciunt que non est nuptiarum. cuius de-
licti non sunt nuptie hortatrices / sed de-
precatrices. Decus quidem conjugale
est castitas procreandi et reddendi carnalis
debiti fides / hoc est opus nuptiarum. quod
ab omni peccato defendit apostolus di-
cens. Non peccat virgo si nupserit. Cuius
ergo culpabilis non sit generandi inten-
tione concubitus qui proprie nuptiis impu-
tandus est. Quid secundum veniam conce-
dit apostolus / nisi quod coniuges debitum
carnis exposcunt. non propter voluntate.
sed libidinis voluptate. Que tamen
voluptas non propter nuptias cadit in cul-
pam / sed propter nuptias accipit veniam.
Immoderata ergo progressio secundum
veniam conceditur. Quocirca et hinc lau-
dabiles sunt nuptie. quia etiam illud quod
non pertinet ad se / ignosci faciunt propter
se. Non enim concubitus iste quo seruitur
concupiscentie / agitur ut impleatur fetus
quem postulant nuptie. Omnino er-
go in genere suo nuptie bone sunt. quia

fidem thori seruant. et proles suscipiens
de causa utrunque seruum commiscere et im-
pietatem separationis horrent. Sanctis-
tati etiam coniugij nec coniunx infidelis
obesse potest. sed potius fidelis prodes-
se infideli. ut apostolus docet. Ex his o-
stenditur quod coniuges qui causa proles
tantum conueniunt. vel qui exigentibus
debitum reddunt / defendit a peccato san-
ctitas coniugij. bonumque nuptiale. Si enim
absque peccato non posset fieri concubitus
coniuugalis / non precepisset dominus per
diluuium eos copulari dicens. crescite et
multiplicamini cum iam sine carnali con-
cupiscentia non possent commisceri.

Quod non omnis delectatio carnis pec-
catum est.

Sed forte aliquis dicet omnem
carnis concupiscentiam et dele-
ctationem que est in coitu mala
esse et peccatum. quia ex peccato est. et
immoderata. et nos dicimus illam concu-
piscentiam semper malam esse. quia fe-
da est. et pena peccati / sed non semper pec-
catum est. Sepe enim delectatur vir secun-
dum carnem in aliqua re. ut requiescen-
do post laborem. edendo post esuriam.
nec tamen talis delectatio est peccatum
nisi sit immoderata sic et delectatio que fit
in coitu coniugali cui assunt illa tria bo-
na a peccato defenditur. Videtur tamen
beatus gregorius. aliter sentire scilicet quod sine
peccato non possit fieri carnalis admixtio
dicens. Vir cum propria coniuge dormiens
nisi lotus aqua / ecclesiam intrare non de-
bet. quibus diuersae hominum nationes de
hac re diuersa sentiant et alia custodire
videantur. Romanorum tamen semper
ab antiquioribus usus fuit / post ammix-
tionem proprie coniugis. et lauacri purifi-
cationem querere. et ab ingressu ecclesie
paululum tempore. nec hoc dicentes cul-
pam deputamus esse coniugium. sed quod
ipsa licita admixtio coniugis / sine volup-
tate carnis fieri non potest / a sacri loci

ingressu est abstinentium. qz voluptas ipsa sine culpa esse nullatenus potest.

Determinat autoritates.

Hoc autē ne predictis obuiet intelligendum est in illis qui non gratia prolis conueniunt quoz voluptas non est sine peccato. et viri qui reperiri possunt adhuc amplexus carnales experientes. qui non interdum conueniant preter intentionem procreande prolis. hoc autē quotiens fit. ab ingressu ecclesie abstinentium est. et qz ita intelligendum sit gregorius consequenter ostendit. Si quis vero sua coniuge. non cupidine voluptatis raptus. sed tantum procreandorum liberorum gratia vti. iste profecto siue d' ingressu ecclesie siue de sumendo corporis dominici ministerio est iudicio relinquendus. quia prohiberi a nobis non debet accipere qui in igne positus nescit ardere. Tu vero non amor procreande sobolis. sed voluptas dominatur in opere coniunctionis habeant coniuges etiam de coniunctione sua quod de fleat. Tunc autem vir qui post amixtionem coniugis lotus aqua fuerit. etiam sacram comunem valet accipere cum ei secundum prescriptam sententiam ecclesiam etiam licuerit intrare.

De solucōne carnalis debiti.

Scendum etiam est. qz cū in omnibus alijs vir presit mulieri ut caput corpori. est em̄ vir caput mulieris in soluendo tamen carnis debito pares sunt. Ideo apostolus utriusque pariter precipit. in hac causa sibi inuicem subici iūgens. vir debitum reddat uxori similiter et uxor viro. quia mulier non habet potestatem sui corporis sed vir. similiter et vir non habet potestatem sui corporis. sed mulier. Quia nec mulier ad alium virum nec vir ad aliam mulierem potestatem habet sui corporis. Nec vir ad continentium. nec mulier

potestatem habet sine mutuo consensu sed alter alterius potestatem habet corporis. ut poscenti alteri non liceat alteri negare debitum. In hoc em̄ pares sunt. qz nec viro nec mulieri corpus suum licet alij tradere. sed sibi inuicem debitores sunt in hac causa. ne peccandi detur occasio. per quod non dominium tollitur viro sed vitium. Debent em̄ sibi coniugari. non solum ipsius sexus sui commiscendi fidei liberorum procreandorum causa que prima est in ista mortalitate societas verum etiam infirmitas inuicem excipiente ad illicitos concubitus deuitandos mutuam quodammodo seruitutem. ut et si alteri eorum continentia placeat nisi ex alterius consensu non possit. Ad hoc em̄ neuter habet potestatem sui corporis. quod adeo verum est. ut etiam qz non filiorum procreandorum sed infirmitatis et continentie causa expetit vel ille de matrimonio vel illa non sibi alterutrum negent. ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas. Reddere em̄ debitum coniugale nullius est criminis. exigere autem ultra generandi necessitatem culpe est venialis. fornicari vero vel mechari puniendi est criminis.

Neuter continere valeat nisi ex communi consensu.

Quod vero sine consensu uxoris vir continere non valeat subditis probatur testimonio. Sic em̄ aug. Si dicat vir. continere iam volo. nolo autem uxor. non potest. Ad em̄ tu vis illa non vult. Nunquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria. Si alij nupserit te viuo adultera erit. Non vult tali lucro deus tale damnum commensari. Redde debitum et si non exigis redde per sanctificationem perfectam deus tibi computabit. si non quod tibi debetur exigis sed reddis quod debes uxori. Ideo secundum verba apostolica etiam si vir continere voluisset et tu noluisse debitum

tibi reddere cogere. et illi deus imputaret continentiam si non sue sed tue concederet infirmitati ne in adulterium caderes. Quisquis ergo compatiens infirmitati uxoris reddit non exigit debitum aut si propter propriam infirmitatem ducit uxorem plangens potius. quia sine uxore esse non potuit. quam gaudens quia duxit securus expectat diem nouissimum. Iohannes una causa sola esse potest qua te ad id quod uouisti non modo non hortaremur sed etiam prohiberemus implere. si forte tua communis hoc tecum suscipere animi vel carnis infirmitate recusaret. nam uouenda talia non sunt a coniugatis nisi ex consensu et uoluntate communi. et si prepropere factum fuerit magis est corrigenda temeritas quam persoluenda promissio. Non enim deus exigit si quis ex alieno aliquid uouerit. sed potius usurpare uetat alienum. Idem apostolus nec ad tempus ut uacet orationi nisi ex consensu uolunt coniugem carnali inuicem fraudari debito. Idem manifestum est ita uoluisse legem. feminam sub viro esse ut nulla eius uota que abstinentie causa uouerit reddantur ab ea nisi auctoris fuerit uir promittendo. nam cum ad peccatum eiusdem uiri pertinere uoluerit lex. si prius permisit et postea ea prohibuerit non tamen dixit ut faciat mulier quod uouerat quia permissa iam prius a viro fuerat. Viri dixit esse peccatum. quia abnuat quod prius concesserat. non tamen mulieri ex hoc iussum dedit. ut cum prius uir ei concesserat. postea si prohibuerit contemnatur. Ex his apparet quod uir vel mulier continentiam deo offerre non potest sine communi consensu. nec alter alteri debitum negare debet. si uero quilibet eorum alterum a suo iure absoluerit ad preteritam seruitutem nunquam reuocare poterit. Hoc enim uidetur augustinus supra uoluisse. quibusdam uidetur quod mulier non discedens a domo uiri. que viro permittere continentiam permisit eodem prohibente solueri non valeat. et hoc propter dignitatem vi-

ri qui est caput mulieris. sed melius hoc intelligitur in tali casu ubi uir concedit mulieri uouere continentiam. et ante uotum prohibet implere si uero habitum mutauerit non potest reuocari secundum illud. Qui uxorem suam uelare permiserit aliam non accipiat sed sibi conuertat.

Quibus temporibus cessandum sit a coitu.

Quod licet debitum poscenti sit soluendum non licet tamen qualibet die poscere. unde augustinus. Christiano cum uxore sua aliquando licet conuenire. aliquando non propter processionis enim dies et ieiuniorum aliquando non licet conuenire. quia etiam a licitis abstinendum est ut facilius impetrari possit quod postulat. Idem quotiens enim uel dies natiuitatis. uel relique festiuitates aduenerint non solum concubinarum consortio. sed etiam a propriis uxoribus abstinere. Item ambrosius. Si causa precreandum suorum filiorum ducitur uxor non multum tempus concessum uidetur ad ipsum usum. quia et dies festi et dies processionis et ipsa ratio conceptus et partus iuxta legem cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant.

Iero. uidetur dissentire a premissis.

Illi autem quod dictum est reddere debitum non esse peccatum uidetur obuiare quod ait ieronymus. Quicumque uxori debitum reddit uacare non potest orationi. nec carnes agnoscere. Item si panes propositionis ab his qui uxores suas tetigerant comedere non poterant. Quantomagis panis qui de celo descendit non potest ab his qui coniugaliibus pauloante hese complexibus uolari atque contingi non quod nuptias condemnemus sed quod eo tempore quo carnes agnoscimus manducaturi sumus uacare a carnalibus operibus debeamus. Hoc capitulum maxime ad ministros ecclesie pertinere

videtur quibz non licebat sacra officia celebrare/atq; misteria tempore coniu-
galis amplexus quo etiam presentia spi-
ritussancti non dat. Unde idem ait. Con-
nubia legitima carent quidem peccato.
nec tamen tempore illo quo conjugales
actus geruntur presentia spiritussancti
dabitur/etiam si ppheta esse videatur q
officio generationis obsequitur.

¶ Quibus temporibus non sunt celebran-
de nuptiis.

Nec solum in opere carnali obser-
uanda sunt tempora. sed etiam
in celebrandis nuptiis. secundū
illud. Non oportet a. lxx. vsq; in octauā
pasce & tribus ebdomadibus ante festū
sancti iohannis. & ab aduentu domini vl-
q; post ephiphaniam celebrare nuptias
Quod si factum fuerit separentur. Itē
nicolaus papa. Nec vxorem ducere nec
coniugia facere quadagesimali tempo-
re duemire posse nullo modo arbitro.

¶ De diuersis coniugij legibus. *Ar. 73.*

Queritur hic de antiquis patris-
bus qui plures simul leguntur
habuisse vxores vel concubinas
vtrum peccauerint. Ad quod dicim? p
varietate temporum varia inuenitur dis-
pensatio conditoris. Ab exordio enim
temporis inter duos tantum adam sci-
licet & euam inchoatum est coniugium/
deo per os ade dicente. homo adhe-
rebit vxori sue. & erunt duo in carne vna
& secundum inchoationis modum inter
duos tantum per omnem successionem
temporum coniugium contraheretur.
si primi homines in obedientia persistis-
sent. Post eorum vero copulaz filij & fi-
lie eorum matrimonio coniuncti sunt sed
vnus vni tantum. Ideo autem fratres
sororibus sunt copulati /quia non erant
alie mulieres vel viri. quibz ade filij vel
filie iungeretur. Primus omnium lamech

duas legit simul habuisse vxores. & hoc
in eo arguitur. quia pro expletione car-
nalis voluptatis id fecisse perhibetur.
Postea vero cuz iam pene omnes homi-
nes falsis dijs seruirent paucis in cultu
dei permanentibus consultum est a deo
plures in matrimonium copulare sibi ne
illis paucis deficientibus cultus & notis-
cia dei deficeret. Unde abraham viuens
te vxore ad ancillam intrauit & ex ea ge-
nuit. iacob etiam liberis & ancillis se co-
pulauit. & filie loth. patre ebrio vse sunt
Cum em̄ ceteris i idolatria relictis abra-
ham & filios eius in peculiarem populū
sibi dominus delegisset/rite fecundita-
te mulcarum mulierum populi dei mul-
tiplicatio querebatur. quia in successio-
ne sanguis erat successio religionis. Un-
de etiam in lege. Maledicta erat sterilis
que non relinquebat semen super terraz.
Hinc etiam sacerdotibus coniugia des-
creta sunt quia i successionem familie /suc-
cessio est officij. Non ergo abraham vel
iacob deliquit. quia preter vxorem filios
ex ancilla quesuit/nec illozum exemplo
preter coniugale debitum fecunditatez
in aliqua licet alicui querere cum illozum
coniugia nostrorū equantur virginitati.
& immoderatus vsus coniugij nostri tē-
poris turpitudinem fere imitetur forni-
cationis illius temporis. De hoc aug.
sic ait. Antiquis iustis non fuit peccatus
q; pluribus feminis vtebantur. nec con-
tra naturam hoc faciebant cum non las-
sciendi causa sed gignēdi hoc facerēt
nec contra morem. quia eo tempore ea
fiebant. nec contra preceptum. quia nul-
la lege erat p̄bitum. Idem obiciunt
iacob quatuor vxores qd̄ quando mos
erat / crimen non erat. sic patriarche
coniugibus excipientibus semen suū mi-
scebantur/non concupiscentia perficien-
de voluptatis/sed prudentia propagan-
de successionis. sicut apostoli auditori-
bus suis admirantibus doctrinam suam
condelectebant. non auditate se q̄nde
laudis/sed caritate semmāde veritatis

Idem alibi. Antiquis temporibus cum adhuc salutis nostre misterium velaret iusti officio propagandi nuptias contraherent non victi libidine. sed ducti pietate. qui multo facilius continere possent et vellent. Vtebantur tamen coniugiis. et plures vni viro habere licebat. quas castius habebat quam nunc vna quilibet istorum in quibus videmus quod secundum veniam accedit apostolus. Habebant enim eas in opere generandi. non in morbo desiderij. Item ambro. Dixit sara ad abraham. Ecce oculi mei domini ut non pariam. Intra ergo ad ancillam meam ut filium facias ex ea. et ita factum est. considera primum quod abraham ante legem moysi et ante euangelium fuit. Non ergo in legem commisit abraham sed legem praeuenit. Non enim interdictum videbatur. Secundo considera non ardore aliquo vage succensus libidinis. non peculantis forme captus decore ancille concubermio conjugales post habuit thorum. sed studio querende posteritatis. et propagande sobolis. adhuc post diluuium raritas erat humani generis. erat etiam religio. Denique et loth sancti hanc filie causam querende posteritatis habuerunt. ne genus deficeret humanum et ideo publici muneris gratia. priuatam culpam preterit. Item aug. Iustus quoniam uis cupiat dissolui et esse cum christo. tamen sumit alimentum non cupiditate viuendi sed officio consulendi ut maneat quod necessarium est propter alios. sic misceri feminis iure nuptiarum officiosum fuit sanctis uiris non libidinosum. Quod enim est cibus ad salutem hominis. hoc est concubitus ad salutem humani generis. et utrumque non est sine delectatione carnali. que tamen moderata et refrenante temperantia in usum naturalem redacta. libido esse non potest. Quod autem in sustentando uita illicitus est cibus. hoc est in querenda prole fornicarius vel illicitus concubitus. et quod est in cibo licito immoderatio appetitus hoc est in coniugiis veniale et concubitus

Non preferatur uirginitas iohannis castitati abrahe

Quod uero castitas uirginalis non preferatur in merito conjugali. castitati abrahe Aug. ostendit inueniens. Sicut non est impar meritum patientie in petro qui passus est. et in iohanne qui passus non est. sic non est impar meritum continentie in iohanne qui nullas expertus est nuptias. et in abraham qui filios genuit. nam illius celibatus. et istius concubitus per temporum distributionem christo militauerunt. sed continentiam iohannes in opere. abraham solo habebat habitu. Melior est autem castitas celibum quam nuptiarum. Quarum una abraham habebat in usu. ambas autem in habitu. Caste enim coniugally uixit. esse autem castus sine coniugio potuit sed tunc non oportuit. Item ieremias. Quis ignorat sub alta dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti cuius nunc christiani sunt. Quomodo autem abraham placuit in coniugio. sic nunc uirgines placent in castitate. Seruiuit ille legi et tempori suo. seruiamus et nos legi et tempori nostro in quos fines seculorum deueniunt. Ex his apparet. quod sancti patres ante legem sine peccato plures habuerunt uxores vel concubinas. eas enim nunc uxores appellat scriptura nunc concubinas. Rachel tamen et lia ambe uxores fuerunt non concubine. Si quis opponat. quod fidem thori non seruabant illi patres. dicimus in hoc seruasse fidei thori. quia non alijs sed proprijs uxoribus vel ancillis miscerentur. Ecce que fuerit consuetudo in hac re ante legem. Legis uero tempore interdixit moyses carnalem copulam fieri cum matre. cum nouerca cum sorore. cum nepte. cum amica. cum matertera. cum nuru et alijs quibusdam. Permisit autem diuortium fieri dato libello repudij. In quo uir scribebat causas pro quibus uxorem repudiabat. Permisit autem aliam ducere dato prior

Abraham coniugali et herede q. x.

De uirginitate p. p. p. p. p.

3. 1. x.

libello qđ propter duriciā cordis eorū
permittit xp̄c dicit. Non ut concederet
discidium. sed ut tolleretur homicidiū.
Permisit fieri mala ne fierent peiora. et
hoc permittendo non dei iusticiā demō
stravit. sed in peccatore minuit culpam

Cui licebat plures habere vel non

Sed nūquid sub lege licebat ha-
bere plures uxores. Nudi quid
scriptū ē in deuteronio. Nō habebit
uxores plurimas que alliciant animā eū
super quem locū ait aug⁹. Manifestum
est salomonē hoc preceptum transisse.
Dauid autē plures habuit. nec preceptū
preterijt. Permissum est em̄ regi plures
habere. non plurimas que alliciant ani-
mam multiplicare. Cum tamē additur
ut nō eleuetur cor eius alienigenas pro-
hibitū esse videtur. Verūtāmē multipli-
catio uxorum generaliter phibita est.
Permissum est autē regi plures habere
sed non multiplicare. Vemente autē ple-
nicudina tempore quo xp̄i gratia vbiq;
est dilatata. reducta ē lex nuptiarū ad
priorem honestioremq; institutionem ut
vnus vni in figura xp̄i et ecclesie coniun-
gatur. Nec queritur electio muneris in
successione generis. sed in perfectione vi-
te et sinceritate sciencie et virginitas fe-
cunditati preferitur et sacerdotibus con-
tinentia indicitur.

De virginitate mentis et carnis

Melior ē autem virginitas mētis
q̄ carnis. Vnde ambro. Tolera-
bilis est mentem virginem q̄
carnem habere. vtrunq; bonum ē si lice-
at. Si non liceat saltem non homini ca-
sti sed deo sum⁹. Virgo p̄stitū potest.
adulterari non potest nec lupanaria in-
famant castitatem. sed castitas etiā lo-
ci abolet infamiam. Idem nō potest ca-
ro ante corūp̄tū nisi mēte ante fuerit cor-
rupta. Item isidorus. non potest corp⁹

corumpi nisi prius animus corruptus
fuerit. Quidā em̄ a contagione anima/
caro non peccat. In fine huius capituli
aperitur quomodo verus sit nisi anima
prius fuerit corrupta / corpus non posse
corumpi scilicet peccato. Illud etiam
augustinū aduertendū ē sicut inquit san-
ctius ē mori fame q̄ ydolaticis vesci / ita
sanctius ē defungi sine liberis / q̄ ex illicito
coitu stirpem querere. Vnde cūq; ve-
ro nascantur homines si parētum vicia
non sectentur. et deum recte colant / ho-
nesti et salui erūt. Semen em̄ ex qualicūq;
q; homine dei creatura ē. et eo male vtē-
ti male erit / nō ipsū aliquādo malū erit

De personis legitimis. *Secundo*

Nunc superest attendere que per-
sone sint legitime ad contraben-
dum matrimonium. Legitime iu-
dicantur persone secundum statuta pa-
trum que diuersa sunt. alie nanq; fuerūt
legitime ante leges. alie sub lege. alie in
tempore gratie. Item in primitiua eccle-
sia quedam erant legitime que modo nō
sunt. earū vero que modo legitime sūt
vel illegitime. quedam sunt plene legitime.
quedam omnino illegitime. quedam
medie. plene legitime sunt quibus non
obuiat votum continentie vel ordo sa-
cer vel cognatio vel dispar cult⁹ vel cō-
ditio. vel nature frigiditas et si quid est
aliud. p̄mitt⁹ vero illegitime sunt p̄ vo-
tum. p̄ ordinem. per cognationē. per dis-
parem cultum. Medij vero sunt nec ple-
ne legitimi. nec omnino illegitimi per
frigiditatem. per conditionem. Si enim
tales iungūtur ignorantē remanere pos-
sunt quibusdā accidentibus causis. et eis-
dem deficientibus diuidi

De frigidis separandis

De his em̄ qui causa frigiditatis
debitum reddere non possunt /
consulit beatus gregorius. ut

permaneant / sed si mulier causatur dicēs
 volo esse mater et filios procreare de-
 creuit ut uterque eorum .vij. manu propin-
 quorum iuret. quod unquam carnaliter con-
 uenerunt / et tunc mulier secundas nupti-
 as contrahat. Vir autem qui frigide na-
 ture est / absque spe coniugij permaneat.
 Sit enim sic. Interrogastis de his qui ma-
 trimonio iuncti sunt et nubere non possunt
 si ille aliam vel illa alium ducere possit.
 De quibus scriptum est. Vir et mulier si se-
 diuixerint et post dixerit mulier de viro
 quod coire non possit cum ea. si potest pro-
 bari quod dicat per iustum iudiciū aliū ac-
 cipiat. Si vero ille acceperit alias / sepa-
 rentur. Item de his requisisti qui ob hanc
 causam frigide nature dicunt se non pos-
 se inuicem operam carnis dantes com-
 misceri. Iste vero si non potest ea uti pro-
 xore habeat eam quasi sororem. quod
 si retinaculum conjugale voluerit rescin-
 dere maneant utriusque inuicti. nam si hu-
 ic non potuit naturaliter concordare quomodo
 modo alteri conueniet. Igitur si vir ali-
 am uxorem vult accipere / manifesta pa-
 tet ratio quia suggerente dyabolo odij
 fomitem exosam eam habuerit. et ideo
 eam dimittere mendacij falsitate molitur.
 Quod si mulier causatur et dicit volo esse
 mater et filios procreare. Uterque eorum
 septima manu propinquorum tactis sacro-
 sanctis reliquijs iureiurando dicat. ut nū-
 quam per commixtionem carnis coniuncti
 vna caro effecti fuissent. Tunc videtur mu-
 lierem secundas posse contrahere nupti-
 as. humanum dico. propter infirmitatem
 carnis eorum. vir autem qui frigide na-
 ture est. maneat sine coniuge. Et si il-
 le aliam coniugem acceperit. tunc hi qui
 in rauerant periurij crimine rei teneantur.
 et penitentia peracta priora cogantur re-
 cipere comubia. Hoc seruandum est cum
 uterque idem fatetur. Sed vir si asserit se
 debitum reddidisse uxori et illa diffiteatur
 cui potius fides habenda sit / merito que-
 ritur. De hoc ita statutum est. Si quis ita
 acceperit uxorem et habuerit eam aliquo

tempore. et ipsa femina dicit. quod nunquam cois-
 set cum ea. et ille vir dicit quod sic fecit. in
 veritate viri consistat / quia vir est caput
 mulieris / hoc de naturali impossibilitate
 statutum est.

De his qui maleficijs impediti coire non possunt.

De maleficijs autem impedimento
 hoc tenendum decernitur. Et si
 per sortiaras et maleficas con-
 cubitus non sequitur hortandi sunt qui-
 bus ista euentur et spiritu conuicti et hu-
 miliato deo et sacerdoti de omnibus pec-
 catis confessionem faciant / et lacrimis at-
 que elemosinis / orationibus et ieiunijs do-
 mino satisfaciāt / et per exorcismos ac ce-
 tera ecclesiastice discipline munimina
 ministri ecclesie tales sanare procurent.
 Quod si non potuerint separari valebunt
 sed postquam alias nuptias expetierint il-
 lis uiuentibus quibus iuncte fuerint prio-
 ribus quos reliquerant. etiam si possibi-
 litas concubendi eis reddita fuerit res-
 conciliari nequebunt. Quod in fine huius
 capituli continetur ex rigore magis dis-
 cernendum est quam ex canonica equi-
 tate. Vel intelligendum est non posse res-
 conciliari prioribus nisi iudicio ecclesie
 quo diuiso facta fuerat.

De furiosis addit

Furiosi quoque dum in amentia sunt
 matrimonium contrahere non va-
 lent. Unde fabianus. Neque furio-
 sus neque furiosa matrimonium contrahere
 possunt / sed si contractum fuerit non
 separentur. Item nicolaus papa. Hi qui
 matrimonium sanum contraxerunt et vni
 ex duobus vel ambobus amentia vel fu-
 roz vel aliam infirmitas accesserit ob hanc
 infirmitatem talium coniugia solui non
 possunt. Similiter est etiam sciendum de
 his qui ab aduersarijs excecant vel men-
 bris truncant vel a barbaris exsecuti fuerit

De his qui cum duabus sororibus dormiunt.

O his etiam qui cum duabus sororibus vel cum duobus fratribus dormiunt videndum est quid censeant canones. Qui dormierit cum duabus sororibus et una ex illis ante fuerit uxor/neutram ex ipsis habeat nec ipsi si adulteri unquam in coniugio copulentur. Item nec proprie uxori licet sibi reddere debitum quam sibi reddidit illicita; sororem eius cognoscendo/nec etiam post mortem uxoris licet ei vel adultere copulari. Item zacharias papa. concubisti cum sorore uxoris tue si fecisti. neutram habeas et uxor tua si non fuerit conscia sceleris et continere non vult nubat in domino cui vult. Tu vero et adultera si ne spe coniugij maneatis et dum viuitis penitentia; agite. Quod ait cui vult nubat. intelligendum est post mortem viri. Unde grego. Qui uxores suas in adulterio deprehendunt/nec ille/nec illa aliam uxorem accipiat. vel alium virum quam diu ambo viuunt. si vero adultera mortua fuerit/vir eius si vult nubat. adultera vero nunquam. et si mortuus fuerit vir eius. sed omnibus diebus penitentiae lamenta perfoluat.

Non est dimittenda uxor pro aliqua macula seu deformitate corporis.

Hic de illo adulterio agitur quod cum cognato viri vel cum cognata uxoris committitur. illud etiam sciendum est quod pro aliqua infirmitate vel macula corporali/non licet viro uxorem dimittere et econuerso/ sed debet alter alteri subsidia prouidere. Unde aug. Si uxorem quis habeat sterilem siue debilem membris uel cecam uel claudam uel surdam uel si quid aliud. siue morbis vel laboribus. doloribusque confectam et quidquid excepta fornicatione excogitari potest. vehementer horribile/pro societate fideque sustineat.

Eodem iure vitur vir et mulier.

Hoc etiam notandum est quod cum dominus concedat uxorem dimitti causa fornicationis viro eadem licentia non collitur feminis. Unde iero. Precepit dominus uxorem non dimitti excepta causa fornicationis. et si dimissa fuerit manere innupta. quidquid viris precipitur/hoc consequenter reddat ad feminas. Non enim adultera uxor dimittenda est. et vir mechus tenendus. Item apud nos quod non licet feminis eque non licet viris. et eadem seruituri pari conditione censetur. Ex his ostendit quod mulier potest super fornicationem virum conuenire ut vir mulierem. Unde innocentius papa. Christiana religio adulterum in utroque sexu pari ratione condennat/ sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant. viri autem liberius uxores suas adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt. et ideo mulieribus pro dito earum crimine negatur communitio virorum ante latente commissio/non facile quisquam ex suspicionibus arceatur qui submouebitur/si eius flagitium detegat.

Uxor fornicariam nequit dimittere vir nisi si ipse expers fuerit et econuerso.

Sed vero queritur an adulter adulteram possit dimittere causa fornicationis. Dicimus quia nequit adultera uxor dimitti a viro/nisi et ipse expers fornicationis existat et econuerso. Unde aug. Nihil iniquius est quam causa fornicationis dimittere uxorem/ si et ipse conuincitur fornicari. Occurrit enim illud in quo alterius iudicis teipsum condemnas. Qua propter quisquis fornicationis causa vult abicere uxorem/ prior debet esse a fornicatione purgatus. quod similiter et de femina dixerim. Idem indignantur mariti si audiant adulteros viros pendere similes adulteris feminis penas. cum tanto grauius eos puniri

oportuerit. quantomagis ad eos pertinet. et virtute viri esse. et exemplo regere feminas. Et his apparz qz adulter ad alterā dimittere non valet et econuerso

¶ Possunt reconciliari qui separantur causa fornicationis.

S quis autem fornicationis ex se pers fornicariam dimiserit alij copulari nō potest. sed continere oportet vel ad dimissam redire. sic et de feminis. Vnde et apostolus. His qui matrimonio iuncti sunt precipio nō ego. sed dominus uxorem a viro non discedere. qz si discesserit manere innuptā aut viro suo recōciliari. et de viro addit et vir uxore non dimittat. **Sed ambro.** ait. Ideo nō subdit de viro sicut dō muliere quia licet viro aliam ducere. Sed hoc a falsarijs in ambrosij libro positus creditur. Supplendum enim in viro qd de uxore premisit. aperte dicit augustinus. Quare non addit de muliere qd premisit de viro non qz similem formaz vult intelligi. Vt si dimiserit quod causa fornicationis permittitur. maneat sine uxore aut reconcilietur uxori. Idem si nec nubere illi cōceditur viro uiro a quo recessit nec huic alteram ducere. viua uxore quam dimisit. multo minus fas est illicita cum quibuslibet stupra committere. Idem. vt nō facile dimittatur uxore. dominus solam fornicationis causam excepit. ceteras vero vniuersas molestias si que extiterint iubz pro fide conjugali et p castitate fortiter sustineri. et mechum dixit. qui a suo viro solutaz duxerit. Et his ostenditur qz si causa fornicationis sit separatio non potest vir vel mulier in aliam transire copulā Possunt autē reconciliari et cohabitare si prius dimissum alter reuocare voluerit.

¶ Que predictis videntur obuiare.

Itē tamē iohannes crisostim⁹ sicut crudelis et iniqu⁹ est qui castam dimittit. sic fatu⁹ est et iniquus qui retinet meretricem. Patronus em̄ turpitudinis ē qui celat crimen uxoris. **Item iero.** Cum mulier vnam carnem in aliam dimiserit et se fornicatione a marito separauerit. nō debet teneri ne virum quoqz sub maledicto faciat. dicēte scriptura. Qui tenet adulteram stultus et impius est. Idem ad amandū scribens presbiterum de quadam que viro suo viuente alij nupserrat sic ait. Item nouam loquor immo non nouā sed veterē qz veteris testamti auctoritate cōfirmat. Si reliquerit secunduz virum mulier et reconciliari uoluerit prior non potest.

¶ Determinatio.

Sed hec omnia intelligenda sūt de illa que ab adulterio recedere noluit. nec per penitentiā peccatum delere. Qd si uir scienter patitur consentire uidetur. Si em̄ in adulterio pseuerare elegit. patronus turpitudinis et lenocinij reus maritus habebitur nisi eam adulterij ream facere uoluerit. Si autem a peccato recesserit et per penitentiā illud purgauerit. poterit uiro recōciliari. Vnde aug. Quid tibi durum uideatur ut post adulterium reconcilietur coniunz si fides assit non erit durū. Cur em̄ adhuc deputamus adulteros quos credimus penitentiā esse sanatos. Idem non erit turpis nec difficilis etiam post patrata et purgata adulteria reconciliatio coniugij. ubi per clauēs regni celoꝝ non dubitatur fieri remissio peccatoꝝ non ut post uiri diuortium adultera reuocetur. sed ut post xpi consortium adultera non uocetur. **Item gregorius** debet recipere peccatricem que penitentiā egit sed non sepe. **Item hermes.** Si uir scierit uxorem suam deliquisse et nō egerit penitentiā mulier. sed permanet in fornicatione sua et uir uiuit cum illa. uir

reus erit et particeps peccati eius. **Q**uod si mulier dimissa egit penitentiam et voluerit ad virum reuerti debet recipere peccatricem que penitentiam egit sed non sepe.

De illis qui se ante polluerunt per adulterium.

Solet etiam queri an valeat duci in coniugium que prius est polluta per adulterium. **De hoc leo papa ait.** Nullus ducat in matrimonium quam prius polluit per adulterium. **Item** relatum est auribus sanctorum sacerdotum quendam alterius uxorem stupro violasse et insuper mecham iuramentum dedisse quod post legitimum mariti mortem si superuiveret duceret eam in uxorem quod et factum est. **Tale ergo** connubium prohibemus et anathematizamus. **His alijsque** auctoritatibus vetantur in coniugium copulari que se prius adulterio maculauerunt sed contra **augustinus** testatur dicens. **Demum** mortuo eo cuius quo fuit verum connubium fieri potest coniugium cum qua precessit adulterium. **Item** posse fieri sane licitas nuptias ex personis illicite committis honesto placito subsequente manifestum est.

Determinatio.

Sed hec et ultima auctoritas de concubinis loquitur prohibens concubinam posse transire ad honestum placitum nuptiarum si castitatem et fide seruare velit. **Prima vero** auctoritas **augustini** de illis agit qui de peccato penituerunt et nihil in morte viri machinati nec viuentem viro fidem adultere dedit mecham / quod eam in coniugio duceret si superuiveret. **Qui vero** hoc faciunt / premissis alijs auctoritatibus prohibentur copulari.

Si pro extrema conditione valeat vxor separari a viro et econuerso.

Nunc de conditione videamus an valeat coniugium diuidere. **Ad** quod dicimus quia non negatur ingenua posse nubere seruo / sed si nescitur esse seruus conditionis / libere potest dimitti cum seruus eius fuerit deprehensa. **secundum illud.** Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit et estimat quod ingenua sit si ipsa femina fuerit postea in seruitutem deiecta / si eam a seruitute redimere potest faciat si non potest si voluerit aliam accipiat. **Si vero** ancillam eam scierat et collaudauerat post eam ut legitimam habeat. **Item ex eodem.** Si femina ingenua acceperit seruum sciens quod seruus esset / habeat eum quia omnes vnius patrem habemus in celis / vna lex erit viro et femine. **Cum dicitur** sciens illum seruum datur intelligi quod si nescierit illum seruum esse / non cogitur manere cum ipso. **Si enim** conditionis dolum patitur / non cogitur adherere ei cuius fraude decepta est. **Si autem** scierit vir conditionem mulieris / vel econuerso / non valet eam dimittere. **Unde zacharias papa.** Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit / non habet licentiam dimittendi eam si consensu ambozum coniuncti sunt / nisi ob fornicationem de illis agit quibus alterutrius conditio nota est quando diunguntur.

De copula sui et ancille diuersorum dominorum.

Queritur etiam si seruus vnius ancillam alterius acceperit an sit iter eos coniugium. **De hoc etiam** ita statutum est. **Dicitur enim** nobis quod quodam legitima seruorum matrimonia potestatiua quadam presumptione dirimantur non attendentes illud quod deus coniunxit homo non se. **unde nobis** visum est ut coniugia seruorum non dirimantur etiam si diuersos dominos habeant sed in vno coniugio permanentes dominis seruiant illis et hoc in illis obseruandum est vbi legalis coniunctio fuit et per voluntates

do hec ad hanc partem et
sua dicit in p. 11. cap. 11. q. 11.
dicitur ad hanc partem et
dicitur ad hanc partem et
dicitur ad hanc partem et
dicitur ad hanc partem et

cap. 11. q. 11. p. 11.

cap. 11. q. 11. p. 11.

domini
nisi ubi
domini
posse
bitur
videtur
minis
De vi
ab vxor
T
seruum
rere ne
uicentem
latum e
ingenua
post filio
noti cu
muliere
tenuerit
beat qu
minime
legem n
ille non
erit qu
De ceate
h
nrire nec
pora cop
quis vol
cti sunt
post ann
re. sed n
ex hoc est
nequeum
septem m
em confer
nre non p
telligitur
exponitur
adactione

dominorum. Attende finem huius capituli ubi videtur inui preter voluntates dominorum inter seruū & ancillam non posse contrahi coniugium. vel si contrahitur nō esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri coniugium. dominis ignozātibuo.

De viro qui se facit seruū vt diuidatur ab vxore.

Illud etiam notandum / qd si mulier virū liberum accepit & ille vt causas p̄stet discidiū se alicui seruū fecerit. nec ille vxorem dimittere. nec illa ob vinculuū coniugij in seruitutem redigi poterit. Vnde illud perlatum ē ad sanctam synodum. qd quidam ingenuus ingenuam accepit vxorem. & post filiorum p̄creationem occasione diuortij cuiusdam seruū se fecerit. vtrūq; & mulierem necessario tenere debeat & si tenuerit an illa etiam seruituti subici debeat quesitum ē. Iudicatum ē vxorem minime debere dimitti n̄ tamen ob xp̄i legem mulierē in seruitutem redigi dū ille non ex consensu coniugis se seruū fecerit quē liberum ipsa maritū accepit.

De etate contrahentium.

Hoc etiam sciendum est qd pueri ante .xiiij. annos. & puellae añ. xij. annos scdm̄ leges matrimonij inire nequeunt. & si ante predicta tempora copulam inierint separari possunt. quous voluntate & assensu parentum iuncti sunt. Qui vero in puericia copulati post annos pubertatis nolunt se relinq̄re. sed in coniunctione permanere. iam ex hoc efficiuntur coniuges. & deinceps nequeunt separari. Item sponsalia ante septennium contrahi non possunt. solo em̄ consensu contrahuntur. qui interuenire non potest nisi ab alterutra parte intelligatur qd̄ inter eos agitur. Duo illa executi sumus cum aliorum quorundam adiectione quibus coniugium solui pōt

nec tamen solui semper necesse ē. nunc de alijs que personas illegitimas penitus faciunt addendū ē & primū de ordine

In quo ordine nequeat fieri coniugium.

Hinc ergo quidam ordines in quibus nullatenus potest contrahi coniugium. & si intercesserit copula fit diuortium vt sacerdotium dyaconatus & subdyaconatus. In alijs vero permittitur sortiri coniugium nisi religionis habitum sumpserint vel continentie votum fecerint. Vnde **leo papa.** Clericos lectores hostiarios exorcistas acolitos. si extra votum & habitum inueniuntur & continentiam p̄fiteri nolunt vxorem ducere virginem ecclesia romana permittit / non viduam vel repudiatam quia deinceps nec ad subdyaconatum p̄uehi poterunt. nec laicus vxorem sortitus nisi virginem. vel bigamus ad clericatum. Itē ex carchaginensi concilio **Placuit** episcopos p̄biteros dyaconos subdyaconos etiam ab vxoribus abstineri. Quod si non fecerint etiam ab ecclesiastico remoueantur officio. Ceteros vero clericos ad hoc non cogit. Itē **leo papa.** Lex continentie eadem ē ministris altaris / que episcopis & p̄biteris qui cum essent laici vt lectores licite vxores ducere potuerunt. sed cum ad p̄dictos peruenerunt gradus / cepit eis n̄ licere quod licuit. Itē in **vi. synodo.** Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nuptiali lege mulieri copulari / h̄o ante ordinē subdyaconatus faciat. Itē **calixtus papa** p̄biteris dyacomibus subdyacomibus monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdicit. contracta quoq; matrimonia ab huiusmodi personis disungi. & personas ad penitentiam debere redigi. iuxta sanctorum canonum distinctionem iudicamus. Itē **grego.** Nullum facere subdyaconum episcopi presumant nisi qui se caste victurum p̄miserit. quia

Handwritten notes at the top of the page, including the words "Sed de" and "Sed de" written in various colors and styles.

nullus debet ad ministerium altaris accedere nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.

De interfectoibus suarum coniugum.

3392

His adiciendum est de occisoribus suarum coniugum. De quibus nicolaus papa scribit radulpho bituricensi archiepo. Interfectores suarum coniugum sine iudicio. cum non addis adulterorum vel aliquid huiusmodi/ quod aliud habendi sunt quam homicidae. Et per hoc ad penitentiam redigendi/ quibus penitus denegatur coniugium. **Hic** videtur nicolaus permittere maritis pro adulterio aut alio huiusmodi uxores suas interficere/ sed ecclesiastica disciplina spirituali gladio non materiali criminosos feriri iubet. unde idem nicolaus. In ter haec nostra sanctitas addere studuit. si cuius uxor adulterium perpetraverit/ utrum marito eius secundum mundanam legem interficere liceat. Sed sancta dei ecclesia nunquam mundanis constringitur legibus. gladium non habet nisi spiritualem. Item papa. Quicumque pro priam uxorem abique lege. et sine causa interfecerit/ aliamque duxerit/ armis depositis publicam agat penitentiam et si contumax extiterit/ et anathematizetur usquequo consentiat.

Small handwritten note on the left margin.

De voto. *Triv. 384.*

Nunc de voto inspicimus. Votum est testificatio quaedam promissionis spontaneae. que deo et de his que dei sunt proprie fieri debet. Sunt tamen et vota stultorum que frangenda sunt.

De votorum differentiis.

Sciedum vero quod votorum aliud est commune. aliud singulare. Commune ut illud quod in baptismo omnes faciunt cum spondent renuntiare

Handwritten notes at the bottom of the page.

dyabolo et pompis eius. Singulare ut cum aliquis sponte permittit seruare virginitatem vel continentiam vel aliquid huiusmodi. Item singulare votum. aliud est priuatum. aliud solenne. Priuatum est in abscondito factum. Solenne vero in conspectu ecclesie factum. Item priuatum votum si violetur/ peccatum est mortale. Solenne vero violare peccatum et scandalum est. qui priuatum faciunt votum continentie/ matrimonium contrahere non debent. quia contrahendo mortaliter peccant. si tamen contraxerint/ non separantur. quia probari non potest quod occulte factum est. Qui enim solemniter uouent/ nullatenus coniugium inire queunt. quibus non solum nubere/ sed et uelle dabinabile est. Unde augustinus. In coniugali vinculo si pudicitia seruatur damnatio non timetur/ sed in uiduali continentia. et uirginali excellentia/ uirtus muneris amplioris expetit / quia expedita et electa et uoto oblata. iam non solum capescere nuptias. sed etiam si non nubatur uelle dampnabile est. Uouentibus enim uirginitatem vel uidualitatem non solum nubere sed etiam uelle dampnabile est. Quod apostolus ostendit thimotheo scribens. Adolecentes uideas deuita Cum enim luxurie fuerint in christo nubere uolunt id est cum post uotum continentie in delicijs egerunt uitam non dicit nubunt sed nubere uolunt in christo. quasi tunc non sit peccatum. sed quod sit ostendit subdens haec. et quare subdit quia prima sit. irrefe. et si non nubendo tamen uolendo ut uoluntatem que a proposito cecidit appareat esse damnatam siue sequantur nupti siue non. Damnatur enim apostata fraus/ damnantur tales quia continentie fidem primam iritam fecerunt id est uotum uel in uoto uiolato fidem quam in baptismo professi sunt. Si autem pro uoluntate nubendi damnantur constat si eam affectui mancipauerint reuocandum id esse irritum. eaque arcendas redire ad propositum. Unde gregorius uiduas a

Handwritten note on the right margin.

Handwritten note on the right margin.

Text from the adjacent page on the right.

sed horum omnium pessimum est quod
contra naturam fit. ut si vir membro mulie-
ris non ad hoc accessio utatur. hoc execra-
biliter fit in meretrice. sed execrabilius
fit in uxore.

De illis qui post longam captivitatem redeunt

Nec queritur de illis feminis que
ducantur viros suos interemp-
tos vel in captivitate vel ab ini-
qua damnatione nunquam liberandos in al-
iorum coniugia transferunt. si illi qui pu-
tabantur perisse remeauerint. utrum eis
reddi debeant. et an secundi fornicati
sunt. et ipse ree adulterij. de hoc leo pa-
pa ait sic. Necessesse est ut legitimarum fede-
ra nuptiarum reintegranda credamus.
et remotis his que hostilitas intulit. cui-
us id legitime reformetur quod intulit.
procurandumque est ut recipiat quisque quod
suum est. ne culpabilis iudicetur. et qua-
si alieni iuris peruasor habeatur. qui per-
sonam eius mariti qui iam non esse esti-
mabatur. assumpsit. Sic enim multa que
ad eos qui in captivitatem ducti sunt pro-
tinebant in ius alienum transire potue-
runt. et tamen plene iusticie est. ut eisdem
reuerhs reformetur. Ideoque si viri post
longam captivitatem reuerhs. ita in dilec-
tione suarum coniugum perseverant. ut
eas in suam cupiant redire consortium
omittendum est et inculpabile iudicandum
quod necessitas intulit. et restituendum
quod fides poscit. Sim autem alique mu-
lieres ita virosuorum posteriorum amore sunt
capte ut malint his coherere quam ad legi-
timum transire consortium. merito sunt
notande. ita ut ecclesiastica communi-
one priventur. que de re excusabili conta-
minationem criminis elegerunt. Redean-
t ergo in suam coniugia statum. quia
sicut mulieres que ad viros suos reuerhi
noluerint impie sunt habende ita ille que
redeunt merito sunt laudande. Ex his
ostenditur illos qui taliter iunguntur ut
credant virum interemptum per ignoran-

tiam aliquam excusationem habere de
peccato et tantum primam copulam esse
legitimam non secundam. vnam tamen
habere. si careat obprobrio male volun-
tatis. Sed si quis relicta in patria sua uxore
in longinquam abiens regionem aliam
ducatur. deinde penitentia ductus eam di-
mittere velit. asserens se aliam habuisse
que vivit nec ecclesia permittat. que quod
ille asserit ignorat. queritur an in hac se-
cunda copula sit coniugium. Sane dici
potest non esse coniugium et mulierem
de crimine excusari per ignorantiam. vi-
rum autem adulterium admisisse. Sed
ex quo ad primam redire volens nec va-
lens cogitur ecclesie disciplina hanc te-
nere. incipit excusari per obedientiam et
timorem de hoc quod poscenti mulieri de-
bitum reddit a qua ipse nunquam poscere de-
bet et sic de alijs huiusmodi sciendum est.

De dispari cultu. Distinctio 2a

Quod hoc de dispari cultu viden-
dum est. hoc est enim una de causis
quibus persone illegitime fiunt
ad contrahendum matrimonium. Non
enim licet christiano cum gentili vel iudea im-
ire coniugium. quia etiam in veteri testa-
mento prohibitum est fideles viros infid-
les ducere uxores domino dicente. Non
accipies uxorem de filiabus alienigenarum
filij tuis ne tradant eos post deos
suos. Juxta hoc dominum preceptum iu-
deorum coniugia cum alienigenis in ta-
belozas separavit. hoc idem etiam in no-
vo testamento servatur. Unde aug. Ne
nubat femina nisi sue religionis viro. vel
ne vir talem ducat uxorem. Idem enim
ut dicitur iubet dominus. docet apostolus
utrumque precipit testamentum. Itaque am-
brosius. caue christiane gentili vel iudeo fi-
liam tuam tradere. caue ne gentilem vel
iudeam vel alienigenam id est hereticam
et omnem alienam a fide tua uxorem ac-
cerstias tibi. Itaque si quis iudee siue christiane
iudeo siue iudea christiano carnali consortio

Handwritten marginal notes in the left margin, including a large initial 'D' and several lines of text.

Handwritten marginal notes at the top of the page, including a large initial 'D' and several lines of text.

Handwritten marginal note: 1. 1. 1.

Handwritten marginal notes: 1. 1. 1. and 1. 1. 1.

miscetur quicunq; tantum nephas ad-
miserit a xpiano cetu protinus segreget.
Ex his alijsq; pluribus testimonijs appa-
ret non posse contrahi coniugiu; ab his
qui sunt diuerse religionis & fidei.

De coniugio fidelis & infidelis & duorum
infidelium.

Hic autem videtur obuiare qd
apostolus ait de imparibus co-
iugijs. Ego dico non dominus
Si quis frater habz vxore infidelē & h^o
consentit h. cum. il. nō di. illam. & si qua
mulier rē. Sed aliud hoc esse aliud illd
euidenter ostendit aug⁹. Ibi em agitur
de illis coniugijs fidelium & infidelium
que contrahuntur ab eis in dispari reli-
gione & fide manentibus. Apostolus ve-
ro ait de illis que vnus eiusdemq; infi-
delitatis fuerunt quando coniuncti sunt
Sed cum venisset euangelium alter sine
altera credidit. Intelligis ne quid dicā
Attende vt rem ipsam diligent^{er} expla-
nem. Ecce coniuges duo vnus infideli-
tatis fuerunt quando coniuncti sunt. nul-
la de his questio est que pertineat ad il-
lud preceptum veteris & noui testamen-
ti quo prohibetur fidelis cu; infideli co-
pulare coniugium. iam sunt coniuges &
ambo adhuc sunt infideles. Tales sunt
adhuc quales coniuncti sunt. Venitq;
euangelij predicator credidit eorū vn⁹
vel vna. s; ita vt infidelis cū fideli habitare
consentiat. non iubet domin⁹ vt fidelis in
fidelem dimittat taliter coniunctum. nec
apostolus iubet vt non dimittat/ sed cō-
sult. vt si quis aliter agat non sit trans-
gressor. sicut & de virginib⁹ consulit. Do-
net ergo quod ē lucrandi occasio / cum
possit licite relinquere. sed non expedit
Tunc em non expedit id quod licitum ē
quando permittitur quidez. sed vsus ip-
sius alijs affert impedimentum salutis.
sicut discessio fidelis ab infideli / quam
non phibet dominus. quia coram illo nō
est iniusta. sed apostol⁹ ne fiat consilio

caritatis suadet. vt nemo in ea re iussio-
nis necessitate teneatur/ sed consilij vo-
luntate libere faciat. Ex his monstratur
inter fideles coniugium esse. & consilij
apostoli non obuiare precepto domini
quo iubet fidelem non iungi infideli & si
coniuncti fuerint seperari. Legitur enim
q; besozas ppheta. immo dominus per
eum iussit israhelitis vxores dimittere
alienigenas. per quas ibāt ad deos alie-
nos. non ille per maritos acquirebantur
deo. Recte hoc precepit. quia per moy-
sen iusserat domin⁹ ne quis vxorem alie-
nigenaz duceret. Merito ergo quas du-
xerant domino prohibente/ domino iu-
bente dimiserunt. quia vt ait ambrosius
Non est imputandum matrimoniu; qd
exera decretu; dei factum est. sed nō co-
gnoscitur emendandum. vt quando fide-
lis infideli copulatur. Sed vt ait aug⁹.
Cum cepisset gentibus euangelium pre-
dicari iam diunctos gentiles gentilibus
comperit coniugibus. ex quibus si non
ambo crederent. sed vnus vel vna. & in-
fidelis cum fideli consentiret habitare/
nec prohiberi a domino debuit fidelis
infidelem dimittere. nec iuberi. Ideo nō
phiberi quia iusticia permittit a formi-
cante discedere. Et infidelis hominis
fornicatio est maior i corde. nec vera ei-
us pudicia cum coniuge dici potest.
quia omne quod non est ex fide peccatū
est. q̄uis veram fidelis habeat pudicici-
am etiam cum infideli coniuge que non
habet veram. Ideo autem nec iuberi.
qui nec contra iussionem domini genti-
les fuerunt ambo coniuncti. Licitum er-
go erat per iusticia; fideli infidelem di-
mittere/ sed licitum non erat faciendum
ppter liberam bemuolentiam. Euidēter
apparet & inter infideles coniugium es-
se & apostolum de illis agere. qui in infi-
delitate coniuncti fuerunt. & post alter
ad fidem conuersus ē. cum quo etiam fi-
delis habitare consentit. & hec non di-
mittere fideli consultit apostolus. quia
forte per fidem saluabitur infidelis.

109 A
he apud hinc
apostolus

1 ep 1

209

B

De fornicatione spirituali ob quam potest dimitti coniug.

Potest tamen licite dimittere. quia in infideli est fornicatio si in corpore tamen mentis. Causas enim fornicationis dominus excepit. fornicationem vero generalem et vniuersalem intelligere cogimur. non modo scilicet corporalem. sed et spirituales de qua augustinus ait. Idolatria et quelibet noxia superstitione fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti. sed non iussit. et sic dedit apostolo locum monendi. ut qui voluerit non dimittat. potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in coniuge. quanto magis fornicatio mentis. id est infidelitatis.

Pro quibus vicis possit dimitti.

Sicut autem queris an propter aliud vitium nisi propter infidelitatem vel idolatriam possit dimitti. attende quod augustinus ait. Si infidelitas fornicatio est. et idolatria infidelitas. et auaricia idolatria. non est dubitandum et auariciam fornicationem esse. Quis ergo quilibet illicitam concupiscentiam potest a fornicationis genere separare. si auaricia fornicatio est. Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscentias. non tantum que in stupris cum alijs viris vel feminis committuntur sed ob quaslibet que animam a lege dei aberrare faciunt et perniciose corrumpi possit sine crimine. et vir uxorem suam dimittere. et uxor virum. Item rectissime dimittitur si viro suo dicat. non ero uxor tua. nisi mihi de latrocinio diuitias congeras. vel nisi solita lenocinia exerceas. aut si quod aliud facinorosum vel flagitiosum a viro suo expectat. Tunc ille si veraciter penitens est. habetque fides per dilectionem operantem. membrum quod eum scandalizat amputabit. Ex his apparet quod non solum infidelitas sed etiam quelibet concupiscentia que perniciose

turpiterque corrumpit fornicatio spiritualis est. per quam vir uxorem vel uxor virum dimittere potest. consulit tamen apostolus ne fidelis dimittat infidelem uolentem cohabitare nec a deo reuocare.

Si fidelis liceat aliam ducere infideli discedente vel dimissa.

Hic queritur si fidelis dimittat infideles. vel infidelis a fidele discedat. an liceat fidele aliam ducere. Videtur auctoritas testari quod uiuente illa alteram ducere non valeat. Ambrosius enim uerba apostoli exponens ait. Alioquin si disceditis ab inuicem et uolentes cohabitare dimittitis et alij uos copulatis adulteri estis. et filij uestri qui de hac copula nascuntur immundi id est spiritus sunt. Item si quis habuerit uxorem uirginem ante baptismum uiuente illa post baptismum alteram habere non potest. Crimina enim in baptismo soluuntur non coniugia.

Que premissis contraria videntur.

Sed econtra ambrosius testatur. Si infidelis dicit apostolus discedit/discedat. Non enim est seruicium subiectus frater aut soror in huiusmodi. quia non debetur reuerentia coniugij et qui horret auctorem coniugij. Non enim ratum coniugij matrimonium quod sine uocatione dei est. et ideo non est peccatum et qui dimitteatur propter deum. si alij se copulauerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur ne accusetur alij copulatus. Infidelis autem discedens et in deum peccat et in matrimonium nec est seruanda ei fides coniugij. qui ideo recessit ne audiret christum esse deum christianorum coniugiorum. Si uero ambo crediderint per cognitionem dei confirmatur coniugium.

Determinatio

Atende hic predictis contraria posse videri ita vt sibi ambrosius cōtradictore videatur. sed distinguendum est hic aliud esse dimittere volentem cohabitare. aliud dimittere propter deum ab illo qui horret nomē xp̄i. **I**bi enim lex beniuolentie non seruatur. **H**ic veritas custoditur. et ideo cum licet at dimittere volentes cohabitare nō tamen ea viuente alia dūcere licet. discedente vero sequi non oportet. et ea viuente aliam ducere licet. **S**ed hoc non est intelligendum nisi de his qui in infidelitate sibi copulati sunt. sed si ad fidem vterq; conuersus est. vel si vterq; fidelium matrimonio coniunctus est. et post alter eorum a fide discesserit et odio fidei coniugem reliquerit dimissus discedentem non comitabitur. nec tamen illa viuente alteram ducere poterit quia inter eos fuerat ratum coniugium qd nō pōt dissolui

¶ Quidam dicunt coniugium non esse inter infideles et quare.

Sunt tamen nonnulli qui inter infideles asserunt non esse coniugium. quia nec rata nec legitima ē eorum copula. **R**ata non ē. quia solui potest. nec legitima quia apostolus ait. **O**mne quod non est ex fide peccatum ē. eorum autem coniunctio non ē ex fide. et ideo peccatum ē. **N**on ē ergo coniugium quia nullum coniugium peccatum ē. **A**ugustinus etiam dicit. quia non est vera pudicitia infidelis cum fidei. **S**ed vera negatur esse pudicitia. non q; infidelium coniugium non sit verum / sed quia non habet illud triplex bonū qd excusat coitum et meretur premiū. **I**tem illud apostoli. **O**mne quod non est ex fide peccatum est. non ita intelligendum ē. vt quid quid fit ab infidelibus peccatum sit. sed omne quod fit contra fidem. i. conscientiam male fit. et ad gehennam edificat. vel in omni eo quod infidelis facit / peccat. non quia illud facit sed quia non eo

modo illud facit quo debet non referēs ad debitum finem.

¶ ¶ Legitimum sit coniugium infidelium et non ratum et quare

Copula ergo maritalis que ē inter infideles coniugium ē legitimum / sed non ratum legitimum quia ē inter legitimas personas / sed nō ratum / quia sine fide. **C**onugium vero infidelium ē legitimum et ratum. si tamen legitime sūt persone. **¶** autē legitima sit infidelium coniunctio aug. testatur dicens. **V**xor legitima societate coniuncta sine vlla culpa relinquitur. si cum viro xp̄iano permanere noluerit. **E**x hoc etiā probatur q; infideli ad fidem conuerso apostolus consulit infidelem nō dimittere. quod non faceret si non esset inter eos legitimum coniugium. legitimum ē quod legali institutione vel p̄uincie moribus non contra iussionem dñi obrabit

¶ De cognatione et p̄uis de carnali. In prima

Nunc superest de cognatione aliquid dicere. **E**st autem cognatio alia carnalis. alia spiritualis. **P**rimum de carnali cognatione et affinitate inspiciamus. **C**ognati ergo vel affines in vij. gradu vel infra copulari non debent. vnde greg. **P**rogemem suā vnū quenq; vsq; ad septimam obseruare decernimus generationē. et quandiu se agnoscūt affinitate p̄p̄quos / ad conjugalem copulam accedere denegamus qd si fecerint separentur. **I**tem nicola2 papa. de consanguinitate sua nullus vxorē ducat vsq; post generationem septimā vel quousq; parentela cognosci potest. **I**tem nulli ex p̄p̄quitate sui sanguinis vsq; ad septimum gradū vxores ducāt. **H**is autoritatibus alijsq; pluribus consanguineorum coniunctiones p̄hibentur vsq; ad septimum gradū. **Q**uomodo autem gradus consanguinitatis computādi sūt / phidorus ostendit sic.

De computatione graduum consanguinitatis.

Series consanguinitatis vij. gradibus dirimitur hoc modo. filius et filia que est frater et soror. sit ipse truncus illis seorsum se iunctis/ ex radice illius trunci egrediuntur isti ramunculi / nepos et neptis. primus pro nepos et pneptis. secundus abnepos et abneptis. tercius adnepos et adneptis. quartus trinepos et trineptis. quintus trinepotis. nepos et trineptis neptis sextus. Attende quod sex gradus tantum ponit isidorus. quia truncum inter gradus non computat. Alij vero qui septem gradus ponunt truncum inter gradus non computant. Alij vero qui vij. ponunt gradus truncum inter gradus connumerant varie namque computatur gradus consanguinitatis. Alij enim patres in primo gradu. filios in .ij. ponunt. Alij primum gradum filios appellant negantes gradum cognationis inter patrem et filium esse. cum una caro sint pater et filius. Auctoritates ergo que consanguinitatis cautelam usque in sextum gradum prohibent. primum gradum filios appellant. atque ita fit ut eodem persone secundum hanc diuersitatem in vij. et vij. gradu / patrem vero in primo gradu ponit qui fratres dicit esse primum gradum. hoc modo computat zacharias papa in quibusdam parentele gradus taliter computamus. Ego et frater meus una generatio sumus. primumque gradum efficitur. si uisus filius meus. fratrique mei filius. .ij. generatio sunt. et secundum gradus faciunt atque ad hunc modum cetera successiones. Inter illos vero qui sex computant gradus et illos qui vij. computant gradus nulla in sensu existit diuersitas. quous in numero graduum uarietas uideatur. Ultima uero generatio si a fratribus sumat initium numerandi. vij. inueniuntur. Quare uero vij. computet isidorus ipse aperit dicens. Consanguinitas dum se paulatim propinquum ordinibus dirimens

usque ad ultimum gradum protraxerit / et propinquitas esse desierit. tunc primum lex in matrimonij vinculum eam recipiet et quodammodo incipiet reuocare fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est. ut sicut vij. etatibus mundi generatio et hominis status finitur. ita propinquitas generis tot gradibus terminetur. In his sex gradibus omnia propinquitatum nomina continentur / ultra quos nec affinitas inueniri nec successio potest amplius propagari. Secundum alios septem ideo computantur / ut ita post septem gradus spiritus sponse iungatur / sicut post hanc uirtutem que vij. diebus agitur / ecclesia christo iungetur. His autem occurrit illud quod gregorius augustinus anglorum episcopo a quo requisitus fuerat. quotta generatione debeant copulari. rescribit sic. Quaedam lex romana permittit. ut siue fratris uel sororis seu duorum fratrum germanorum seu duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut quarta uel quinta generatio fidelium licenter sibi coniugatur. Sed post multum temporis idem gregorius a felice messine sicilie prefule requisitus. utrum augustino scripserit / ut anglorum quarta generatione contracta matrimonia non soluerentur inter cetera talem reddidit rationem. Quod scripsi augustino anglorum episcopo ipsi etiam anglorum genti que nuper ad fides uenerat ne a bono quod ceperat metuendo austeriora recederet specialiter et non generaliter me cognoscas scripsisse. Nec ideo hoc eis scripsi ut postquam in fide fuerint solidati si infra propinqua consanguinitatem inueni fuerint non separentur aut infra affinitatis lineas id est usque ad septimam generationem iungantur.

De affinitatis gradibus. *Pro xij.*

Nunc de affinitate videndum est de qua gregorius ait. Porro de affinitate quam dicitis pentela esse que ad virum ex parte uxoris seu q ex parte viri ad uxorem pertinet. manifesta ratio est. quia si secundum divina sententia; ego et uxor mea sumus una caro pfecto michi et illi mea suaq; parentela pproximitas una efficit. Quocirca ego et soror uxoris mee in vno et primo gradu erimus. filius vero eius secundo gradu erit a me. neptis vero i ticio. Itaq; utriq; in ceteris agendum e successiombus. Uxorem vero pproximi cuiuscunq; gradus sit/ita me oportet attendere quemadmodum ipsius quoq; gradus aliqua femina pproximitatis sit. Quod nimirum uxori mee de pproximitate viri sui in cunctis cognationis gradibus conuenit obseruare. Qui vero aliorum sentiunt antequam sunt. Item iulius papa. Equaliter vir coniungatur consanguineis pproximi et consanguineis uxoris. Item isidorus. Sane consanguinitas que in proprio viro conseruanda e/etiam in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda e. quia constat eos duos fuisse in carne vna. Itaq; communis e illis utraq; parentela. Item iulius papa. Nullum in utroq; sexu permittimus ex pproximitate sui sanguinis vel uxoris/ vsq; in vij. generationis gradum uxores ducere vel incesti macula copulari. quia sicut non licet cuiq; de sua consanguinitate xpiano/ sic nec de consanguinitate uxoris coniugem ducere/ ppter carnis vnitatem. Item gregorius. De affinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit vsq; ad vij. generationem obseruare. Nam et hereditas rerum per legales instrumentorum diffinitiones sancita/ vsq; ad septimum gradum heredum protendit successionem. Non em eis succederent/ nisi de pproxime cognationis deberetur. His autoritatibus insinuatur. et que sit affinitas. et vsq; ad quem gradum sit obseruanda scilicet vsq; ad septimum.

¶ Varie traditiones de affinitate

Sed alij videntur concedere in v. generatione inter affines contra hi coniugium. et in quarta etiam si contractum fuerit non separari. Sic em fabianus papa. De pproximis qui ad affinitatem per virum et uxorem veniunt/ de functa uxore vel viro. in quinta generatione iungantur. In quarta si inuenti fuerint/ non separentur. In tertia vero pproximitate non licet uxorem alterius accipere post obitum eius. Equaliter vir iungatur in matrimonio eis qui sibi consanguinei sunt/ et uxoris sue consanguineis post mortem uxoris. Ecce hic conceditur in quinta vel quarta pproximitate affinitatem fieri coniugium. Julius etiam papa ait. Statutum e vt relictam patris uxoris sue/ relictam fratris uxoris sue/ relictam filij uxoris sue nemo sibi in matrimonium sumat. relictam uxorem consanguineorum uxoris sue vsq; in tertiā pproximem/ nemo in uxorem sumat. In quarta vero et quinta si inuenti fuerint/ non separetur. Ecce q; varie de affinitatis obseruatione loquuntur auctores. Alij em usq; ad septimum gradum eam obseruari sanciunt. Alij vero in quinto vel quarto matrimonia contracta non diuident. Sed illi veritatis rigore/ isti minime dispensationem videntur pponere. Potest em ecclesia dispensare in copula affinitatis usq; ad tertium gradum. sicut gregorius dispensauit in quarto gradu consanguinitatis. Illud autem non e pretereundum qd gregorius venerio episcopo scripsit. Sedem apostolicam consulere decreuisti. si mulier copula nuptiali extraneo viro commissa cognationi eius pertineat/ si eo defuncto cognatio maneat. uel sub alio viro cognationis uocabula dissoluantur. uel si suscepte soboles possunt legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. si una caro fuerit/ quomodo aliquis eorum potest pproximus vni pertinere/ nisi pertineat alteri. Hoc nunc posse

fieri credendum ē. Porro uno defuncto
i supstite affinitas non deletur/nec alia
copula diugalif affinitatem copule prio
ris soluere ualet. sed nec alterius coniu
ctōis soboles placet ad affinitatis prio
ris uiri consozium transire. Si quis er
go sacrilego & temerario ausu in defun
cto querit ppinquitatem extinguere uel
sub altero affinitatis uocabula dissipa
re. uel susceptas soboles alterius copule
ppinquitati prioris credit legitime socia
ri hic negat dei uerbu; ualidum esse qd
dixit. Erunt duo i carne una ecce hic p
hibet si mortuo primo uro uxor eius alij
nupserit filios de secundo uro gemtos
ducere uxores de cognatione prioris vi
ri. quia filie mediante matre ad cogna
tionem prioris uiri pertinent. cum quo
mater eorū vna caro extiterat. Hoc idē
etiam innocentiū papa ait. Si que mu
lier ad secundas nuptias transierit & ex
eis sobolem genuerit nullatenus potest
ad consozium cognationis prioris uiri
conūgere. Hoc autem obseruandum
est vsq; ad septimum generis gradum s;
maxime vsq; ad tertium & quartum si
cut supra positum est.

¶ Si coniugium sit inter eos q nota consan
guinitate diu. dunt.

¶ Est sciendum q; ecclesia infra
predictos gradus consanguini
tatis cōiunctos separet. Si aut
ignozāter cōiuncti fuerint in conspectu ec
clesie & postmodu; probata consangui
nitate eiusdem iudicio separari. Querit
verum copula illa coniugiu; fuerit. Qui
busdam videtur non fuisse coniugium.
quia non erant legitime persone / sed ta
men de crimine excusantur per ignoran
tiam & quasi coniugium reputatur. quia
bona fide & per manum ecclesie conue
nerunt. Vnde & filij eorum legitimi ha
bentur. Alij vero dicunt fuisse coniugiū
licet non essent legitime persone quia ta
lium cōiunctiones vocāt canones diugia.

¶ Quibus personis testificantibus sint di
uidenda coniugia

¶ Si de personis agunt quarum
testimonio consanguineozu; sit
dirimenda coniunctio. Vnde vr
banus papa. Si duo uiri vel tres consan
guinitatē iureiurando firmauerint uel
ipsi forte confessi fuerint coniugia dis
soluantur. Si vero neutrum contigerit
episcopi eos per fidem xp̄i obtestentur/
quatenus palaz fateantur si se recogno
scunt consanguineos si se iudicio episco
porum segregauerint alia matrimonia n̄
phibeantur cōtrahere Idem. Notifica
mus tibi vt cu; tres uel duo ex ppinquo
ribus eius qui accusatur hanc ppinquita
tem iuramento firmauerint. uel si duo
uel tres ex antiquioribus genuensibus
quibus hec ppinquitas ē nota qui bone
fame & veracis testimonij sint. remoto
amore. timore. precio. & omni malo stu
dio predicto modo firmauerint sine mo
ra coniugia dissoluant. Consanguineos
vero extraneozum nullus accuset uel cō
sanguinitate; in synodo computet / s; p
pinqui ad quozum noticiā; pertinet. Si
autem progemes tota defecerit ab anti
quioribus & ueracioribus quibus propin
quitas tota nota sit. episcopus canoni
ce requirat & si inuenta fuerit separent.
Ecce quibus accusantibus & testificantibus
dirimenda sit consanguineozum cō
iunctio que coniugium uocat.

¶ Distinctio utilis.

¶ Sic dicendum ē q; aliud est for
nicatio. aliud stuprum. aliud ad
ulterium. aliud incestus. aliud
raptus. fornicatio licet sit genus omnis
illiciti coitus qui sit extra uxorem tamē
specialiter intelligitur in usu uiduazum
uel in meretricū uel concubinaru;. Stu
prum pprie ē uirginu; illicita defloratio
Adulteriu; ē quasi alie; thori uolatio.
vnde adulterium dicitur quasi alterius

thori accessio. Incestus ē ofanguinearū vel affinum abusus. Vnde incestuosi dicuntur qui cōsanguineis vel affimibus suis abutuntur. Raptus admittitur cuz puella violenter a domo patris educitur. vt corrupta in vxorem habeat. siue puella siue parentibus ius illata cōstitere. hic morte mulctatur. sed si ad ecclesiaz conrapta cōfugerit privilegio ecclesie mortis impunitatem meretur. Attendendum est etiam illud alexandri qd ait qd frat̄ soroz ue vxoris tue cognati dicuntur equi uocationis iure fit et necessitate vulgaris appellationis poti² q̄ vlla agnatiois cā. Vxor em̄ fr̄is frat̄issa. poti² q̄ agnata vocatur. Mariti frater leuir d̄ duoz fratrum vxores iamtrices vocantur quasi eandē ianuam intrantes. Viri soroz glos appellat. Sorozis autem vir non habet speciale nomē nec vxoris frat̄

De spiritali generatōe Dysero 22^a

Que parentalium graduū famosa questione aliquid licet minus sufficienter dixim² iam de spiritali cognatiōe addam² que etiam psonas impedit vt nō sint legitime ad inuendas nuptias. Tria quedam sunt. consanguinitas. affinitas. et spiritalis germanitas. Consanguinitas est inter eos qui iunguntur secundum lineam generis. Affinitas inter eos qui genere quidem non sūt coniuncti / sed mediante genere sunt sociati verbi gratia. Vxor filij fratris mei que non est de genere meo per ipsum qui est de genere meo mihi affinis facta est et ego illi. Spiritalis primitas ē inter compatrem et cōmatrem et inter eos quozum vnus alterum de sacro fonte leuauit vel in cathexizatione aut confirmatione tenuit. Est etiam inter filios eiusdem hominis carnales et spūales

Qui sunt filij spirituales.

Spirituales filij sunt quos de sacro fonte leuamus vel in cathexizatione seu confirmatione tenemus. filij etiam et filie spirituales eozum sunt qui trine merfionis vocabulo eos sacro baptisate cingunt. Dicitur etiam spiritalis filia sacerdotis que ei peccata sua confitetur. vnde simachus papa. Omnes quos in penitentia suscipimus ita nostri spirituales sunt filij vt et ipsi quos vel nobis suscipientib² vel subtrine merfionis vocabulo mergentibus vnda baptisati regenerantur. Silvester etiam ammonet vt ad suam filiam penitentialem nullus sacerdos accedat. qz scriptum ē in auctoritate siluestri. Omēs quos in penitentia accepim² ita nostri filij sūt in baptisato suscepti. quozum omniuz flagitiosa cōmixtio ē. R⁷ autem compater et commater sibi iungi nequeant nec pater spiritalis nec mater filie vel filio spiritali ex consilio maguntensi docetur. De eo quod interrogastis si aliquis filiolum suam duxerit vxorem et de eo qui concubuit cum matre spiritali et de eo qui filium suum baptizauit et vxor ei² eū de fonte leuauit hac causa vbi discidium fieret coniugij si post i tali copula possunt permanere sic respondendum ē. Si filiolam aut cōmatrem suam aliquis in coniugium duxerit separandos esse iudicamus et graui penitentia plectendos. Si vero coniuges legitimi vel vnus vel ambo ex industria hoc fecerint vt filium suum de fonte susciperent si in nuptiis manere voluerint bonum ē. Si autem grauis penitentia insidiatori inuigatur et simul maneat et si priuaricator coniugij supuixerit acerzima penitentia mulctetur et sine spe coniugij maneat. Ex his apparet qd aliquis filiolum suam vel cōmatrem non potest sibi copulare nuptialiter. et si presumptum fuerit separandi sunt. Qui autem legitime coniuncti sunt non ideo separandi sunt. quia alter eozum insidiosè filium de fonte leuauit. Quod etiam nicolaus confirmat dicens. Nolle desiderat

utrum mulier que viri filium ex alia femina gemitu de sacro fonte leuauerit postmodum possit cum eodem viro copulari quos ideo coniungi posse decernimus. quod secundum canones sacros nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet diuini dimittere coniugem cum apostolus precipiat nolite fraudari inuicem n. f. ex. c. ad. t. r. c. Item dictum est nobis quasdam feminas desidiose. quasdam vero fraudulenter ut a viris suis separarentur. proprios filios coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus ut si qua mulier filium suum desidia. aut aliqua fraude coram episcopo tenuerit ad confirmandum propter fallaciam vel fraudem quod diu uiuat penitentiam agat. tamen a viro suo non separatur. Item iohannes papa ad limina sancti petri homo nomine stephanus ueniens nostro presulatu innotuit quod filium suum in extremo uite positum nondum baptismi uindam lotum. absentia sacerdotum cogente baptizauit eumque propriis manibus suscepit atque per huiusmodi negotio reuerentia tua presatum hominem a sua coniuge iudicauit esse seperandum. quod fieri nullatenus debet dicente scriptura. quod deus coniungit homo non separet et dominus non dimittit uxorem nisi causa fornicationis iubet. et nos tanta auctoritate freti dicimus dimittendum esse et inculpabile iudicandum quod necessitas intulit. Nam baptizandi opus laicis fidelibus. si tamen necesse fuerit libere conceditur. Unde si supradictus homo filium morientem aspiciens ne animam perpetuo perire dimitteret uindam baptismi lauit ut eum de potestate mortis eriperet bene fecisse laudatur. Ideoque sue uxori sibi iam olim legitime sociate impune dum uixerit iudicamus manere coniunctum. nec ob hoc separari debere. His aliisque pluribus auctoritatibus edocetur. coniuges non esse separandos si post legitimam copulam alter alterius filium de fonte leuauerit vel in confirmatione tenuerit

¶ Quid premissis obuiet

His autem obuiare uidetur quod deus dedit. papa ait. Derueit ad nos dyaconus sanctitatis vestre epistola; deferens quod quidam viri et mulieres preterito sabbato paschali pro magno populi incurfu nescientes filios suos suscepissent de lauacro. Cupis ergo scire an propter hoc debeant viri ac mulieres ad proprium usum redire vel non. Nos vero hac re mesti priorum inquisiimus dicta. et inuenimus in archiuis id est archiepiscopis apostolice sedis iam talia contigisse. et pluribus ecclesijs quarum episcopis ab hac apostolica sede uolentibus scire utrum viri ac mulieres redirent ad proprium thorum beate memorie sancti patris Julius papa. Innocentius et celestinus cum episcoporum multorum consensu in apostolorum principis ecclesia prohibentes talia rescripserunt et confirmauerunt. ut nullo modo se in coniugio reciperent viri ac mulieres quicumque alia ratione suscepissent natos. sed separarent se. ne suadente dyabolo. tale uicium inualecat. Item si quis filiastrum. vel filiastram suam ante episcopum tenuerit ad confirmationem sepetur ab uxore sua. et aliam nunquam accipiat. Nec autem vel ad terrorem dicta sunt non quia ita esset faciendum. sed ne illud fieret summo opere cauendum. vel de illis est intelligendum qui prius filios suos uicissim de fonte suscepissent quod fierent coniuges. Premissis autem auctoritatibus omnino consentiendum est ut siue proprium siue tantum viri filium. mulier de fonte suscepit non ideo a viro separetur. Quod et de viro similiter oportet intelligi.

¶ De copula spiritualium vel adoptiuorum et naturalium filiorum.

Quod autem spirituales vel adoptiuum filij naturalibus copulari nequeant. Nicolaus papa testat

ita inquiring. Ita diligere debet homo eum qui se suscepit de sacro fonte/sicut patrem. Inter fratres et filias spirituales gratuita et sancta communio est que dicitur non est consanguinitas sed habenda spiritualis proximitas. unde inter eos arbitror non posse fieri legale coniugium quod nec inter eos qui nati et eos qui adoptione filii sunt venerande leges matrimonia contrahi permittunt. Item si inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio iungit quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare quos per celeste sacramentum regenerationis sancti spiritus vincit.

¶ Si filii qui ante paternitatem vel post nati valent coniungi.

Noc autem quidam volunt intelligere de illis tantum filiis quibus opatres facti sunt. De alijs vero qui ante compaternitatem vel post geniti sunt concedunt quod legitime et licite iungi possunt/ quibus videtur consentire urbanus secundus dicens. Super quibus consuluit nos tua dilectio. hic videtur respondendum ut et baptismus sit si instante necessitate femina puerum in nomine trinitatis baptizauerit. et quod spiritualium parentum filii. vel filie. ante vel post compaternitatem genite possunt legitime coniungi. preter illam personam qua opatres effecti sunt.

¶ Pascalis papa.

Pascalis vero secundus post compaternitatem genitos copulari prohibet scribens regimo episcopo post susceptum filium de fonte vel filiam spirituales qui ex opatre vel ex comatre fuerint nati matrimonio coniungi non possunt. Illud etiam notandum est quod in triburienli concilio legitur si quis sue spiritualis amatre filiam fornicatu et ita contingente rerum casu in coniugium du-

perit maturiori seruato habeat concilio atque legitimo onubio honeste opaz det.

¶ Si quis ducere possit duas comatres alteram post alteram.

Solet etiam queri/ si comatrem uxoris post eius obitum quis ducere valeat. De hoc Nicolaus papa sic scribit. Sciscitatur a nobis sanctitas vestra. si quis duas comatres habere valeat vnam post alteram in quo meminisse debes scriptum esse. erunt duo in carne vna. Cum ergo constet quod vir et mulier vna caro efficiunt/ restat vna opatrem constitui mulieri. cui assumpta vxor comater eius erat et ideo virum illi femine non posse coniungi que comater eius erat. cum qua idem fuerat vna caro effectus. huic autem illud contrarium videtur. Qui spirituales habet comatrem cuius filium in lauacro acceperit / et vxor eius comater non est / licet ei defuncto cum patre/ eius vidualiam ducere in vxorem quos nulla generatio spiritualis secerit. Item ex epistola pascalis pape. Post vxoris obitum cum comatre eius coniugio copulari. nulla vero ratio vel auctoritas videtur prohibere. Non enim per carnis unionem ad unionem spiritus pertransit. Sed sciendum est. quod auctoritas nicolai de illo ait. quod vxori sue debitum reddit postquam comater illius extitit. alie vero auctoritates de illo agunt et vxor postquam a viro suo derelinquitur illius comater efficitur. nec post opaternitatem a viro suo agnoscitur vel de viro potius agunt. cuius vxor ante defungitur quam ab eo agnoscatur.

¶ Si vir et vxor possunt simul tenere puerum.

Solet etiam queri si vxor cum viro si debeatur in baptismo suscipere puerum. De hoc urbanus ait. quod vxor cum marito in baptismo simul non debeatur suscipere puerum nulla auctoritate videtur vel reperitur prohibitum. sed ipsa puritas

spiritualis paternitatis ab omni labe & infamia seruetur immunitatis decreuimus ut uterque simul ad hoc aspirare non presumant. quia vero piaculare flagitium commisit qui duabus amantibus vel sororibus nupsit. magna penitentia debet ei iungi.

De ij. et iij. nuptijs et deinceps.

Sciendum est etiam quod non solum prime vel secunde nuptie sunt licite. sed etiam tercie et quarte non sunt damnande. unde aug. Secundas nuptias omnino licitas apostolus concedit de iij. aut et quartis et de utraque plura nuptijs solent homines mouere questionem. Quis audeat diffinire quod nec apostolum video diffinisse. Sic enim. Si dormierit uir eius cui uult nubat / non dicit primus vel secundus vel tercius vel quotuslibet / nec nobis diffiniendum est / quod non diffinit apostolus. Unde ut breuiter respondeream nec illas nuptias debeo damnare nec eis uerecundiaz numerositatis afferre nec contra humane uerecundie sensum audeo dicere. ut quotiens uoluerint nubant nec ex meo corde propter scripture auctoritatem quotuslibet nuptias damnare. Idem testatur iero. Ego nunc libera uoce exclamo nec damnari in ecclesia bigamam immo nec trigamam et ita licere quinto et sexto quemadmodum secundo marito nubere. apostolus tamen bigamos a sacerdotali honore excludit. Sed hoc non facit pro uicio bigamie immo pro sacramenti uirtute ut sit una unus sicut unica uinici. Illud tamen cesariensis concilij uidetur innuere bigamiam esse peccatum. Presbiterum inquit in nuptijs bigami prandere non conuenit. quia cum pnia bigamiam indigeat quis erit presbiter qui talibus nuptijs possit prebere consensum. Sed hoc de illo intelligi potest qui prime uxori insidiatus putatur desiderio secunde. vel per signaculo sacramenti. illud dicitur quod in bigamo non seruatur.

Handwritten marginal note in a smaller script, likely a gloss or commentary on the main text.

Ambrosius etiam dicit quod prime nuptie tantum a domino sunt institute. secunde uero sunt permisse. et prime nuptie sub benedictione dei celebrantur. sublimiter uero secunde etiam in presenti carent gloria.

Incipit cap. 23.

De resurrectionis et iudicij conditione.

Postremo de conditione resurrectionis et modo resurgentium. necnon et de iudicij et misericordie qualitate breuiter differendum est. Omnibus questionibus que de hac re moueri solent satisfacere non ualeo. resurrectionem tamen carnem omnium quicumque nati sunt atque nascentur et mortui sunt et morientur nullatenus ambigere debet christianus. Sic enim isaias resurgente mortui et resurgente qui erant in sepulchris. et apostolus. Nolumus uos igno. f. de. d. ut ubi. si. et. c. qui. se. non habent secundum resurrectionis. hoc enim ostendens nobis in uerbo. do. quia nos qui ui. qui. s. in aduen. do. non. pre. eos qui dormi. Quomodo impet. do. in iu. et in uo. at et in cu. des. de ce. et mor. qui in cristo sunt re. primi. de. tamen nos qui ui. qui. relin. su. ca. cum illis in nu. obui. xpo in aera. et sic semper cum eo erimus. his uerbis et ueritas re. et causa atque ordo resurgentium preclarissime insinuat.

De uoce tube.

Quia enim resurrectionis mortuorum erit uox tube que in aduentu iudicij ab omnibus audietur. et cuius uirtute excitabuntur mortui. et de monumentis resurgent. Unde propheta dabit uoci sue uocem uirtutis. id est effectum resuscitandi mortuos. et iohannes euangelista ait. Venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient uocem filij dei et procedent boni in resurrectionem uite. mali uero in resurrectionem iudicij. Si uero queritur cuius uel qualis erit uox illa apostolus dicit quod erit archangeli id est ipsius christi qui est princeps.

Vox in die... Tuba... adf... et...

archangelorum vel vox erit alicuius vel plurium angelorum. Eademque dicitur tuba quia erit manifesta et nouissima / quia post eam non erit alia / hec tuba ut ait aug. est clamor de quo dicitur in euangelio. Media nocte clamor factus est / ecce sponsus. etc. ob. ei. Tuba nomine aliquod euidentis et preclarum signum intelligitur. Quod vox archangeli et tuba dei ab apostolo dicitur in euangelio vox filij dei et clamor appellat. quod signum mortui audient et resurgent.

1 cor 14

De nocte media.

Media autem nocte dicitur venturus ut ait aug. Non pro hora temporis sed quia tunc veniet cum non speratur. media ergo nocte scilicet cum valde obscurum erit id est occultum veniet. Dies enim domini sicut fur in nocte ita veniet. Potest tamen non modo grue intelligi medie noctis tempore venturus quia ut ait cassiodorus. hoc tempore primogenita egypti percussa sunt. quando etiam sponsus venturus est. pluribus etiam locis contestantur auctores quod aduentus christi dies dicitur domini non pro qualitate temporis sed rerum. quia tunc cogitationes et consilia singulorum patebunt. Unde in danielis verustas dierum sedit. et libri aperti sunt coram eo. libri sunt conscientie singulorum. que tunc asperientur eis vel alijs. et tunc implebitur nihil occultum quod non reueletur. Adueniente autem summo iudice non solum aeris tenebre illuminabuntur sed etiam abscondita cordium manifestabuntur. Virtute ergo diuina fiet ut cuius opera sua bona vel mala cuncta in memoria reuocentur et meritis intuitu mira celeritate cernantur ut accuset vel excuset hominem conscientia eaque teste damnet vel saluet.

1 cor 14

1 cor 14

1 cor 14

De memoria electorum si tunc precedentia mala teneat.

Ita queritur verum electis tunc assit memoria precedentium malorum sicut bonorum. Quaedam auctoritates videntur bonos tradere non habituros tunc memoriam precedentium malorum id est peccatorum vel tormentorum. Sic enim isaias. Ego creos celos novos et terram nouam et non erunt in memoria priora et non ascendent super eos sed gaudebitis in eternum. Item obliuioni tradite sunt angustie priores et abscondite ab oculis vestris. que de futuro exponens iero. ait. obliuioni tradentur priori mala. quia forsitan in futuro pristime conuersationis memoria omnino delebitur succedentibus bonis eternis ne sit pars malorum prioris angustie memorari. Sed hec et his similia possunt accipi sic ut non excludant memoriam precedentium malorum sed ex ea molestiam et lesionem amoueant. Non enim eorum memoria sanctos contristabit. vel eorum beatitudinem obfuscabit sed gratiores deo reddent. Unde super psalmum octuagesimum septimum ait greg. Quomodo in eternum misericordias domini cantet qui miserie non meminit. Quomodo autem plena beatitudo si memoria reatus mentem tangit. Sed sepe leti tristius meminimus. et sanis dolorum meminimus sine dolore. et inde amplius leti et gratifsumus. Ex his apparet quod si priorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro non eis tamen erit ad penam vel glorie derogationem sed ad gratiarum actionem. Si vero queritur verum peccata que fecerunt electi prodeant tunc innoticiam omnium sicut mala damnatorum. omnibus erunt nota. non legi hoc expressum in scriptura. Unde non irrationabiliter putari potest. peccata hic per penitentiam tecta et deleta illic etiam regi alijs. alia vero cunctis apparari.

De lo 7 8 iustis 8 x moraliu

1 cor 14

1 cor 14

De his qui viui reperientur.

Aug 20 li. 3. d. 2. r. 2. et. Ingle
supra id. qm. ipse. 29. 1. 1498. 2.

Queri solet utrum illi quos viuos inueniet xpc nunq̄ omnino mori tūri sūt. an ipso tēporis puncto quo rapiētur obuiā xpo ad immortalitatem mira celeritate sūt transcuri. Non em̄ dicendum ē fieri non posse. nisi per aera in sublimē portentur in illo spacio & moriantur & reuiuiscant. Ad hunc autem sensum quo estimemus illos in p̄uo spacio & passuros mortem. & accepturos immortalitatem. ap̄stolus nos vr̄gere videtur vbi dicit. Omnes in xpo uiuificabimur. & alibi. Quod seminas non uiuificatur. nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile videatur illā multitudinem corporum in aere quodammodo seminari atq; ibi p̄tinus immortaliter & incorruptibiliter reuiuiscere. cū credamus in ictu oculi futuram resurrectionem & in membra sine fine picturam. tanta velocitate rediturum antiquissimorum cadaverum puluerem. sed vellet de his potius audire doctiores. Si ergo sanctos qui reperientur xpo ueniente uiuentes ei q̄ obuiam rapiētur crediderimus i eodem raptu de mortalibus corporibus erituros & ad eadem mox immortalia facta redituros. Nullas in uerbis ap̄stoli patiemur angustias. generaliter accipietes illud quod dictum ē. Omnes quidem resurgemus scilicet tam boni q̄ mali. sed non omnes immutabimur scilicet in solennitatem resurrectionis. De hoc etiam ambrosius ait in ipso raptu eorum qui uiui reperientur mors erit & resurrectio vbi anima quasi per soporem egressa de corpore eidem in momento reddatur. Contra uero scribens ad marcellam iero. detestari uidet̄ dicens. Quosdam in fine seculi adueniente xpo nō esse mortuos. sed uiuos repertos in immortalitatem repete mutandos. Horum autem qd̄ uerū sit n̄ ē humani iudicij diffimire

et inueniet xpc in puluis et
et inueniet xpc in puluis et

1498. 2. 29. 1. 1498. 2.

Aug. 20 li. 3. d. 2. r. 2. et. Ingle
supra id. qm. ipse. 29. 1. 1498. 2.

Quomō intelligitur xpc iudex uiuorum & mortuorum.

His autem adiciendū est duplīciter intelligi qd̄ dicitur xpc iudicatur? uiuos & mortuos. Aut em̄ uiui accipiuntur qui in aduentu eius uiui reperientur. licet in raptu moriant. & mortui qui ante decesserant vel uiui. & mortui accipiuntur iusti & iniusti.

Quomodo omnes incorrupti.

Quoniam ex predictis sane credi ualeat. & omnes resurrecturos credendum ē. etiam qd̄ omnes resurgent incorrupti non uicq; impassibiles. quia mortem patientur eterna. sed sine diminutione membrorum omnia humani corporis habituri membra. Nec tamen gloria ac specie impassibilitatis induent.

De etate & statura resurgentium.

Solent autem nonnulli percontari & querere an in eadem etate & statura corporis omnes resurrecturi sūt. Quidam putauerunt omnes resurrecturos secundum mensuram etatis & stature xpi. Ideo quia ap̄stolus ait. Donec occurramus omnes in uirum perfectum in mensuram etatis plenitudinis cristi. Sed his uerbis non eadem resurgentibus assignatur statura sed etas. Omnes em̄ in eadem etate resurgent. in qua xpc mortuus ē. & resurrexit. cuiuscunq; etatis mortui fuerit. Vnde autem posuit non ut distingueret sexus sed ut significaret perfectionem uirū quā tunc habebunt. sed non omnes eandem staturam corporis obtinebunt. Vnde de aug. Non ait in mensuram corporis uel stature / sed etatis. quia unusquisq; suam recipiet mensurā corporis quā uel habuit in iuuentute. etiam si senex obijt uel fuerat habiturus. si ante ē defunctus? Etas uero erit illa ad quā peruenit xpc scilicet inueniens vbi circa xxx. annos. Triginta em̄ annorum duum & trium mensū erat etas xpi in q̄ mortuus ē & resurrexit.

Aug. 20 li. 3. d. 2. r. 2. et. Ingle
supra id. qm. ipse. 29. 1. 1498. 2.

Aug. 20 li. 3. d. 2. r. 2. et. Ingle
supra id. qm. ipse. 29. 1. 1498. 2.

*quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis
quod dicitur in scripturis*

Non est autem fas dicere quod in resurrectione accedat corpori magnitudo quam nec habuit hic. nec erat habiturum diu uiuendo. nec maiora corpora redigenda sunt ad modum domini corporis. Periret enim multum de illis corporibus. cum nec periturus sit capillus ut ait dominus. Capillus de capite vestro non peribit.

Resurget quidquid fuit de substantia et natura corporis et in eadem parte corporis.

Non enim peribit deo terrena materies de qua mortalium creatur caro. sed in quemlibet puluere cemerue soluatur in quoslibet alicuius aurasque diffugiat. et in quocumque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur in quocumque animalium vel hominum cibum carnemque mutetur illi anime puncto temporis redibit quam illam carnem primitus ut homo fieret cresceret uiueret animauit. Ipsa ergo terrena materies qua discedente anima fit cadaver non ita resurrectione reparabitur ut ea qua dilabuntur et in alias atque alias rerum species vertuntur quousque ad corpus redeant unde dilapsa sunt ad eadem quoque corporis partes ubi fuerunt redire necesse sit. Alioquin si capillus redit quod tam crebra tonsura decrauit. si unguis quod toties depressit exsectio immoderata et indecens cogitantibus resurrectionem carnis. et ideo non credentibus occurrit infirmitas. Sed quemadmodum si statua cuiuslibet solubilis metalli igne liqueceret vel conteretur in puluere vel confunderetur in massam. et ea vellet artifex rursus ex illius materia et quantitate reparare nihil interesset ad eius integritatem que particula materie cui membro statue redderetur. dum tamen totus ex quo constituta fuerat restituta resumeret. ita deus mirabiliter. atque ineffabiliter artifex de toto quo caro nostra extiterat eam mirabili celeritate re-

stituet. Nec aliquid attinebit ad eius reintegrationem. utrum capilli ad capillos redeant et ungues ad ungues an quidquid eorum perierat mutetur in carnes et in partes alias corporis reuocetur curante artificis prudentia ne quid indecens fiat. Indecorum quippe aliquid ibi non erit. sed quidquid futurum est hoc decebit. quia nec futurum est si non decebit

Sancti sine omni deformitate resurgent.

Hoc autem in corporibus sanctorum intelligendum est. de quibus consequenter adiungit. Resurgent ergo sanctorum corpora sine ullo vitio. sine ulla deformitate sicut sine ulla corruptione onere. difficultate. in quibus tanta facilitas quanta felicitas erit. propter quod et spiritualia dicta sunt cum proculdubio corpora sint futura non spiritus. Ex his apparet quod una erit etas omnium resurgentium scilicet iuuenilis. statura vero diuersa scilicet quam quisque habuerit in iuuenili etate vel erat habiturus. si ante est defunctus nec de substantia de qua hominis caro creatur. Aliquid peribit sed omnium particularum ante dispersarum collectione reintegrabitur naturalis substantia corporis sanctorumque corpora sine omni vitio fulgida sicut sol refulgent precisis cunctis deformitatibus quas hic habuerunt.

Si mali tunc habeant quas hic habuerunt deformitates.

De reprobis autem queri solet an cum deformitatibus hic habitis resurgent. hoc autem augustinus non asserit. sed dubium relinquit ita inquit. Quicumque ab illa perditionis massa que per adam facta est non liberabuntur per christum. resurgent quidem etiam ipsi unusquisque cum sua carne. sed ut cum dyabolo eiusque angelis puniantur. utrum vero ipsi cum vitijs et deformitatibus suorum

corporum resurgant quecumque in eis gestauerunt in requirendo labore quod opus est. Non enim fatigare nos debet incerta eorum habitudo vel pulcritudo. quorum erit certa et sempiterna damnatio. Ecce non diffinit an tunc habeant deformitates quas hic habuerunt reproborum corpora.

¶ Quod non consumunt corpora que tunc ardebunt

Ivero queritur de corporibus malorum quomodo in igne ardeant et non consumantur augustinus varijs exemplis astruit et sempiternis ignibus ea ardere et non consumi illa combustionem sicut animus cui presentia corporis vivit et dolorem pati potest. et mori non potest. Hoc enim erit tunc etiam in corporibus damnatorum quod non esse scimus in animis omnium

¶ Si demones corporali igne cremantur

Queri etiam solet an demones corporali igne ardeant. ad quod augustinus respondens ait. Cur non dicamus quibus miris. tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pena corporalis ignis affligi si spiritus hominum etiam ipsi incorporei et nunc potuerunt includi corporalibus membris et tunc potuerunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari. Gehenna illa que stagnum ignis et sulphuris dicta est corporeus ignis erit et cruciabit damnatorum corpora hominum vel demonum sed solida hominum aerea demonum. Unus enim utriusque ignis erit ut veritas ait. De quo igne si queritur. qualis vel ubi sit. augustinus sic respondet. Ignis eternus cuius modi sit et in qua mundi vel rerum parte futurus sit. hominem scire arbitror neminem nisi forte cui spiritus divinus ostendit.

¶ Si anime sine corporibus sentiunt ignem corporalem.

Quoniam autem constat animas igne materiali in corporibus cruciandas. queri solet an interim ante resurrectionem corporum anime defunctorum reproborum materiali igne concrementur. De hoc Julianus toletane ecclesie episcopus gregorius dicta secutus ita scripsit. Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore. cur non post mortem etiam corporeo igne teneatur. Teneri autem per ignem spiritum dicimus ut in tormento ignis sit. videndo atque sentiendo. Quod autem non solum videndo sed etiam experiendo anima ignis tormentum patiatur ex euangelio colligitur ubi veritatis voce dives mortuus dicitur in inferno sepultus. cuius anima quod in igne teneatur insinuat cum abraham deprecatur dicens. Mitte lazarus ut intingat ex. d. s. in. a. ut. re. l. m. quia. cru. in. b. f. Dum ergo peccatorem divitem damnatum in ignibus veritas prohibet quis sapiens reproborum animas teneri ignibus negat. Precipue cum humanam animam corporis similitudinem habere doceat. augustinus ita inquit. proferri animam habere posse similitudinem corporis et corporalium omnino membrorum quisquis renuit. potest negare animam esse que in somnis videt vel ambulare se vel sedere vel huc atque illuc. gressu vel etiam volatu ferri. hoc sine quadam similitudine corporis non fit. proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit non corporalem sed corpori similem. ita etiam in locis videtur esse non corporalibus. sed corporalium similibus sive in requie sive in doloribus. In cassiani etiam voluminibus legitur. quod non sit ociose. neque nihil non sentiunt. cum dives ille in inferno se flamma cruciari clamet. unde probatur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari. sed nec istis affectibus scilicet spe/tristitia/gaudio/ac metu carere. et ex his que sibi in illo generali examine reseruantur eas quidam iam incipere pręgustare.

Handwritten marginal notes at the top of the page, including the number '21' and various Latin phrases.

De abortiuis fetibus & monstris.

Illud etiam iuestigari oportet si abortiuus fetus & monstra resurgent & q̄lia de quo aug. ita ait. Occurrit d̄ abortiuis fetibus questio qui iam nati sunt i vteris matru. sed no ita ut iam possint renasci. Si em̄ resurrecturos eos dixerimus. De his qui iam formati sunt tolerari potest vtrūq; quod dicitur. Informes vero quis no p̄cluius perire arbitretur. sicut semina que cepta simul non fuerunt. Scrupulose quidem inter doctores queri ac disputari potest. quando incipit homo in vtero viuere. an sit quedam vita occulta que nondum motibus viuientis appareat. Negare em̄ viris se puerperia que ideo membratim exsecantur vt eiciantur ex vteris pregnatium. ne matres etiam si mortua fuit ibi relinquntur occidant nimia videtur. Ex quo aut̄ incipit homo viuere ex illo vtiq; iam mori potest. mortuus vero vbiunq; illi potuit mors euenire quo ad resurrectione no per timeat reperire nequeo. Neq; em̄ & monstra que nascuntur & viuunt quātumlib; cito moriantur. aut resurrectione negabuntur. aut ita resurrectione credenda sunt. Sed potius correcta eorum emendataq; natura. Absit em̄ vt illum bi membrum quem nuper natum in oriente fratres fidelissimi qui eum viderunt retulerunt. & sanctus iero. scriptum reliquit vt vnum hominem duplicem ac non potius duos quod futurum erat. si gemini nasceretur resurrecturos estimemus ita zc. que nimia deformitate monstra dicuntur ad humane nature figuram resurrectione reuocabuntur.

Dispositio 21ta

De diuersis animarum receptaculis.

Posterea sciendū ē q̄ omnes anime vt ait aug. Cum de hoc seculo exierint diuersas habent receptiones. bone habent gaudium. male vero tormenta. Sed cum facta fuerit re

surrectio & bonorum gaudium amplius erit. & malorum tormenta grauiora quādo cum corpore torquebuntur. Ex his ostenditur q̄ maius erit gaudium sanctorum in resurrectione & plus q̄ fuerit ante & q̄ diuersa receptacula habebunt anime sanctorum. De quibus idem aug. ait. Tempus qd̄ inter hominis mortem & vltimam resurrectionem interpositum ē animas in abditis receptaculis continet sicut vnaqueq; digna est vel reque vel erumna p̄ eo qd̄ sortita ē i carne dū viueret.

De suffragijs defunctorum augustinus in encheri.

Neq; negandum est vt ait aug. defunctorū aias pietate suorū viuientium releuari. cum pro illis sacrificiū mediator offertur vel elemosine sunt in ecclesia. sed hec eis tantum prosunt qui cum viuerent hec sibi vt postea possent prodesse meruerunt.

Quibus psint orationes & elemosine & sacrificium & huiusmodi.

Est quidem viuendi modus nec tam bonus vt non requirat ista post mortem. nec tam malus vt ei non prosint ista post mortem. Est vero talis in bono vt ista non requirat. & est rursus talis i malo vt nec his valeat cum hec vita transierit adiuuari. Quos circa hic omne meritum comparatur qd̄ possit post hanc vitam quispiam grauari vel releuari. Nemo em̄ speret qd̄ hic neglexit cum obierit apud deum p̄mereri. Non ergo ista que p̄ defunctis dimendādis frequētat ecclesia illi apostolice sic aduersa sententie qua dictum ē. Omnes astabimus ante tribunal xpi vt referat vnusquisq; secundum ea que per corpus gessit scilicet bona vel mala. quia etiam hoc meritum sibi quisq; cum in corpore viueret oparauit vt possent ei ista p̄deē

Handwritten marginal notes at the bottom of the page, including the number '21' and various Latin phrases.

Non enim omnibus profunt. et quare non nisi propter differentiam vite quam quisque gessit in corpore. Cuius ergo sacrificia siue altaris siue quarumcumque aliarum elemosinarum pro baptizatis omnibus offeruntur. pro valde bonis gratiarum actiones sunt. pro non valde malis sunt propitiatioes. sed pro valde malis et si nulla sunt adiuuamenta mortuorum. tamen qualescumque viuorum consolationes sunt. quibus vero profunt. vel ad hoc profunt ut sit plena remissio vel certe ut tollerabilior sit ipsa damnatio. Orationibus ergo sancte ecclesie et sacrificio salutari et elemosinis que pro eorum spiritibus offeruntur. Non est dubium mortuos adiuari ut cum eis misericordius agatur a domino quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a patribus traditum tota obseruat ecclesia ut pro eis qui in communi corpore et sanguine domini defuncti sunt cum ad ipsum sacrificium loco suo commoventur oratur ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Non est ergo ambigendum ista prodesse defunctis. sed talibus qui ita vixerunt ante mortem ut possint eis hec utilia esse post mortem. Nam qui sine fide operante per dilectionem eiusque sacramentis de corpore exierunt frustra illis a suis huiusmodi pietatis officia impenduntur. cuius dum hic essent pignora caruerunt non misericordiam sibi tesaurizantes. sed iram. Non enim mortuis noua merita operantur cum pro eis aliquid boni operantur sui. sed eorum precedentibus consequentia ista redduntur. Nam ista quisque sumens vitam. nisi quod in ea quisque meruerit non poterit habere post eam. Ecce quibus et qualiter profunt. illa que pro defunctis frequentat ecclesia mediocriter malis suffragantur ad pene mitigationem. Mediocriter bonis ad plenam absolutionem. Qui non habent tante perfectionis merita ut non indigeant iuari per pauperes quorum est regnum celorum quos sibi fecerunt amicos de mamona iniquitatis. Quorum tanta est perfectio ut his adiutorijs non indigeant quales

sunt apostoli et martires. Ut enim ait. augustinus. Inimura est pro martire orare in ecclesia. cuius nos debemus orationibus commendari. pro alijs autem defunctis oratur.

De officijs sepulture.

Que pompis vero exequiarum. Idem augustinus. ita dicit pompa funeris agmina exequiarum sumptuosa diligentia sepulture viuorum sunt qualescumque solatia non adiutoria mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura preciosa oberit pro vilis vel nulla. preclaras exequias in aspectu hominum purpurato illi diuiti exhibuit turba famulorum. sed multo clariores in aspectu domini vltimo illi pauperi ministerijs exhibuit angelorum qui eum extulerunt non in marmoreum tumulum sed in abrahe gremium. Sit tamen cura mortuos sepeliendi et sepulcrum construendi quia hec in scripturis sanctis inter bona opera deputata sunt. nec solum in corporibus patriarcharum aliorumque sanctorum. sed etiam in ipsius domini corpore. qui ista fecerunt laudati sunt. impleat ergo hec homines erga suos officia postremi muneris et sui humani lemmata meroris. Verum illa que adiuuant spiritus defunctorum scilicet oblationes orationes multo obseruantius percurent.

De duobus bonis quorum alter plura post mortem habet auxilia.

Solet moueri questio de duobus vno diuite altero paupere pariter sed mediocriter bonis que predictis suffragijs indigent et meruerunt pariter post mortem iuari. pro altero vero id est pro diuite speciales et communes fiunt orationes multeque elemosinarum largitiones. pro paupere vero non fiunt nisi communes largitiones. et orationes. Queritur ergo an tantum iuetur pauper paucioribus subsidijs quantum

diues amplioribz. Si non pariter iuuat non ei redditur secundum merita. Deseruit em pariter iuari quia pariter boni extiterunt. si vero tantum suffragij consequitur quantum diues quid contulerit diuiti illa specialiter p eo facta. Sane dici potest non ei magis valuisse generalia et specialia qm pauperi sola generalia suffragia. et tamen profuerit diuiti specialia non quidem ad aliud vel magis aliquid sed ad idem ad qd generalia vt ex pluribus et diuersis causis vni; perciperetur emolumentum. Potest tamen dici illa plura subsidia contulisse diuiti celeriorez absolutionem non pleniorē

Quibus suffragijs iuuabuntur mediocriter boni qui in fine inueniuntur.

Sed iterum queritur de aliquo mediocriter bono qui talibus indigens suffragijs in ipso confirmationis seculi articulo cui reliquis migrabit si saluus fuerit p eo non offertur vterius sacrificij vel orō vel elemosina nec habebat tante perfectionis merita. que his suffragijs non egerent. Nunq̄ ergo saluabitur. estimo euz quasi per ignem transeuntem saluari meritis et intercessionibus celestis ecclesie que p fidelibus semper intercedit voto et merito donec impleatur xpc.

Quomodo sancti glorificati audiunt preces supplicantium et quomodo intercedunt p nobis ad dominum

Sed forte queris. nunquit preces supplicantium sancti audiunt et vota postulantium in eorum noticiam perueniunt. Non ē incredibile animas sanctorum que in abscondito faciei dei veri luminis illustratione letantur in ipsius contemplatione ea que foris aguntur intelligere quantum illis ad gaudium vel nobis ad auxilium perimet. Sicut em angelis ita et sanctis qui deo assistunt

petitiones nostre innotescunt in verbo dei qd contemplantur. vnde et dicuntur angeli orationes et vota nostra offerre deo. non quia eum doceant. sed quia eius voluntatem super eis consulunt. Vnde aug. angeli qui sunt apud deum innotescunt petitiones nostre vt quodammodo eas offerant deo. et de his consulant et qd deo iubente implendum esse cognouerint. hoc nobis euidenter vel latenter reportent. Vnde et angelus hominibus ait. cum oraretis orationem vestram obtuli deo. ad omnia quedam scienda sufficit deo sua perfectio. habet tamen nuntios. id est angelos non qui ei que nesciat annuntient. Non em sunt vlla que nesciat. sed bonum eorum est de operibus suis eius consule re veritatem / et hoc ē qd ei dicuntur non nulla nunciare. non vt ipse ab eis discat. sed vt ab eo ipsi p verbū eius sine corporali sono nuntiant. etiam quod voluerit ab eo missi ad quos voluerit totum ab illo per illud verbum eius audientes id est in eius veritate inuenientes / quid sibi faciendum quid quibz et quando nuntiandum sit. Nam et nos orantes eum non eum docemus quia nouit vt ait verbum eius / pater vester quid vobis necessarium sit priusq̄ petatis ab eo. Nec ista ex tēpore cognouit / sed futura omnia temporalia atq; in eis etiam quid et quando ab illo peturi fueramz et quos et de quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus esset sine initio ante presciuit. Non ergo dicitur angelus dei orationes nostras offerre deo q̄ si deus tunc non nouerit quid velimus et quo indigeamus que omnia anteq̄ fiat sicut et postq̄ facta sunt nouit. sed quia necesse habet rationalis creatura et temporales cās ad eternā veritate referre siue petendo quid erga se fiat siue consulendo quid faciat.

Quod dictum est de angelis attribuit sanctis animabus

Sautez angeli a deo per verbū eius discunt petitiones nostras & quid de his implendum sit. & quid non. Cur non credamus & animas sanctorum dei faciem contemplantium in eius veritate intelligere preces hominum & que implende sint vel non. Inde est q̄ deus dicitur exaudire preces quorundam non solum quando effectui mācipat / sed etiam quādo innotescit curie angelorum & sanctorum animarū / quid inde futurum sit vel non. & quid cognoscunt in dei voluntate esse volunt & ipsi. Ideo em̄ superne voluntati addicti sūt vt nihil preter eius voluntatem queant velle. Intercedunt ergo ad deum p̄ nobis sancti. & merito / dum illorū merita suffragantur nobis & affectu dum vota nostra cupiunt impleri. Quod tamen n̄ faciūt nisi in voluntate dei implenda didicerint. Oramus ergo vt intercedant pro nobis id est vt merita eorum nobis suffragentur / & vt ipsi velint bonum nostrum. quia eis volentibus deus vult & ita fiet. Ex premissis constat q̄ cum quibusdam misericordius agit deus q̄ eorum peccata meruerint scilicet cum mediocriter malis qui suffragijs ecclesie iuuantur.

Distinctio 20ma

Si valde malis detur mitigatio pene

Sed queritur hic de valde malis vtrem & ipsi in aliqua earum penarū mitigacione dei misericordiam sentiant vt minus q̄ meruerint puniantur. Quidam autumant eos nullā releuacionem pene habituros. quod confirmant iacobi auctoritate dicentis. Iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. aug. etiā ait. Misericordia hic exhibetur sc̄z ad iudicium in futuro. Idem distinguens quomodo omnes vie domini sicut misericordia & veritas ait erga sanctos omnes. vie dei misericordia veritas. quia & in iudicando subuenit & ita nō deest misericordia

*hanc dicitur deo p̄ nobis
intercedunt angeli
sancti & iusti q̄ p̄
deum omnia dispensantur*

& in miserando id exhibet quod pmisit ne desit veritas. Erga omnes aut quos liberat & damnat omnes vie sunt misericordia & veritas. quia vbi nō miseretur vindicte veritas dat dices vbi n̄ miseret dat intelligi aliquid a deo fieri vt non miseretur / sed his occurrit qd̄ ait cassiodorus super psalmum. l. loquens de misericordia & pietate dei. hec due inquit res iudicio dei semper adiuncte sunt. Ergo & in punitione malorum non est iusticia sine misericordia. Ideo de iudicio & misericordia ait. hec duo mutua societate sibi iunguntur. In his breuiter opera omnino dei includit. **Rug.** quoq; respondens illis qui reproborum supplicia sine habitura contendunt ita illorū repellit opinionē. asserens reprobos perpetuo puniendos vbi eorum supplicia mitigari aliquatenus non neget. frustra inquit nonnulli eternam damnandorum penas & cruciatus sine intermissione perpetuos. humano miserantur affectu. atq; in futurum esse non credunt. Non quidem scripturis aduersando diuinis. sed pro suo motu dura quoq; molliendo & in leuiorem flectendo sententiam qua putant in eis terribilē esse dicta q̄ verius. Nō enim inquit obliuiscetur misereri deus aut cōtimeat in ira sua misericordias suas hoc quidem in psalterio legitur. **Sz** de his intelligitur qui sunt vasa misericordie. quia & ipsi non pro meritis suis sed deo miserante de miseria liberantur. aut si hoc ad omnes estimant pertinere non ideo necesse est vt damnationem opprimantur summi posse eorum de quibus dictum est. **Ibunt** hi in supplicij eternū ne hoc modo putetur habitura fines felicitas eorum de quibus econtrario dictum ē. **Iusti** autem in vitam eternam. Sed penas damnatorū ceteris temporibus estimant si hoc eis placet aliquatenus mitigari. & sic quippe intelligi potest manere ira dei in illis id est ipsa dānatio. **Hec** em̄ vocatur ira dei non diuini animi perturbatio vt in ira sua id est

7ma m^o

Deus r. 22

20⁹

*Et dicitur quod Job 22 dicitur abaque misericordia
dicitur misericordia in ira q̄ dicitur illis in ira
in ira aut p̄ uictus es agna de glo & a sed aie dicit
Hec dicitur tu misericordia & ira dicit q̄ dicitur in ira
Et dicitur quod Job 22 dicitur abaque misericordia
dicitur misericordia in ira q̄ dicitur illis in ira
in ira aut p̄ uictus es agna de glo & a sed aie dicit
Hec dicitur tu misericordia & ira dicit q̄ dicitur in ira
Et dicitur quod Job 22 dicitur abaque misericordia
dicitur misericordia in ira q̄ dicitur illis in ira
in ira aut p̄ uictus es agna de glo & a sed aie dicit
Hec dicitur tu misericordia & ira dicit q̄ dicitur in ira*

Compendio de... de misericordia... pena...
accusatio... de... de... de...
que... de... de...

manente ira sua non contineat misera-
tiones suas. non eterno supplicio finem
dando. sed leuamen adhibendo vel in-
terponendo cruciatibus. quia nec psal-
mus ait ad finendam iram suam vel p[er]
iram suam. sed in ira sua. Que si sola es-
set alienari a regno dei. carere magna
multitudine dulcedinis dei. tam gr[ati]as
tamen e[st] pena. ut ei possint nulla tormen-
ta que nouimus comparari si illa sit eter-
na. ista autem sit q[ui]libet multis seculis
longa. Manebit ergo sine fine mors per-
petua damnatorum. et ipsa omnibus erit
communis. sicut manebit communiter
omnium vita eterna sanctorum. Ecce ita
asserit hic penas reproborum non esse fi-
nendas quod non improbat si dicatur.
eorum supplicio aliquod leuame adhibe-
ri. unde et non incongrue dici potest de-
um et si iuste id possit non omnino tam
punire malos in futuro quantum merue-
runt. sed eis aliquid quantuncunq[ue] mali
sint de pena relaxare.

Determinat premissas auctoritates.

Quod ergo dictum e[st] iudicium si-
ne misericordia fieri illi qui non
fecit misericordiam. Ita in-
telligi potest q[uod] iudicium damnationis
fiet illi qui non fecit misericordiam pro
eo q[uod] fuit sine misericordia. vel fiet ei iu-
dicium sine misericordia. liberante et sal-
uante qui tamen in aliqua pene alleuias-
tione misericordiam dei sentiet. Ita cum
dicitur a misericordia hic iudicium in fu-
turo non negetur quoniam in futuro sit mise-
ricordie effectus. et in electis qui per mi-
sericordiam ab omni miseria liberabuntur
et in reprobis qui min[us] q[uam] meruerint cru-
ciabuntur. Sed hic non sine causa dicitur
fieri dei misericordia et iudicium in futu-
ro. quia et hic multis modis miserebit de[us]
quibus non miserebitur tunc. Vocat em[en]
deus nunc peccatores et iustificat quod
tunc non faciet. et tunc reddet singulis
secundum merita sua manifeste iudicas

bit qui nunc occulte iudicat.

De occulto iudicio dei.

Huius occultum iudicium ut ait
aug[ustinus] intelligitur pena qua quis
q[ui] vel exercetur ad purgationem
vel mouetur ad conuersionem vel si con-
temnit excecatur ad damnationem. Oc-
cultum ergo iudicium dei pena dicitur
qua iudicat purgando conuertendo vel
excecando. Iudicia quoq[ue] dei interdum
appellantur dispensationes eiusdem om-
nib[us] reb[us]. unde q[uod] in comprehensibilia
sunt iudicia eius. et iudicia eius abissus
multa. Iudicium autem quo in futuro
iudicabit intelligitur sententia qua ven-
tilabitur area id e[st] diuidentur localiter
boni a malis ministerio angelorum. et isti
in vitam ducentur. illi in supplicium mu-
tentur qui nunc simul mixti sunt

id est p[er] h[oc]...

20 11 12... In libro...
mirabilis...
Ipsa iusticia appellat...
q[uod] vult...
p[er] h[oc]...

De iusticia et misericordia dei.

Sed quomodo iusticia dei et pie-
tatem. id est misericordiam su-
pra cassiodoro duas esse res di-
xit que semper adiuncte sunt iudicio dei
Iusticia em[en] dei et misericordia non due
res sed vna res id est vna diuina essentia
est sicut supra pluribus auctoritatib[us] os-
tensum e[st]. quia non e[st] deo aliud esse mise-
ricordem q[uam] misericordiam. nec iustum
q[uam] iusticiam. sed idem proorsus. nec aliud
est ei esse misericordem q[uam] iustum. vel mi-
sericordiam q[uam] iusticiam. sed omnino idem e[st]
quia non denominatiue. sed essentialiter
hec de deo dicuntur. Cur ergo dicit
scriptura de operibus dei quedam esse
misericordie. quedam iusticie. Si ergo
iusticia dei misericordia e[st] quecunq[ue] sunt
opera misericordie esse videtur iusticie
et econuerso. His responderi potest sic
illis locutionibus quibus huiusmodi o-
perum sunt distinctiones ut alia misericordie
alia iusticie alia bonitati attribuantur
non diuersitas subiacentis id est rei his

20 11 12...
Ipsa iusticia appellat...
q[uod] vult...
p[er] h[oc]...

20 11 12...

20 11 12...

¶ S. t. Veritas in se non est effectus sed effectus in se non est veritas sed effectus in se non est veritas sed effectus in se non est veritas

vocabulis significare exprimitur. sed va-
rietas sensuum et effectuum in creaturis
monstratur. Cum enim dicitur deus iustus
vel iusticia essentia diuina predicatur et
etiam quod ipse sit distributor et iudex me-
ritorum intelligi datur. Ita et cum dicitur
misericors essentia diuina predicatur
et insuper quod ipse sit miserorum liberator
intelligi datur. Similiter cum dicitur bo-
nus essentia diuina predicatur. ut cum
dicitur deus. et insuper auctor omnium
bonorum ostenditur. Ita et cum dicitur
deus essentia diuina predicatur. et ipse ti-
mendus ostenditur. Inde ergo quedam
opera misericordie. quedam iusticie di-
cuntur. non quia diuina essentia hec et il-
la operetur et quia hec et illa sunt opera
diuine essentiae que dicitur misericordia
et iusticia. sed quia quedam sunt quibus
ostenditur iudex et equus distributor. quod-
dam quibus ostenditur miserator. Misericors
enim dicitur in natura. miserator
in exhibitione. et in quibusdam operibus
dicitur effectus esse misericordie. in qui-
busdam effectus iusticie. non quod aliud ef-
ficiat iusticia. aliud misericordia dei. Si
ad essentiam referas. sed quia ex quibus-
dam effectibus intelligitur iudex. ex qui-
busdam miserator vel ut quibusdam placet
iustus et misericors. sed secundum
hoc occurrit questio quomodo ex alijs
ostendatur. et ex alijs misericors cum sit
idem ei esse iustum et esse misericordem.
Si enim secundum eandem rationem dicitur
iustus et misericors ex eo opere quo
intelligitur iustus intelligitur misericors
et econuerso. Sed dixi supra quia cum di-
citur deus iustus et misericors ita eadem
diuina essentia significatur. et secundum
eam idem predicatur ut etiam quedam
diuersa intelligantur. Intelligimus enim
per hoc eum esse miseratorem et iustum
iudicem. quod euidenter origenes ostendit
dicens. Omnia que dei sunt ipse est.
ipse sapientia eius. ipse fortitudo. iusticia
sanctitas. ipse prudentia. sed cum vnum
sit in subiacenti per varietate sensuum di-

¶ S. t. Veritas in se non est effectus sed effectus in se non est veritas sed effectus in se non est veritas

¶ S. t. Veritas in se non est effectus sed effectus in se non est veritas sed effectus in se non est veritas

uersis nuncupatur vocabulis. Aliud enim
significat sapientia aliud iusticia. Quan-
do enim sapientia dicitur disciplinis te di-
uinarum humanarumque rerum iusticie
re intelligitur. quando iusticia distribu-
tor vel iudex meritum insinuat. Ita
et prudentia cum dicitur doctor et demon-
strator bonarum vel malorum rerum vel
neutarum intelligit.

**¶ Autoritatibus probat quedam iusticie. alia
misericordie. alia bonitati tribui**

Quod autem quedam opera mi-
sericordie. quedam iusticie. que-
dam bonitati attribuantur in scrip-
turis facile est reperire. et de misericordia
quidem et iusticia manifestum est. de bo-
nitate vero et misericordia amplius latius
sed aug. docet illa opera proprie ad miseri-
cordiam pertinere quibus aliqui a miseria
liberantur. Ad bonitatem vero non
solum illa. sed facturam et gubernationem
naturalium ita dicens. ad misericordiam
pertinet quod a peccatis mundat. et de mi-
seria liberat. Ad bonitatem vero quod celum
et terram et omnia valde bona creauit ut
essent idem celi non indigent misericordiam
vbi nulla est miseria in terra hominis
abundat miseria et superabundat dei mi-
sericordia. Miseria ergo hominis et mi-
sericordia dei plena est terra non celi qui non
indigent misericordia. indigent tamen re-
gente domino. Omnia enim indigent do-
mino et misera et felicia. quia sine illo mi-
ser non subleuatur. felix non regitur. Ita
alibi misericordia est erga miseros. bo-
nitas erga quoslibet. Interdum tamen
misericordia large accipit ut bonitas.

**¶ Quomodo vniuersae vie domini dicantur mi-
sericordia et veritas**

Quod hoc considerari oportet. ex
quo sensu vniuersae vie domini
dicantur misericordia et veritas
hic multiplicem recipit expositionem.

¶ S. t. Veritas in se non est effectus sed effectus in se non est veritas sed effectus in se non est veritas

Universe enim vie domini quibus ad nos venit ut ait aug. super psalmum. intelligunt duo adventus. primus in quo manifestam et multiplicem misericordiam nobis exhibuit. et secundus in quo requirendo merita iusticiam exhibuit. Universe etiam vie domini id est quibus ad dominum ascendimus sunt iusticia qua a malo declinamus. et misericordia qua bonum facimus. In his enim duobus omne bonum meritum includitur. Sed cum superius cassio dixerit in his duobus omnia opera dei includi. merito queri potest an in omni opere domini hec duo mutuo sibi iungantur. Quibusdam placuit non in omni opere domini hic duo concurrere secundum effectum dico. nam secundum essentiam non dividitur misericordia a iusticia sed unum est. Verum secundum effectum non in omni opere domini dicunt esse misericordiam et iusticiam. Sed in quibusdam tantum misericordiam et in alijs iusticiam atque in alijs misericordiam et iusticiam. Fatentur tamen dominum omnia que fecit misericorditer agere et iuste. referentes ratione dicti ad dei voluntatem que iusticia est et misericordia non ad effectus misericordie et iusticie qui sunt in rebus. Alijs autem videtur quod sicut dicitur deus omnia opera sua iuste facere et misericorditer ita concedendum sit in omni opere dei iusticiam esse et misericordiam id est clementiam secundum effectum vel signum. quod nullum opus dei est in quo non sit effectus vel signum equitatis et clementie siue occulte siue aperte aliquando enim manifesta est clementia siue benignitas et occulta equitas. aliquando vero e converso.

De sententia iudicij. Distinctio xlii

Solet etiam queri qualiter dabitur iudicij sententia. Sed non est perspicuum id explicare. Non enim scriptura aperte diffinit an voce illa preferantur. Venite benedicti. et ite male:

De iudicij sententia. Distinctio xlii. Quod dicitur in scriptura. Venite benedicti. et ite male. Quod dicitur in scriptura. Venite benedicti. et ite male. Quod dicitur in scriptura. Venite benedicti. et ite male.

dicti. an virtute iudicis ita fiat conscientijs singulorum ita attestantibus ut modo dicitur futurum ut iudicis potentie effectus ipsius dictione significetur. **I**lla etiam esurij et non dedistis mihi manducare et huiusmodi magis conscientijs exprimebatur plurimi putant quod verbis. quia apostolus in memeto et in ictu oculi ministerium consummationis tradit. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt non ad iudicium qui iudicij sententiam et malorum increpationes et bonorum premia verbis exprimebatur asserunt.

quod dicitur in scriptura. Venite benedicti. et ite male. Quod dicitur in scriptura. Venite benedicti. et ite male.

Quid iudicabunt sancti et quomodo

Non autem solus xpc iudicabit sed et sancti cum eo iudicabunt nationes. Ipse enim apostolis ait sedebitis et vos super duodecim sedes iudicantes. xij. tribus israel. Nec est putandum quod xij. apostolis tantum hoc promiserit xpc. Vbi enim sedebit paulus qui plus omnibus laboravit si non ibi sedebunt non xij. Per xij. ergo sedes perfectio tribunalis id est universitas iudicantium intelligitur scilicet omnes perfecti qui relictis omnibus secuti sunt xpm. per xij. tribus universitas iudicandorum. Iudicabunt vero eos sancti non modo comparatione sed etiam auctoritate et potestate. unde gladij ancipites in manibus eorum id est sententia de bonis et de malis in potestate eorum. Si vero queritur que erit eorum potestas vel auctoritas in iudicando. puto non ante posse sciri quod videatur nisi divina revelatione quis didicerit.

De ordinibus eorum qui iudicandi erunt.

Sunt autem quatuor ordines in iudicio. Due quippe sunt partes electorum scilicet et reproborum ut greg. in moralibus ait. Sed boni ordines eisdem singulis partibus contmentur. Alij enim iudicantur et pereunt. alij

C

non iudicantur & pereunt. alij iudicantur
& regnant. alij non iudicant & regnant
Judicantur & pereunt quibus dominica
inclamacione dicitur. Esurivi & non de-
distis mihi man. 2c. Non iudicatur & pe-
unt quibus dominus ait. qui non credit
iam iudicatus est. Eorum em̄ damnatio
toti ecclesie nota ē & certa. & ideo dicitur
tunc non iudicari. Quia ad conspe-
ctum districti iudicis cum aperta dam-
natione sue infidelitatis accedent. Qui
vero professione fidei sine operibz hnt
iudicabunt & peribunt. id ē redarguent
vt pereant. Qui vero nec fidei sacramē-
ta tenuerunt / increpatione iudicis in se
fieri non audiunt. quia infidelitatis sue
tenebras p̄iudicati eius quez desperes-
runt inuectione redargui non merentur
Illi saltem verba iudicis audiunt qui ei
us fidem saltem verbo tenuerunt. Illi i
damnatione sua eterm iudicis nec verba
p̄cipient que eius reuerentiam nec ver-
bo tenus seruare voluerūt. & ideo illi iu-
dicandi isti non iudicandi dicuntur. Ex
electorum vero parte alij iudicantur &
regnant scilicet qui vite maculas lacri-
mis tergunt & elemosinarum super indu-
ctione operiunt quibus iudex veniens in
dextra consistentibus dicit esu. & dedi-
stis mihi manducare. Alij autem non iu-
dicantur & regnant. qui etiam p̄cepta
legis perfectiori virtute transcendunt.
quia non hoc solum qd̄ lex precipit im-
plere cōtenti sunt / sed & qd̄ ad perfectō-
nem consulitur implere student. de qui-
bus p̄phetā ait. Dominus ad iudicium ve-
niet cū senatoribus populi sui. Et salo-
mon de ecclesie sponso loquens ait. No-
bilis in portis vir ei⁹ quando sederit cū
senatoribus terre. & iob ait. Non saluat
impios & pauperibus iudicium tribuit.
Hij ergo recte sub generali iudicio non
tenentur. sed iudices veniunt. quia & p̄-
cepta generalia viuendo vicerunt & om-
nibus relictis xpm secuti sūt. Recte pau-
peribus iudicium tribuit qui quanto hu-
ic mūdo magna humilitate despecti sūt

tanto tunc maioris culmine potestatis
excrescent de talibus dicitur. Qui vice-
cerit dabo ei sedere mecum in throno
meo sic & ego vici & sedi cū patre meo
in throno eius. Vincens dominus cū pa-
tre in throno sedit. quia post passionis
certamē & resurrectionis palmam q̄ par-
ter esset equalis omnibus claruit. No-
bis vero in throno filij sedere est ex eius-
dem filij potestate iudicare. Qui em̄ iu-
dicandi principatum ex eius virtute per-
cipimus quasi in throno eius residemus
Ex his apparet qd̄ etiam p̄fectiores san-
cti cū xpo iudicabunt potestate. & qua-
re quidam dicuntur iudicandi. alij non
iudicandi.

De ordine iudicij & misterio angelorū.

Quam autem in euangelio legat-
ur qd̄ dominus mittet angelos
suos qui colligent de regno ei-
us omnia scandala & mittent iniquos
in caminum ignis. Et item exhibunt ange-
li & separabunt malos de medio iustorū.
& mittent eos in caminum ignis. Et ite-
rum mittet angelos suos cū tuba & cō-
gregabunt electos a quatuor ventis. &
cum p̄pheta dicat. Congregate illi san-
ctos eius ministerio angelorum illa im-
pleri dubitandum non ē. Domino em̄
veniente ad iudicium precedet ante euz
ignis quo comburetur facies mundi hu-
ius & peribit celum & terra. non secundū
substantiam / sed secundum speciem que
immutabitur. celum quidem aereum n̄
ethereum. Tantum em̄ ascendet ignis i
iudicio. quātum ascenderunt aque in di-
lunū. Ille aut̄ ignis malis qui repti fue-
rit viui erit consumptio. bonis vero non
Vt em̄ ait aug. hoc erit incendiū mūdi
sanctis quod fuit caminus tribus pueris
In quibus si aliquid purgandum fuerit
per illum ignem purgabitur. Alijs vero
nullam ingeret molestiam. Purgato ve-
ro per ignem mundo. & ad iudiciū veniē-
te domino. emittet vox illa magna qua

Andli p̄ nobiles q̄ filij iherosolimitani di q̄ ad gentes missos
ut omnes gentes in xpo le. p̄ dicitur. Et vultu h̄
q̄ vultu missus h̄. q̄. ad l̄

resurgent omnes mortui. et tunc ministerio angelorum ventilabitur arena. quia boni congregabuntur ibi de quatuor partibus orbis angelico ministerio quo et rapiuntur obviam christo in aera. reprobis in terra quam dilexerunt remanentibus. Et tunc preemia illa bonorum esurivi et dedistis mihi manducare. Et increpationes ille malorum esurivi et non dedistis mihi manducare et proferentur. vel sono vocali. vel alio modo. Demque proferentur sententia super utrosque. Venite benedicti et ice ma. et ministerio angelorum virtute dei cooperante mittentur mali in caminum ignis hoc est in infernum.

¶ Si post iudicium demones preerunt hominibus ad puniendum.

Het solet queri utrum in inferno malis ad puniendum presint demones post iudicium quos carmines tortoresque animarum scriptura appellat. apostolus dicit quod christus tunc evacuabit omnem principatum et potestatem et virtutem. Dum enim durat mundus angeli angelis. demones demombus. homines hominibus presint. sed omnibus collectis. iam omnis prelatio cessabit. hinc quidam putant post iudicium demones non habere potestates cruciandi homines sicut modo. sed ut demones virtute dei cruciari sine creature ministerio asserunt sic reprobos homines ibi non per operationem demonum. sed virtute diuina tantum eterne subici cruciatibus. Premissa tamen autoritas non id cogit consentire que et si asserat. tunc non demones demombus. nec homines hominibus preesse. non diffinit tamen an demones presint hominibus ad torquendum. Unde quibusdam videtur eos sic constare hominibus tortores in pena. sicut extiterunt incitatores in culpa.

¶ De forma iudicis.

Solet etiam queri in qua forma christus iudicabit in forma utique serui iudicabit que omnibus in iudicio apparebit ut videant mali in que pupugerunt. Diuinitatem vero eius mali non videbunt. Unde isaias. Tollatur impius ne videat gloriam dei. humanitatem videbunt ut timeant. Diuinitatem vero non. ne gaudeant. diuinitas enim sine gaudio videri non potest.

¶ Apparebit tunc in forma serui.

Et cum in forma humana constet eum appariturum queritur an in forma illa gloriosa appareat sicut vere est. an in forma qualis in passione extitit. Quidam putant a malis talem videri qualem crucifixerunt id est infirmam quia dicit scriptura ut videant in quem pupugerunt. sed aperte augustinus dicit. formam serui glorificatam a bonis et a malis tunc videri sic. cum in forma serui glorificata iudicantes viderint boni et mali. tolletur impius ut non videat claritatem dei que deus est quam soli mundo corde videbunt. quod erit eis vita eterna. forma ergo humana in christo glorificata videbitur a cunctis. unde et christus dicit iudicaturus. quia filius hominis est. Ita enim legitur in euangelio iohannis. Et potestatem dedit ei iudicium facere. quia filius hominis est. non quod ipse ex virtute hominis sit iudicaturus. vel quod ipse solus sine patre et spiritu sancto sit iudicium factururus. sed quia ipse solus in forma serui iudicans bonis et malis videbitur. Cum ergo pater non iudicat quemquam. sed omne iudicium dedit filio non ita est intelligendum quasi filius solus iudicet et non pater. sed quia forma filij humana cunctis in iudicio apparebit non in forma infima sed gloriosa. Iudicabit autem ex virtute diuinitatis non sine patre et spiritu sancto et apparebit terribilis impiis. et misericors iustis. Erit enim terrore malis. et lumen iustis.

quoniam ad...
lat...
+ glie...

3009 12 - 90 14 a part 1

20 100

De forma iudicis. 28
De forma iudicis. 28

**Quare secundum formam serui dicitur
xpc suscitaturus corpora.**

Sicut dicitur xpc secundum formam serui iudicaturus propter causam premissam. ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem. cum tamen virtute diuinitatis sit suscitaturus. non humanitatis. Sed hac ratione illud dicitur. quia in humanitate suscepit que est causa nostre resurrectionis id est passionem et resurrectionem. Ideo ei ascribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. **Vnde aug.** per verbum filium dei fit animarum resurrectio. Per verbum factum in carne filium hominis fit corporum resurrectio. Itaque iudicat et suscitaturus corpora non pater sed filius secundum dispensationem humanitatis in qua minor pater est xpc in eo quod est filius dei. est vita que viuificat animas. In eo quod est filius hominis iudex. Ecce secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora et iudicaturus. Iudicaturus autem quia illa forma cunctis in iudicio apparebit. et suscitaturus. quia in eadem forma meritum et causam resurrectionis nostre suscepit. et quia secundum eandem formam vocem dabit qua mortui de monumentis resurgent et procedent. secundum quod deus est. viuificat animas. non pater tantum. quod non tantum pater vita est. sed et filius eius. et spiritus sanctus eadem vita est que pertinet ad animam non ad corpus. Corpore enim non sentit vitam sapientie. sed anima que illuminatur a lumine eterno. licet ergo xpc potentia diuinitatis viuificet animas et suscitetur corpora. et iudicet non otiose tamen et preter rationem ei secundum formam dei tribuitur viuificatio animarum. et secundum formam serui iudicium et resuscitatio corporum.

De loco iudicij.

Putant quidam dominum descensurum in valle iosaphat in iudicio eo quod ipse per iohannem prophetam sic loquitur. Congregabo omnes gentes et ducam eas in vallem iosaphat et disceptabo ibi cum eis. In cuius capituli expositione ita reperi. hoc quidam pueriliter intelligunt quod in valle que est in latere montis oliueti descensurus sit dominus ad iudicium. quod friuolum est. quia non in terra. sed in spacio huiusmodi aeris sedebit contra locum motus oliueti ex quo ascendit. et sicut iohannes crisostomus dicit Angeli deferent ante eum signum crucis unde in euangelio. Veritas dicit et tunc apparebit signum filij hominis etc. **Iosaphat** autem interpretatur iudicium domini. In valle ergo iosaphat id est iudicij domini congregabuntur omnes impii. Iusti vero non descendent in vallem iudicij. id est damnationis. sed in nubibus eleuabuntur obuiam christo

*Summa de his
v. 1. c. 1.*

**De qualitate luminariū et temporis per
iudicium**

Quoniam emente autem ad iudicium domino in fortitudine et potestate magna sol et luna dicuntur obscurari. non sui luminis priuatione. sed superueniente maioris luminis claritate. Virtutes quoque celorum id est angeli dicuntur moueri. non metu damnationis vel aliquo perturbatione pauoris. sed quadam admiratione eorum que viderint. unde iob. **Columnne celi** pauent aduentum eius. Ante diem vero iudicij sol et luna eclipsim patientur. Sicut iohannes testatur dicens. Sol conuertetur in tenebras et luna in sanguinem antequam veniet dies domini magnus et horribilis. Magnus vero dicitur propter magna que ibi fient. Cum autem fuerit factum celum nouum et terra noua. tunc erit lux lune sicut lux solis tunc stante isaiam et lux solis septemplex est id est sicut lux septem dierum. quia quantum luxit sol in prima conditione septem dierum

*cap. 22
luc. 18
iob. 2.*

ante peccatum primi hominis tantum
 lucebit post iudicium. **M**ozata em fu
 it lux solis & lune aliorumq; siderum p
 peccatum primi hominis. sed tunc reci
 piet sol mercedem sui laboris. quia sep
 templiter lucebit. & tunc non erit vicif
 situdo diei & noctis/ sed tantu dies. **V**n
 de zacharias. **E**t erit dies vna que nota
 est domino non dies neq; nox. & in tem
 pore vesperi erit lux. quia tunc non erit
 varietas diei & noctis que modo e / sed
 continua dies & lux. **I**saia tamen vide
 tur dicere q; tunc no luceat sol vel luna
 loquens congregationes beatorum/ non
 erit tibi inquit amplius sol ad lucendu
 per diem. nec splendor lune illuminabit
 te/ sed erit tibi dominus in lucem sempi
 ternam. **S**ed his verbis non negat sole
 & lunam tunc lucere. sed significat his q
 tunc erunt in eterna beatitudine nulluz
 lucis usum prestare. quia vt ait iero. sus
 per eundem locum. **C**eli terzeq; solis ac
 q; lune vobis cessabit officium & erit ip
 se dominus lumen suis imperpetuum.
Potest etiam intelligi illud isape racoe
 ea dictum. quia sol & luna tunc non hab
 ebunt ortum & occasum sicut nunc. **V**n
 de isidorus illud isaie quasi expones ait
 post iudicium sol laboris sui mercedem
 suscipiet. vnde pphetia lucebit septempli
 citer & n̄ veniet ad occasum. nec sol nec
 luna. sed i ordine quo creati sunt stabu
 ne impij in tormetis sub terza positi fru
 antur luce eorum. vnde abacuc. sol & lu
 na steterunt in ordine suo. **E**cce aperte
 dicit solem & lunam tunc lucere. sed sta
 biliter permanere vbi etiam significat i
 fernum esse sub terza. **S**i vero queritur
 quis sit vsus lucis solis & lune tunc fate
 or me ignorare. quia in scripturis no me
 mini me legisse.

**De differentia mansionu in celo & in in
 ferno.**

Post resurrectionem vero facto
 vniuerso impletq; iudicio sus
 os fines habebunt ciuitates due

vna xpi. alia dyaboli. vna bonorum. alte
 ra malorum. vtraq; tamen angelorum &
 hominum istis voluntas. illis facultas n̄
 poterit esse peccandi vel vlla conditio
 moriendi. **I**stis in eterna vita feliciter vi
 uentibus. illis infeliciter in eterna morte
 sine moriendi potestate durantibus. qm̄
 vterq; sine fine sed in beatitudine isti.
 alius alio prestabilis. **I**n miseria vero
 illi alius alio tolerabilis permanebunt.
Ex his apparet q; sicut boni differenter
 glorificabuntur. alij maius. alij minus.
 ita & mali differenter in inferno punien
 tur. **S**icut em̄ in domo patris. id est in
 regno celorum mansiones multe sunt id
 est premiorum differentie. ita & in gebē
 na diuerse sunt mansiones id est suppli
 ciorum differentie. **O**mnes tamen eterna
 penam patientur. sicut omnes electi eu
 dem habebunt denarium quem paterfa
 milias dedit omnibus qui operati sunt i
 vinea nomine denarij aliquid omnibus
 electis commune intelligitur scilicet vita
 eterna. deus ipse quo omnes fruuntur/ s;
 impariter. **N**am sicut erit differens cla
 rificatio corporum. ita differens gloria
 erit animarum. **S**tella em̄ a stella id est
 electus ab electo differt in claritate me
 tis & corporis. **A**lij em̄ alijs vicinij cla
 riusq; dei speciem contemplantur & ipsa
 contemplantum differentia diuersitas ma
 sionum vocatur. **D**omus ergo e vna id
 est denarius est vnus. sed diuersitas est
 ibi mansionum id est differentia clarita
 tis. quia vnum e & summum bonum bea
 titudo & vita omnium id e deus ipse. h̄o
 bono omnes electi perfruuntur/ sed alij
 alijs plenius. **P**erfruuntur vero vidēdo
 per species. non per speculum in emigma
 te. habere ergo vitam e videre vitam id
 est cognoscere deum in specie. **V**nde ve
 ritas ait in euangelio. hec e vita eterna
 vt cognoscant te. & quem misisti hiesuz
 xpm̄ esse vnum & solum verum deum. h̄o
 est habere vitam id e cognoscere te/ no
 est ipsa cognitio que tu es. sed p cogni
 tionem habere bonu qd tu es id e vita.

habet li. de. p. v. in. ad. p. p. v. m. d. d. p. m.

capitulum ad 2.

in alio de ad. p. v. in. ad. p. p. v. m. d. d. p. m.

h. de. p. v. in. ad. p. p. v. m. d. d. p. m.

h. de. p. v. in. ad. p. p. v. m. d. d. p. m.

h. de. p. v. in. ad. p. p. v. m. d. d. p. m.

•

70 12

100 17

100 14

100 15

10 11

23

h. de. p. v. in. ad. p. p. v. m. d. d. p. m.

Si omnes homines volunt esse beati

Qlet etiam queri de beatitudine utrum eaz omnes velint et sciant que sit vera beatitudo. de hoc aug. in. xij. li. de trinitate ita disserit. **O**ditu e cum capescende retinendeque beatitudinis voluntas vna sit omnium vñ tanta existat de ipsa beatitudine rursus diuersitas voluntatum. non qd eam aliquis nolit. sed qd nō omnes eam noznt. **S**i em eam omnes noscerent. non ab alijs putaret esse in virtute animi. ab alijs i voluptate corporis. ab alijs atq; alijs alibi atq; alibi. **Q**uomodo ergo omnes amant quod nō omnes sciunt. **Q**uis potest amare qd nescit sicut supra disputauim. **C**ur ergo beatitudo amatur ab omnibus. nec tamen scitur ab omnibus an forte sciunt omnes que ipsa sit / sed non omnes sciunt vbi sit et inde contentio e. an forte falsum e qd pro vero posuim? **B**eate viuere omnes homines velle. **S**i enim beate viuere e. verbi gratia secundū animi virtutem viuere quomodo beate viuere vult qui hoc non vult. nonne verius diximus hō ille nō vult beate viuere qd nō vult scdm virtutē viuere qd solū est beate viuere. **N**ō gō oēs beate viuere volūt immo pauci hoc volunt / si non est beate viuere nisi secundum virtutem animi viuere qd multi volūt. **I**ta sane falsum erit. vñ nec ipse cicero dubitauit. ait em. **B**eati certe omnes esse volumus. absit vt hoc falsum esse dicam? **Q**uid ergo an dicendum erit / etiam si nihil aliud sit beate viuere qd secundum virtutē animi viuere. et tamen qui hoc non vult / beate viuere vult. **N**imis quidem hoc videtur absurdum. **T**ale em e ac si dicamus qui non vult viuere beate. beate vult viuere **I**stā repugnantia qd audiat. quis ferat **E**t tamen ad hanc contrudit necessitas si et omnes beate viuere velle verum est et nō omnes volunt sic viuere. quomodo solum viuuntur beate. **R**n illud ab his angustijs potuerit nos eruere. **S**i dicamus

nihil esse beate viuere nisi viuere scdm delectationem suam. et ideo falsum non esse qd omnes beate viuere velint. qd omnes ita volunt. vt quenq; delectat. **S**ed id quidem falsum e. **V**elle em qd non deceat. est esse miserimū. **N**ec tam miserū est non adipisci quod velit. qd adipisci velle qd non oportet. **Q**uis ita cecus sit vt dicat aliquem ideo beatum. quia viuunt vt vult. cum pfecto et si miser esset **O**mnis tamē esset. et si nihil eorum que perperā voluisset habere potuisset. **M**ala em voluntate vel sola miser quisq; efficitur. sed miserior cum desiderium male voluntatis impletur. **Q**uapropter quomam verum e qd omnes homines esse beati velint. idq; ardentissimo amore appetant. et ppter hoc cetera quecunq; appetunt. nec quisq; potest amare qd omnino quid vel quale sit nescit. nec potest nescire quid sit qd se velle scit. sequitur vt omnes beatam vitam sciant. **O**mnes autem beati habent qd volunt. qd nō omnes qui habent qd volunt continuo sine beati. **C**ontinuo autem miseri sunt qui vel non habent qd volunt / vel id habent qd non recte volunt. **B**eatus ergo non est. nisi qui et habet omnia que vult et nihil vult male. ille quippe beate viuunt qui viuunt vt vult. nec male aliquid vult. **C**um ergo ex his duobus constet beata vita licet in malis sit aliquis bonus. non tamen nisi finitis omnib; malis e beatus? **C**um ergo ex hac vita. qui i his miserijs fidelis et bonus est venerit ad beatam vitam. tunc erit vere quod nunc nullo modo eē potest. vt sic homo viuatur quomō vult. **N**on em ibi valet male viuere. aut volet aliquid qd deerit. aut deerit qd voluerit quidquid amabitur aderit nec desiderabitur quod non aderit. et omne quod ibi erit. bonum erit. et summus deus summum bonum erit. et qd est omnino beatissimum. ita semper fore certum erit. **B**eatos autem esse se velle omnium hominum e. beatos se esse velle omnes i corde suo vident. nec tamen omnium est

fides. qua ad beatitudinem peruenitur.

¶ Si quid de deo cognoscit aliquis quod ibi non intelligant omnes

Solet etiam queri utrum aliquid de deo cognoscat aliquis magis meritis ut petrus. quod non cognoscat aliquis minus meritis. ut linus. Pluribus videtur quod omnia de deo ad beatitudinem spectantia omnes communiter electi cognoscant sed differenter. Nihil enim in deo noscibile maius digniusque videtur quam eum intelligere trinum et unum. Hoc autem omnes tunc per speciem cognoscent. Unde sequitur ut non sit aliquid beatitudinis pertinet incognitum alicui beatorum. Omnes ergo cuncta illa uidebunt quorum cognitio seruit beatitudini. sed in modo uidendi differrent. Alius enim alio magis. alius alio minus fulgebit.

¶ De paritate gaudij

Solet etiam queri an in gaudio dispares sint. sicut in claritate cognitionis differunt. De hoc **aug.** ait. Dulce mansiones in una domo erunt. sed varie premiorum dignitates. Sed ubi deus erit omnia in omnibus erit. etiam in dispari claritate. par gaudium ut quod habebunt singuli commune sit omnibus. quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum caritatis. Ex his datur intelligi quod par gaudium omnes habebunt. et si disparem cognitionis claritatem. et per caritatem que in singulis erit perfecta. tantum quisque gaudebit de bono alterius. quantum gauderet si in seipso haberet. sed si par erit cunctorum gaudium. videtur quod par sit omnium beatitudo. quod constat omnino non esse. Ad quod dicitur potest quod beatitudo par esset si ita esset par gaudium. ut etiam par esset cognitio. sed quia hoc non erit non faciet paritas gaudij paritatem beatitudinis.

dimis. potest etiam sic accipi par gaudium. ut non referatur paritas ad intentionem affectionis gaudentium. sed ad vniuersitatem rerum de quibus gaudebitur quod de omni re unde gaudebit vnde gaudebunt omnes.

¶ Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium

Post hoc queri solet si beatitudo sanctorum maior sit futura post iudicium quam interim sine omni scrupulo credendum est eos habituros maiorem gloriam post iudicium quam antequam et maius erit gaudium eorum ut supra testatus est **aug.** et amplius erit eorum cognitio. Unde **iero.** Deracto iudicio ampliozem gloriam sue claritatis deus demonstrabit electis. Si que mouet quod opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere si eis potest sine corporibus summa beatitudo preberi difficilis questio est. nec potest a nobis perfecte diffiniri. sed tamen dubium non est et raptam ad carnis sensibus hominis mentem et post mortem ipsa carne deposita. nec sic videre posse incommutabilem substantiam sicut sancti angeli uident siue alia latentiore causa. siue ideo quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus amministrandi quo retardatur quodammodo. ne tota intentione pergat in illud summum celum donec ille appetitus conquiescat. Porro si tale sit corpus cuius sit difficilis et grauis administratio sicut hec caro que corrumpit. multo magis aueritur mens ab illa uisione summi celi. Proinde cum hoc corpus iam non animale sed spirituale receperit equata angelis habebit perfectum nature sue modum obediens et imperans uiuificata. et uiuificans tam ineffabili facultate ut sit ei glorie quod fuit sarcine

¶ Si mali in inferno peccabunt

Handwritten marginal note in Latin script at the bottom left of the page.

Handwritten marginal notes in Latin script on the right side of the page, including 'Vnde iero. Deracto iudicio' and 'Si que mouet quod opus sit spiritibus'.

Sio y ma

non qm adinuomaz actus
per qm adinuomaz culpa

De illa qm dicitur in iudicio
sunt iam in malis

Sicut dicitur in 26

Hic oritur questio ex premis-
ducens originem. ^{Sicut} Supra enim
augustinus loquens de malis in
inferno damnatis. et bonis in celo glozi-
ficatis dixit. qd nec bonis voluntas. nec
malis facultas esse peccandi poterit. et
de bonis quidem constat. sed de malis a
quibus voluntatem malam non remouet
queritur. quomodo sit verum eos non pos-
se peccare immo quomodo verum sit eos non
peccare cum malam habeant voluntatem
Quidam autem illam malam volun-
tatem non esse peccatum sed supplicium
tantum. Alij vero peccatum esse fatent.
sed per illud eos non mereri aliquam penam
quia non est ibi locus merendi. Illud ergo
peccatum dicunt non esse meritum
supplicij sed supplicij mali meriti quod
in hac vita precessit. De hoc autem augu-
stinus dicit. Tempus acquirendi vitam eternam
in hac tantum vita deus hominibus de-
dit ubi voluit etiam penitentiam esse fru-
ctuosam. Ideo hic penitentia fructuosa
est. quia potest hic homo deposita nequi-
cia bene viuere. et mutata voluntate me-
rita simul operari. et ea gerere
que deo placeant quod qui in hac vita non
fecerit habebit quidem penitentiam in
futuro seculo de malis suis. sed indulgentiam
in conspectu domini non inueniet.
quia et si erit ibi stimulus penitentiam
tamen nulla ibi erit correctio voluntatis
R talibus enim ita culpabitur iniquitas
sua ut nullatenus ab eis possit vel diligi
vel desiderari iusticia. Voluntas enim eo-
rum talis erit ut habeat in se semper ma-
lignitatis sue supplicium. nunquam tamen re-
cipere possit bonitatis affectum. quia si-
cut illi qui cum christo regnabunt nullas in se
male voluntatis reliquias habebunt. ita
illi qui erunt in supplicio eterni ignis cum
dyabolo et angelis eius deputati sicut
nullam habebunt ulterius requiem. sic bo-
nam nullatenus poterunt habere. et si-
cut coheredibus christi dabitur perfectio
gratie ad eternam gloriam. ita conforti-
bus dyaboli cumulabit ipsa malignitas

hic qd si in malis qd in inferno
tunc vis non veniet deus in inferno
ut dicitur in iudicio per qd mundus
est factus laudis

penam quando exterioribus deputati tes-
nebris nullo illustrabuntur interiori lu-
mine veritatis. Ex his apparet reprobos
in inferno penitentiam sic gesturos ut
per eam pravam voluntatem non deserant
et illa maligna voluntas erit eis ad cumu-
lum pene. per quam tamen non merebunt
quod nullus mereat nisi in hac vita.

Quare dicuntur tenebre exteriores.

Hic queri potest quare ille tene-
bre quibus involuentur mali. in
gehenna dicuntur exteriores.
quod tunc mali penitus extra lucem corpo-
ralem et spiritualem saltem domini erunt
Nunc enim et si patientur tenebras in ceci-
tate mentis non tamen penitus extra lu-
cem dei sunt. nec eorum luce privantur
De hoc augustinus sic ait. Ira dei et in iudicio
erit. et hoc est in cecitate mentis cum da-
tur mali in reprobum sensum. Ibi exte-
riores tenebre erunt. quia tunc peccato-
res penitus erunt extra deum. Quid est
enim penitus esse extra deum nisi esse in su-
ma cecitate. Siquidem habitat deus lu-
cem inaccessibilem. hec autem tenebre
hic iam incipiunt in peccante cum ab in-
teriori dei luce secluditur. sed non peni-
tus dum in hac vita est. Ecce quare ibi
peccator dicit pati exteriores tenebras.
et non hic. quia ibi secludetur penitus a
luce dei quod non hic. Sed quomodo in-
telligenda est illa seclusio. an quia non vi-
debunt deum per speciem. Sicut nec ali-
quis videt hic deum per speciem. an per
dissimilitudinem quam facit peccatum
inter deum et hominem. Sic et hic mul-
ti per graua peccata elongantur a deo
an quia deum oderunt ita ut velint eum
non esse. Sed et hic multi deum oderunt
de quibus scriptum est. Superbia eorum
qui te oderunt ascendit semper. Que est
ergo illa elongatio. Sane exteriores te-
nebre intelligi possunt quedam maligni-
tas odij et voluntatis. que tunc excrescet
in mentibus reproborum et quedam obliuio

Deum peccat qd in inferno
et sic dicitur qd in inferno
paratus dicitur p

magis prophecia

2a

in inferno

1a

2a

Sala

Dei. quia tormentorum interiorum et exteriorum doloribus adeo afficiuntur et turbantur ut ab illis ad cogitandum aliquid de deo vix vel raro vel nunquam mentem reuocent. Ut qui nimio premuntur pondere adeo stupescunt et turbantur ut interim in alia cogitatione non extendant sed illuc tendit impetus cogitationis, ubi sentitur vis doloris. Sed in hac vita nullus adeo malus est. ut penitus secludat a cogitatione dei. qui nec dum perdit appetitum beatitudinis et quendam bonam amorem quem naturaliter habet rationalis creatura. Illas autem exteriores et profundissimas tenebras reprobos prope furios post iudicium. dicit augustinus. opponens de illo diuite qui in inferno positus eleuans oculos vidit abraham. et in sinu eius lazarus cuius compatione coactus est confiteri mala sua usque adeo ut et fratres eius roget. ab his premoneri. quod ante iudicium factum legitur. sed post iudicium in profundioribus tenebris erunt impij ut nullam dei lucem videbunt cui confiteantur.

De animabus damnatorum si quam habent noticiam eorum que hic fiunt.

Proterea queri solet si reproborum anime que nunc in inferno cruciantur noticiam habent eorum que circa suos in hac vita gerunt. et si aliquo modo doleant super infortunijs suorum carorum. Hanc questionem augustinus. commentat ex parte eam explicans. ex parte vero insolutam relinquens. Dicit enim. queret aliquis an ullus dolor tangat mortuos de his que in suis post mortem contingunt. vel quomodo ea que circa nos aguntur nouerint spiritus defunctorum. Cui respondeo magnam esse questionem nec in presenti differendam. Veruntamen breuiter dici potest quod est cura mortuis de suis caris ut de diuite legitur qui dum tormenta apud inferos pateretur. leuauit oculos ad abraham. et inter alia dixit. Habeo enim quinque fratres ut testetur il-

lis ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Habent enim mortui curam de viuis quos sciunt viuere. quod nec in locis penarum vident eos. ubi diues sine fratribus erat. nec in requie beatorum ut lazarus et abraham quamuis longe agnoscebat. Non tamen ideo consequens est eos scire que circa caros suos aguntur hic. vel leta vel tristia.

Quomodo accipienda sunt que de lazaro et diuite leguntur

Si quis autem querat quomodo intelligatur quod de lazaro et diuite legitur. audiat augustinum respondens dicens. Si quis putat animas corpore exutas locis corporalibus contineri cum sint sine corpore. non deerunt qui faueant et diuitem sumentem in loco corporali fuisse contendant. ipsamque animam corpoream preparasse linguam. et stillam de lazari digito cupisse. Sed melius est dubitare de occultis quam litigare de incertis diuitem in supplicio. pauperem in refrigerio esse non dubito. Sed quomodo intelligatur diuitis lingua. digitus lazari. flamma inferni. sinus abrahe. et huiusmodi. vix a mansuetis / a contentiosis minus inueniuntur.

Si se vident boni et mali.

Queri etiam solet utrum vicissim se videant illi qui sunt in inferno et illi qui sunt in gloria. sicut sancti tradunt et boni malos. et mali bonos vident usque ad iudicium. Post iudicium vero boni videbunt malos. sed non mali bonos. unde gregorius. Infideles in imo positi ante diem iudicii fideles super se in requie attendunt. quorum gaudia post contemplari non possunt.

De chaos inter bonos et malos

*per p[ro]p[ri]os d[omi]nos
sunt in inferno
sua corp[ora]*

Aug[ustinus] p[ro]p[ri]os d[omi]nos l[ib]ro 12

*et sic videt d[omi]nos in anima
separata h[ab]ere linguam et si ip[s]e
dicitur ad p[ro]p[ri]os d[omi]nos in inferno
h[ab]ere d[omi]nos in inferno
d[omi]nos in inferno
d[omi]nos in inferno*

Ed cum sancti malos in tormen-
tis videant nōne aliqua cōpassio-
ne erga eos mouent. Nonne eos
de tormentis liberari cupiunt. Recole
illud euangēlicū qđ abrahā dicit re-
spondit. Inter nos et vos chaos magnū
firmatum ē. vt hij qui volunt hinc transi-
re ad vos nō possunt. neq; inde huc trās-
meare. Quid ē illud chaos inter bonos
et malos. nisi hic iusticia. inde iniquitas
que nullatenus sociari valent. Ideo em̄
sancti dei iusticie addicti sūt. vt nulla cō-
passione ad reprobos transire valeant.
et nulla p̄ eis inter sanctos fiat interces-
sio. Quomō ergo inde volūt aliqui tran-
sire ad illos. sed non possunt. quia si dei
iusticia admitteret non fieret eis mole-
sta liberatio eorū. vel ita dicunt se velle
et non posse. non qđ velint et non possunt.
sed quia et si velint non possunt eos iu-
uare. De hoc ita greg. ait. Sicut rep̄bi
a penis ad gloriā sanctorum transire vo-
lunt. et nō possunt. ita et iusti p̄ misericor-
diam mēte ire volunt ad positos in tor-
mentis vt eos liberent. sed non possunt.
qđ iustorū anime et si nature sue bonita-
te misericordiam habent iam tūc aucto-
ris sui iusticie diuincte. tant a rectitudine
constringunt vt nulla ad reprobos com-
passione moueantur

Visa impiorum pena non minuit bea-
torum gloriā.

Ostremo queritur. an pena rep-
borum visa decoloret gloriā
beatorū. an eorū beatitudini p̄-
ficiat. De hoc ita greg. ait. Apud animū
iustorum non obfuscat beatitudinē aspe-
cta pena reprobū. qđ iam vbi cōpassio
miserie non erit. minuere beatorū leticiā
nō valebit. et licet iustis sua gaudia suf-
ficient. ad maiorē tamen gloriā vident
penas malorū quas p̄ gratiam euaserūt
qđ qui dei claritatem vident nil in crea-
tura agitur qđ videre non possint. Non
ē autem mirandū si sancti iam immorta-

*De videri sua se sua p̄ h̄
dicit spondit suscipit si deus
vult. et uelat in acta t̄ l̄
dicit dicit qđ p̄mit ad h̄
actū. et c. de beatitud.*

les reprobos videant mentis intelligētia
cum p̄phete mortales adhuc videre hec
omnia meruerūt. Egre dient ergo electi
nō loco. sed intelligētia. vel visione ma-
nifesta ad videndū impiorum cruciatus
quos videntes non dolore afficiēnt. sed
leticia saturabunt. agētēs gratias de sua
liberatione. visa impiorū ineffabili cala-
mitate. Vnde isayas impiorū tormenta
describens et ex eorum visione leticiā bo-
norum exprimens ait. Egre dient electi
sc̄ et videbunt cadauera viroꝝ qui p̄-
uaricati sunt in me. Vermis eorū non mo-
rietur. et ignis non extinguet. et erunt vs-
q; ad facietatē visionis omni carni id ē
electis. Letabitur em̄ iustus cum viderit

vindictam.
Dec de pedibus sedentis super solū ex-
cellsum quos seraphim duabus alis vela-
bant. scriptorū et si non auditori cōme-
morasse sufficit qui a facie exorsus sedē-
tis per media ad pedes vsq; via duce p̄-
uenit.

ExPLICIT liber sententiarum.

